

A

MAGYAR TÖRVÉNYHOZÁS

ÉS

MAGYARORSZÁG TÖRTÉNELME.

I. FERENCZ JÓZSEF.

XVI.. KÖTET.

ÍRTA: MÁRIÁSSY BÉLA.

GYŐR, 1892.

FISCHER I. ÉS F. UTÓDAI NITSMANN J. KÖNYVNYOMDÁJA,

TARTALOM.

Lap.

I. Fejezet 1—58-ig.

A Liody-szerződés. — A költségvetési vita. — A szélsőbal határozati javaslata. — Lukács Béla, báró Simonyi Lajos tárnai dósai. — Helfi és Széli Kálmán. — 1878-iki költségvetés. — Gyülekezési vita. — Apponyi határozati javaslata. — 60 millió közös költség. — A szélsőbal Tiszát nyilatkozatra hívja fel. — Az ellenzék kíváncsi a 60 millió rendeltetéséről. — Tisza kitérő válasza. — A hányad (quota) emelése. — A 80 millió bankadóság elvállalása. — Az országgyűlés bezárása.

II. Fejezet 59—108-ig.

A külügyi helyzet Plevnától Berlinig. — Suvaloff rendezési ajánlata. — A san-stefanói béke iránti európai hangulat. — Az orosz ajánlata kezdetben, a győzelem utáni követelményei. — Anglia kezdeményezésére a berlini congressus megtartását elhatározzák. — Simonyi Ernő kérde Tiszát: mit akar tenni az osztrák-magyar monarchia keleti érdekei megóvására? — Az osztrák politikári leleplezések. — Szilágyi Dezső a bosnyák menekültekről. — Irányi a bosnyák foglalásra!. — Tisza Kálmán válasza.

III Fejezet 109—185 ig.

A san-stefanói szerződés iránti hangulat. — A berlini congressus és határozatai. — A közhangulat. — A választások. — A személyi ellenzék alakulása. — Pénzügyi helyzet. — Bosznia elfoglalása.

IV. *Fejezet. Beszédeit:*

Trefort Ágoston	189—198-ig.
Tisza Kálmán.	198—207-ig.
” ”	207—221-ig.
Gróf Apponyi Albert	221 — 23big.
” ” r	231—245-ig.
Baross Gábor előadó.....	246—252 ig.
” ” ”	252—259-ig.

V. *Fejezet* 261—349 ig.

A büntető törvénykönyv kivonata és bírálata. — A vám-szerződés bírálata, némely tételei. — Tisza és a többség.

I. FEJEZET.

A Lloyd-szerződés. — A költségvetési vita. — A szélsőbal határozati javaslata. — Lukács Béla, báró Simonyi Lajos támadásai. — Helfi és Széli Kálmán. 1878-iki költségvetés. — Gyülekezési vita. — Apponyi határozati javaslata. — 60 millió közös költség. — A szélsőbal Tiszát nyilatkozatra hívja fel. — Az ellenzék kíváncsi a 60 millió rendeltetéséről. — Tisza kitérő válasza. — A hányad (quota) emelése. — A 80 millió bankadósság elvállalása. — Az országgyűlés bezárása.

A vámszövetség megkötésén, az önálló bank el-
ejtésen kívül a kormány az 1875-iki országgyűlésen
még az osztrák bankadósság elvállalását, 1878-ban a
quota-egyességet, a 61 millió hadi felszerelési költsé-
get, a Lloyd-szerződést, a keleti és kassa-oderbergi
vasút ügyét kívánta keresztülvinni, hátra volt még az
1878-iki költségvetés letárgyalása, illetőleg elfogadása.
Először is a Lloyd-kérdés került szőnyegre, az osztrák
trieszti Lloyd-társulatnak az ázsiai kereskedelem köz-
vetítése czimén Austria-Magyarország 1867-ben 2 mil-
lió évi segélyt, 1872-ben 1.700,000 forintot szavazott
meg, 1878 ban a kormány 2.100,000-ret ajánlott, a
pénzügyi bizottság 1.300,000-re szállította le, mit a
kormány is elfogadott; Magyarországnak Ázsiával ten-
geren csekély összeköttetése volt, a Lloyd jövedelmes
üzletet folytatott, a kereskedelmet Fiumébul elterelte,
ezen segélylyel tehát a szegény Magyarország a gazdag
osztrák tőzséreket ajándékozta meg, tett pedig ezen
ajándék 390,000 forintot. Erősen megtámadták gr.
Apponyi Albert, Mudrony Soma, br. Simonyi Lajos és
többen. Peretti Lajos fiumei képviselő következőleg
jellemezte:

A jelenlegi Lloyd-szerződés évenként 700,000, azaz
10 év alatt 7 millió forintot igényel. Nézzük, mit ad
azért, mit teljesít a Lloyd? Vegyük legelőször a ma-
gyar tengerparti szolgálatot: ez abból áll, hogy egy-

szer elidul a hajó Fiumébal Zangbe, ez 20 mérföldnyi ut, Zeng oly igénytelen, minden forgalom nélküli hely, hogy szorosán a szolgálat a magyar-horvát tengerparton, de az istriai vagy triesti menetek, sőt a dalmáciaiak sem bírnak valami nagy jelentőséggel, amint ezt kimutatta gr. Apponyi Albert. De főleg a dalmáciai vonatoknál örökös a panasz a fiumei kereskedelmi és iparkamaránál a legkisebb, legrosszabb, leglustább hajók alkalmazása miatt, t. i. azok a hajók a személyszállításnál minden kényelmet nélkülöznek, sőt még rajtok az állatszállítás is alig lehetséges. Tavaly volt egy ló szállítandó és nem fért a hajóba.

Jönnek a keleti utak: Magyarországnak azt tartom kereskedelme a tengeren túl nincs. Jönnek az indiai utak: mit keres Magyarország Indiában? nyers terményeit oda nem szállíthatja. Sőt mit keres Austria ipara Indiában, hiszen ama népek sokkal elébb vannak, mint az európai nemzetek, kivált a metszésben, festésben, porcellánkészítésben s a szövetekben s e mellett az ottani kereskedelem nagy passzívával jár, el lehet mondani, hogy ezen utak nem egyebek, mint a nagyhatalmi aspirációk utjai.

T. ház 1 A gondviselés ellátta Magyarországot egy gyönyörű tengeri öböllel, van remek kikötők, van két vasutunk, sajnos, hogy a károlyváros-fiumoi vasút még mindig zsákut; ennek Sziszekkel! összeköttetése sürgős dolog volna, de midőn az összeköttetés felhozatik, a kormánynak nincs pénze. De kérdem, honnan veszi majd a haszontalan Lloyd subventióra? Én kérem a kormányt, engedje a Lloyd-társulatot megbukni: ak-

kor szabad keze lesz, hirdessen ki egy pályázatot, szabja meg az átmeneteket, melyek a mi érdekünkben lesznek, szabjon ki némi subventiót és én jótállók érte, hogy 8 nap alatt 8 társaság jelentkezik a subminurendo licitációra s azt gondolom, a Lloyd maga is konkurálni fog. Ennélfogva én a javaslatot el nem fogadhatom.

A törvényjavaslat feletti vitát Wahrmann pénzügyi bizottsági előadó nyitotta meg, javaslatát gyengén védelmezte. Tisza Kálmán szólt, a főkérdés előtt azomban kitért, sok követ babérjain pihent, a Wahrmann javaslata 29 többséggel elfogadtatott, a többség az osztrák tőzséreket megajándékozta 3.900,000 forinttal.

Az 1878-iki költségvetés a régi modorban folyt le. A budgetet és a kormányt rendesen a szélsőbal támadta meg, a kormányképes ellenzék pedig mellőzve a számokat, a rendszert, a költségvetést elfogadta és a kormány politikai képességét ostromolta; Tisza ettől csak 1875-ben tért el, midőn a költségvetést elvetette, a helyzet most sem változott, a kormányképes ellenzék pénzügyi politikájának alapelvét ma is a költségvetés megtámadhatlanságának tétele képezte. Ezen tétel mindenkor alaptalan, mert a kormány minden más javaslatot visszavonhat, sőt az ellenzék javaslatát is elfogadhatja, a lemondásra tehát nem kényszeríthető; ellenben a költségvetés kormányprogramra, elfogadása bizalmi nyilatkozat, kormányzati meghatalmazás, amely kormánynak ez megtagadtatok, az nem kormányozhat, mert a költségvetésben az adók minden nemei csakis 1 évre lévén megszavazva, az év elteltével senki sem

köteles bárminemű adót is fizetni. Helytelen ezen tétel azért is, mert a költségvetés elvetése semminemű zavart sem idéz elő, mert ha a kormány leköszön, az új kormány vagy bírja a nemzet bizalmát, vagy nem, ha bírja, a költségvetés letárgyalásáig az országgyűlés a régi adó behajtására felhatalmazza, ha nem bírja, akkor vagy leköszön, vagy az országgyűlést feloszlatja és az újat kitűzi; ha feloszlatja, a király feloszlatás! szándékát a háznak bejelenti és adómeghosszabbítást kér a választás eszközléséig és a költségvetés letárgyalhatóságáig, ezt az országgyűlés nem tagadhatja meg, mert a király az országgyűlést jogosan feloszlathatja, mert ezen időre az országgyűlés az országot a kormányzat feltételeitől és eszközeitől meg nem foszthatja. A költségvetés azonban csakis akkor támadható meg, ha az adóalap czélszerűtlen, az adó az adózók anyagi erejéhez mérve túlságosan terhes, az adózók vagyonát támadja meg, ha az adóágak közt nincs arány, ha a kezelés, a kiadás pazar. A kormánynak helyzete kedvező volt, mert a hiány, bár túlcsigázott adóval, fedezve volt, a kormányképes ellenzék a Bachtul örökölt adórendszert helyeslette, általában újabb pénzügyi eszmékkal nem birt. A bevétel tett ugyanis 219.845,019 frtot, a kiadás pedig 240.967,438 frtot, tehát a kölcsön által fedezendő hiány tett 21.122,429 frtot. De ebből a vasúti garancia igénybe vett 15 milliót, ennek kamatja is beszámíttatott; kölcsön ez, melyet a vasutak már 30 esztendő múlva tartoznak visszafizetni, ha az állam az építésiül számított 30 év múlva a vasutakat által akarja venni; ezen összeg csak akkor tekintethetnék elveszett-

nek, ha 15--20 év múlva a kölcsön a visszaváltási árat haladná; a száraz és viziutakra, honvéd felszerelésekre előirányoztak 4.600,000 frtot, ez kétségkívül hasznos, nélkülözhetlen befektetés, mely az ország tőkét növelhette, de az államnak nem kamatozott, tehát inkább eszményi tőkeszaporulat. Ezenkívül az állam törlesztett saját és közös adósságba 7.652,928 frtot, ez már elvitázhatlan tőke, illetőleg vagyonszaporodás, mert ezen Összeggel az állam adóssága fogyott, sőt a 15 millió vasúti pótlék is 1878-ban még teljes fedezettel birt, mert ha 1869-ben garantrozott vasútnak fizettek és 4 percztet fizettek is, azóta ez 18 év alatt 72 százalék; tehát az új 4 még nem volt kidobott pénz, ha tehát csak a kétfélét vesszük is, a hiányt ez is fedezte. És a valódi hiány csakis később, a Boszniára megszavazott különleges 18 millióval kezdődött.

Először is a szélsőbal támadt, Helfi és társai következő határozati javaslatot terjesztettek be:

Tekintve, hogy a pártok fuziójából alakult jelen kormány, feladva előbb vallott elveit, kizárólag az államháztartás megzavart egyensúlyának helyreállítását tűzte ki czéljául, mindazonáltal a czél jelenlegi, most már negyedik költségvetésében sincs elérve, de még csak meg sem közelítve;

tekintve, hogy az Austriával újabban megkötendő közzgazdaszat! kiegyezést akként vezette és állapította meg, hogy a jövedelemfokozás legfőbb forrásait az ország előtt elzárta!

tekintve, hogy a külügyekben, nevezetesen az imént lefolyt orosz-török háború alatt, az ország és a dinastia

érdekeivel s a nemzet közvéleményével homlokegyenest ellenkező politikát követve, az ország és trón jövőjét veszélyeztette;

tekintve, hogy a belkormányzatban határozott reactionárius irányt követ és így az ország népének bizalmát semmi tekintetben meg nem érdemli.

Mondja ki a képviselőház:

hogy a jelen kormány által előterjesztett költségvetést a részletes tárgyalás alapjául el nem fogadja.

Ezen határozat nem pénzügyi határozat, de valóságos vádlevél volt, mert amely kormány nemzetközi egyezkedésnél az ország érdekeit önként, nyíltan, Öntudatosan idegeneknek feláldozza, az ily kormány hazaáruló, mely túl nemcsak a hatalmat kell elvonni, de kegyelem nélkül fel kell akasztani; a külpolitikát érintő tétel a kormányt butasággal, az ország érdekeinek feladásával vádolja és felelőssé teszi a kormányt oly cselekményekért, melyek alkotmányunknál fogva a magyar kormánytul nem függttek, mert a külpolitika vezetése kizárólag a király-császártul függ, felelősségre már azért sem vonható, mert a külpolitika kizárólagosan közösügy, ha általában a külpolitika vezetésében az osztrák és magyar kormány megkérdetetik, jótanácsokat adhat, de ezen tanácsok nem döntők, mert ez ügyekben önállólag sem egyik, sem másik kormány, miután az ügy közös, nem intézkedhetik, mert ha a két állam ministeriumának véleménye különbözik, (azon kiváló esetben, ha a király kormányai tanácsát kikéri is), dönt maga a közös fejedelem, ha tehát a király esetleg a magyar ellenében az osztrák kormány

véleményét fogadja el, a magyar kormányt felelősségre vonni nem lehet. Alaptalan volt maga az első indok is, mert ha a beruházásokat, adósságtörlesztéseket tekintjük, a deficit tényleg — habár nagy adóemelésekkel — megszűnt. Általában ezen országgyűlés, még ha a kormányt meg akarta volna is bukztatni, ezen határozati javaslatot el nem fogadhatta volna, mert a nagy többség három év óta a kormánynak bel-, kül-, pénzügyi politikáját elfogadta, a kormány önkényesen, kivételesen, erőszakosan soha semmiben sem intézkedett, a szélsőbal tehát nemcsak a kormányt, de a többséget is vádolta; megtámadta, elítélte a közösügyi intézményt, melyhez a személyi ellenzék épen oly erősen ragaszkodott, mint maga a kormánypárt, tehát ezen határozati javaslatot ez sem fogadhatta el. Tudta ezt a szélsőbal nagyon jól, tehát ezen javaslat csakis a választókhöz intézett felhívás volt, éle egyenlően irányult a kormány, mint a személyi ellenzék ellen, mert az ellenzék a kárhozzátást elveinél és politikájánál fogva ki nem mondhatván, a személyi ellenzőket a kormánynyal egyenlő színben tüntette fel. Ezen határozati javaslat tehát Tisza Kálmán álmát nem zavarta.

A kormányképes ellenzéknek, ha politikai tapintattal bír, hasonló határozati javaslatot kellett volna beadni s mert a költségvetés összegét, a közös költségek kiadásait, a kormány gazdaságát, melyet eddig támogatott, logice meg nem támadhatta, meg kellett volna támadni az adórendszert, az adónemek közti egyenetlenséget; ezen határozati javaslatban kifejt-

hette volna pénzügyi politikáját. Úgy látszik azonban, hogy pénzügyi politikája nem volt és ez alig is lehetett, mert a párt különböző árnyalatokból alakult, uralgó vezérrel nem bírt, Tiszát a párt minden tagja meg akarta buktatni, az eszközökben azonban különböztek. A határozati javaslat tehát elmaradt, de a kormányt, főleg Tiszát a vitákban erősen megtámadták. A személyi ellenzék először a költségvetési vitában tömörült, mert eddig a bank-, a közös alapú adók kérdéseiben némelyek vagy a kormányval vagy nem szavaztak, a költségvetési vitában azonban már a tekintélyek a kormányt egyenlően támadták, ebben nyilvánítván tehát programjukat; rövid kivonatban közlöm nyilatkozataikat, hogy a közönség ezen kivotokból e kormányképes párt nézeteit megismerhesse.

Lukács Béla: Elfogadom a költségvetést, mert a jelen országgyűlés mandátuma rövid idő alatt lejár, nincs időnk a szükséges nagyobb szabásu pénzügyi intézkedésekre, és ha a jelen kormány megbuknék is, időhiány miatt kényszerülnénk a jelen költségvetést elfogadni. Mindezek daczára azonban foglalkoznom kell közgazdasági és pénzügyi helyzetünkkel.

1874-ben a bajok orvoslására 21-es bizottság küldetett ki. 1875. februárban a haza megmentésére a jelen kormány vállalkozott és kijelenté, hogy a pénzügyi rendezés érdekében kézbe kell venni a bankkérdést, a vámszövetség revízióját, alább kell szállítani a kiadásokat, emelni kell a jövedelmeket. A visszalépett Bittó-cabinet már 12 millió adóemelést javasloít. A fusionális cabinet a bajok orvoslatát a kiadások re-

ductiójában, a szigora adóbehajtásban, a vámszerződés revíziójában, a restitutionális károk megszüntetésében? a 76 és fél millió kölcsön második felének elköltésében, ny kolcsönökben kereste és csak azután folyamodott az adóemelésekhez.

Az ígért programmokig a ház elfogadott 4 millió emelést, a kormány megkezdte a bécsi alkut és csak 6 millió deficitet terjesztett be, kilátásba helyezett fél milliárd rentét, erre örömben megszavaztunk 12 millió adóemelést, lelkesedésünkben elhittük, hogy a deficit, mely 1874-ben 61 millió volt, két év alatt lepadhat 8 millióra; azonban csalódtunk, mert az első deficit már 40 milliót tett, az 1876-iki 12 milliós deficit tényleg 31 millióra növekedett, az 1877-iki deficit 22 millióban irányoztatok elő és tett 24 millió 790,000 forintot. A vámegeység revíziójához kötött reményünk mint köd és pára eloszlott, nemzeti bank és adórestitúciók helyett elfogadtuk a 80 milliós bankadósságot.

Kétségkívül jkülömbőség van 1874 és 1878 közt, de ez természetes is, mert az adókat 4 év alatt évi 30 millióval emeltük. Az 1878-iki deficit az előírányozottnál valószínűleg nagyobb lesz, mert a tényleges jövedelemnél a dohány 2,700.000, a lotto 400.000, az államuradalmak 700.000, a bánya 583.000-rel számíttatnak többre a tavalyinál, a külügyi bonyodalmak is áldozatot igényelnek, ennél fogva 30 millió deficitre biztosan számíthatunk.

A haladás nagymérvű, de az a kérdés: mily áron vettük meg? 1874-ben a 60 millió deficitből ború-

háztunk 24 milliót, ezzel szemben az 1878-iki beruházás 4 millió. Ezen különbözethez hozzá kell venni még a 30 millió adótöbbletet is. Második momentum az, hogy a bevétel 1874-ben volt 183 millió, 1878-ban 213 millió, vagyis annyival több, amennyivel az adó emelkedett, ellenben 20 millióval kevesebbet ruháztunk be, ennél fogva ma, ha még ugyanannyit költenénk is, mint 1874-ben, a deficit 10 milliónál több nem lehetne.

1874-ben többet költöttünk belkormányzatunkra, 1878-ban kevesebbet költünk a közlekedési tárczánál 1.700,000 írttal, a földművelésnél 300,000 írttal, az igazságügynél 800,000 frttal, a honvédelemnél 500,000 írttal, a belügynél 700,000 frttal, a pénzügynél 7.000,000 forinttal. Ez azonban nem mind megtakarítás, de onnan származik, hogy a bányászatnál, államjóságoknál, az erdőknél, a dohánynál az előirányzat 6.300,000 frttal kevesebb.

Ellenben emelkedett az államadóssági kamat 1874. óta 15 millióval, a nyugdíjknál fél millióval, emelkedni fog ez a 150 milliós kölcsön conversiója által évi 3 millióval.

Áttérek most a második kérdésre, váljon hosszú évek során lehet-e ezen ösvényen haladni? Helyzetünk megdőböntő, mert az 1878-iki nettó bevételünk 165 millió, ebből fix kiadásaink az udvartartás, a közösügyi kiadások, az államadósságok kamatai, a vasúti, a nyugdíjak, a horvát átalány 140 milliót absorbeálnak; marad tehát egyéb Összes szükségletünkre 25 millió. Ezzel szükségleteink fedezete lehetetlen. Miután

tehát ez, tekintve a kor, a helyzet kívánalmait, kevés, az a kérdés: mivel fogjuk mellőzhetlen szükségleteinket fedezni.

Kétségtelen tény, hogy a direct adók nem emelhetők, hogy a fogyasztási adók növekedése nem remélhető, mutatják a zárszámadások. Az állami bevételek általában csak ott növekedhetnek, hol a nemzet productiv erejét és munkásságát egy egészséges közgazdasági politika támogatja és mert ennek hiányában vagyunk, gyors sikerre nem számíthatunk, általában a koplalás pár évre talán, hosszú időre azonban nem lehetséges.

A kormány jelzett néhány javaslatot, és pedig: a házi adót, a közmunkaügy rendezését, az utvámok behozatalát, a bélyegtörvény revízióját.

A házi adó új adó nélkül az állam jövedelmét nem szaporítja, új adónak behozatala, pótdadó czimén lehetetlen.

Az utvámok behozatala, ugylátszik, a bécsi stipulációk egyik titkos pontja, mely behozatnék azért, nehogy valamely magyar iparág az osztrákkal versenyezhesék.

Még mielőtt beszédemet összevonnám, ki kell jelentenem, hogy az adófizetők azon zsarolása, mely ma napirenden van, tovább fenn nem tartható, a kivetés behajtás rendetlen, secant, kíméletlen, az intelligens ember nagy lótas-futással szerezhethet orvoslátot, de a köznép, mely nem ismeri a tekervényes utakat, ki van szolgáltatva a legnagyobb mérvű vexálásnak.

A helyzet következőkben foglalható össze:

1. A vámszerződés revíziójához, a bankügy és quota-kérdés revíziójához kötött remények megghiúsultak 10 évig, ezekből segílyt nem várhatunk.

2. Tény közös költségeink és államadósságaink szaporodása.

3. Tény a direct adók fokozhatlansága.

Az 1878-iki költségvetés a fusió aerának zárkövét képezi és tartalmazza az ország hosszas csalódásait, de az 1878-iki költségvetéssel kell, hogy a csalódások korszaka be legyen zárva és következni kell a kiábrándulásnak; rendeznünk kell állam háztartásunkat, az ország és képviselőház a kormánytul várja a kezdeményt, kell tehát, hogy a kormány nyilatkozzék, addig tehát fenntartom az appropriationáli szabad elhatározásomat, a költségvetést a részletes tárgyalás alapjául elfogadom.

Báró Simonyi Lajos a kormányt erősen támadva a reformokat következően jelzi:

Az ellenzéknek nem feladata, hogy mindig pozitív javaslatokkal lépjen elő, én azomban nem akarok a negatív téren maradni és kimondom, hogy mindaz, amit a pénzügyminister úr 1875-ben a nemzetnek ígért, mindaz még ma Magyarországon létesíthető azon esetben, ha Magyarország az ő természetes forrásaim! szabadon rendelkezhetik, úgy amint a törvény azt neki megadja és azon jövedelmek felett rendelkezhetik, amely a vámokbul, helyesen a fogyasztási adókbul befolyik, azon napon, midőn ezen határozatot hozza a ház, Magyarország államháztartásában az egyensúly helyre van állítva, akkor lesz hitel, akkor biztosak

vagyunk, hogy kötelességünket teljesíthetjük és hogy a monarchiát és Magyarországot megvédhetjük. Ha nem ha mindez nem történik meg és a ház a kiegyezést elfogadja, nem leszünk képesek kamatainkat kifizetni és sülyed a monarchia nagyhatalmi állása.

Helfi Ignác: (A pénzügyi bizottság megrovása után átmegy a miniszterre.) Az ország deficitje évek óta egy számban összefoglalva, melyből nem tud kibontakozni. Kiadásaink a hangoztatott takarékoság, a beruházások beszüntetése dacára még mindig 233 millió forintra van előirányozva.

Mindnyájan emlékezünk, hogy három évvel ezelőtt a kormány programja az egyensúly helyreállítása volt, ma már három év letelt és jogosan mondhatjuk, hogy sem eddig meg nem felelt, sem jövőre meg nem fog felelni, pedig esélyei a legkedvezőbbek voltak, mert a nemzet áldozatkészséggel fogadta javaslatait és mégis a kiadási összeg, a deficit ugyanaz.

A pénzügyminiszter úr a deficitet 17 millióra irányozta, de nem vett hozzá több tételt, mivel 20 millió lesz, ha tekintem azt, hogy a múltban 22 millió felment 39—40-re, tavaly 30-ra, biztosan állíthatom, hogy az idén is lesz 29.

Maga miniszter úr is elismeri, hogy az utolsó két évben az adó 24 millióval szaporodott és az egyenes adók, melyek 1876-ban 76 millióra vétettek fel, ma 88 millióval előirányoztatnak. Ha tekintetbe vesszük a beruházásokat, a mai nem sokkal kedvezőbb 1875-nél, pedig ez volt a magyar budget svindel kora. Ha az

akkori 60 millió hiánybul levonjuk az új adókat 24 millióval, a 12—15 millió beruházást, a haladás nem nagy.

Mire alapítja minister úr reményeit?

Fiúm énéi el fog maradni 2 millió építési költség. A vasutgarantia kevesebb lesz $\frac{1}{2}$ millióval, pedig tavaly az előirányzatot haladta.

Többet remél az állambirtok eladásbul, de a tőke-eladás nem jövedelmi szaporulat.

A szeszadó-, bélyeg- és illetményből 1 millió többletet, de ezt is a nemzet zsebéből veszi ki.

Az egyenes adóknál 3—4 millió emelkedésre számít*

Olyan számítás ez, midőn egy zilált családapa családját azzal vigasztalja, van még egy sorsjegye, ha az kijön, rendez magát. A minister úr a jövőre sem biztosítja; általában a magán vagy államrendezésnek egy módja van: a kiadások csökkentése, a jövedelemnek erőmegfeszítés általi növelése.

Mi kiadásainkat nagymérvben nem apaszthatjuk, mert azt nagyrészt a közös költségek emésztik fel. A másik módhoz kell tehát folyamodnunk, erre legjobb alkalmat nyújtott az Austriávali egyesség. A kormány azonban ezen alkalmat nem használta fel. Miután tehát a kormány képtelenségét ebből is látom, a költségvetést nem szavazom meg.

Vannak azonban esetek, midőn a kormányok a közgazdaságot nem jól kezelik, de erélyesek és más téren nagy czélokat érnek el, erélyesek és Ügyesek! hogy állunk e tekintetben?

Kormányunk, tekintve a külügyeket, a nemzetet

nagygyá tehetette és jövőjét századokra biztosíthatta volna. Mit tett a kormány? hibát követett el a múltban és a jövőre nézve.

Az 1 millió szurony felett rendelkező kormány megengedte, hogy egy európai hatalom az összes Európa által garantírozott jogokat széttépje a nélkül, hogy ez ellen csak tiltakozott volna is, ezt egyhamar nem lehet kiheverni, a porosz hódítást követte az orosz hódítás.

Λ rász politikát kétségkívül helyezi a miniszterelnök nyilatkozata, melyben ezen politika következményét, a san-stefanói békét a monarchia érdekeit sértőnek nyilvánította.

Imponál a nemzetnek oly kormány is, mely nagy-szerű reformokat létesít. Mit tett a kormány?

Megígérte a polgári házasságot és nem terjesztette be. A belügyminisztérium rendőrmisztériummá alakult, soha annyi üldözés és sajtóper nem volt, mint jelenleg. . Miután tehát a kormány az ország- és képviselőház bizalmát nem érdemli meg, a pénzügyek rendezésére képtelen, én ezen kormánynak a költségvetést nem szavazom meg és ajánlom határozati javaslatomat.

Széli Kálmán: Helfy képviselő úr azt mondá, hogy mi az ország kormányát kedvező viszonyok közt vettük át, ezt el nem fogadhatom, mert az 1873-iki hitelválság következményei meg nem szűntek, áradások, fagykalmitások voltak meg 1875 —76-ban és rász termések, közelgett a 153 milliós kölcsön visszafizetési ideje is, 1875-ben kiütött a szerb háború, 1877-ben a muszka-török háború és azóta Európában a pénzhitel és politikai válság folytonosan tart.

Exposemban felvettem a kérdést: javult-e a helyzet, erre azon feleletet kaptam, nem, mert a deficit ismét 30 millió lesz, mint 1875-ben és 1876-ban.

Legyen szabad arra felelnem, miért haladta meg az előirányzati hiányt a zárszámadási hiány. 1876-ban előirányoztatott 15 milliós hiány, az előirányzatban több tétel volt, mit a ház meg nem szavazott, ennél fogva a hiány $12\frac{1}{2}$ millió volt, ebből lett 31 millió. Az 1875-iki budget az 1874-iki alapon tervezetett, akkor még a zárszámadás eredménye nem volt ismeretes, tehát az 1874-iki alapon előirányoztam, 1874-ben pedig, mint az előirányzat mutatta, az előirányzat magas volt, ennek hibáiért tehát nem vádoltathatom. Nem lehetett az előirányzat helyes 1876-ban azért is, mert azon feltevések, melyekre számítottam, nem teljesedtek, és pedig számítottam arra, hogy a jövedelmi pótdadó és adókezelési törvény január 1-én életbelép, a kataszteri kiigazítások már január 1-től kezdve gyümölcsözni fognak, mindez törvényes és kezelési akadályoknál fogva elmaradt, hozzájárult ehhez az is, hogy az agio chablonszerűleg 10 perccel volt felvéve, az ezáltal előállt különbözet a hiányt ismét $2\frac{1}{2}$ millióval növelte.

1876-ban a restitutionál meg volt már azon anomália, hogy míg a bizottságok csak 6 milliót állapítottak meg, fizetnünk kellett 12 milliót.

1877-ben ezen okok már vagy megszűntek, vagy megkevesbedtek, az 1877-iki költségvetés tehát már oly alappal bírt, mint az 1878-iki, 1877-ben előirányozva volt 206.5 és bejött 210.3

Azt mondja Lukács Béla, nagyobb volt a deficit 1877-ben, tehát nagyobb lesz 1878-ban is, és ezt azzal illusztrálja, hogy a dohánynál tényleg 2 millióval többet vettem be, mint amennyi tényleg befolyt 1876-ban; előirányoztam ezt egyszerűen azért, mert 1877-ben tényleg 2 millióval több folyt be. Az államjóságoknál, a lottónál is csak annyit irányoztam elő, mint amennyi tényleg befolyt 1877-ben. Ennélfogva előirányzatomra azt, hogy alaptalan, mondani nem lehet.

Az agiót én már ugyan 20-szal számítottam, 1877-ben azonban az első hónapokban volt 30, ez tesz $1\frac{1}{a}$ milliót, a delegáció által megszavazott póthitelből esett 1 millió. Ha tehát mindent Összeszámítunk, 1877-re a hiány az előirányozottnál nem volt nagyobb, és ez első eset. 1870-ben a zárszámadási hiány 8 millió, a valóságos azonban 28 millió volt, mert 20 millió kiadás kölcsönrel fedeztetett; 1871-ben ismét számítanunk kell a nem számított kölcsönt, tehát volt 42 millió; 1872-ben 14 millió és a kölcsön 33.4, tehát 47.4; 1873-ban számított 35,958.000 és a valóságban lett 61,332.456. Lukács Béla úr azonban, daczára annak, hogy ma a hiány 64-hez mérve 35 millióval kevesebb, a haladást kicsinyli és azt mondja: mit ér ez, mikor 1874-ben beruháztunk 24 milliót és ezen kívül emeltük az adót 30 millióval.

Alaptalan ezen észrevétel, mert a beruházás valósággal csak 22 millió, ebből azonban le kell vonni azt, ami ma is benn van a költségvetésben, millió, marad tehát 17; ma van a költségvetésben 6, mit levonva, marad 11; de ebben olyanok is foglaltatnak,

mik költségvetősünkéből kiestek, miket én nem sira-
tok meg.

Ebben a 11 millióban benne van a fő vámhivatal, a Ferencz-csatorna jó nagy összegekkel, a Margit-hid 1,800.000-rel, a károlyvárosi vasút 2 millióval, ha ezen nem kívánatos beruházásokat levonjuk, akkor a régi és mostani beruházások közt a különbség kevés. Igenis, azon pár száz millió beruházásnak a kamatja az oka annak részben, ami miatt az egyensúly helyre nem állt.

Képviselő úr azt mondá: az adótöbbllet 30 millió; ez nem úgy van, mert a jövedelmi póttadótöbbllet 8 millió, a szállítási adó 2 millió, a luxus-adó pár száz-ezer forint, a kataszteri munkálat jövedelme 2 millió, ez tisztán az adótöbbllet.

Elő fogom adni a jövedelmeket:

1875-ben 174.^b 1876-ban 186.³, 1877-ben 197.⁸.
De váljon adótöbbllet-e ez? . . . Nem.

1875-ben volt az egyenes adó 71 millió, 1877-ben 88 millió, tehát 16,730.000 forinttal több, mert 1877-ben történt az először, hogy az összes évi adó és az előírányzott restantiák is befolytak. Ez a 23 millióbul 16 milliót megmagyaráz, marad még 7 millió; ez úgy jött be, hogy sem az indirect adók, sem a jövedékek, sem a többi számadási ágazatok nem maradtak vissza, sőt többet jövedelmeztek.

Tisztelt képviselőtársam elismerte a takarékos-
got, mely ezen költségvetésben kifejezésre van jut-
tatva, el a jövedelmek fokozását, a bevételek realitá-
sát, az irány egészséges voltát és végre elismerte azt,

hogy ha a cél nincs is elérve, hozzá lényegesen közeleedtünk. Én ennél többet soha sem vindicáltam magamnak és ez ítélettel megelégszem.

Ha tehát nem is vagyunk közel azon célhoz, mely mindnyájunk célja, amelyhez törekedni mindnyájunk komoly akarata, de igen is erős lépéssel közelebb jutottunk hozzá. És hogy e célhoz ezen költségvetés határozottan közelebb hozta az államháztartás mérlegét: azt, gondolom, kétségbevonni alig lehet és ez okbul ajánlom ezen költségvetést a tisztelt háznak elfogadásra.

1878-iki költségvetés.

(Szenteltetett 1878. június 26-án.)

Bevételek:

Rendesek	216.535,861
Átmenetiek	3.310,158

Kiadások:

Rendesek . .	233.425,624
Átmenetiek .	1.742,964
Beruházások .	5.798,850

Részletezve:

1. Királyi udvartartás	4.650,000
2. Cabinet-iroda	72,514
3. Országgyűlés (ebben Deák Ferencz sir- emlékére 72,000)	1.408,407
4. Közösügyi hányad	30.669,468
5. Központi nyugdíj	154,505
6. Nyugdíjak	3.824,499

7. a)	Közös adóssági járulék	30.880,445
	ebben törlesztés	1.000,000
b)	Földtehermentesítés	16.502,030
	ebben törlesztés	4.468,428
c)	Szőlőváltás	2.226,237
d)	Maradványföldek	100,000
e)	1867-iki vasuti kölcsön	5.615,550
	ebben törlesztés	638,400
f)	1870-iki sorsolási kölcsön	1.451,113
g)	1871-iki gömöri vasuti kölcsön	464,035
	ebben törlesztés	72,150
h)	1871-iki kölcsön	2.282,750
	ebben törlesztés	533,000
i)	1872-iki kölcsön	4.193,744
	ebben törlesztés	941,000
		<hr/>
		7.652,978
k)	1873-iki kölcsön	5.522,020
l)	1874-iki kölcsön	5.522,020
m)	1875-iki aranyjáradék-kölcsön 80 millió kamataira	4.331,000
n)	1876-iki aranyjáradék-kölcsönre	1.750,000
o)	1878-iki hiányt fedező kölcsön ka- mataira	900,000
p)	a keleti vasut megvételére kibocsá- tott (9.989,000) államkötvények kamataira	555,930
q)	függő adósságokra	543,570
	Tett tehát a 7-ik fejezet kiadása 82.841,845, az évi törlesztés 7 mil- lió 652,978 frtot.	

8. Vasuti kamatpótlék	15.000,000
ebben törlesztés	15.000,000
9. Horvátországra	5.393,306
10. Fiume	84,190
11. Állami számszék	131,000
12. Ministerelnökség a 200,000 frt rendelkezési alappal	309,260
13. Személyi ministerium	50,343
14. Horvát minister	35,880
15. Belügyministerium, melyben a megyék és főispánok 5.068,000, az erdélyi csendőrség 416,000 frt	7.446,845
16. Pénzügyministerium	38.879,047

a következő részletekben :

1) Központ	754,759
2) Központi pénztár	60,620
3) Pénzügyigazgatóságok	897,601
4) Zágrábi állampénztár	13,984
5) Adófelügyelők	705,401
6) Adóhivatalok	1.094,000
7) Pénzügyőrség	2.200,859
8) Horvát pénzügyi törvényszék	6,075
9) Jogügyi igazgatóság	34,710
10) Kataszter	369,900
11) Bányászati iskolák	105,000
12) Egyenes adó kivetése, beszedése	356,000
13) Fogyasztási adók beszedése	221,840
14) Határvám költségei	316,126
15) Bélyegkezelés	170,339

16)	Jogilleték és díjak kezelése.	379,693
17)	Fémjelzés, utvám.	7,638
18)	Dohány, leszámítva az osztrákok által fizetett 5.592,000 frtot . . .	11.465,481
19)	Lottó	2.462,525
20)	Só	1.907,644
21)	Államjószaág-igazgatóságok és ügyészségek	270,648
22)	Államjószaágok	1.489,497
23)	Államerdők.	3.930,054
24)	Bányászat	9.009,277
25)	Államnyomda	525,000
26)	Államépületek	11,928
27)	Külömbözök	116,399
17.	Közmunka és közlekedés	12.192,394
	és pedig:	
a)	Központ	252,630
b)	Vasuti és hajózási felügyelőségek, kormánybiztosok	125,570
c)	Államépítészeti hivatalok	416,613
d)	Kőutak fenntartása	2.389,687
e)	Uj utak építése	300,000
f)	Viziutak fenntartása	263,760
g)	Uj építések	304,000
h)	Műszaki egyének kiképzésére . . .	3,000
i)	Az államvasutak üzleti kiadásai . .	7.294,630
k)	A magyar államgépgyár kiadásai . .	812,500
18.	Földművelés és kereskedelem	10.281,866
a)	Központ	278,067
b)	Ipar- és kereskedelmi célokra . . .	35,170

c)	A gazdaság emelésére	50,000
d)	Gazdasági intézetekre	235,750
e)	Lótenyésztézetekre, illetőleg gazdaságra	2.326,872
f)	Veszteginézetetre	53,100
g)	Marhavész elfojtására	39,000
h)	Állatorvosiskolára	39,512
i)	Bányakapitányságra	62,000
k)	Földtani intézetre	28,000
l)	Statisztikai hivatal	52,000
m)	Posta	4.689,000
n)	Távirda	1.954,610
o)	Tengeri hajózás	143,720
p)	Zálogház	282,000
q)	Mértékhlitelesítés	12,356
19.	Közoktatás	4.096,771
a)	Központ	202,051
b)	Tanulmányi ügyek igazgatósága	196,100
c)	Tanintézetek	3.092,629
d)	Ösztöndíjak	73,901
e)	Nemzeti muzeum	90,000
f)	Országos képtár	21,000
g)	Művészek segélyezésére	15,000
h)	Zeneakadémia és szini tanoda	29,790
i)	Történelmi műemlékek kutatására	18,000
k)	Magyar történelmi források és emlékek kiadására	15,000
l)	A magyar akadémiának	10,000
m)	A természettudományi társulat segélyére	4,000

n)	Tornászatra	5,000
o)	Elszegényedett írók és családjak se- gélyezésére	3,500
p)	Görög-katholikus egyházakra	94,050
q)	Lutheránusoknak	34,200
r)	Kalvinistáknak	61,750
s)	Görögkeletieknek	95,000
t)	Unitáriusoknak	4,750
u)	Zsidóknak	4,750
20.	Igazságügyministeriumnak	9.750,789
a)	Központ	212,244
b)	Semmitőszék	145,795
c)	Legfőbb ítélőszék	321,292
d)	Pesti királyi tábla	557,815
e)	Marosvásárhelyi	99,272
f)	Királyi főügyészségek	48,994
g)	Királyi törvényszékek és járásbiró- ságok	5.640,128
h)	Királyi ügyészségek, melyben a rab- tartási költség 840,000	2.056,867
i)	Országos fegyintézetek	571,283
k)	Telekkönyvezés	87,300
l)	Törvények szerkesztése	10,000
21.	Honvédelmi ministerium	6.152,025
a)	Ministerium	290,046
b)	Honvédségi intézetek	225,056
c)	Ujoneozás	35,000
d)	Honvéd parancsnokság	57,707
e)	Kerületi parancsnokságok	223,761
f)	Gyalogság	3.855,871

g) Korona-őrség	11,895
h) Lovasság	1.452,630
i) Alapítványok	551

Átmeneti kiadások és beruházások:

1. Belügyministerium	21,648
2. Pénzügyi hivatalnokok kielégítésére, tervezésekre	28,700
3. Tiszti biztosítékok visszatérítésére . .	32,000
4. A sorsolási kölcsön fedezetlen részére	251,606
5. Az államjavak árából a törlesztési alapba	760,000
6. Peregyesség régi sószállítási keresetre	50,000
7. Új kohókra	52,000
8. A közmunka-tanács kisajátítási pótlékára	130,000
9. Párisi kiállit. költségekre és fénytoronyra	80,700
10. Kóroda- és műegyetemre	4,312
11. Honvédelmi készletek kiegészítésére, szerelvényekre	252,533
12. A honvédségélyző-egyletnek	45,000
13. Katonai kórodára	10,242
14. Beruházás, építkezés az államjavakba és bányákba	327,812
15. Kataszter	1.750,000
16. Dunaszabályozásra	537,000
17. Fiumei kikötő	896,000
18. Tiszai átmetszésekre	700,000
19. Vasutakra	2.133,000
20. Az egyetemi könyvtárra, muzeumra, kolozsvári egyetemre	1.488,000
21. Kassai börtönökre	20,500
	80,000

Rendes bevételek:

1. Szőlődezsma-váltásgkötelezettek tar- tozmányai	2.226,637
2. Irtvány-földek váltása	100,000
3. Sorsolási kölcsön időközi kamatai	220,000
4. A láncz- és Margithid bevételei	678,317
5. Rakpart-bér, a társulatok által fizetendő községi pótlék	289,190
6. Fiume	570
7. Állami számszék	1,800
8. Járulékok a földtehermentesítési alapból és országos alap kamatai	44,389
9. Általános közigazgatási bevételek	280,332
10. A nemzeti színházi alapból	27,700
11. Hivatalos lap jövedelme	168,000
12. Fővárosi rendőrség átalánya	409,379
13. Földadó	39.225,300
14. Házadó	8.900,000
15. Keresetadó	17,600,000
16. Vállalatok és egyesületek adója	2.250,000
17. Bányaadó	87,000
18. Tőkekamat és járadékadó	3.000,000
19. Jövedelemadó	129,000
20. Malomadó	45,600
21. Kereskedelmi, ipar- és védelmi adó	355,500
22. Vasuti és gőzhajózási szállítási adó	2.250,000
23. Cseléd, kocsis, lótartási, teke- és játék- helyiségért	295,000
24. Vadászfegyverekért	268,200
25. Általános jövedelmi póttadó	9.200,000

26. Az állandó adó késedelmi kamatai	1.500,000	
27. Adóhátralékok	3.000,000	
28. Adóbehajtási illetékek	208,000	
29. Szesz	5.900,000	
30. Bor	3.600,000	
31. Hus	2.250,000	
32. Cukor	1.000,000	
33. Sör	1.000,000	13.750,000
34. Határvám	450,000	
35. Bélyeg	7.800,000	
kiadás	170,000	
36. Jogilletékek	13.881,000	
kiadás	379,000	
37. Díjak	513,000	
38. Fémjelzés, ut-, hid-, révvám	36,515	
39. Dohányjüvedék, leszámítva az osztrák megtérítést	27.825,133	
kiadás	11.465,481	
40. Lottó	4.253,000	
kiadás	2.462,525	
41. Sójüvedék	13.253,540	
kiadás	1.907,644	
42. Államjóságok	4.896,678	
kiadás	1.489,497	
43. Államerdők	6.288,977	
kiadás	3.930,054	
44. Bányászat	8.885,027	
kiadás	9.009,427	
45. Államnyomda	565,000	
kiadás	525,000	

46. Államépületek	31,983
47. Államvasutak tiszta jövedelme . . .	2.825,370
48. Államgépgyár	40,000
49. Ingó államvagyon	514,573
50. Különfélék	406,276
51. A közlekedésnél különböző bevételek	61,578
52. Az államvasut bevételeiből az üzleti kiadások fedezetére	7.324,630
53. Az állami gépgyár bevételeiből az üz- leti kiadások fedezetére	812,500
54. Gazdasági tanintézetek jövedelmé . .	95,530
55. Ménesgazdaságok, ménesek, ménete- lepek	1.688,117
kiadás	2.326,000
56. Posta	5.689,000
kiadás	4.689,000
57. Távirida	1.624,500
kiadás	1.954,610
58. Budapesti zálogház	282,000
kiadás	282,000
59. Bányailletékek	100,000
60. Külömbözők	84,000
61. Vallás és közoktatás	42,085
62. Tanintézetek	154,400
63. Magyar királyi egyetemi alap . . .	185,615
64. Muzeumalap, zeneakadémia, határvi- dégi földek	13,684
65. Fegyelmi eljárások, járulékok . . .	9,500
66. Rabtérítvény, rabmunka	160,000
rabtartás	870,000

67. Országos fegyintézetek	110,520
rabtartás	571,273
68. Honvédelmi bevételek	102,088

Átmeneti bevételek :

69. Sorsolási kölcsön fedezetére szolgáló részletből	251,606
70. Belügyministeriumtul	4,686
71. Bordézsma váltságbul	6,719
72. A tiszai korona-urodalom váltságából	52,145
73. Az állambirtok eladásából befolyandó és 153 millió törlesztési alapjába befizetendő	760,000
74. Az eladott koronajavak esedékes öz- szege	400,000
75. Az ideiglenes telekzet régi hátralé- kaibul	5,000
76. Állami előlegekből	630,000
77. Eladott állampapirosokbul	1.200,000
Tett tehát a hiány	21.121,919
Az ország értéke apadt ingatlanok el- adása által	1.212,115
Ingók eladása által	1.200,000
Összesen	<u>23.534,034</u>

Az államvagyon növekedett :

1. Adósság törlesztés által	7.652,978
2. A vasuti pótlék által	15.000,000
3. Száraz- és víziutakra, honvéd felszere- lések, építkezések által	4.863,000
Összesen	<u>27.515,978</u>

Levonva tehát a hiányt és értékapadást az államvagyon növekedéséből, az ország értéke elméletileg növekedett 3.981,044 írtal.

Az ellenzék a budget tárgyalási vita közt felhozta a gyülekezeti jog kérdését és a kormányt egyesült erővel erősen megtámadta. Az ellenzéknek kedvencz fegyverét képezte a török-orosz ügy. Tisza népszerűtlentésére néhány népgyűlést rendeztek Pesten és a magyar városokban, a népgyűlések nagy füstöt csináltak tűz nélkül, Pesten még valamit értek, mert a fiatalság vezette, Pesten sok a léha, ingyenélő, munkakerülő, a heverő mesterember, sok ember elment kiváncsiságbul is; vidéken azomban már keveset értek, mert a kereskedő párt nélküli, vagy kormánypárti zsidó, a hivatalnok a feltűnéstől félve, nem jelent meg; a gazdaember egész héten, vasárnap délig dolgozik, délután a lóezán pipázik és szomszédjával társalog, a korhely a korcsmában iszik, a tudakosabb a kaszinóban bölcsekedik, a valódi népgyűlési anyag: az ügyvéd és mesterember; a népgyűléseket Pestről sugalmazni, szervezni nem lehet, a nép szerette ugyan a törököt, mert a muszkát gyűlölte, de a magyar nép a tüntetésnek nem barátja, a fináncz, a trafik, az adó sokkal inkább érdekelte a világ minden musulmanjánál, józan eszével belátta, hogy ő a politika mérlegében nem dönt, ha tehát nem húzták, nem ment. Tisza Kálmán a lehető kihágások korlátozására, mint belügyminister, bizalmas rendeleteket (presidialis) küldött a főispánokhoz és utasította a főispánokat, hogy ezen rendeleteket az alispánoknak kézbesítsék és általuk hajtassák végre;

Pestmegye közönsége ezen rendeleteket helytelennek találta és a képviselőházhoz következően irt fel:

„A megye közönsége nem hagyhatja megjegyzés nélkül az alkotmányos gyakorlattal eltérő módot, melylyel a magyar királyi kormánynak a népgyűlések tartására vonatkozó rendelete a belügyminister által nem közvetlen a megye közönségéhez, hanem a megye főispánjához küldetett s felkéri a megye a képviselőházat, hogy az alkotmányos formáktul tapasztalt ilyen eltérésektől a belügyministert óvja. A magyar királyi kormány által alkotott szabályzat érdemére nézve pedig kéri a képviselőházat, hogy a gyülekezési jog gyakorlatára vonatkozólag az 1848-iki törvények széliemének megfelelő törvényt alkosson.

A kérvényi bizottság erre következő határozati javaslatot nyújtott be:

A kérvényi bizottság maga is szükségesnek látja, hogy a gyülekezési jog a törvényhozás útján szabályoztassék, minek kezdeményezését a kormány az e tárgyban 1878. márczius 28-án a tett interpellációra adott válaszában meg is Ígért. Ezen indokbul Pestmegye jelen kérvénye a belügyministeriumnak kiadatni rendeltetik.

Ez ellen megkezde a vitát Mocsáry Lajos. Novák Gusztáv, Songott Jakab, Csanády Sándor, Kiszeli Ernő, Csávolszky Lajos, Németh Albert, Fornszek Sándor, Ragályi Nándor, Almásy Sándor következő határozati javaslatot adtak be:

Miután az állampolgároknak azon joga, melynél fogva gondolataikat valamint sajtó útján, úgy nyilván-

nos gyülekezetekben való felszólalás által is közzétehetik s ennek gyakorlása végett gyűléseket tarthatnak, az alkotmányosság természetéből folyik s fennálló törvényeink által eléggé biztosítva van: a kérvényben felhozott úgynevezett gyülekezési jognak külön törvény általi biztosítását vagy szabályozását a képviselőház szükségesnek nem látja.

Miután azomban ezen kérvényből a képviselőház arrul győződött meg, hogy a belügyminister a népgyűlések tárgyában oly rendeleteket adott ki, mely az állampolgárok fennemlitett jogába ütközik: miután a belügyministernek ezen rendelet végrehajtása körüli eljárása az 1870: 42. törvénycikkkel ellenkezik: a belügyminister a népgyűlések tárgyában kiadott rendeletének hatályon kívüli helyezésére s a törvényhatóságokkal való érintkezésénél a fennálló törvény és szokás szoros megtartására utasittatik.

A személyi ellenzék sokallta a korlátlan gyűlésezési jogot, róla positiv törvényünk nem volt, az alkalmat kedvezőnek hitte Tisza Kálmánnak egy oldalvágással elpusztítására, tehát főbb tagjai: br. Simonyi Lajos, gr. Apponyi Albert, Szilágyi Dezső és társaik következő határozati javaslatot adtak be:

Határozza el a ház:

1. Hogy Pestmegye kérvénye a belügyministerhez oly kijelentéssel tételik át, hogy a népgyűlések engedélyezése tárgyában kiadott ministeri rendelet

miután az a Magyarországon jogilag és tényleg fenálló gyülekezési szabadságot felfüggeszti anélkül, hogy erre akár a törvényhozás a kormányt felhatal-

mázta volna, akár azt rendkívüli viszonyok alapján beállott szükséggel indokolhatná;

miután ama rendelet kibocsájtásánál a közlés szokásos és törvényes módja nem tartatott meg;

miután elvégre annak tartalma a gyűlést kívánó polgárokat hazai jogunkon nem alapuló magánjogi és büntetőjogi felelősségnek veti alá:

az ország alkotmányából folyó követelményeknek nem felel meg és a ház a minister eljárását helytelennek nyilvánítja.

2. Egy 9 tagú bizottság küldessék ki oly utasítással, hogy a gyülekezési jog gyakorlása tárgyában, a szabad gyülekezési jog elvének alapján, a kormány felügyeletének megóvásával egy törvényjavaslatot dolgozzon ki.

A kormányrendelet következőleg intézkedett:

1. A népgyűlés tartása a rendezők által 3 nappal előbb bejelentendő.

2. A hatóság csak azon esetben engedélyezheti:

a) ha a kérvényben a tárgy és szónokok bejelentetnek

b) ha a kérvényt 6—10 előkelő, megbízható községi polgár aláírja és ezek vagyonukkal kezkeskednek a népgyűlés alatt és eloszlásközben okozható károkért.

3. A rendelet azon utasítással küldetik a főispánhoz, hogy az alispánnak kézbesítse és általa hajtassa végre.

4. A rendelet ideiglenes.

5. A népgy üléstartási engedélyt adják az alispánok, polgármesterek, szolgabírák.

Tisza ezen rendeletnél a következő 1848-iki rendeletre hivatkozott:

Népgyűlést senki össze nem hívhat, ha csak annak idejét, helyét s világosan kifejezett célját a városi törvényhatóság elnökének 24 órával előbb be nem jelenti; s ha ily előleges bejelentés nélkül valaki népgyűlést hívna Össze, a hatóságnak kötelessége leendő a népgyűlést meggátolni, s ha már összejött, elszéleszteni, az Összehívó pedig rendőrileg feleletre vonatik.

Ha a kitűzött cél valóságos törvényszegést foglal magában, a törvényhatóság elnöke köteles annak összehívását eltiltani; ki e tilalom ellenére a gyűlést mégis összehívja, mint lázító fog a törvények nevében büntetteim.

A városi törvényhatóság elnöke köteles ügyelni arra, hogy a népgyűlés erőszakos kitörésekre át ne menjen, vagy annak kitűzött célja más valamely törvényszegési célra ne változzék s ily esetben a népgyűlés azonnal el fog oszlatni s mindaz, aki a népgyűlést összehívta, mindpedig azok, kik a kitörést, vagy a kitűzött célnak átváltoztatását szónoklataik - kai, biztatásokkal eszközölték, feleletre s illetőleg törvényes büntetésre vonatnak.

A szabad gyűlési és kérvényezési jog elvitázhatlan polgári jog, az alkotmány erős támasza; elvitázhatlan polgári jog ez, mert ki az állam terheit viseli, az az állam mind kül- mind belügyeihez hozzászólhat, mivel az államot aránylagosan fenntartja; jogosult a polgár a gyűléstartás- és kérvényezésre azért is, mert a megyei és városi tisztviselőket a lakosságnak csak

csékély része választja személyesen, a megye- és városgyűléseken a lakosoknak csak kis része szólhat a megye, a város, az ország ügyeihez, az országos képviselők választásából a nagyobb rész ki van zárva, a törvényhozásnak a képviselők csak negyedrészt képviselik, mert ezen jogot b[^]-ed részben a felsőház, ²/₄-ed részben a király gyakorolja; erős és szükséges támasza ez az alkotmánynak, mert az országos képviselő szavazataért, nyilatkozataiért nem felelős, ha tehát a nép gyűléseiben a szószegő képviselőt meg nem támadhatja, a képviselő választóit kijátszhatja, a közvélemény 3 óv alatt megváltozhat, népgyűlések nélkül sem a király, sem a kormány a megváltozott közvéleményt nem ismerheti, és pedig annyival inkább nem, mert a hírlap ma üzlet, a hírlapok nem kötelesek egyesek cikkeit, nyilatkozatait elfogadni. Szükséges ez különösen a mi fél tartományi helyzetünkben, mert a milliók nyilatkozata a képviselőháznak, a hazafias kormánynak hatalmas támasza; mellőzheti en ez azért is, mert a pártok a népet eszréikről, irányukról, a haza szükségéig csakis a népgyűléseken világosíthatják fel. Magyarországnak a népgyűlésekről nincs és nem volt írott törvénye, nem volt pedig azért, mert ezt a nemzet kétségbevonhatlan, természetes jognak tekintette, ennél fogva míg az országban a politikai nemzetet a nemesség képezte, a nemesség magánházakban, községekben összejött s az ország ügyeit szabadon, gyűléstartási engedély nélkül megbeszélte, midőn tehát a nemesség gyakorlott jogait a népre ruházta, a szokásos nemesi gyülekezési jog is átszállt az összes nemzetre.

A gyülekezési jog tehát elvitázhatlan polgári jog, a szabadságnak azomban féktelenséggé nem szabad fajulni, a milliók által gyakorlott jog azomban könnyen féktelenséggé fajulhat, ha a jog gyakorlata szabályozva nincs, ha az indulatoknak, az izgatásnak szabad tért engednek; a magyar nép szereti a nagy szavakat, népgy ülésekben vitatkozni alig lehet, mert ideje rövid, a nép, ha egyszer feltüzelik, a higgadtabb eszméket nem szereti, mert nem érti, mindenütt van salak, mely a zavarosban halász, mely mámorosán jön a gyűlésbe; a nép terhei nagyok, némely adók bosszantók, az adóvégrehajtás kíméletlen, a perlekedés drága, a katonarendszer a szegény embert legjobb támaszától fosztja meg, gyűlöli a párbért, mindez oly elégtelenségi anyag, mely czélszerűen felhasználva, még a jó indulatu, értelmes magyar népet is szélsőségekre viheti; a tótok, németek vérmérsékletüknél fogva már engedelmesebbek, de ezeknél is megvan az elégtelenség gyuanyaga; a kényuralom alatt a tót katolikus és lutheránus papok és néptanítók közt a pánszlávizmus elterjedt, ezek szeretik a rubeleket és a nép töredékére befolyást gyakorolnak. A szerbek és oláhok a műveltség alacsony fokán állnak, mindkét fajt az alsó papság és tanítók vezetik, ezek szegények, aldunai fajrokonaik által befolyásoltalak; a keleti egyház feje az orosz czár, soknál élnek még az 1848. és 49-iki emlékek. 1878-ban már Törökország felbomlása tény volt, az osztrák és magyar kormány, a király-császár nem engedhették meg az aldunai államoknak orosz fensőség alatti megalakulását, az orosz

czár vívmányaihoz ragaszkodott, nem lehetett tudni, váljon nem kényszerül-e az osztrák-magyar birodalom kardot rántani, ezen bizonytalan helyzetben nem lehetett megengedni, hogy orosz béronczek népgyűléseket tartsanak, pénzzel és ígéretekkel belizgalmakat idézzenek fel, a magyarok- és németekre, az oláhokra, szerbekre nem lehetett különleges rendszabályokat alkalmazni, mert ez a nemzetiségeket jogosan felingerelhette volna. Nem a tojás, nem a pesti diákok és mosterlegények tüntetésétüli félelme indította tehát Tisza Kálmánt a népgyűlések szabályozására, de az orosz háború eshetősége.

A kormány előtt két ut áll: a népgyűléseknek a helyhatóságok általi szabályozása, vagy minister! intézkedés. Az első eljárás törvényesebb lett volna, mert a közbiztonság fenntartásáért a megye felelős, e tekintetben tehát törvény hiányában szabályokat is alkothat és pedig annyival inkább, mert ezen végzések a kormány elé is felterjesztek. Tisza Kálmán már ez időben is annyira uralta a megyéket, hogy ha a népgyűlések rendezésének szabályait a főispánoknak elküldi és pártfőnökei által indítványoztatja, azokat a törvényhatóságok nagyrésze elfogadja, de ez mindenestre hosszabb időt vett volna igénybe, várni pedig nem lehetett, a rendelkezés célját kényes természeténél fogva kídobolni nem lehetett, sietni kellett, mert a kormány elkésett, elkésett pedig azért, mert a szerencse az oroszokat megrészegette és mámorokban, tett ígéreteikre nem emlékeztek. De ha a nagy többség elfogadta volna is, néhány erős ellenzéki megye okvet-

lenül visszaveti, már pedig az ily politikai intézkedés egyöntetűséget követel már azért is, mert ha Pestben, Hevesben más szabadabb szabályokat alkotnak, a többi megyékben elégtelenséget idézett volna elő. A politikai czélszerűség, mondhatjuk szükség, tehát a kormányi intézkedést ajánlotta.

Tisza Kálmán a vitában az 1848-iki kormány rendeletére, mint előzetes rendelkezésre hivatkozott, ez azonban a jelenlegi rendeletiül nagyban különbözött, mert az 1848-iki rendelet nem volt általános, csakis Pestvárosához intéztetett, a rendelet kiadását Pesten lázadás előzte meg, ezen lázadás részben a tulajdont támadta meg, a többi törvényhatóságokra nem terjeszkedett; az 1848-iki rendelet egy ember bejelentésére a népgyűlés megtartását megengedi, a rendelet az összehívót mások cselekményéért felelőssé nem teszi, nem kívánja a szónokoknak megjelölését, ellenben a Tisza Kálmán rendelete 3 napi előleges bejelentést kíván, ennek folytán tehát egy és ugyanazon egyén népgyűlést több helyen a vasutak daczára nem hívhat össze, mert a hatóság az engedély megadását elhúzhatja, tehát egy népgyűlés már 5 napot igényel az odamenetellel és elutazással; az 1848-iki rendelet az összehívó személyéhez nem köt semminemű minősítvényt, ellenben Tisza rendelete már 6—10 helybeli előkelő kezet követel és a hatóság bírálataira bízva, váljon a 6 jótálló polgár bir-e a rendeletben kikötött minősítvényvel, vagy nem, és ha csak egyet elvet, ez a megtartást 3 nappal mindig elodázza. Az 1848-iki rendelet az összehívót nem teszi felelőssé a gyűlés és tagjai cselekmé-

nyélért, ellenben ez nemcsak a gyűlés határozatai és lefolyásáért, de minden egyes kezest vagyonával is felelőssé teszi a tagoknak a gyűlés alatti és feloszlás-közbeni cselekményeiért. Az 1848-iki nem kívánja a szónokok bejelentését, tehát szónokolhatott bárki, ellenben a jelenlegi a szónokok megnevezését követeli, tehát más nem szónokolhatott, csak a megnevezett és esetleg ha egy jelöletik és az meg nem jelenik, a népgyűlésnek szét kell oszolni. A két rendelet tehát egymástul lényegesen eltért, de az 1848-as és Tiszakormány helyzete, a hangulat is nagyban különbözött, 1848-ban a kormány azt hitte, hogy Magyarország teljesen önálló, független állam 1878-ban ázom ban már Magyarország szövetséges társ volt, melynek szövetségesi érdekeire is kellett figyelni, 1848-ban a kormány azt hitte, hogy Magyarországnak önálló hadserege van, 1878-ban a kiegyezés, a magyar hadsereget csak az ábrándozók képzeltek, a kiegyezés nyíltan lemondott a magyar hadseregről (mi külömben 1848. szerint sem létezett), 1848. áprilban a magyar kormány nem ismerte még a nemzetiségi kérdést, 1848-ban még a pezsgő ifjúság uralkodott, a szabadság, egyenlőség szelleme lelkesítette az egész országot, 1878-ban már a jogegyenlőség a vezetőket feszélyezte; a népgyűlésektül minden pénzen választott képviselő irtózott és a $\frac{3}{i}$ részt ha nem is 1875-ben, de 1869—75-ben pénzért választották; 1848-ban az országos programm egyik főpontját a szabadgyülekezési pont képezte, 1878-ban az uralgó többség csak azért nem dobta cl, mert európai eszme volt. A kormány tehát többet merhetett,

mint 1848-ban és erősebben is kellett intézkedni, mert jogosan félt a külizgatástul.

A kormányrendelet kétségkívül a népgyűléseket erősen megnyirta, nyíltan nem törülte el ugyan, de rendkívül megnehezítette. A hat polgár jótállása igen nehéz feltétel, mert a népgyűlésekből, miután a népgyűlés feladata a közhangulat kifejezése, senkit kizárni nem lehet, városokban, sőt csak 3000 lakossal bíró községekben sok a salak, a szilaj, a korhely egyéniség, ezekért a jótállás nagyon bajos, mert a hat polgár tényleges hatalommal nem bír, de a község minden tagját nem is ismerheti, falun és kis városban fegyveres rendőrség nincs; de ha a gyűlésben a rendet meg nem zavarják, az eloszláskor higgadt, a törvény súlyát ismerő egyén a rend fenntartását nem biztosíthatja, mert midőn a nép több utcákra oszlik, többé szem előtt nincs politikai népgyűléseknél megtörténhetik, hogy az ellenfél néhány bitangot titokban felfogad és verekedést indít, megtörténhetik, hogy a jótálló magánellensőgnek, ellenének megboszulására verekedést indít vagy indíttat, a verekedés tüzzel is végződhet, lehet, hogy a zavar következtében katonaságot szállásolnak be, a vizsgálat, a katonatartás költsége, a megvert vagy a megölt családjának kárpótlása ezrekbe kerülhet és a jótállók anyagi bukását vonhatja maga után. A jótállás nagy koczkázattal jár még a választó gyűléseknél is, mert erre ugyan már csakis a választókat kell meghívni és a 6 ember minden választót ismer, a szám is csekélyebb, mert hol 6000 lakos van, a választók száma alig 600, 6 értelmes pol-

gár 600 embert féken tarthat, de meg kell hívni az ellenfél is, mert a választási gyűlés célja szavazatszerzés, a gyűlés napját három nappal előbb be kell a szolgabírónál jelenteni, egy választó-kerületben van 20, sőt 30 község is, az ellenfél tehát már három héttel előbb tudhatja a jelölt vagy szónokai megjelenését, fogadására tüntetést rendezhet, verekedést indíthat nem választó-bérenczek által, ezért már a jótálló nem felelhet és mégis elverik rajta a port! lehetnek és vannak helységek, hol a jelöltet nem ismerik, sőt párt sincs, de azért megnyerhető, ily községben már nem fog 6. tekintélyes egyén a jótállásra vállalkozni. A képviselő emondhatja ugyan engedély nélkül is beszámoló beszédjét, de ez nem jog, de kiváltság, mert ellenfele engedély nélkül nem beszélhet, ez tehát a meglévő képviselőnek igazságtalan előnyt nyújt.

Túlságos politikai hatalmat ad ezen rendelet a tisztviselőnek, mert váljon a hat jótálló alkalmas-e vagy nem? kizárólag az alispán, polgármester, szolgabíró önkényére bízza, ennél fogva ha a szolgabíró maga is jelölt, vagy a jelölt mellett érdekli magát, indokolás nélkül elvetheti mind a hatot és az újonnan ajánlott hatot, de ha csak egyet is ismételve elvet, ez által már a népgyűlés tartását végtelenig elhúzhatja, sőt meg is akadályozhatja, már pedig a képviselőválasztási győzelem sokszor egy tekintélyes község megtartásától vagy elnyerésétől függ. A szolgabíró választott tisztviselő ugyan, de függ a főispántól is, mert a főispán a jelölő bizottságban többséggel bír, vagyis ő jelöl, ennél fogva akit nem akar, nem jelöl, de a választásig is fegyelmi vizs-

gálatot rendelhet ellene, sőt fel is függesztheti, a hivatal pedig ma — a birtokososztály el lévén adósodva — kenyér, mit szívesen senki sem dob el. A szabad választást fenyegette ez azért is, mert míg a képviselők egybarmada ellenzéki volt, alig volt ellenzéki megye öt. A népgyűlés három nemű: politikai, nemzetiségi és választási. A két első rendkívüli izgalmakat idéz elő, a harmadikban szokásos tanácskozás a bel ügyekkel foglalkozik, a két elsőben a nemzetnek minden tagja részt vesz, a proletárok uralják, a harmadikban már az értelmiség vezet, tagjai a vagyonosabb osztály fiai. A két első tehát legnagyobb szigort érdemel és azt nem lehet megengedni, hogy szellemi proletárok, hóbortos irkászok, pervesztő prókátorok, kontár iparosok, kicsapott néptanítók, zsoldos papok, muszka emissariusok gyűléseket tartsanak, az ország nyugalma zavarják és oly tanácskoz mány ok at tartsanak, amelyek más államoknak belügyeinkbeni beavatkozásra, háborúra ürügyet nyújthatnának, ezeknél elfogadható a hat jótálló, a hivatalnoki hatalom, a választó gyűléseknél azomban elegendő egy, még nem büntetett józan választó bejelentése.

Az országgyűlés három részre oszlott:

1. A szélsőbal kívánta a korlátlan gyülekezési jogot.
2. A kormánypárt törvényt kívánt alkotni és a törvény szerkesztésével a kormányt megbízni.
3. A személyi ellenzék a kormányrendeletet roszszalja és törvényjavaslat készítésére 9 tagú küldöttséget indítványoz.

A kormánypárt és személyi ellenzék közt lényegi különbség alig volt, mert az ellenzék, mind a kormány

és pártja elismerték a gyülekezés jogát és fontosságát, mind a három azt mondta, hogy róla nincs törvény és azt szabályozni kell, vagyis a kormány pártja és a személyi ellenzék a gyülekezés gyakorlatának szabályozását a törvényhatóságoktól elakarta venni Tisza kijelenté, hogy rendelkezése csak ideiglenes, mint erről a törvényhatóságok főnökeit már előbb tudósította. A törvény fogalmazása, illetőleg a törvényjavaslat szerkesztése az alkotmányos kormány leiadata, törvényjavaslatot kétségkívül minden egyes képviselő készíthet és terjeszthet be, ez nem bizalmatlansági nyilatkozat, mert nem a párt, nem a ház cselekménye, a ház küldhet ki bizottságot, ez már azonban nyílt bizalmatlanság, ha erre a házat nem a kormány hívja fel; a személyi ellenzék e téren még tovább ment, mert a határozati javaslatban a kormány rendeletének rosszalását javasolta kimondatni. Az ellenzék tehát ezen ügyet bizalmatlansági nyilatkozatnak akarta felhasználni, minden ütegeit felállította, támadott minden ponton, reményében azonban nagyban csalatkozott, mert ezen kérdésben az országos vélemény nagyon megoszlott, az aristokraták, a papok a gyülekezési jogot gyűlölték, a táblabíró maladványok a szenvedélyek által félrevezethető népgyűléseket nem kedvelték, a nemzetiségek közt lakók a nemzetiségeknek nem akartak erős szarvakat adni; az országgyűlésen a hangulat a közös kérdések feletti viták óta nem változott, a Tisza-táborbul az álbarátok már ekkor mind kivonultak, a megmaradt barátok és a kormány nyugdíjasai Tisza Kálmánnak mindent megszavaztak, a kormány tehát 32 szavazattal győzött, távol volt 120.

A keleti szomorujátékot a san-stefanói béke bevégezte, ez Törökországot megsemmisítette és Alduna uralmát Oroszországnak adta anélkül, hogy az érdekelt hatalmakat, a titkos barátokat kárpótolta volna ezen megoldás a győzön kívül egy hatalomnak sem tetszett, a nagy hatalmak tehát kongresszust határoztak, a kongresszusban a kérelmező fél szánalmas alak, Austria-Magyarországnak erőteljesen kellett fellépni a sereg felszülésére és esetleges mozgósítására; gr. Andrássy Gyula a delegációban 60 milliót szavaztatott meg és ezen megszavazást Tisza Kálmánnak a magyar törvények közé kellett iktattatni. A nyílt ülést titkos ülés előzte meg. Lényegileg ez összeget minden párt szívesen megszavazta volna, a szélsőbal azonban ezen kedvező alkalommal egyrészt a delegáczióális intézmény nyomorúságát beakarta mutatni, másrészt a török rokonszenvet, népszerűsége babérjait kívánta növelni, a személyi, későbbi bosnyákellenes politikáját szellőztette és egy hatalmas oldalvágást mért Tiszára.

Mindkét párt tehát elvben a 60, illetőleg a 18 milliót elfogadta, de határozati javaslatokat adott be, és pedig a személyes ellenzék Ürményi által következőt:

A képviselő ház, midőn a közösügyek tárgyalására kiküldött országos bizottságok által megállapított 60 milliónyi rendkívüli hadügyi költség fedezését megszavazza, egyszersmind kijelenti, hogy károsnak tart oly politikát, melynek célja nem a san-stefanói előzetes békekötésben megkísértett orosz hatalmi túlterjeszkedésnek meggátlása és ezáltal az európai nemzetközi jogállapot biztosítása, hanem a Törökbirodalom területén

való osztozkodás, s mely a monarchiát ellentétbe hozza azon hatalmasságokkal, melyek Oroszország ama kísérletének ellenállának és ily politika kezdeményezésének tekintené és ennél fogva helytelennek tartaná a Törökbirodalom bármely tartományának ama hatalmasságok ellenére történt megszállását.

A szélsőbal határozati javaslata:

Alulírottak már az orosz-török háború kezdetén kijelentették, miszerint Oroszországnak akár területi, akár hatalmi terjeszkedését oly nagy veszélynek tekintik úgy Magyarország, mint Austria állami létére nézve, hogy annak elhárítása céljából készek a kormánynak minden szükséges eszközt felajánlani.

E felfogáshoz ma is ragaszkodván, teljes készséggel megszavaznók a kormány által kívánt 18.800,000 forint hitelt, ha

1. az erre vonatkozó törvényjavaslatot a törvényhozás elidegeníthetetlen jogát nem sértő alakban terjesztené elő. Fennálló törvényeink ugyanis a hadügyre vonatkozó évi költségvetés előzetes megállapítását a delegációkra ruházzák, de azon alapjogáru a magyar törvényhozás soha le nem mondott s le nem mondhat, hogy az esetleges háború viselésére kívánt eszközöket megadja vagy megtagadja;

2. ha a kormány úgy, mint azt más alkotmányos országok kormányai mindig tették és teszik, világosan és minden kétértelműséget kizáró módon kijelölné a célt, melyre a hitelt kéri;

3. s végre: ha a kormánynak a keleti kérdésben eddig követett politikája biztosítékot nyújtana aziránt,

hogy a kilátásba helyezett actio a nemzet által félreértheti énül jelzett irányban fog megindíttatni.

Minthogy azomban a kormány e feltételeknek egyikét sem teljesítette, indítványozzuk: mondja ki a ház határozatilag, hogy teljes készséggel megszavazza a kívánt összeget, ha a kormány teljes biztosítékot nyújt aziránt, hogy ez összeg, úgy mint az ezután netán szükségeltető nagyobb összegek a fent jelzett s a nemzet közóhajának megfelelő célra fog fordíttatni, s ha az erre vonatkozó törvényjavaslatot az országgyűlés alapjogát nem sértő módon terjeszti elő.

A valódi vitát Simonyi Ernő kezdte meg, május 14-én felszólítván a kormányt:

derítse fel a külföldi situatiót,

mondja meg, mire szándékozik ezen 60 milliót fordítani.

Tisza Kálmán következőleg felelt:

Alindenekelőtt arról kell szólnom, hogy fenálló törvényeink és a létező alkotmány értelmében minő álláspont az, melybül ezen fedezet a törvényhozás által megbírálandó.

En azt hiszem, hogy alkotmányunk értelmében a delegációk által megszavazott költségek megtagadásáról szó sem lehet.

A képviselőház azomban a külügyi politikát ott is, itt is ellenőrizheti. A páriamentarismus módozatai adnak erre alkalmat, ilyen az interpelláció és a mai eljárás, nem lehet ugyan megtagadni, de a fedezet módozatainak megállapításánál a kormányok elé oly akadályokat lehet gördíteni, melyek a végrehajtást le-

heti enné tehetik₁ de ez csak extrem esetekben használható, csak akkor, ha a többség a külpolitika vezetésével nincs megelégedve és ezen mód által megdöntését remélheti; mert ha a két törvényhozás ellentétes határozatokat hozna, bárki lenne a külügyminister, a politikában a monarchiának döntő szava nem lenne.

Ebben fekszik a különbség a magyar és osztrák parlament és az idegen parlamentek közt; más parlamentekben is van nézetkülömbőség, de azokban a többséget cruálni lehet, minálunk azomban a mostani módzat szerint azt cruálni nem lehet, hogy az osztrák-magyar monarchia többsége mit akar.

Ismétlem, a politika alap feltételének azt tekintem: a két törvényhozás ellenkezése által ma ne alkottassák oly precedens, mely által a monarchia többségének cruálása lehetlenné tétetnék, mert ez minden befolyást megdöntene, mi főleg Magyarországnak ártana.

Ürményi határozati javaslatát illetőleg úgy tudom, hogy más parlamentben is adatnak be határozati javaslatok, szavazás alá ritkán bocsájtatnak, határozati erőre azomban alig emeltetnek, minálunk pedig ily eljárás, a mondottaknál fogva, ez a közpolitikái tevékenység megsibbasztására vagy lehetetlenítésére vezetne, én tehát semminemű határozati javaslathoz nem járulhatok.

Én ma is fenntartom azt, mit a nyáron mondtam, hogy a monarchia szabad rendelkezési jogában semminemű kötelezettség által akadályozva nem volt és nincs, és nem ismerhetem el azon vádat, hogy törökpolitikát hirdettünk és oroszpolitikát csináltunk. Mi, midőn tö-

rökpolitikát követeltek tőlünk, határozottan kimondtuk, hogy mi sem török, sem orosz, de saját érdekünk politikáját fogjuk követni.

Sokszor megtámadtunk a jelzett semlegesség meg nem tartásaért, én ezen vádat mindig megczáfoltani és azt mondhatom: szigorúbbak voltunk az oroszok, mint a törökök iránt.

Kimondottuk, hogy érdekeinket meg fogjuk védeni, ha lehet, békés utón, ha nem lehet, fegyverrel is; kimondottuk, hogy érdekeinket, ha lehet, megvédj ük Európával, ha nem lehet, megvédj ük magunk is és ezen szempontból kinyilvánította a kormány, hogy a san-stefanói békének több pontja érdekeinkkel ellenkezik.

Kérdeztetett ma tőlem: melyek ezen pontokl a részleteket nem sorolhatom elő, mert ez czélszeritlen volna, annyit azonban határozottan mondhatok, hogy azon feltételek, amelyeket érdekeinkkel megegyeztethetőnek nem találunk, a Balkán félszigetnek keleti részében épen úgy megvannak, mint a nyugoti részben, semmi nemű compensatiót nem fogadhatunk el azért, hogy a Balkán félsziget másik részében érdekeinkkel ellenkező alakulások álljanak elő, vagy fenntartassanak. A san-stefanói előzetes békekötésben megállapított stipulációkkal meg nem egyeztethető érdekeink kiterjednek tehát egyaránt a Balkán félszigetnek nyugotjára és keletjére.

A kormány congressus által akarja ezen kérdéseket megoldani, de ha ez nem sikerülne, a kormány egyetértőleg szándékozik eljárni azon hatalmakkal, melyek a san-stefanói szerződést nem helyeslik.

Áttérek most Simonyi Ernő úr interpellációjára:

Túlzottaknak tartom azt, mit Romániáról felhozott, de nem alaptalanok; a kormány éber figyelemmel kíséri az oláh csapatmozgalmakat, az erdélyi szorosok a megajánlott hitelből meg fognak erősíteni.

Egészben kéretik a hitel a következőkre:

Kéretik ez a monarchiának déli, délkeleti és északi határain teendő oly intézkedésekre és az itt netalán szükségessé válható oly csapatszaporításokra, amelyek mulhatlanul szükségesek arra, hogy mint mondám, minden viszonyok közt biztosítva legyen a monarchia a meglepetések ellen. Egyedül ez és semmi egyéb a cél, amiért a hitel kéretik, amelynek egyelőre legalább csakis a fele fogna igénybe vétetni.

Befejezem beszédemet azzal, hogy senki sem mondhatja azt, hogy egy congressus, egy háború vagy a viszonyok további fejleménye mit fognak még hozni, senki sem mondhatja azt, hogy ily bonyolult és máris annyi meglepetést szült viszonyok közt egy vagy más politikával, melylyel a mai napig egyetértett, mindvégig egyet fog-e érteni, de azt hiszem, hogy senki sem tagadhatja meg azon intézkedések jogosultságát, melyek a magyar-osztrák monarchia és így hazánk határainak is meglepetések elleni biztosítására vonatkoznak.

A személyi ellenzék megtevén a szokásos támadást Tisza és a bosnyák-foglalás ellen (mit már akkor gyanítottak), határozati javaslatát visszavonta, a szélsőbal ostromolta a delegáció intézményét és Tiszát, tiltakozott a lehető foglalás ellen, miután azomban magában

maradt és szövetségese, a személyi ellenzék hitelét nem kívánta megrontani, nem kért névszerinti szavazást, a ház felállással fogadta el a törvényjavaslatot, csakis a szélsőbal maradván ülve.

Május 21-én terjesztetett tárgyalás alá a quota-küldöttség véleménye, mely a hányadot 30 pcrcentre kívánta emeltetni, ezen véleményt a magyar kormány is elfogadta. A két állam közti értékaránynak meghatározása, mely a megállapítandó aránynak alapját képezi, kétségkívül igen nehéz, mert a pénztőkét, mely az osztrák értéknek főrészt képezi, kinyomozni igen nehéz, miután a két államban elfogadott tőkeadó kivetési módozata ellenébe a pénztőke eltitkolása gyermekjáték, a börzei forgalom hasonlóan nincs ellenőrizve, mert nem adó tárgya. 1867-ben a Deák-párt sietett az osztrák pártot megvenni, a kormány, Deák Ferencz és társai Magyarország nyersterményei értékét túlbecsülték, a nagyzás mámorában úri közönnyel szórták Magyarország millióit, az országok értéke megbecsülésének alapjául a közvetett és egyenes adókat vették. Ezen alap Magyarországra több adónemeknél terhes és igazságtalan volt, minden adónál ugyan egyenlő százalékot vetettek ki, de a földadónál, az osztrákok iránti pártosságul, Magyarorszában igen sok, Austriában igen kevés első minőségű földet állapítottak meg, amit Magyarorszában II. osztályba tettek, azt Austriában III-ik osztályba helyezték, Austriában a gyár- és drágasági viszonyok következtében sokat, nálunk általában keveset jövedelmeztek, az Austria iránti kedvezményből általában jelentéktelen adót vetettek ki. Austriában a föld többet

ér, mint Magyarországon, mert Austriában egy első osztályú katasztrális hold értéke 3—400 frt, Magyarországon 150—200 frt, ezáltal is tehát az osztrákok sokat nyertek értékelhallgatásban, mert míg nálunk a föld csak 33 perczenttel Austriában, 100 perczenttel ér többet. A gazdasági épületek mindkét országban sokat érnek, de az osztrákoké többet, mert az osztrák gazdasági épület sokkal több és szilárdabb, ez, mint meg nem adóztatott tárgy, a számításbul kimarad, mert adót nem fizetnek, ha megbecsülteinek, ezek is több milliót vetnek a mérlegbe. Az egyesség megkötésekor már minden gazda tudta azt, hogy a magyar szeszgyárak semmit, a czukorgyárak parányit jövedelmeznek, az osztrák szeszgyárak virágoznak, a czukorgyárak pedig igen sokat jövedelmeznek és mégis mindkettő egyenlő értékértéke szerepel. Általában a valódi tiszta jövedelemhez mérve Austriában az egyenlő adóalap daczára sokkal gyengébben van megadóztatva, mint Magyarországon, ez pedig főleg azért van, mert az adókiivetéseknél az adózók a kincstár szolgái, a kincstár érdekeit pártoló közegek ellen valóságos háborút viselnek, az osztrákok már öreg adózók, ezek már tudták azt, hogy amit a kincstár egyszer jogosan vagy jogtalanul megkaparít, azt többé körmeiből kivenni nem lehet, midőn tehát Bach úr és társai és utódai az osztrák adórendszert konsolidálták és az adókataszteri munkálatokat megkezdték, a tanult osztrákok könnyebbítésükre minden eszközt felhasználtak, a magyarok azonban, midőn a civilizátorok az adókatasztert megkezdték, nem hitték az absolutizmus hosszas tartamát, nem akarták kezeé-

két a Bach-huszárokkal érintkezés által bepiszkolni, nem ismerték a beamterekkel érintkezés titkát, a kataszter tehát rosszul ütött ki, adónk nagyobb lett, mint a német rókáké. Kimaradt a számításból a bécsi házak értéke is, Bécs ugyanis 18G4—68-ig egy egész fényes városrészszel növekedett, az új házak 15 évig adómentesek, a bécsi házak, melyek 100 millió értéket felülmúltak, már az adófizetés küszöbén álltak, de még adót nem fizettek, a házak becsértéke is kimaradt tehát az adóalapból; Pest is épült ugyan, de korántsem annyira, mint Bécs, Pest későbbben kezdett épülni, az adómentesség megszűntéül még távol álltunk, mert a sugár-uti építkezések csakis 1872-ben indultak meg. Óriási különbség volt és van az osztrák és magyar papiros értéke közt. Bécsnek papirosértékét a krach előtt 7,000 millióra becsülték, Pestét 1,500-ra, Bécs vesztett a krachban 1,500 milliót, Pest 300 milliót, tehát Bécsnek maradt 5,500, Pestnek 1,200 milliója. A földadó fizetésben nagy különbség fejlődött ki, mert a magyar kormány a földadót és a pótlékokat egyesítette, a közös küldöttség és ministerek a magyar földadó számlájára írták az egész földadót, Austriában ellenben a régi czimen fizettek, vagyis fizettek földadót és adópótlékokat, a számításnál az osztrákok csakis a főtélt: a főadó czimén fizetett, adót számították és az adópótlékot kihagyták, tett pedig ez évi 12 milliót, az ügy pedig igen egyszerű volt, mert a czim nem határoz, de minden, ami a földiül fizetetik, valóságos földadót kimaradt a számításból az osztrák Entshadiguns-rente kamatjának adója, ez tett 12 milliót, ennek adója pedig hasonlóképpen állam-

jövedelmet képezett. Kihagyták az államadóssági szelvényadót, mely Austriának évi 22 millió forintot jövedelmezett. Ezen megadóztatás és ezen adónak Austria részére való lefoglalása igen nagy igaztalanság volt, mert midőn 1867-ben Magyarország az osztrák birodalom adósságainak egyrészét méltányossági szempontbul elvállalta, nem a kötelezvényeken osztozott, mert ezek közösnek maradtak, de megosztotta a kamatterhet, mely ez idő szerint megváltozhatlannak tetszett, mert midőn ezen adósságokat kötötték, a hitelezőknek kötelezve volt az adómentesség. Austria, midőn az osztrák államadósságot megadóztatta, adót vetett Magyarország államadósságára, azon előny tehát, melyet Magyarország államadóssági hányadának kamatjain nyert, Magyarországot illeték és a Magyarország által fizetendő összegből mindenestre levonandó lett volna, Magyarország azonban ezen tulajdonárul nem nyíltan ugyan, de hallgatag lemondott, miután tehát ezen eltagadhatlan összeg Austria kétségbevonhatlan adójövedelmét képezte, mert a szelvényadó után fizetették, mindenestre Austria jövedelmül lett volna beszámítandó. A Magyarország és Austria közti viszony azonban sohasem alapult a méltányosságon, zsidóalku volt ez mindig, melyben az osztrákok az uzsorás parancsoló, a magyar kormányférfiak a szorongatott adós engedelmes szerepét játszották és a magyar pénzügyministerek a parlamentben nem az ország jogait védték, de a magyar érdekekkel ellentétes osztrák érdekekért harcoltak. Lukács Béla a személyi ellenzék részéről különvéleményt adott be és tekintve azt, hogy az osztrák szelvényadó, az osztrák föld-, az osztrák úr-

béri papirosadó be nem számíttatott, a kormány 30 százaléka ellenében 29 százalékot ajánlott. A vita rövid ideig tartott, a szélsőbal ezen kérdésben, miután minden közösséget ellenzett, kevésbé érdeklődött, a személyi ellenzék sem erőltette meg magát, nem akarván Austriával ellentétbe helyezkedni. Lukács Béla érvelését ugyan Széli Kálmán pénzügyér nem tudta megcáfolni, a kormánypárt azomban nem vágyott az érvek után, miután tehát Lukács Béla. br. Bánhidy Béla, Simonyi Ernő és Kerkápolyi a szokásos országgyűlési diszvágasokat megtették, a kormány javaslatát egyszerű felállással elfogadták.

A kormány a fekete levest az országgyűlés végére tartotta fenn. A fekete levest a 80 millió bankadósság képezte ez valóságos ajándék volt, mert ezen adósság már a kiegyezés előtt megvolt, az egyesség megkötésekor Austriának minden adósságát összeszámították és az adósságok összege után állapították meg egyszer és mindenkorra Magyarország adóssági járulékát, a bankadósság elvállalását tehát sem jogi, sem méltányossági indokokból ajánlani nem lehetett. A szegény németek azomban a gazdag Magyarország ajándéka nélkül nem élhettek, a fiatal pénzügyér nagylelkűségét a kedves osztrákoknak beakarta mutatni. A támadás az ellenzékre kedvező volt, mert ez ajándékot általában semmivel sem lehetett védelmezni, ha titkos országos szavazatra bocsájtják, a képviselőkön kívül nem akad egy ember sem, aki megszavazta volna, mert az ország saját szűkségletét sem bírta fedezni, a német szemtelenségen mindenki megbotránkozott, a folytonos, növekedő áldozató-

kát megsokallták. A törlesztés módja igen kedvezően rendeztetett, mert 10 évig a bank által fizetendő összeg által törlesztetett, 10 éven felni 50 évig az ország évenként 400,000 frt törlesztési összeget fizet, a kormányképviselőket ezen kis összeg megnyugtatta, de másrészről a kormány kimondta, hogy ez a kiegyezés mellőzhetlen feltétele. Elősegítette az elfogadást az új választások közelsége a kormány népszerűségéből sokat vett, a közlegény képviselők kormánysegély nélkül kerületre nem számíhattak, meg kellett tehát szavazni, mert a kormány parancsolt a többekre hatott a külpolitika, senki sem tudta, vajjon nem lesz-e háború, a háborúhoz elméletileg szükséges lett volna Austria hozzájárulása is, az üres fők nem tudták azt, hogy Austriában a labanczcsoport ép oly erős, talán még erősebb, mint Magyarországon, a statisztikát nem ismervén, nem tudták azt, hogy Austriában a szláv elem 50 százalékkal több a németnél, ennél fogva a szláv elemnek a dunai tartományokban! megizmosodása Austriát éppen úgy fenyegeti, mint Magyarországot az egyögyőek ezt nem tudván, az évi 400,000 frtot könnyedén megszavazták osztrák borralalónak.

Az ellenzéket a férfias támadásra kettős érdek ingerelte: a vérmesek győzelmet reméltek, a higgadtabbak az országos hatásra számítottak és az erős támadás által választási diadalukat remélték biztosítani; 22 szónok támadta a kormányt, a dörgő szónoklatok azonban nem sokat használtak, mert a pártosok már mind elhagyták a kormány táborát, a megmaradt szavazók hiven sorakoztak Tisza Kálmán százlójához, 90 képviselő

elő nem mervén szavazni, falun pihent és az eredményt távolbul leste, 148 szavazott ellene, 206 elfogadta, a kormány tehát 58 szavazattal győzött.

Június 30-án az országgyűlés bezáratott.

II. FEJEZET.

A külügyi helyzet Plevnától Berlinig. — Suvaloff rendezési ajánlata. — A san-stefanói béke iránti európai hangulat. — Az orosz ajánlata kezdetben, a győzelem utáni követelményei. — Anglia kezdeményezésére a berlini congressus megtartását elhatározzák. — Simonyi Ernő kérde Tiszát: mit akar tenni az osztrák-magyar monarchia keleti érdekei megóvására? — Az osztrák politikáruhi leleplezések. — Szilágyi Dezső a bosnyák menekültekrül. — Irányi a bosnyák foglalásrul. — Tisza Kálmán válaszai.

Az európai Törökország utolsó erős védelmi pontját Plevna képezte Plevna feladása után a török szultán Európában csak a Balkán-szorosokban Szolimán basa vezérlete alatt összpontosított 40,000 katonárral rendelkezett, az orosz czár tehát pár nap alatt Konstantinápoly alatt teremhetett és Konstantinápoly szárazon legfeljebb hetekig védelmezhetette volna magát. Kétségbeejtő volt a helyzet azért is, mert a török kincstár a a szultán pazarlása, a basák ragadozása kimerítették, a haldokló birodalom hitele megszűnt, a szultán és minis-
terei, félvén a nép jogos boszujátul, nem mertek a török nemzet lelkesedésére hivatkozni; az európai Törökországban a keresztyén lakosság a töröknél számosabb volt, a keresztyéneket a szerb, montenegrói, orosz, görög titkos ügynökök folytonosan izgatták, a török szultán még arra sem számíthatott, hogy a török ujonczok Konstantinápolyba jöhessenek, mert nagyobb lévén a keresztyén lakosok száma, ezek a törökök összpontosítását tényleg megakadályozhatták volna, de ha meg nem akadályozhatták volna is, a fegyverfogható népség elvonnulván, a hon maradiakat és birtokaikat elpusztíthatták volna. Kétséges volt a külhelyzet is, mert Európa szárazföldi hatalmai Törökországért nem lelkesültek. Oroszország lord Derby parlamenti nyilatkozata szerint, már júniusban gr. Suvaloff londoni nagykövete által közölte békefeltételeit: Rumélia egyrésze bolgár fejedelem-

séggé alakuljon, Szerbia és Montenegró nagyobbittassanak, Beszarábia Oroszországhoz csatoltatik, Románia független állammá nyilvánittatik · ezen kívánalmak Austriával is közöltettek, egyszersmind kijelenté azt is, hogy egy szárazföldi hatalom ellenzésétül sem lehet tartani. Az orosz külügyér egyszersmind kijelenté, hogy a czár Bosznia és Hercegovina egyrésznének ausríáhozzi csatolását nem ellenzi. Suvaloff nyilatkozata nem bizonyítja azt, hogy Austria-Magyarország Törökország felदारabolására Oroszországgal szövetségre lépett, de konstataálja, hogy Austria Oroszország szándékát ismerte és Törökorszáért nem lelkesedett, mert ha ezen feltételek által érdekeit veszély ez ve látta volna, akkor Törökország megmentésére szövetségeseket igyekezett volna szerezni. Oroszország a kedvező külszín daczára Plevna feladása után nem mert mindaddig előnyomulni, míg Szolimán seregét tönkre nem tette. Végre január 9-én Szolimán is letette a fegyvert. Az orosz sereg Adrianápolyba vonult, megkezdődtek az alkudozások, vagyis a győző a legyőzöttnek San-Stefanóban márczius 30-án következő feltételek alatt adott kegyelmet:

1. Románia, Szerbia, Montenegró független fejedelemségeknek nyilatkozatnak; Szerbia és Montenegró Törökországtul területet nyernek.

2. Beszarábia Oroszországhoz csatoltatik, Románia Dobrudzsával kárpóttatik.

3. Oroszország javára Törökország ázsiai birtokai egy részér ül lemond.

4. Törökország 2,800 millió hadi kárpótlást fizet, mibül 2000 milliót török területtel válthat fel.

5. Bolgár fejedelemség alakul a két Ruméliából.

6. Bosznia és Hercegovina önkormányzatú fejedelemséggé alakul, reformokat nyer, melyet a hatalmak biztosítanak.

Ezen szerződés által Oroszország az Aldunának feltétlen ura lesz, mert Bosznia- és Herczegovinán Szerbia és Montenegró vagy megosztoznak, vagy Montenegróhoz csatoltatok, Austria befolyását teljesen elveszti, s mert ezen kis államok egyike sem szállhatott volna szembe az európai nagyhatalmakkal, mert a keleti egyház fejének az orosz czárt tekintették, mert mindenik nagyobodás után vágyott, melyet részint Törökország romjaikul, részint Osztrák-Magyarországbul remélhettek, mindenik Oroszország hűbérese lett volna, vagyis Oroszország tényleg az egész európai Törökbirodalmat fel-falja.

A san-stefanói békét a hatalmak nagyrésze kedvetlenül fogadta Angliának nem tetszett, mert a zsákmánybul nem részesült és a béke Oroszországot közelebb hozta féltett kincséhez: Indiához. Németországnak nem tetszett, mert e béke által Oroszország első európai hatalom lesz és étvágya feltámadhatott volna Posenre. Franciaországnak nem tetszett, mert ha Oroszország ily döntő hatalom lesz, nélkülözhetne volna a szövetséget, melyre Franciaország vágyott és számított. Osztrák-Magyarország léteit közvetlenül fenyegette, mert Osztrák-Magyarország minden szlávjaival közvetlenül összeköttetésbe lép és Törökország után Austria és Magyarország kerülhetett volna a szőnyegre. Törökországot nem sajnálta egyik hatalom sem, erkölcsi érzete az

osztályt mindeniknek megengedte, de a nagy konczot Oroszországtul mindenik irigyelte. Ha a san-stefanói béke érvényesül, Törökország Maczedoniátul és szomszéd részeitől is elesik, mert Törökország és ezen tartományok közt a két Rumélia terül el, Törökország tehát ezekkel csakis vizen közlekedhetett volna. Austriára és Magyarországra a kis fejedelemségek felállítása még veszedelmesebb volt az összes Alduna elfoglalásánál, mert ha orosz hatalom alá kerülnek, a kancsuka, a nagy adó a pánszláv lelkesedést előlte volna a hódítmányokban, ellenben, ha a kis szerb, Montenegró megerősödik, a magyarországi szerbek, horvátok, az osztrák szlovének, dalmaták, vendek azt remélhették volna, hogy a műveltebb társaikat ők fogják uralni. Románia a nagy szláv hatalomtul körülfogva, kényszerült volna Oroszországnak szolgálni és a nagyobbodás reményében a magyar románokat izgatni.

Az orosz czár a háború előtt nyíltan felfogadta, hogy területet nem akar, hogy egyedüli célja a keresztényen ség diadala, midőn még a Pruthnál állt, Konstantinápoly t nem akarta, megelégedett az egyik Ruméliával, Austriát Boszniával és Herczegovinával kínálta a plewnai győzelem után azomban már egész Ruméliát elvette, Bosznia és Herczegovinából kis államot, tehát orosz hűbért akart alapítani. A hatalmak a csalfa játékot nem szentesíthették, a védhatalmak Törökország területét biztosították, Törökország feldarabolása jogalapul szolgált a congressus megtartására a nagy dobót Beakonsfield ütötte meg először, 60 milliót kért a fegyverkezésre; a congressus eszméjét mindenik érdekelt fél

elfogadta, a congressus helyéül a vezérhatalom fővárosát: Berlint tüzték ki.

A török-orosz háború egy nemzetet sem érdekelt annyira, mint Magyarországot, a magyar nemzet háláosan emlékezett a száműzötteknek a törökök általi szívélyes fogadtatásául, haragudott az oroszra, mert a közvélemény azt hitte, hogy 1849-ben Magyarország az oroszok támadása nélkül a függetlenséget kivívja, a kényuralmat, a sovány ügyességet tehát az oroszoknak róttá fel; az oroszok rablására, durva bánásmódjára élénken emlékeztek a magyar nemzetnek régi nagyságául egyedül nemzetisége maradt fenn, az oroszok ezt 40 év óta folytonosan támadták, mert ügynökei, az orosz újságok, a szláv nemzetiségeket ellenünk izgatták a magyar szabadnak született, az orosz czár a kény uraim at képviselte, az oroszokat tehát már mint a kényuralom eszközeit, gyűlölték.

Magyarországot veszély csak Oroszország felül fenyegette, mert a porosz király és általa a németek Austriát Németországbul kizárták és Magyarország létjogát elismerték, a germanizmus tehát, mely minket századok óta fenyegetett, megszűnt és helyébe lépett a pánszlávizmus mely Magyarországot tartományokra akarta feldarabolni. A közvélemény tehát a törökök mellett nyilatkozott, ezen közvélemény azonban csak mérsékelt lelkesedéssel birt, mert sem az ujjongó fiatal-ság nem alakított a török hadseregben magyar légiót, de megelégedett a konstantinápolyi kéjutazással, az Abdul Kerim kardjával és az utczai tüntetésekkel, sem a higgadt polgárság nem nyitotta meg erszényét a szü-

kölködő törököknek. A kormány, az országgyűlés többsége a törökök iránti lelkesedést nem osztotta.

A törökügyet kezdetiül fogva lelkesen felkarolta a szélsőbal, népgyűléseket szervezett és a kormányt interpellációival gyötörte. Sokat a külügyekben sem az országgyűlés, sem a kormány nem tehet, mert a külpolitika vezetése, a hadüzenet, a békekötés felségi jog, a közös ministert a két ország felelősségre vonhatja, de nincs ítélőszék, mely ez ügyben bíraskodik a rendes katonaság és honvédség 1.110,000, ezen sereggel nemcsak háborút lehet indítani, de folytatni is lehet és elvégre, ha az ellenség az országba nyomul, ujonezozni is kell; a hadsereg 10 évre van megszavazva, miután a katonai állomány 10 évre van megszavazva, költségét sem lehet megtagadni, a rendkívüli költségeket a delegáció szavazza meg és az országgyűlések beiktatják, ezen delegációba a kormányok szemenszedett labanczaiakat választatják be, majdnem lehetetlen tehát, hogy a hatalom a delegációban kisebbségben maradjon. Marad tehát majdnem egyedül az interpelláció fegyvere, de ezt csak az forgathatja, ki kormányképességgel nem bír, mert a külpolitika rosszalása, miután ezt a király vezeti, a király cselekményeinek megrovása. A szélsőbal az interpelláció fegyverét erősen használta és a kormányt folytonosan nyomorgatta.

Simonyi Ernő 1878. év február 28-án következő indokolt interpellációt adott be:

Van egy más kérdés, melyet miniszterelnök úrhoz akarok intézni. Ezen kérdés vonatkozik a múlt interpellációra adott válaszára: azt mondja, hogy a béke

feltételeinek némely pontjai nem felelnek meg az osztrák-magyar monarchia érdekeinek és különösen nem felelnek meg azok, amelyek a hatalmi viszonyok megváltoztatására vonatkoznak. En azt hiszem, hogy most, midőn ezen keleti kérdés egész komolyságában nehezedik reánk és most, midőn az ujságkihordóktul halljuk, mert azoktul több hirt hallunk, mint ministereinktül, itt az ideje, hogy nyilatkozzanak: összeakarják-e hívni a delegációt és nagyobb összegű hitelt fognak-e tüle kívánni?

így állván a dolog, kell, hogy a kormány ezen feltételeket jelezze, mert eddig még azokat, mit az ország nyugton el nem nézne, nem preczisirozta.

Ha már a háború lehető, a nemzetnek tudni kell, miért megy háborúba.

Ezt én azon okbul kívánom tudni, melyek azon érdekek, melyeket a kormány olyanoknak tekint, melyek azon megállapodások, melyek a magyar-osztrák monarchia érdekeibe ütköznek.

Annál inkább szükséges ez, mert az utóbbi időben külügyminister úr a megcsalattottra játszta magát, mintha olyasmi történt volna, melyről előbb tudomása nem volt, eddig azt mondta: „a monarchia érdekei mindenestre megfognak óvatni^u, most azt mondja: „történtek olyanok, melyek a monarchia érdekeivel össze nem férnek?⁴ Midőn azt mondja, hogy gróf Suvaloff az orosz nagykövet lord Derbynek, az angol külügyérnek megjegyezte, hogy azon rossz hatás elhárítása, mely ezen pi;opositiók előleges nyilvánosságra hozatala által okoztathatnék, Gorcsakoff herczeg jónak találta azokat, mint

szorosan bizalmi közlést úgy gr. Andrássyval, mint hg. Bismarkkal közölni.

Én azt látom, hogy az angol parlamentben előterjesztett okmányok szerint semmi sem történt, mirül gr. Andrássynak már júniusban tudomása ne lett volna, akkor midőn még az oroszok a Dunán sem keltek át, akkor ugyanis az orosz kormány tapogatódzni akarván, hogy mi lenne az angol kormány nézete a békefeltételekre nézve, londoni követét megbízta, hogy tapogatód' zék a külügyministernél ily és ily békefeltételek elfogadása miatt. Azon békefeltételek elvileg a jelenlegi békefeltételek, tehát ez újság? S hogy ez nemcsak lord Derby vei közöltetett, de gróf Andrássyval is, azt ismét egy másik, három nappal később kelt jegyzék mutatja, 1877. június 1-jén. Még azt a megjegyzést teszi hozzá lord Derby, hogy ő exellenciája az orosz követ ismételve kijelentette azon meggyőződését, hogy egy szárazföldi hatalom ellenzésétül sincs mit tartani. Ez tehát oda mutatna, hogy már a múlt évi június 1-jén gróf Andrássy beleegyezett abba, hogy Bulgária egy önálló autonóm állammá alakíttassák, Szerbia és Montenegró nagyobbíttassanak, hogy Beszarábia Oroszországhoz visszacsatoltassék, hogy Románia független állammá nyilváníttassék, sőt kijelentette azt is, hogyha netalán Austria-Magyarország maga részéről valami compensációt követelne avégett, hogy akár az Oroszországnak a beszarábiai és batumi kerületek hozzácsatolása folytán történt nagyobbodásáért, akár pedig Bulgária és más keresztyn hatalmak által nyert előnyök és új alakulásokkal szemben compensáltassék, az orosz czárnak semmi el-

lenvetése az ellen, hogy Austria-Magyar ország ezen compensatiót Boszniában és részben Herczegovinában keresse.

Tehát ezekben a feltételekben elvileg megvan mindaz, ami a mostani feltételekben talán jobban, részletebben ki van fejtve.

Igaz, hogy a június 8-án ily módon készült memorandumban az orosz követ csak Bulgáriának a Balkánon túl eső részét értette. De hat hónappal rá azt mondja az orosz követ: „a helyszínén történt tüzetes vizsgálat után Gorcsakoff herceg azon meggyőződésre jutott, hogy Bulgáriának két tartományra osztása kivihetetlen, hogy tehát Bulgáriának úgy a Balkánon innen, mint túli része egy tartománnyá alakuljon, amibül a török hivatalnokok eltávolíttassanak, az erősségek és várak lerontassanak és az önkormányzat egy ottan alakítandó nemzeti sereg oltalmára fogna bízati.

Ha ez nem sértette meg az osztrák-magyar monarchia érdekeit múlt évben, akkor nem látom át, miként sértheti most. Ha pedig sértette, akkor azt hiszem, a kormány tett valami intézkedéseket, hogy azon vesze-delem a monarchiáit elháríttassék.

Ez irányban kívánom ezen interpellációt a minis-terelnök úrhoz intézni és miután úgy vagyok értesülve, hogy néhány nap múlva a delegációk összehívását kívánják, én azt hiszem, hogy úgy ezen kérdések fontos-sága, mind az ország izgatott állapota, mind a külügyi veze-tés tisztessége megkívánják, hogy az ily kétszínűség vádja sokáig a kormányon ne maradjon, ennél fogva remélem, hogy minis-terelnök úr még bécsi útja előtt válaszolni fog:

Interpelláció.

Van-e a kormánynak tudomása arról, hogy Törökországban több magyar és osztrák állampolgár az orosz hadcsapatok parancsnokai által kivégeztetett?

Ha igen, micsoda eljárást szándékozik a kormány követni, hogy az állam és polgári jogokat biztosítsa és a gyilkos merényletért elégtételt nyerjen.

Továbbá, tekintettel a miniszterelnök urnák e hó 19-én adott válaszára, melyben a többi közt kijelenté, miszerint az Orosz- és Törökország közt létrejött békealappontozatok némely megállapodásai, jelesen azok, melyek a hatalmi viszonyok megváltoztatását idézhetnék elő a keleten, a magyar-osztrák monarchia érdekeinek nem felelnek meg, kérdem a miniszter urat: melyek azon megállapodások, melyeket a kormány a magyar-osztrák monarchia érdekeibe ütközőknek tart?

Mikor tudta meg a kormány az' orosz uralkodónak ebbeli szándékát, mely szerint az esetleges békekötésnél a hatalmi viszonyoknak oly megváltoztathatása idézhetnék elő a keleten, melyek a magyar-osztrák monarchia viszonyainak meg nem felelnek?

Tett-e a kormány, mikor és miféle intézkedéseket, hogy az ily módon fenyegetett államérdekeket a veszély túl megóvjja, illetőleg a veszélyt elhárítsa?

Szilágyi Dezső: a bosnyák menekültekről (Május 1.):

T. ház! Midőn a magyar kormánynak tagjai Bécsben tartózkodtak, felmerült azon hír, hogy a monarchia közös kormánya kijelentette a fényes porta irányában, hogy a boszniai menekültek hazájukba vissza fognak

küldetni s ha a fényes porta nem képes biztosítékot nyújtani arra, hogy ezek otthon minden erőszak ellen meg lesznek védve: a monarchia nemcsak a visszakisérést, hanem a menekülteknek saját hazájukban! megvédését is önönerejével fogja eszközölni, sőt arrul is beszéltek, hogy magas állású férfiak ezen tartományokban! kormányi missióra szólitattak fel.

Ezen hírek komolyak lévén, interpellációt kell ministerelnök úrhoz intézнем tennem kell ezt azért is, mert nem hiszem, hogy alapja pénzmegtakarítás lenne, mert afelett kételkedni nem lehet, hogy ha ezen boszniai menekültek l hazájukba visszakisértetnek, ott, ahol semmijük nincs, ott, ahol legalább az első hónapokban megélni nem tudnak, ha még fegyveres erő küldetik is védelmükre, a tartásukra eddig fordított összegből valami megtakarítás nem lesz lehetséges. Ha tehát pénzmegkimélési viszonyok nem vezetnék a monarchia közös kormányát, és ha e kormány mégis el van határozva, hogy ezen menekülteket hazájukban megvédje: tényleg oly lépést készül tenni, mely Bosznia occupációjának neve alatt ismeretes, és készül tenni azon bevallott szándékkal, hogy azon keresztyéneknek védelmét, kiket önön törvényes felsőbbségük, a török megvédeni nem képes, ő vegye át.

En nem tartom sem a jelenlegi időpontot, sem azon információkat, melyekkel bírok, alkalmasaknak és elégségeseknek arra, hogy ezen lépés hordereje és helyisége iránt nyilatkozzam, mindig feltéve, hogy ezen hír való, de annyit mindenestre kifejezhetek, hogy ha még a körülmények a közös kormány ilynemű lépésének szük-

Bégét tüntetnék is fel, igazolva az csak akkor lehet, ha nem lesz azon hordereje, hogy bennünket eltávolítson azon hatalomtól, amelynek érdekei a keleti kérdésben a mi érdekeinknek természetes társai, amelynek törekvése a keleti kérdésben liasonnemű czélokra van irányozva, mint a mi törekvéseink, szóval, ha e lépés bennünket Angliától el nem távolít. Azt ugyanis a legveszedelmesebbnek tartanám s azért fel sem tételezem, hogy ezen lépés az Oroszországgal való megegyezésnek következménye s azon irányzatnak, melyet Anglia a keleti politikában követ, ellenére vagy ignorálásával történék.

Ennélfogva miniszterelnök úrhoz következő interpellációt intézem:

1. Van-e tudomása a miniszterelnöknek arról, hogy a bosnyák menekültek 1-ső május után hazájukba visszaküldetnek s ha a török kormány elegendő biztosítékot nem nyújt, a monarchia védelme alatt fognak-e visszakísértetni és ott maradni?

2. Való-e ezen hír?

3. Ha való: mik a monarchia közös kormánya ezen elhatározásának indokai? és váljon a visszaküldött menekültek további védelmének Boszniában való átvétele a magas porta beleegyezésével s a garantizáló nagyhatalmak, jelesen Anglia belenyugvásával történik-e?

Simonyi Ernő: május 13. Reánk, magyarokra nem lehet közönyös az, hogy a nemrég lefolyt orosz-török háborúban mily viszonyok alakultak és mily változások történtek hazánk délkeleti határain. Tudja a képviselőház, a hírlapok hozták egymásután a híreket

azon eljárásról, melyet az orosz hadsereg különösen a velünk szomszédos Romániában tanúsított.

Azomban, mint majdnem mindenkor, ily esetekben a hírlapok tudósításai nem megbízható források, mert ma állítanak valamit; holnap ugyanazt megczáfolják, módosítják, vagy egészen visszavonják. Azomban a legközelebbi időben közzétették az oláh kormány hivatalos jegyzékei, melyekben ezen dolgok már hivatalos módon terjesztetnek elő s így kevés kétség táplálható azok valódisága iránt.

A tisztelt ház méltóztatik tudni, hogy a háború kitörése alatt Románia és Oroszország között egy szerződés, egy konvenczió jött létre, talán ápril 16-án, mely szerint beleegyezett a román kormány, hogy Románia területén az orosz csapatok átvonulhassanak. Most azonban kitűnik az, hogy az orosz csapatok nemcsak átvonulni, de megtelepedve oly intézkedéseket tesznek, melyekből méltán lehet következtetni, hogy állandó vagy legalább hosszú ideig tartó állomásokat akarnak elfoglalni. Ily körülmények közt mi államérdekeinket nem tartjuk megóvottaknak és biztosítottak addig, míg egy oly hatalom, mint Oroszország, Magyarország beleegyezése nélkül, Magyarország határán nevezetes seregeket pontosít össze. A legközelebbi időben, körülbelül 60,000-et meghaladóösszegre teszik az orosz hadsereg számát Romániában.

De nem elég az, hogy azon seregek ott nem vonulnak rögtön keresztül, hanem intézkedéseik maradandó állásfoglalásra hagynak következtetni, világos még az is, hogy oly stratégiai állásokat foglalnak el, melyek képessé teszik a csapatokat, hogy maguknak Románia

birtokát biztosítsák s a román hadsereget, mely épen előttük vonulva el kis Oláhországban foglal el állást, mintegy bekeríteni és megsemmisíteni igyekeznek, de másrészt Magyar ország és különösen a Magyar ország erdélyi részeiből kivezető szorosok ellenében oly állásokat foglalnak el és oly védelmi munkát visznek véghez, melyek vagy fenyegetik, vagy legalább mindenesetre veszélyeztetik ezen szorosok szabad átkelését.

Ezen állapot Magyarország érdekeivel összeférhető nem lévén, én egy kérdést akarok intézni a t. miniszterelnök úrhoz és azért voltam bátor azt ma sürgősen tenni, mert úgy vagyok értesülve, hogy a miniszterelnök úr a holnapi napon némi felvilágosításokat szándékozik adni a keleti ügyekre vonatkozólag, a 60 millió kölcsön tárgyalását megelőzőleg. Reményiem, hogy ugyanakkor ezen tárgy iránt is, mely szoros összefüggésben áll azon intézkedésekkel, melyek bennünket Keleten legközelebb érdekelnek, szintén fog némi felvilágosítást adni.

Interpellációm a miniszterelnök úrhoz következő:

Tekintve a nemrég lefolyt orosz-török háború folytán hazánk délkeleti határain történt változásokra és eseményekre, Magyarország államérdekei megóvása szempont] ábul kérdem a miniszterelnök urat:

Van-e a kormánynak tudomása arról, hogy az újabb időkben 60,000 főre menő orosz hadsereg szállotta meg Románia területét és azon a legjobb stratégiai pontokat elfoglalván, oly intézkedéseket tett és tesz melyekből világosan látható, hogy itt nem az orosz haderőnek az 1877. ápril 16-iki konvenczió szerinti átvonulása, hanem az ország maradandó elfoglalása céloztatik.

Egy erős hadtest Bukarest kapui előtt foglalt állást.

Ploestiben és Foksánban pedig nagyerejű védelmi erődöket és sánczokat készít az orosz hadsereg.

Gralacson az orosz katonai hatóság a városi előjáróságtól helyet kért egy tüzertelep felállítására.

Jassyban, Galacson és más városokban az orosz főtisztok szállást fogadtak fel maguk és családjaik számára, ami mindenesetre hosszabb idejű megtelepülési szándékot jelent.

És tekintve, hogy a legújabb időben az orosz sereg a jelzett stratégiai állásokon kívül Pitestit is elfoglalta és tekintve, hogy Viddin már amugyis az oroszok kezében van, ugylátszik, hogy ezen állásfoglalás által nemcsak a kis Oláhországban összpontosult román hadsereg bekerítése és esetleg megsemmisítése czéloztatik, miszerint azután Románia egészen az orosz hatalom alá kerüljön, hanem egyszersmind az Erdélyből Romániába vezető szorosok ellenében is, ha nem fenyegető, de mindenesetre erős védelmi állásfoglalás által a magyar állam érdekei nagymérvben fenyegetve és veszélyeztetve vannak.

Kérem továbbá a minister urat:

Ha a kormánynak az orosz hadsereg minden mozdulatairul tudomása van, mikép engedhette meg, hogy Magyarország délkeleti határai és különösen az erdélyi részek majdnem minden fedezet nélkül védtelen állapotban hagyassanak egészen mostanáig.

Ismeri-e a kormány az orosz hadak elhelyezésének és állásfoglalásának valódi czélját Romániában? és végre

szándékozik-e a kormány és minő intézkedéseket tenni a jövőre, hogy az állam érdekei minden lehetőséggel szemben megóva és biztosítva legyenek?

Irányi Dániel interpellációja a ministerelnökhöz (Április hó 3-án):

Az angol külügyi államtitkár által a parlament elé terjesztett egyik hivatalos okirat szerint gróf Suvaloff orosz nagykövet Londonban 1877. évi június hó 8-án Derby lorddal bizalmasan közölte azon feltételeket, melyek alatt Oroszország hajlandó lenne a portával békét kötni, ha az e végett hozzá fordulna, mielőtt még az orosz sereg a Balkánon átkelt volna.

Ezen feltételek egyike az volt, hogy Bulgária a Balkánig hűbéres autonóm tartománnyá alakíttatnék Európa garanciája alatt; a török csapatok és tisztviselők eltávolíttatnának, a várak pedig lefegyvereztetvén, leromboltatnak.

Bulgáriának a Balkán déli oldalán fekvő része, valamint a többi keresztyén tartományok számára a hatalmak rendes közigazgatást biztosítanak.

Szerbia és Montenegró megnagyobbíttatnak, Bosznia Hercegovina pedig jó nemzeti közigazgatást biztosító intézményekben részesülnének.

Ezenfelül a háború terheinek megtérítése fejében Oroszország a maga számára vissza fogja követelni Bessarabiának azon részét, melyet 1856-ban átengedett, valamint Batuinak a szomszéd területteli átengedését, mely esetben Románia akár függetlenségének elismerése által, akár pedig, ha tovább is hűbéres állam maradna, Dobrudzsának egy részével kárpótoltatnék.

S ha Austria is követelne maga számára akár az Oroszország által nyert szerzeményekért, akár biztosítékkal azon változtatásokért, melyek a keresztyén fejedelemségek javára történnének: Oroszország nem fogná a maga részéről ellenezi, hogy azt Boszniában és részben Heiczegovinában keresse.

Ezen feltétek — jegyzi meg végül Oroszország képviselője — lígy Andrassy gróffal, mint Bismark herczeggel is közöltettek igen bizalmasan és az orosz nagykövet meggyőződése szerint egyik szárazföldi hatalmasság részéről sem kell tartani ellenkezéstől.

Kérdem tehát a ministerelnök urtul:

1. Való-e Suvaloff grófnak azon állítása, hogy a most említett békefeltételek a mi külügyi hivatalunkkal is közöltettek s mi alapon mondhatta a nevezett nagykövet azt, hogy egyik szárazföldi hatalmasság, tehát Austria és Magyarország ellenzésétül sem kell e részben tartani Oroszországnak?

Az Orosz- és Törökország között San-Stefanóban kötött béke feltételei immár a kormányval közölve lévén, kérdem:

2. Hajlandó-e ministerelnök úr azokat a képviselőházzal is közölni s egyúttal arról is nyilakozni; a kormány ezen szerződésnek, mely pontjait tartja Austria és Magyarország s melyeket Európa érdekeibe ütközőknek?

3. Osztózik-e azon nézetben, hogy azon szerződés egész teljességében és annak minden pontja tartozik-e a párisi békekötést aláirt hatalmasságok bírálata alá?

4. Mit szándékozik a kormány saját magunk és

Európa érdekei biztosítására tenni s kész-e ha a congressus létre nem jön, szükség esetére azon állammal, illetőleg azon államokkal szövetkezni, melyek ezen érdekek megóvása végett erélyesen fellépni hajlandók.

Báró Bánhidi Béla és társai a miniszerelnökhöz (április 3.): szándékozik-e a miniszerelnök úr törvényadta befolyásánál fogva odahatni, hogy Románia területi ép-sége fenntartassék?

Helfi Ignác Bosznia elfoglalásáról (június 28.): A miniszer úr tegnapi nyilatkozata mindenkit megdöbben-tettl ezen nyilatkozat végszavai ekként hangzanak: egyet tudok, a mit mondtam hónapok előtt, azt, hogy déli határainkon a szláv államok kezét fogva, ott egy foly-tonos lánczolatot képezzenek lábaink körül, Magyarország érdeke soha sem kívánta.⁴⁴

En azt hiszem, hogy a ki magyarul tud, e szavak-bul egyebet nem olvashat ki, mint hivatalos constatálá-sát annak, a mitől Magyarország évek óta tart, a mit a kormány éveken át folytonosan tagadott, úgy a mi kormányunk, mint a közösügyi kormány, t. i. jelenti azt, hogy a kormánynak csakugyan elhatározott szán-déka Boszniát és Hercegovinát seregeink által megszáll-ni ni, később, nem tudom a monarchiának melyik ré-széhez csatolni.

Előadtam tegnap az okokat miért tiltakozik ez ellen a közvélemény, ennél fogva csak röviden érintem ma le-hető káros következményeit. Első következménye lenne az, hogy Törökországot ellentálló ellenségünk-ké tennék a második, hogy Szerbiának és Montenegrónak összes ódiума reánk háramlana; harmadik pedig, hogy bol-

dogitási szándékunkért egész Bosznia és Hercegovina ellenségünké válna, ellenségünké, mert erőszakkal foglalnánk el. Ha pedig katonailag lesz occupálva, gyűlölsége még nagyobb lesz, majdnem elkerülhetlen az, hogy ezen népeket magunkra uszítjuk és ez által a muszka kezébe fegyvert adunk, hogy a jövőben majd egy alkalmasan kiszemelendő perczen terveit végrehajtsa velünk szemben.

Érzi ezt minden magyar ember, lehet, hogy valamelyik minister, talán a külügyminister, vagy bármely más diplomata diplomatrice kitudja magyarázni azt, hogy monarchiánknak, mint nagy hatalomnak, ez még is előnyére válik; nem akarom ezt taglalni, de az kétséget nem szenved, hogy a magyar elemre nézve ez oly csapás, melynél nagyobbbat nem képzelhetünk.

Azt mondta a miniszerelnök úr bámulatos bátorsággal, megvallom, hogy: azt mondja, a mit hónapok előtt mondottl már engedelmet kérek, hogy minister nyilvánosan ilyet merjen mondani, csakugyan nem hittem volna.

Hiszen éppen ellenkezőjét mondta ennek mindig minden felszólalása alkalmával, mit mondott ő mindig? először kijelentette ismételve, hogy nem fog belenyugodni új szláv államok alakulásába és úgy látszik, épen ebbe nyugszik bele. Kijelentette, hogy déli határainkon semmi szándéka nincs a kormánynak új birtoklási viszonyokat — mint magát kifejezni méltóztatott — előidézni, ez pedig új birtoklási viszony volna, mert Bosznia és Hercegovina eddig Törökországé volt.

De nemcsak ő mondott ennek ellene, de ellene mon-

dott minden alkalommal a közös kormány is. Hiszen a múlt évben a delegáció előtt gróf Andrassy kijelentette, hogy Bosznia és Hercegovina elfoglalásának még csak eszméje is egy „non sens^a, unsinn, mint magát kifejezte, és a legutolsó delegáció alkalmával, midőn a 60 milliós hitelről volt szó, midőn azt megszavazta, egy feltételhez kötötte, hivatkozom Fáik képviselő urra, mint annak szerkesztőjére, azon feltételhez, — habár világosan nem mondta ki, mert önök módosították mindenképen, de a határozat annyit mindenesetre tartalmaz, hogy önök ezen 60 millió hitelt megszavazták azon világos feltevésben, hogy az Bosznia és Hercegovina elfoglalására nem lesz fordítva. Es ilyen történt dolgok után most előállni azzal és azt mondani: én hónapok előtt is ezt mondtam, hogy mit jelent az itt, azt miniszterelnök úr nem magyarázta ki, mert ő mindig akképen beszél, hogy a rákövetkező napon lehessen jobbra és balra magyarázni szavait. De szerintem ez azt jelenti, hogy be kell ékelni az osztrák-magyar monarchiát, mert az a 22 kilométernyi föld rendkívül veszélyes a monarchiára.

Nem tagadom, hogy a miniszterelnök úr rendkívül ügyesen vezeti az ügyet; két évig homályban tartotta a dolgot, bármely alakban intéztünk hozzá kérdést, mindig akképen válaszolt, hogy válaszábul felvilágosítást nem meríthettünk! fenntartotta azt az utolsó pillanatra és az országgyűlés feloszlatása perezében használt olyan frázist, a mely világosan jelentse, hogy Boszniába és Hercegovinába belemegyünk azért, hogy majd a jövő országgyűlésen, midőn kérdőre fog vonatni, hogy az or-

szág közvéleményével ellentétes lépést tett, a miniszterelnök úr azt mondhatta, hogy hiszen ezt bejelentette már a múlt országgyűlésnek és aki magyarul ért, megérthette az ő bejelentését, hogy igenis elfogjuk foglalni Boszniát és Hercegovinát.

Megvallom, hogy ez igen ügyes játék és legyen szabad egyre figyelmeztetni a kormányt; igen sokat tehet a kormány, most az országgyűlés szétmegy, önök tehetnek, amit akarnak, de vegyék fontolóra azt, hogy ha a kormány az országnak oly egyhangú nyilatkozata után az országház termében, a sajtóban, a törvényhatóságokban és a népgyűléseken a nemzetnek egyhangú kifejezett nyilatkozatával szemben, mégis felhasználva a két országgyűlés közti időközt, annak ellenkezőjét akarja cselekedni: nemzedékek átka nem volna elégséges kiengesztelni azon hazaellenes bűnt, amelyet ily módon elkövetnek. Ez oly perfid kijátszása a parlamentárizmusnak, oly rut játék a nemzet érdekével, hogy ennél nagyobbát én képzelni sem bírok. Ennek folytán bátor vagyok a miniszterelnök úrhoz következő kérdést intézni:

Interpelláció a miniszterelnök úrhoz (Junis 28.):

A tegnapi ülés folyamán a miniszterelnök úr egy nyilatkozatot tett a keleti ügyekre vonatkozólag, melynek végszavai a következők: „Egyet tudok és ez az, amit megmondtam hónapok előtt, hogy azt, hogy déli határainkon a szláv államok egymással kezefogva, ott egy folytonos láncolatot képezzenek lábaink körül, Magyarország érdeke sohasem kívánna.”^a

Miután e szavakból aligha lehet egyebet követ-

keztetni, minthogy Bosznia- és Hercegovinának haderőnk általi megtámadása csakugyan a kormány fel-tett szándéka!

tekintve, hogy az ország közvéleménye minden rendelkezésre álló módon ez ellen tiltakozott, sőt Austria közvéleménye is ellene nyilvánult!

tekintve, hogy a delegációk a 60 millió hitel megszavazása alkalmával, ezt azon kijelentett feltevés-ben tevék, hogy az általuk megszavazott összeg e célra nem fog fordíttatni, s ugyanily értelemben nyi-latkozott ez alkalommal a képviselőház.

Kérdem:

Hajlandó-e a t. miniszterelnök úr az általános ag-godalmat keltett fenntebb idézett szavait megmagya-rázni.

Ürményi Miksa nyilatkozata és határozati ja-vaslata a külpolitika tárgyában, aláírva a személyi ellenzékiül (Május 14.):

A 60 millió csak akkor tagadtathatnék meg, ha biztosan tudnánk, hogy az nem a kitűzött célra fog fordíttatni, ezt nem hiszem, tehát megszavazom.

De szükségesnek tartok egy fenntartást és így magam és barátaim nevében kérem a házat, hogy ke-gyeskedjék egy határozati javaslatot, melyben ezen fenntartásnak eszméjét kifejtsük, elfogadni.

Ha valaki ezen preventív intézkedést sajtáságos-nak tartaná, annak azt felelem, hogy ez a kormány által teremtett parlamentáris helyzetnek folyománya. Önök uraim így szólnak hozzánk, önök nincsenek bi-zalommal a kormány iránt, önöknek szükséges a na-

gyobb világosság; a többség ellenben elégnek tartja a bizalmat a személyekben.

Ez azonban még a többség álláspontjárul sem elegendő, mert bár igen becsülöm némelyek nagytehetségét, ők sem képesek igazolni: miért pártolják a kormány külügyi politikáját, mert egyik sem tudná bebizonyítani, mi a kormány külügyi politikája.

Az ellenzék ezen állással szemben kötelességét megtette, voltak, kik ismételt interpellációik által a háznak majdnem rosszalását vonták magukra.

Nyilatkoztunk többen többször, mindnyájan a jogi alapot a párisi szerződésben kerestük. Lehet, hogy ennek megváltoztatását Európa még szükségesnek fogja találni, de mindaddig, míg ez meg nem történik, ezen nemzetközi szerződés az egyedüli fontos nagy okmány, amelylyel a változtatások ellenében érvelni lehet.

A párisi szerződésnek a törökügyekről 7. cikke következőleg szól:

A francia császár ő felsége, az osztrák császár ő felsége, a porosz király ő felsége, Nagy-Brittania királyné ő felsége, a minden oroszok czárja és ő felsége a sard király, a magas portát, az európai nyilvánjog és az európai koncertnek részesévé jelentik ki. ő felségeik kötelezik magukat, hogy az oszmán birodalom függetlenségét és területi épségét tisztelni fogják, nemkülömben kölcsönösen biztosítják ezen kötelezettség pontos megtartását és minden ezt veszélyeztető eljárást közérdekű kérdésnek fognak tekinteni.

Mi azt hisszük, hogy csak ezen szerződésre hivatkozva lehetett volna egy meghatározott irányú poli-

tikát helyesen jelezni. De megengedem, hogy lehető egy másik ut is, akkor ki kellett volna mondani, hogy ezen szerződés nem tartható, hogy ennek megváltoztatását célozzuk és jelezni kellett volna, hogy azt minő irányban célozzuk. Ez szabadságában állott volna a kormánynak, de sem egyik, sem másik nem történt. Méltóztassék megengedni, hogy pár szóval vizsgáljam, hogy ezek helyett tulajdonképen mi történt.

A tényeket mindenki ismeri, Boszniában kezdtek lázongani, néztük; Szerbia fegyvert ragadott, néztük; az orosz háború keletkezett, néztük és a legrészrehajlóbb neutralitást gyakoroltuk. Ha a t. minister úr tagadná, bebizonyítását az utánam következő szónokokra bízom.

Ezek a tények. Beszéltek ezen idő alatt azon hírlapok, melyek általános tudat szerint a kormányhoz közel állanak. Jól tudom, hogy a kormányt sem egyes, sem néhány cikkért nem lehet felelőssé tenni, de egy-két éven át vörös fonalként, a hírlapirodalomban keresztül menő irányért és a kormányhoz közel álló uraknak nyilatkozata összegéért a kormányt nem menthetem fel minden felelősségtől.

Nemcsak mi tudtuk ezt, de a kormánynak több eszköz állván rendelkezésére, magának minden dologrul tudomást szerezni: állítani, hogy a kormányt azt nem tudta, teljes lehetetlenség. Hogy azt nézte, bizonyítja azt, hogy akarta, hogy a közvélemény azt higgye róla, hogy azon irányt követi, melyet a hozzá közel álló emberek és a hírlapok egész két éven át szakadatlanul hirdettek. Ezek voltak a hírlapok.

Ezután jönnek a kormánynak kijelentései.

Méltóztassanak megengedni, hogy én csak egyre hivatkozzam és hogy egy álljon a többi helyett.

A miniszterelnök úr a múlt nyáron következőket mondotta el a házban: „És szolgáljon megnyugtató-sul, hogy senkivel szemben és semmi irányban arra nézve, hogy mit fogunk tenni a magunk érdekének megóvására, sem szövetségünk, sem kötelezettségünk nincs, hanem teljes mérvben bírjuk önelhatározásunk szabadságát.“

Méltóztassék csak visszaemlékezni, hogy a kül-ügyér úr akkor már Beichstadtban volt, hogy Reichstadtban mi történt, azt nem tudom · de hogy nem történt semmi, azt minden gondolkozó ember tagadni fogja. Meglehet, hogy talán csak laza elbeszélések, meglehet, csak laza elhatározásokl de történt ott, ami ellentétben áll azzal, mit a kormány, amikor szólott, jelzett. Ismételve a három dolgot: a tényeket, a hírlapokat, a kormány közegeinek nyilatkozatát.

A tény Oroszország érdekében folytatott politikára hagy következtetni, a kormány minden közegeinek enunciatiója Törökország érdekében folytatott politikát mutat, a kormány kijelentései pedig többnyire impossibilis dolgokat állítanak. Kivonata az egész követett politikának: I. Törökország tarthatlan, mert amikor lehetett volna, nem védetett; II. nem kell az orosz hódítás; III. nem kell új államok keletkezése az Al-Dunánál IV. nem kell Bosznia okkupációja, mert az osztozás politikáját nem óhajtjuk.

Meglehet, tisztelt ház, hogy ezen tényeknek egyi-

két vagy másikat nem. elég szabatosan adtam elő, egész nagyságukban azomban így vannak. Ezt alig fogja valaki tagadásba hozni, valamint azt sem, hogy következőleg egy ismeretlen dologgal áll szemben nemcsak ő, de áll az egész állam: és ezért menthető lesz még azok előtt is, kik preventív intézkedéseket nem helyeselnek, hogy én egy határozati javaslatot nyújtok be a háznak.

Mi szükségesnek tartjuk, amennyire csak lehet, a nélkül, hogy a kormánynak kezeit azon mértéken túl, melyet magunk sem akarunk, megkötnők, jelezni általános nézeteinket és óhajtjuk különösen lehetetlenné tenni a háznak egy kijelentése által oly politika kezdeményezését, melyet mi végtelen károsnak tartanánk, értem az annyiszor szóba hozott és hangoztatott boszniai okkupációt.

Igen kérem a többséget és a kormányt, méltóztassék, nem szavaimat, azokat könnyű lesz czáfolni nálamnál sokkal ügyesebb szónokoknak, de határozatunkat magát a lehető legnagyobb objectivitással megítélni és abban nem látni bizalmatlansági szavazatot, mert nem akar az lenni, preventív intézkedés ez, mely azokkal, melyet a kormány eddig a házban nyíltan bevallott, Összeütközésbe nem jó. Kissé mélyebben megy belé a külügyi intenciók értelmezésébe, mint a kormány ezt eddig tette; de nincs azon iránynyal, melyet itt nyíltan bevallott ellentétben, úgy, hogyha ezen irány nem volna eléggé jelezve, ha azon eset forog fenn, hogy a kormány annál, mint eddig, ha kissé mélyebben akarna benyúlni a játékba, a dolog

fenekére menni, ha ezen eset áll: akkor meglehet, hogy a kormány saját politikája másképét fogja látni ezen intencióban, melyet határozati javaslatunk tartalmaz.

T. ház! ismétlem, ne méltóztassék ezt bizalmatlanságnak tekinteni, hanem annak, aminek bátor voltam nevezni, óvatosságbul és bizonyos aggodalmakbul eredt nyilatkozatnak.

A határozati javaslat így hangzik:

A képviselőház, midőn a közösügyek tárgyalására kiküldött országos bizottságok által megállapított 60 milliónyi rendkívüli hadügyi költség fedezetét megszavazza, egyszersmind kijelenti, hogy károsnak tart oly politikát, melynek czélja nem a san-stefanói előzetes békekötésben megkísérlett orosz hatalmi túlterjeszkedésnek meggátlása és ezáltal az európai nemzetközi jogállapot biztosítása, hanem a Törökbirodalom területén való osztozkodás, s moly a monarchiát ellentétbe hozza azon hatalmasságokkal, melyek Oroszország ama kísérletének ellenállának és ily politika kezdeményezésének tekintené és ennélfogva helytelennek tartaná a Törökbirodalom bármely tartományának ama hatalmasságok ellenére eszközölt megszállását. Apponyi, Horánszky, Mudrony, Pulszky, stb. Ürményi azomban^maga és társai nevében a határozati javaslatot visszavonta.

Tisza Kálmán nyilatkozatai.

(Május 14.)

A külügyi politika vezetésének akármelyiknek alapfeltételül tekintem, hogy^r ne tetessék az ki azon

veszélynek, s ne alkottassák ma aziránt oly precedens, mely szerint minden perczen és minden külügyi politika lehetlenné tétetnék a két törvény hozás ellentétes nézete által, mely szerint nem volna mód annak cruálására, hogy a kettőnek együttvéve többsége mit kíván, mert ha ily precedens alkottatik, minden néven nevezendő külpolitikai befolyás lehetlenné van téve, ami azt hiszem specialiter Magyarországnak nem áll érdekében.

Nem szándékozom Ürményi úrral hosszabb polémiába ereszkedni, azt azomban nyilvánítom, hogy bármit mondjon vagy higgyen ő a Reichstadtban történetkről, ön azt, amit a múlt nyáron mondtam, hogy a monarchia sem szövetség, sem kötelezettség által szabad rendelkezési jogában akadályozva nincsen, ma is fenntartom és határozottan állítom, hogy igazam volt akkor, midőn ezt mondtam, s igazam van ma, midőn ugyanezt állítom. Valamint azon vádat sem ismerhetem el, hogy hirdettünk volna török érdekbeli politikát és a monarchia csinált volna orosz érdekbeli politikát.

Hogy nem követtünk orosz politikát, mutatja azon állás, melyet ma is elfoglalunk, de hogy nem mondtunk és nem mondtam ellenkezőt soha, hogy nem mondtuk azt soha, hogy török érdekbeli politikát fogunk követni, hivatkozom nyilatkozataimra, melyekben számtalanszor, midőn tőlünk török érdekbeli politika követése követeltetek, határozottan megmondtam, hogy sem török, sem orosz politikát nem fogunk követni, hanem saját érdekeink politikáját fogjuk kö-

vetni. Tehát azzal, hogy valaha azt mondtam, igazságon vádolni nem lehet.

Ami a részrehajló vagy részrehajlatlan semlegességet illeti, annyit mondhatok, hogy eziránt igenis a kormány az interpellációkban többször megtámadhattott; a kormány azokra mindannyiszor felelt, s legalább azt kell hinnem, hogy az eziránt! vád alapos voltát mindannyiszor megczáfolta. Én különben hivatalos működésem körébül annyit mondhatok, hogy azzal igenis vádoltattam tényeim, rendelkezéseim alapján, hogy szigorúbban értelmezem a semlegességet Oroszország irányában, de az ellenkező oldalról azok által, kik legjobban tudhatták és akik ezáltal érintve voltak, soha nem vádoltattam.

Külömben t. ház! röviden a következőkben foglalhatom össze azt, amit legalább részemről szerencsés voltam többször kimondani. Kimondottuk azt, hogy feladatának tekinti a monarchia külügyi kormányzata megvédeni a monarchia érdekeit békés utón, ha lehet, megvédeni minden viszonyok közt és minden eszközökkel, ha békés utón nem lehet. Kimondattott, hogy érdekeinket Európával együtt óhajtjuk megvédeni, hogy azt hisszük, ami érdekeink majdnem mind európai érdekek is, de hogy meg kell védnünk saját érdekünket is, ha másképp nem lehet, önmagunknak is. Ugyanazon szempontból nyilvánította a kormány azt is, hogy a san-stefanói békének több pontja van olyan, melyet a magyar-osztrák monarchia érdekeivel megegyeztetni nem lehet.

Ez volt, gondolom s hozzáteszem még, amire már

reflektáltam, hogy a szabad kezet a magunk számára megtartottuk, ez volt lényege azoknak, miket a keleti bonyodalmak megindulása óta mondottunk.

Kérdeztetek ma tőlem, hogy melyek a san-stfanói békének azon pontjai, melyeket a monarchia érdekeivel megegyeztetni nem tudunk.

Készletezni t. ház, nekem ezeket nem lehet. Egyfelől úgy is méltóztatnak tudni, de hivatalosan is jelenthetem, a legközelebbi időben lesz módja eziránt nyilatkozni annak, ki ily kényes kérdésekben, hol minden szónak hordereje a monarchia békéje vagy háborúja felett határoz, egyedül illetékes.

De nem is czélszerű, — egy hatalmas állam ministere mondotta, — részletekkel előállani, mert ha valamely kormány többet mond, mint amit okvetlenül szükségesnek tart és azután egyik vagy másik pontra engedékenynek mutatkozik, akkor gyengeséggel vádoltatik f ellenben, ha csak azt mondja meg, amit minimumnak tart, akkor már előre elzárja magának az utat, hogy esetleg Európa többi hatalmaival egyetértőleg, annál többet és kedvezőbbet kieszközölni képes legyen.

De ha részletezésbe nem bocsájtkozom is, mégis, tekintettel azokra, mikkel az osztrák-magyar monarchia keleti politikája vádoltatik, annyit határozottan mondhatok, hogy azon feltételek, amelyeket érdekeinkkel megegyeztethetőknek nem találok, a Balkán félszigetnek keleti részében épen úgy megvannak, mint ahogy megvannak a nyugoti részében és hogy egyáltalán, soha semmi néven nevezendő alapja azon annyiszor hallott insinuationak nem volt, hogy az osztrák-magyar kül-

ügyi kormánynak szándéka lenne a Balkán félszigetnek nyugoti részében eszközendő paralelfoglalás, vagy compensationalis okkupáció útján megegyezni abban, hogy a Balkán félsziget keletén mi történjék, mert soha semmi szín alatt, semmi néven nevezendő lépés általunk a Balkán félszigetnek egyik vagy másik részében nem történhetik azon az áron, hogy érte belenyugodjunk abba, hogy a Balkán félszigetnek másik részében érdekeinkkel ellenkező alakulások előálljanak, vagy fenntartassanak. A szent-stefanói előzetes békekötésben megállapított stipulációkkal meg nem egyeztethetők érdekeink kiterjednek tehát a Balkán félszigetnek nyugotjára és keletjére egyiránt.

A külügyi kormánynak óhaja ma is ezen kérdéseket congressus útján oldatni meg és én részemről azt hiszem, hogy annak, hogy a megoldás az Ürményi képviselő úr által felhozott módon, a párisi szerződés alapulvétele mellett és így az Európa által biztosított viszonyok megváltoztatása európaikig történjék, ez okvetlenül a leghelyesebb, a legjobb és legegyszerűbb módja. De mindenesetre magából abból, hogy a kormánynak szándéka Európával egyetértőleg eljárni, kitűnik már az, hogy ha ez nem sikerülne is, bizonynyal kész lesz egyetértőleg járni el mindazokkal is, melyek célzatul ugyanazt tűzték ki maguknak, amit mi is célzatunkul tűztünk ki a keletre nézve. Általános vonalban jeleztem abban, hogy ez nem vonatkozhatik a keletnek egyik vagy másik részére, de vonatkozik az egészre, s hogy a kormány számára parallel actió, vagy compensationalis politika nem lehetséges.

Szólanom kell még a bosnyák menekültek hazaküldésének hiréről. Hallanom kellett, mert minden ember hallotta. A dolog valósága azomban az, hogy a külügyi kormányzat mind magától, mind tekintettel a delegációkban is nyilvánult, sőt e házban is, a budgetvita alkalmával igen erős kifejezésekre talált nézetekre, gondoskodik arról, hogy ha csak lehetséges, a menekültek tartásának terhelését, a monarchia két államának pénzügyei szabaduljanak. De mi módon jár el ebben, eljár úgy: hogy értekeznek és tárgyal a török kormányval, tehát nem akar intézkedni a török kormány ellenére, hanem a török kormányval folytatott tárgyalások alapján fog, ha lehetséges lesz, intézkedni. És ez a dolog természetéből is folyik talán, mert hiszen a kérdés maga is oly természetű, hogy semmi esetre sem fog oly valami történni, ami Európa többi hatalmának ellenzését vonhatná maga után. így tehát azon hír, mely terjesztetett s mely a hozzám intézett kérdésre alapot adott, mintha Törökország ellenére fegyveres erővel szándékoltatnának a menekültek hazakísértetni, minden alapot nélkülöz.

Áttérek most Simonyi Ernő úr interpellációjára. Túlzottaknak tartom azokat, mit a Romániában történőkre képviselő úr felhozott, de nem tartom minden alapot nélkülözőknek. Biztosíthatom róla, hogy a kormány igyekszik tudni és meglehetősen tudja is azt, hogy ott minő csapatmozdulatok történnek, bár arra nézve, hogy mik történnek, csak azt felelhetem, amit ha jól emlékszem, most nemrég, pár hó előtt az angol kormány felelt, midőn kérdezték, hogy a

török flotta hol van: „tudom hol van, azt hiszem, jó helyen van, de nagyon hibáznám, ha megmondanám az uraknak, hogy hol van, mert akkor mások is megtudnák^ Legyen azomban meggyőződve a képviselő úr, hogy a kormány ezen mozgalmakat figyelemmel kíséri és értesülve van azokról, amik ott történnek és mert azoktól, amit a képviselő úr felhozott, minden alapot meg nem tagadhatok, habár ma semmi ok nincs arra, hogy belőlük irányunkban ellenséges indulatra lehessen következtetni és bár, mint jeleztem, a kormány ma is óhajtja és reményű is békés utón érvényesíthetni az érdekeink által parancsolt kívánságainkat; mégis azt tartom, hogy ezirányban a végett, hogy bármint forduljon is a koczka, a monarchia és ebben hazánk határai ellenséges meglepetéseknek kitéve ne lehessenek, intézkedni szükséges. És azon intézkedések megtétele, melyek ezirányban Erdélyben szükségesek, nemcsak részét képezik azoknak, amelyek miatt ma a hitel megszavazása kívántatik, de megmondom egyenesen, hogy a teendőknek oly részeire nézve, melyek valamivel több időt vesznek igénybe, jelesen az erdélyi szorosoknál teendő munkálatokra nézve, és itt azon meggyőződésben vagyok, hogy nem lehetséges, hogy ezért az absolutoriumot a törvényhozás bármikor meg ne adja.

Egészen véve a hitel megszavazása kéretik a monarchiának déli, délkeleti és északi határain oly intézkedésekre és az itt talán szükséges oly csapatmegszorításokra, amelyek mulhatlanul szükségesek arra, hogy — mint mondtam — minden viszonyok közt biztosítva legyen a monarchia a meglepetések ellen.

Senki sem mondhatja, hogy egy congressus, egy háború vagy a viszonyok további fejlődése mit fognak még hozni, senki, azt hiszem, nem mondhatja azt, hogy ilyen bonyolult és máris annyi meglepetést szült viszonyok közt egy vagy más politikával, melylyel a mai napig egyetértett, mindvégig egyet fog-e érteni; de azt hiszem, hogy senkinek, még annak sem aki már ma is azt hiszi— amit én ugyan nem hiszek és azt nem rólam mondom — hogy senkinek, még annak sem, aki már ma is azt hiszi, hogy nem fog mindvégig egyetérteni, sem lehetséges megtagadni azon intézkedések jogosultságát, melyek magyar-osztrák monarchia és így hazánk határainak is meglepetések el- leni biztosítására vonatkoznak.

Május 15.

A külügyi politika tárgyában csakis egypár szót fogok még mondani:

Azt hiszem, hogy Irányi Dániel úr és mások gr. Andrassy Gyula szavait nem idézték helyesen. Amint több jelenlevőktől megkérdeztem (képviselő úr nem volt jelen) gr. Andrassy Gyula nem azt mondta, hogy a három császári szövetséget készen találta, de azt mondta, hogy oly helyzetet talált készen, amelynél fogva nem tehetett mást, mint jó viszonyba helyezkedni azon hatalmakkal.

Magára ezen szövetségre nézve nyilatkozni nem tartom szükségesnek, kinyilatkoztattam nézetemet ez iránt egy interpelláció folytán a múlt nyáron, s ma is csak arra utalhatom azokat, akik a tény valódi állását megtudni akarják.

De a tisztelt képviselő úr ebből kiindulva azt mondja: „a külügyi politikának bűne a berlini memorandum, három császár határozott Európa helyett/s így megy tovább a londoni protokolumig, a konstantinápolyi konferenciáig. Ám nézzük, hogy áll a dolog.

Hogy a berlini memorandum érvényesítése nem szándékoltatok Európával ellentétben és Európa nélkül, ezt már a tények bebizonyították, mert amely perezben egy hatalom azt mondta: „én nem járulok hozzá“, ugyanazon perezben az elejtetett, a helyett, hogy az lett volna a szándék, amit a t. képviselő úr mondott: „az egyesült három hatalom, annak keresztülvételét kezébe vette. “ Tehát az ezirányban felhozott vád a külügyi politikát nem illetheti.

De a t. képviselő úr, midőn fokrul-fokra hibáztatja a külügyi politika eljárását, nagy súlyt fektet arra, hogy miért nem elleneztek részünkről az, ami az orosz-török háború kitörése alkalmával történt és ha erre ugyszól: talán azt mondják, hogy egész Európának azt kellett volna tenni, de nem tette, ebben a képviselő úr nézete szerint nincs mentség, mért kérdi ő? Kitül vártuk volna, hogy ezt tegye? És azután leírja, nem kritizálom mennyire helyesen vagy helytelenül, Franciaország, Angliának és Olaszországnak helyzetét és ezeket úgy állítja oda, mint akik képtelenek voltak akkor bármit tenni. Nos, t. képviselő úr, ha az mind áll, amit mondott: váljon, mit gondol? azon fellépés egyes egyedül a monarchia részéről olyankor, midőn azon többi hatalmak, me-

lyekkel ő szerette volna a monarchiát maga is együtt működni látni, az ő nézete szerint nem tehetek semmit, nem vezetett volna-e egyenesen és határozottan egy izolált helyzetben levő háborúra?

A t. képviselő úr azt mondja, hogy Anglia tiltakozott és mi nem tiltakoztunk. Erre nézve felfogásunk t. képviselő úr különböző, mert én részemről egy nagyhatalomra nézve lehetőnek tartom azt, hogy valami ellen, ami ellen tiltakozni joga van, ne tiltakozzék, de az én felfogásom szerint egy nagyhatalomnak, ha valami ellen tiltakozott, nem szabad megengedni, hogy az létrejöjjön, ha csak háborúban le nem veretik. És mindaddig, míg valamely nagyhatalom nincs elszánva arra, hogy ha tiltakozása figyelembe nem vétetik, kész a háborúig is elmenni, azt, hogy tiltakozott, nem előnynek, de a magam szempontjából tévesztett lépésnek tekintem. Tévesztett lépésnek tekintem ma, de merek rá hivatkozni, pedig nem néztem meg most, hogy tiltakoztam ez ellen az ellenzék padjairul, midőn a monarchiának kompromittálásával komoly szándék nélküli tiltakozások beadása említettett.

Tegnap megtámadtattam azért, hogy Reichstadtra vonatkozólag azt mondtam, hogy a monarchia szabad rendelkezési jogát, szabad kezét megtartotta. S ez is most már hibául rovatott fel a képviselő úr által, ki azt mondtotta, hogy az neki nem megnyugvás, hogy a monarchia a szabad kezét megtartotta, mert ez azt jelenti, hogy nincs és nem akar szövetség lenni. No t. képviselő úr, egyben egyet értünk és ez az egy az, amit arra méltóztatott mondani, hogy azt, hogy a mi érde-

keinket más vódje meg, nem követelhetni. Tökéletesen igaza van, de megfordítva is áll a dolog: más nem követelheti, hogy az ő érdekeit mi védjük. Valamint a külügyi politikának feladata azon lenni, hogy azonos érdekekben megállapodás történvén: lehessen azokat több hatalommal együtt védeni; úgy nagy óvatosan kerülni kell azt, amire pedig nagyon sokszor nyujtatnék alkalom, hogy mások helyett mi kaparjuk ki a gesztenyét. Amely kormány ezen szempontot figyelem nélkül hagyná és Isten tudja miféle reményekben, czifra szavakba vetett bizalommal a monarchiát háborúba vinné és azután a monarchia abban izolálva maradna, az igazán megérdemelné a megtámadást.

Hogy a kormány a békét czéljak tekintette volna, ezt hajlandó vagyok a t. képviselő úr részéről csak nyel vbotlásnak tekinteni, mert lehetlen, hogy ne tudja, hogy a békének mindenáron való fenntartása czélul kitűzve sohasem volt és ez feleljen a béke fenntartására inkább vezető politika iránt elmondott nézeteire is, mert ismételen emlékeztetem, hogy eleitül fogva és mindig a kormány czélul a monarchia érdekeinek megóvását jelentette ki, Összes erőnk megfeszítésével és háborúval, ha kell. Itt tehát a czél, soha a béke nem volt.

Csak egyet felelek még a t. urnák. Ő azt mondja, hogy inkább kellett volna a 60 milliót, illetőleg a 31 milliót az általam kijelölt czélokra elkölteni, nem pedig fedezetet kérni a 60 millióra, hanem utólag indenitászért járulni a törvényhozás elé. No én hivatkozom a t. háznak elfogulatlan tagjaira, hogy váljon akkor,

mikor a delegáció által egy megszavazott Összegről, bár a törvényhozás együtt van, a kormány nem szólva senkinek semmit, azt szépen elköltötte volna, mondjuk nem 60 milliót, hanem 31 milliót és mikor már elköltötte azon célokra, melyeket maga elé kitűzött, jött volna a ház elé, hogy most tessék utólagosan helybenhagyni, ugyan mit mondtak volna? A t. képviselő úr ép úgy, mint a háznak igen sok más tagja és ez esetben szerintem méltán megtámadta volna a kormányt, mondván: ha nem lett volna neked megszavazott összege, ha nem lett volna együtt a törvényhozás, amelytől azt kérhetted volna, igenis, a legszükségesebbre szorítkozva, helyesen jártál volna el; de akkor, mikor megszavazott összege volt, mikor a törvényhozás együtt van, az ily eljárás alkotmányos sérelem. Tessék elhinni, ezt hallottuk volna a ház minden oldaláról.

Miután t. ház hangsúlyoztam tegnap is, hogy a san-stefanói békének oly feltételei vannak, amelyek a Balkán félszigetnek úgy keletén, mint nyugotán olyanokat terveznek, amik a monarchiának érdekeivel meg nem egyeztethetők! miután megmondtam, hogy a monarchia érdekeit meg fogjuk védeni békében, ha lehet, fegyverrel is, ha kell; nem hiszem, hogy alapot szolgáltatott volna azon feltevésre, hogy az összes célzat, amiről beszéltek az, hogy valamely ellenség. De igenis én azt tartom, ha valaki békében akarja megóvni érdekeit és a háborúnak bizony nem csekély terheit csak az utolsó szükség esetében akarja igénybe venni, akkor annak első feltétele, hogy ez irányban

az időt az utolsó lehetőség határáig megvárhassa az: hogy biztosságot szerezzen magának azon eshetőség ellen, hogy ellenségei őt készületlenül találván, azután az actió megkezdése megnehezítették; azt hiszem, hogy ebben azon nagyon is önmegadó politikát, melynek én hirdetője nem vagyok és nem voltam, hogy t. i. csak a monarchia határait akarjuk csonkítás ellen megvédeni, föltalálni senki sem lesz képes.

Legyenek meggyőződve, hogy azon esetre, ha azt látnám, hogy a béke fenntartása csak a monarchia határain kívül is nyilvánuló érdekei fenntartása mellett lehetséges, bármennyire sajnáljam is a háború veszélyeit: vagy fogom ezen helyről az országot kérni, hogy adja meg már most a módot, hogy amit Ígértünk, be is válthassuk és védjük meg most már az ország érdekeit fegyverrel is, vagy nem fogok ezen helyről a házhoz szólani.

Tisza Kálmán gr. Apponyi Albertnek.

(Május 16.)

Ami a képviselő urnák többi állítását illeti, sem velem, sem Kerkápolyival a felett, hogy helyes volt-e s túlvilágosan vakmerő volt-e azon politika, amely hagyta az eseményeket fejlődni és a végstádiumra tartotta fenn magának a beavatkozást, a döntő befolyást, vitatkozni nem fogok. De egyet az osztrák-magyar monarchia külügyi vezetése szempontjából talán igazságosan és méltányosan kérhetek. És ez az egy az, hogy mérjenek a mi külügyi politikánk és más államok külügyi vezetése iránt egyenlő mértékkel. Ha hiba volt menni hagyni

a dolgokat egész a végstádiumig s ott akarni érvényesíteni, ez nemcsak a mi külügyi vezetésünknek, ez Európa összes hatalmai külügyi vezetésének hibája volt. Midőn ez így volt, akkor a többi hatalmak külügyi politikáját, amely szintoly hibába esett, rendkívül dicsérni, a mienket pedig legyalázni, vagy szigorúan kritizálni akarni nem igazságos.

Amit én Boszniát illetőleg mondtam, azt kizárólag az interpellációnak Boszniát illető tételére mondtam, tehát ne méltóztassék ez irányban egyebet akarni kiolvasni, minthogy feleltem a hozzám intézett konkrét kérdésekre.

A tisztelt képviselő úr találgatja kimondott nézeteim értelmét, találgatja magát arra nézve is, minek helyességét teljesen elismeri, hogy vagy Európával akarunk menni és hogy épen azon körülmény, hogy óhajtjuk, hogy ezen kérdések európaiilag rendeztesse-nek, bizonyítéka annak, hogy szívesen fogunk menni azokkal, kik ugyanazon szempontbul fogják fel a kérdéseket, mint a mi külügyi kormányunk. Én ez irányban most újabb nyilatkozatot nem teszek. Egyre emlékeztetem, hogy mint már mondtam: mi nem lehetünk a keleten lévő keresztyén népek elnyomatásának védői, fenntartói, de szándékunk még kevésbé vagy épen úgy nem lehet, hogy azok az egyik járombul a másikba menjenek. Régen mondtam ezt, mondom ma is s azt hiszem, hogy ezt meg nem érteni nem lehet...

A magyar és osztrák miniszerelnökök a külpolitikában Európa alkotmányos miniszerelnökeivel szemben különleges, mondhatjuk gyászos állást foglalnak el,

mert az angol, olasz, belga, spanyol, svéd királyságokban a hadüzenet, békekötés joga szinleg a királyoké, a külkövetek a fejedelmek nevében beszélnek, a hadseregek királyi parancscsal mozgósítatnak, a diplomata-ták a királyok által neveztetnek, valódilag azomban a külképviselők a kormánytul függnek, a fejedelem a felelős kormány beleegyezése nélkül sem háborút nem indíthat, békét nem köthet, seregét nem mozgósíthatja, szövetséget nem köthet, a külképviselőket kormánya előterjesztésére nevezi, a külképviselők a kormánytul leveleznek, a kormány által elmozdithatók, a kormányok a külpolitikáért nemcsak a királynak, de az országgyűlésnek is felelősek, az országgyűlés által elmozdithatók, vád alá helyezhetők és elítélhetők, vagyis a külpolitikában nem hullhat le egy levél, nem mozdulhat meg egy dobos az ország tudta nélkül. Az osztrák-magyar birodalomban, ha úgy tetszik az osztrák-magyar államszövetségben a helyzet teljesen különbözik; a hadindítás, a béke, sőt szövetségkötés teljesen császári és királyi jog, a békének becikkelyezését az országgyűlés nem tagadhatja meg, mert a hadüzeneti és békekötési jogot a magyar király folytonosan gyakorolta, a régi törvények a békének csak a magyar tanácsosok hozzájárulásávali megkötését követelte, az 1848-iki törvények, az 1867-iki kiegyezés az országnak e téren semmi újabb jogot sem biztosított. A külpolitikát kizárólag a király és császár vezeti, a külügyminister kezeli. A külügyministert a király és császár nevezi a lelépő minister vagy ministertársai ellenjegyzése mellett, a külügyminister csá-

szár-királyi minister, nem tagja sem az osztrák, sem a magyar kormánynak, ennél fogva sem a magyar? sem az osztrák országgyűlés vád alá nem helyezheti, de különlegesen vád alá már azért sem helyezhető, mert nem magyar, nem osztrák, de osztrák-magyar közös minister, ennél fogva vád alá csak a két országgyűlés helyezhetné, a két országgyűlés azonban együtt sem nem tanácskozik, sem nem érintkezik, a delegációk pedig vád alá helyezési joggal nem bírnak, mert nem országgyűlések. De feltéve azon majdnem lehetetlen esetet, hogy mindkét országgyűlés delegációja a közös minister vád alá helyezését elrendelné, nincs törvényszék, mely elé állítható és amely által elítélhető lenne. A politikai események részben maguktól fejlődnek, a diplomácia által érleltetnek meg, a diplomácia feladatát képezi a szövetségek megszerzése, a szövetségesek közt a baráti viszony fenntartása, a válságok elodázása vagy rögtönzése; a diplomácia testületét a király és császár nevezi a külügyminister által, elmozdításuk, áthelyezésük a külügyministertől függ, kizárólag a külügyministerrel érintkeznek, leveleznek, a diplomácia tehát a magyar, mint osztrák ministert csakis udvari méltóságnak tekinti és velük általában nem érintkezik, tehát a külpolitikáról közvetlen tudomásuk nincs és nem is lehet. A király és császár miniszterelnökeit, mint államai alkotmányos vezetőit, a főbb kérdésekben meghallgatja, véleményük azonban az uralkodó politikája ellenében döntő súlyjal nem bír, mert az uralkodót a külpolitikában sem a ministerek, sem az országgyűlések nem korlá-

tozhatják, politikája megváltoztatására nem kényszeríthetik; az országgyűlés nem teheti, mert a külpolitika közösügy, mindkét államban a törvényhozás felét a fejedelem képezi, ha tehát egyik állam a fejedelem politikáját elfogadja, az ellenkező állam már kisebbség; a kisebbség ezen bajon nem segíthet, mert egyik országgyűlés a másikkal nem érintkezik, tehát az egyik országgyűlés a másikat nézetei helyességéről nem győzheti meg. A miniszterelnök, ha az uralkodó politikáját az országra veszélyesnek tartja, a miniszteriségről lemondhat, a király vagy talál alkotmányos kormányelnököt vagy nem; ha talál, a hazafias kormányelnök lemondása semmit sem használ, vagy nem talál olyat, ki a többséget megtudja szerezni, ez esetben a király az országgyűlést eloszlatja, új országgyűlést hív össze. A kormány vajúdása, a képviselők megválasztása, az országgyűlés megalakulása, esetleg az új kormány bukása, az ismétli új választások félévre is elhúzódhatnak, félév alatt vagy támad a király vagy megtámadtatok, ha támad és megveretik, az ellenség Austriába vagy Magyarországra becsap, az ország már a véderő szaporítását, a háború költségeit sem tagadhatja meg, mert a közösügyi szerződés szerint egyik állam a másikat védeni tartozik; ha pedig az ellenség Magyarországot megtámadja, akkor magát is fokozott erővel kell védelmezni.

A miniszterelnök és kormány a külpolitikát meg nem változtathatja, a háborút meg nem akadályozhatja, mert ezt maga az országgyűlés sem teheti. Nem, mert a király hadüzeneti joga kétségkívüli, nem másodsor

azért, mert a hadsereg 800,000 emberbill áll, ez oly tekintélyes hadsereg, melylyel a legnagyobb hatalmat is meg lehet támadni, mert ezen haderő, miután a birodalom még 300,000-et haladó honvédségrül rendelkezik, bárhová és bármikor a harctérre szállítható. A hadsereg nem magyar, nem osztrák, de császári királyi hadsereg, a katona nem az alkotmányra, nem az ország védelmére esküdött meg, de a király és császárnak esküdött hűséget, a tisztikart nem a magyar vagy osztrák honvédelmi minister, de a közös császár-királyi minister nevezi ki, a magyar ezredek tisztjei nem kiválólag magyarok, a magyar katonaságra! nem a honvédelmi minister, de a közös hadügyminister, a budai hadparancsnok rendelkezik, parancsára kötelesek a tartalékosok, a szabadságoltak az ezrednél megjelenni. Az országgyűlés kétségkívül a tartalékosok, ujonczok, szabadságoltak behívását, a sereg mozgósítását eltilthatná, de az országgyűlés határozata csak akkor érvényes, ha a képviselőház határozatát a felsőház megerősíti, a király szentesíti enélkül az alsóház határozata nem törvény, de forradalmi nyilatkozat, mely a hűtlenség, a lázadás büntetésétül senkit sem ment meg. Tekintve a viszonyokat, tekintve a felsőház alkotó elemeit, azt, hogy a felsőház magát a koronával nyílt ellentétbe helyezze, egyáltalában képzelni nem lehet, mert van vagy 50 főpap, kik mindig a koronával szavaznak, 1848-ban az oroszokat állítólag 80 főrend hívta be Magyarország elnyomására, ezeknek utódai ma a korona kívánatára okvetlenül megszavazná a muszka szövetséget is. De feltéve azon majdnem lehetetlen esetet, hogy

a felsőház ezt megszavazná, váljon ezen manifesztumot, ha tetszik, országgyűlési határozatot, ki hajtaná végre; a kormány nem, mert azon perczen, amelyben a tárgyalás megkezdődne, a király a ministeriumot felosztatná. Tehát csakis az alsóház elnöke küldhetné el az alispánokhoz, de váljon az alispánok, a törvényhatósági tisztviselők engedelmeskednének-e az országgyűlés rendeletének? Kétségkívül nem, mert ez forradalomra vezethetne, már pedig egy forradalom sokkal veszélyesebb, nyomorúságosabb a legszerencsétlenebb háborúnál, mert a háborúban csak kis területek veszhetnek el, a forradalomban azonban az egész ország államiságát kockáztatja, anyagilag elnyomorodhat, higgadt, komoly ember tehát hatalmi ábrándokért, idegen rokonvagy ellenszenvéért, pár száz millió adósságért az országot nem kockáztathatja. Nem engedelmeskedne továbbá azért sem, mert hajdanában a megyei tisztviselőt fedezte a megye, az alispán a gyűlést összehívhatta ma a megye szelleme és alakja megváltozott, a megyében a lelkesedés tüze kialudt, a felelősség tehát kizárólag a tisztviselőt terhelné. Törvényeink szerint a katonaságnak hontartása:

1-ször is akadályozza a királyt uralkodásában, mert a király a sereg felett önállólag és különlegesen rendelkezik 2-szor hűtlenség, mert az osztrák-magyar katonát zászlója elhagyására biztatja. Mindkettő örökös fogsággal büntetendő. Hogy a mai anyagi higgadt világban, midőn a hivatal kenyér, midőn a független közép-osztály nagyrésze megbukott, a rajongást boldonságnak tartják, nem hiszem, hogy két alispán és

szolgabíró akadna, ki az orosz, német, olasz vagy török háború megakadályozása érdekében szabadságát csak 1 hónappal is kockáztatná.

A magyar miniszterelnök tehát csak visszhang és nagybajszu szalmaember, lovag papirospánczéllal és fényes fakarddal, távolról kápráztat, 6 maga azonban ismeri gyengeségét, mert az alkotmány nem támogatja, a közönség előtt azonban erős lovagra, nagy politikusra kell magát játszani, mert egy tekintélyes országot képvisel. Az országgyűlésnek a magyar miniszterelnök gyászos helyzetét ismerni kellene, de a Deák-párt maradványai nem akarják beismerni azt, hogy a külpolitika terén az országnak semmi jogokat sem szereztek, a conservatívek kíváncsiságokkal boszantják az elnököt, a balközépiek a világnak azt hirdették, hogy Tisza Kálmán lesz az osztrák politika tengelye, a szélsőbaliaknak a külügyi politika kedvenc tárgya, mert ez a kormány leggyengébb oldala, a dualizmus gyengeségének kétségtelen bizonyítéka, a felfújott parlamenti semmiségeknek kedvenc zenéje ez, mert ehhez nem kell tudomány, olvasottság, aki újságot olvas, politizálhat is. Általában a politizálás kedvenc időtöltés, az eseményeket, híreket, nyilatkozatokat mindenki vérmérséklete, rokon- és ellenszenve szerint ítélheti meg, a nagyszámú hadsereg sok millióba kerül, önálló nemzetnek hisszük magunkat, ennél fogva mindenki jogosítva hiszi magát a világpolitika megbírálására, szégyeljük beismerni, hogy a politika vezetéséből ki vagyunk zárva, a nagyrész elhitette magával, hogy a magyar miniszter tudta és akarata nélkül az

osztrák-magyar monarchiában egy falevél sem zördülhet. A külföld Magyarország helyzetét nem ismeri, az avatatlanok tehát a magyar miniszterelnök nyilatkozataira súlyt fektetnek, ennél fogva a miniszterelnöknek a politikáruul ünnepélyesen és óvatosan kell nyilatkozni. Nem nyilatkozhatik nyíltan és határozottan, mert nem tényező, ennél fogva a politika akarata nélkül is megváltozhat.

Az osztrák-magyar politika Törökországot, a párisi béke álláspontját mindjárt kezdetben feladta, elfogadta az orosz terjeszkedést, de ezért kárpótlást követelt, sőt kötött ki; minden jól ment Plevnáig, Plevna után azonban már az orosz czár mindkét Ruméliát el akarta nyelni, Bosznia- és Hercegovináruul elfeledkezett. — Tisza Kálmán eleitül fogva a monarchia érdekei megóvását pengette, tehát igazat mondott, mert a monarchia nem figyelt Törökországra, ezt azonban nyilatkozatáruul nem is lehetett kimagyarázni, mert ha törökpolitikát akartak volna követni, ezt azáltal fejezték volna ki, ha azt mondják: mi a párisi békében több társainkkal biztosítottuk Törökország épségét, azon fogunk tehát működni, hogy ezt a biztosító hatalmakkal együtt fenntartsuk. Tiszának nyilatkozata igen érthető és világos volt és ezen politika lerántva a fátyolt, magyar köznapias nyelven azt jelentette: nem gondolok én sem törökkel, sem muszkával, sem göröggel, sem a szláv fajokkal, de akarok területet és befolyást. Az ellenzék azt hitte, hogy Magyarország érdeke Törökország épségét kívánja, ennél fogva a párisi szerződés alapján állott, a kormány túl azonban

a fegyveres beavatkozást nem kívánta, és miután hite szerint Magyarország érdekét a párisi béke képezte, melyről azomban a biztosító hatalmak már a háború kezdetekor lemondtak, Tisza politikáját türelmesen fogadták és csakis a san-stefanói béke után ábrándultak ki és Tiszát ámítással vádolták.

Az országgyűlés igen nagy többsége Tisza politikáját minden alkalommal helyeselte, miután pedig az országot kétségkívül az országgyűlés képviseli, miután Tisza az érdekpolitikát határozottan kifejezte, tehát a többséget sem nem ámította, sem félre nem vezette, Magyarország többsége tehát a tüntetések, az ellenzék támadásainak daczára, Törökországot feladta és a szerzési és kárpótlási politikát fogadta el.

III. FEJEZET.

A san-stefanói szerződés iránti hangulat. — A berlini congressus és határozatai. — A közhangulat. — A választások. — A személyi ellenzék alakulása. — Pénzügyi helyzet. — Bosznia elfoglalása.

A san-stefanói előzetes békekötést egész Európa (Oroszország kivételével) kedvetlenül fogadta. Sértette ez a garantírozó hatalmak büszkeségét, sértette különösen Osztrák-Magyarország és Anglia nagyhatalmi érdekeit, megszegte a tett ígéreteket, zavarta Franciaország politikai számításait, jogosult féltékenységet idézett elő a német császárnál.

Törökország felosztásába a nagyhatalmak már a háború megkezdésekor beleegyeztek, ennél fogva a helyett, hogy midőn a szerbek és Montenegró Törökországot megharagták, Oroszország alaptalanul megtámadta, Oroszország és szövetségesei ellen tiltakoztak volna, tiltakozásukat a párisi szerződésben kikötött joguknál fogva hadi készületekkel, csapatösszpontosításokkal, dörgő együttes jegyzékekkel, közös ultimátumokkal támogatták volna, részrehajló jegyzékeikkel a vonagló törököt rugdalták, a támadóknak mindent elnéztek és ezt nemcsak a kormányok tették, de Angliában még a szabadalvüpart is népgyűléseket tartott és az olajba főzött törököt ártatlanul kegyetlenséggel vádolta. Törökország területének épségét Párisban az osztrákok, németek, angolok, francziák és olaszok biztosították, a külalak megtartásáért tehát az oroszok a s.-stefanói békének az előzetes béke címét adták és pedig prelimináris békének nevezte ezt az orosz czár azért, hogy ha Törökország feldarabolásáért megtámadtatnék, azt mondhatta: ime ezen béke nem vég-

leges, tessék a párisi szerződés értelmében megbírálni az előzetes czim tehát a garantirozó hatalmak érzékenységét simogatta.

A német császárságot Törökország sorsa nem érdekelte, mert távol van, törökországgali kereskedelmi összeköttetése csekély. Poroszország a török ügyekbe Törökország mellett csak Nagy Frigyes korában avatkozott be, midőn Nagy Frigyes és utóda Józsefet és Lipótot a törökök ellen nyert előnyök feladására kényszerítette, tette pedig ezt nem a törökök iránti barátságbul, de Austria elleni féltékenységbül, későbben majdnem mindig közvetítő szerepet játszott az oroszok és többi hatalmak között; a jelen háborút mindaddig, míg másodrendű előnyökrül volt szó, baráti szemmel nézte, mert a kisebb előnyök érdekeit nem sértették, mert Oroszországnak erkölcsi kárpozlással tartozott a porosz-francia háborúban! barátságos semlegességéért. Mindaddig tehát, míg az oroszok politikája a háború kitörésekor megállapított keretben forgott, Oroszországgal szemben barátságtalan állást nem foglalt el és nem is foglalhatott, mert Oroszországnak kisszerű nagyobbodása érdekeit nem sértette, hiúságát nem boszantotta és az európai egyensúlyt nem zavarta, mert az 1877-iki egyesség szerint ugyanis Oroszország Austriának biztosította Boszniát és Hercegovinát, Austriának boszniábai befészkelése az oroszok befolyását az Aldunánál ellensúlyozza, meggátolja az aldunai kis államok hűbéri függését, az európai törököket Austria-Magyar ország karjaiba hajtja és a románoknak austriához csatlakozását lehetővé teszi, vagyis ez esetben Oroszország hódítása csakis Rumélia felére szorítkozik,

így Oroszországnak vágyai ki nem elégítettvén, jövőre nézve vagy nem nélkülözheti Németország barátságát, vagy ha Franciaországgal szövetségbe Németországot megtámadja, kevésbé veszélyes ellenség, mert nem rendelkezvén az aldunai szláv népekről, Németország szövetségesének, Ausztria-Magyarországnak területén zavarokat nem rendezhetett volna; ellenben ha a san-stefanói béke érvényesül, Bosznia és Hercegovina önálló fejedelemséggé alakul, vagyis Szerbia és Montenegró közt feloszlik, a szlávoktól körülvevő Románia is orosz hűbéres lesz, az orosz czár tényleg 10 millió szolgát nyer, uralma kiterjed a Feketetengertől Adriáig, a porosz barátságát nélkülözheti, mert ezen 10 millió szaporulat által hatalmasabb lesz Németországnál, összes hadserege fölött szabad rendelkezést nyer, mert a szlávok által körülkarolt Austria és Magyarország tevékenységét a bellázadások által lekötheti, ennél fogva összes seregével megtámadhatja Németországot. Porszoszország érdekeivel ellenkezik a pánszlávizmus elvének elismerése, mert maga Porszoszország is Posenben szláv területet bir; a pánszláv politika végczélja a szláv népesség egyesítése, ha tehát Oroszország az Aldunánál célját elérte, követelni fogja Posent. Porszoszország ma kétségkívül döntő nagyhatalom, Európa vezényletét azonban csakis addig tarthatja fenn, míg a többi hatalmak nem erősödnek, tehát általában érdeke ellen van Galicziának az oroszok általi elfoglalása, mert ezáltal Oroszország ismét 5 millió lakossal növekednék; már pedig ha a san-stefanói békében Oroszország az aldunai tartományok ura lesz, első sorban kétségkívül Austria-Magyarorszá-

got támadta volna meg. A francia-német háború csakis idő kérdése. Németország, ha háta védve van, Franciaországgal sikerrel megküzdhet. A hármasszent szövetség ma már ábránd, mert Németország, Osztrák-Magyarország, Oroszország érdekei ma már ellentétesek, Németországnak tehát biztosítani kell vagy Oroszország vagy Austria-Magyarország szövetségét, Austria-Magyarország Oroszországgal egyenlő rendelkezhető hadsereggel bírnak, Austria szövetsége azonban az orosz szövetségnél sokkal előnyösebb, mint az orosz, mert Austria veszedelmesebb ellenség, mint az orosz. Németország egysége ugyanis még nem bevégzett tény, a dél- és északnémetek, a katolikusok és protestánsok egymásért nem rajonganak, a német kisfejedelmek, a kényszerűségnek engedve, seregeiket porosz rendelkezésre bocsájtották, a német egység azonban a német fejedelmeknek nem eszménye, mert ma tiszteletbeli nyugdíjazott fejedelmek, nagyon jól tudják azt, hogy uralmuk csakis ideiglenes és ha a poroszoknak sikerülni fog a dél és nyugot közti ellentétet megszüntetni, ha a német katonaságban az érzelemegység megalakul, kényszerutlevellel fognak elláttatni. Ha Poroszország Austriával szövetségzik, Austria a lehető francia-német háborúban az oroszokat önerejével fenntartja, az oroszok Németország belügyeibe nem avatkoznak, mert ha a német fejedelmek az idegen orosz kancsuka segélyét kérnék is ki, a nemzeti büszkeségükben sértett német alattvalók segély helyett magok kergetnék el az idegenek hűbéreseit, ellenben ha Austria Németország elleni szövetségre kényeszerítetnék, a német fejedelmek, trónjuk érdekében valószínűleg Austria-Magyarországgal szövetségkénének és

ez Poroszországra veszélyes lehetne, mert a fejedelmeket támogatnák a kis fejedelemség! szabadelvtipárt, mely párt a poroszok vasuralmával elégedetlen és Austriát Poroszországnál szabadelvűbbnek tartja, támogatnák a katolikusok, kik a lutheránus Poroszországot nem kedvelték, támogatná a nemesség, mely családi hagyományainál fogva a Habsburg-Lotharingen házhoz ragaszkodik; a nemesség ugyan egyénileg Németországban a népre nagy befolyást nem gyakorol, de nagyobb része katonatiszt, a katonaságra ennél fogva erősen hathat. Németországban a fejedelmek, a valláson, a régi hagyományokon, a szabadelvű párton kívül van még egy hatalom, melyet számításon kívül hagyni nem lehet, ez a proletáriátus. A népesség szaporodása, a gyáripar következtében a vagyontalanok milliókra növekedtek, a vagyontalanok a szocializmus hívei, a szocialisták a jármot nehezen tűrik, valószínű tehát, hogy ezek háború esetében a fejedelmekhez és Austriához csatlakoznának, mert diadaluk sokkal valószínűbb a szétszaggatott, mint az egységes Németországban Austria-Magyarország a háborúban az orosz támadás által megtámadtatván, Németországot nem rohanhatná meg, Poroszország erejét azomban a bajor szász stb. hadijutalékoknak visszatartása, akadályozása, az elégtelenség mesterséges szítása nagyban megbénítá, Poroszország pedig csak a többi német seregekkel egyesülve bír Franciaországgal egyenlő erővel, Napóleont főleg és első sorban azért verte le, mert nagy számerővel bírt és ezen számerőt részben a császári kormány rothadtsága és főleg a német fejedelemség! seregek adták meg. A legalább is egyenlő számú

katonaság ma azért is szükséges, mert afrancziák a keserű leczkén okulva, seregüket a lehető legmagassabb számra emelték és a francia hadsereg ma legalább is oly nagy, mint a német birodalmi hadsereg, a sereg ma minden tekintetben fel van szerelve, ma nincsenek kegyenczek és udvaroncok, ma nem csalnak és lopnak, mint csaltak és loptak a császárság idejében, a jelen háború ma nem szeszély műve, de a francziák rá már évek óta gondosan készülnek. A porosz hatalom fénye ma már az egész világot elvakította, a poroszok ma Európát vezetik, hatalmuk részben a porosz uralkodóház és herceg Bismark eszélyén alapszik a Hohenzollern-ház és herceg Bismark tudja azt, hogy Németország még nem övék, sőt ismerik a nehézségeket is. A königratzi csata után a poroszok Austriát a német tartományok egyrészétül megfoszthatták volna, mert az osztrák sereg csak Komárom falai alatt egyesülhetett volna. Nem tették azomban, mert két nagy horderejű cél állott előttük, Franciaország legyőzése és Németország egyesítése, mindkettőnél szükségesnek tekintették Austria semlegességét, és pedig a német egységénél szükséges ez azért, mert csak Austria bírt, mint német hatalom Németországban rokonszenvvel. Mindezeknél fogva a győző a legyőzöttet meg nem kisebbítette, meg nem alázta, de szövetséget kötött és az Aldunát kárpótlásul felajánlotta. A német területi egység 11 év alatt területileg semmit sem haladt; 1877-ben tehát Poroszország Austria szövetségére épen annyira volt utalva, mint 1867-ben, sőt még jobban, mert 1866-ban a félalkotmányos Austria csakis nemleges hatalom volt, Austriát az osztrák nemzetek uralták, az uralgó párt még mindig Németország felé

kancsalított, ellenben 1878-ban már Magyarország is politikai tényezőként szerepelt, az osztrák-német hatalomság Magyarország érdekeivel ellenkezett, ennél fogva a magyarok Németországnak porosz fensőség alatti egyesítését óhajtották. Magyarország érdeke tehát egyrészt a porosz-német szövetség valódiságáért kezkeskedett, másrészt azomban a porosz kormányt arra kötelezte, hogy hű szövetségese keleti érdekeit pártolja. Mindezekon kívül az osztrák-magyarok szövetsége becsesebb minden konservatív államférfinak azért is, mert az északi óriás csak névleg óriás, mert Oroszországban a társadalom, a birodalmi eszme a nihilizmus által alá van aknázva, senki sem biztos 24 óráig, hogy a nihilizmus a császárságot, a társadalmi rendet nem forgatja-e fel; az orosz czár hadserege külháboruban csak papiroson ijesztő, mert az orosz czár két világrészbeni határai megőrzésére, a nihilizmus megfékezésére seregei nagyrésztét birodalmából nem mozdíthatja ki, mindezeknél fogva Németország a san-stefanói békekötést nem helyeselhetette, miután ez szövetségese érdekeit sértette.

A san-stefanói béke sértette Anglia érdekeit is. Anglia ugyan 1848. óta megszűnt európai nagyhatalom lenni, mert a fegyveres béke korszakában már nagy se-reget kellett tartani, Anglia szigeti helyzete által a könnyű megtámadhatás ellen védve lévén, nem kényszerült nagy seregeket tartani; a szellemi haladás, a tőzsérek elhatalmasodása következtében, a hatalom a gögös lordok kezeiből a tőzsérek kezébe siklott, az anyag emberei a rőföt többre becsülték a kardnál, az ország kincses szekrényének kulcsait görcsösen szorongatták, poli-

tikájuk főczélját gyarmataik megőrzése, elnyomása, kizsákmányolása képezte, a drága sereg tartása helyett diplomáciai fondorlatokhoz folyamodtak lord Palmerstonnal kiveszett az államférfiak faja. Erőt utoljára a krími háborúban fejtettek ki, de ezt is Napoleon kezdeményezte és Austriának fenyegető állása döntött. Az angol tőzsérminiszterek az 1870-es években már Törökország fennállását levették a napirendről, az osztály eszméjével megbarátkoztak, az oroszlánrészt ázomban nem voltak hajlandók Oroszországnak adni, mert Anglia érdekeinek ezidőben legveszedelmesebb ellensége Oroszország volt. Anglia gyöngye: India területe ropant nagy, lakosa 80 millió, újabb időben Anglia búzaszükségletének egyrészét fedezte, ezen 80 millió nép Anglia gyártmányainak kényszervevője az angol kereskedő, a hivatalnok, ha India levegőjét kibírja, mint gazdag ember tér hazájába, India megtartása tehát Angliára és különösen az angol hatalmi körökre életkérdés. A szabad Anglia Indiában vasvesszővel uralkodik, uralma tehát népszerűtlen; e nagy birodalom a tengeren megtámadhatlak mert Anglia drága gyöngyét győzhetlen nagy tengeri hadsereggel védi, éghajlata a szokatlan európaira kiállhatatlan, de külömben is ma tengeren nagy hadsereget szállítani nem lehet. Az oroszok ázomban ezen század közepétől kezdve Ázsiában nagyban hódítottak és ma már Oroszországot Indiáiuul csak Afganistán választja el, az Ázsiában elhelyezett oroszok az ázsiai éghajlatot megszokták, az európai hatalmasságokat India, sőt általában Ázsia ügyei nem érdeklik, Anglia tehát arra semmi esetre sem számíthat, hogy esetleg egy

indusháborúért valamely európai hatalom Oroszország ellen kardot rántson. Ázsiában ma már csak két hatalmat ismernek: a muszkát és angolt; a muszka népszerűbb, mert az orosz sivatag műveletlen vidékeken uralkodik, tehát nem zsarolhat, mert nincs mit; a népszerűséget, mint hódító, kinek céljai meszebbre terjednek, nem nélkülözheti, ennél fogva a törzsfőnököknek évi ajándékokat is ad; az orosz ipara gyenge, pénztökéje csekély, tehát leginkább cserekereskedést űz, mi Ázsiában szokásos. sajtolja, eddig birodalmát biztosnak tartotta, tehát kíméletlenül az orosz, miután birodalma nagyrészt vasutak szelik, rövid idő alatt szárazon nagyobb seregeket küldhet, mint Anglia tengeren, vereségét könnyebben pótolhatja, mint az angol, ha döntő csatát vesz, elveszti Indiát, mert a benszülöttekre nem számíthat. A san-stefanói béke különösen azért is fenyegette Angliát, mert az által az orosz hatalmát az Aldunánál biztosítván, Konstantinápolyi egy hét alatt elfoglalhatta volna és ezen kétséges helyzetben általában a lehetetlenségek közé nem tartozott az, hogy a barátjaitul, gyámjaitul elhagyatott török ellensége karjaiba veti magát, a védhetlen Konstantinápolyi, ázsiai kárpótlásért Oroszországnak átadja és a török pasák, ministerek, a muftik pengő rubelekért az oroszszal szövetségre lépnek. Ezen valószínűtlen, de nem lehetlen szövetség pedig balvégzetes lehetett volna Anglia indiai birtokára nézve, mert Indiában 30 millió mohamedán lakik, a mohamedánok Indiának legbátrabb lakosai, minden mohamedán rajongó, ha tehát a török főmufti, a török szultán által ingerelve, az orosz tárna-

dással egyidejűleg Indiában a lázadás zászlaját kitűzi, Anglia a kettős támadás ellen alig győzhetett volna. Az indiai háború ez esetben valószínűséggel bírt azért is, mert ez Austriát és Poroszországot legalább egy időre biztosíthatta volna arról, hogy Oroszország a pánszlávizmust nem erőszakolja és Európában továbbterjeszkedni nem akar. Az orosz hatalmát és messzeágazó terveit csak a beékelt Austria akadályozhatta meg, ennél fogva az angol érdek a san-stefanói előzetes béke megakadályozását követelte.

A san-stefanói rendezés Franciaország érdekeivel is ellenkezett. Franciaországot a keleti ügyek kevésbé érdekelték, mert az Alduna Franciaország hatalmi körén túl esett, Austria Poroszország szövetségese volt, az osztrák befolyásnak az aldunánáli fenntartásáért tehát nem rajongott. Franciaország Törökország épségéért nem lelkesedett, már a világ ura, I. Napoleon hatalma fénykorában I. Sándort megkínálta Törökország birtokával azon feltétel alatt, ha Sándor Franciaországgal szövetséget köt és Európa ügyeibe nem avatkozik. X. Károly késznek nyilatkozott Törökországot feladni Belgiumért. II. Napóleon Törökország mellett ugyan közbelépett és az Oroszország elleni szövetséget létrehozta, ezt azonban nem Törökországért, de azért tette, hogy a szent szövetséget szétszakítsa és Austriátul a titokban már tervezett olasz háború esetében az orosz segílyt megvonja, bizonyítja ezt az is, hogy Oroszországot legerősebb részén, a Krímben támadta meg és miután az orosz-osztrák barátságot megingatta, a támadással felhagyott és a keleti birtokállapot fenntartásával megelégedett. A francia köztársaság még nem érezte magát egyedül elég erősnek

a visszatorlási háború megkezdésére, erre törekedett azonban az egész nemzet és kormánya, de elszigetelve állt, vágyott az orosz szövetségre, ezen szövetséget csakis úgy remélték elérni, ha Austria nyílt ellentétbe lép Oroszországgal, ha Poroszország Austriát pártolván, Oroszországot Németország ellen felingerli; ellenben ha a sanstefanói béke éivényesül, Oroszország a francziák barátságát nélkülözheti és a francia szövetség feleslegessé válik. Ezen indokokon kívül Franciaország büszkeségét sértette a keleti kérdésnek Franciaország megkérdezése és vizontszolgálat, politikai kárpótlás nélküli elintézése és pedig annyival inkább, mert Franciaország a párisi békében Törökország épségét biztosította és a török ügyekről a párisi békét aláírt hatalmasságok csakis közösen és egyértelműleg intézkedhettek a congressus eszméjét tehát a francia köztársaság is örömmel fogadta.

Olaszország egységét Poroszország alapította meg, Olaszország mint nagyhatalom először is a krimi háborúban, a párisi békében szerepelt, az oroszok szomszédsága után nem vágyott, Törökországgal nem gondolt, az osztályban azonban részesülni akart, a felbomlott birodalomba! Austria és Poroszország révén azonban némi kis területre számított, a congressuban nagyhatalomként óhajtott szerepelni, a párisi béke kezesei közé tartozott, a congressust tehát szívesen fogadta.

A sanstefanói béke mindenekfelett sértette Austria-Magyarország érdekeit. Austriát, a német szövetségbűli kilépte és Olaszország elvesztése után az európai ügyek kevésbé érdekelték, mert sem Német- sem Olaszországban nem terjeszkedhetett, iparával sem versenyez-

hetett a gazdagabb iparos Franciaországgal, Angliával és Németországgal, viszont Német- és Franciaországot nem érdekelte az Alduna, mert Austria-Magyarország elzárta előttük az Aldunát, Austria a Törökbirodalmat tehát méltán kárpótlási területnek tekinthette és pedig annyival inkább, mert az Aldunánál csakis Oroszország versenyezhetett vele, Oroszország terjeszkedése pedig, tekintve területének nagyságát, Európa egyensúlyát veszélyeztette. Az aldunai népeket magukra hagyni nem lehetett, mert az Alduna az egység elemeivel nem bírt, román-, szerb-, szláv-, görög-, törökfaj okbul áll, a lakosság számát tekintve a legnagyobb aldunai fejedelemség Románia, az orosz vagy osztrákot holnapig sem bírná feltartani a kis fejedelemségek egymásra irigykednek, a nép vad és műveletlen, a törökök, miután okét minden faj rabolja és nyomja, mindenik fajjal ellenszenveznek a román az elsőséget követeli, mert ma legnagyobb és legműveltebb államocska, a szerb uralkodni akar, mert hajdan a szerb királyság vezérszerepet játszott, a görög parancsolni óhajtana, mert történelmi múlttal bír és hajdanában a többi fejedelemségek a görög császársághoz tartoztak, a bolgár nem rendelné magát alá sem Oláhországnak, sem Szerbiának, mert Szerbiánál Montenegrónál nem kisebb, a románok és görögök nem fajrokonok a szlávokkal; a török népesség ma hallgat, mert a padisah a törököket mérsékletre, sőt engedelmességre utasította, mert az orosz sereg miatt szabadon nem mozoghatnak, de ha a nyomás megszűnik, okvetlenül igyekeznek a járómbul szabadulni és jogaikat érvényesíteni fogják.

Magyarországra sőt Austriára is legczélszerűbb lett

volna kétségkívül a párisi egyesség fenntartása, mert Törökország Austria-Magyarországot gyengeségénél fogva nem nélkülözhetette, a pánszlávizmus épen úgy fenyegette, mint a Magyar-Osztrákbirodalmat, ennél fogva a magyar-osztrák szövetséget nem nélkülözhetette. A párisi békének azonban két életfeltétele volt: Törökország életképessége és a garantírozó hatalmak jóakarata és egysége mindkettő már a háború kezdetekor hiányzott. Az orosz támadás Törökországot nem lepte meg, az oroszok már I. Sándor óta folytonosan nyíltan készültek, ármányaikkal az aldunai népeket örökösen izgatták, Törökország láthatta sőt látta is a veszedelmet, Törökország, népessége számát tekintve, az első rangú hatalmak közé tartozott, a török katona ügyes, vitéz, szívós, bátor, a harcz eleme és mégis, daczára a veszélynek, Törökország alig bírt 180,000 katonát az oroszok és a keresztyén támadók ellen kiállítani; a reformokat a tolvaj pasák, a buta szultán, a kapzsi papok megakadályozták, Törökország tehát életképességgel nem bírt, az európai diplomácia Törökországrul lemondott, halottnak tartotta és magát érette egyik hatalom sem érdekelte, Plevna után pedig már Törökország valóban tarthatatlanná vált. Miután Európa Törökország bukását közönnyel nézte, Austriának a romok közt oly helyzetet kellett biztosítani, mely legalább a szövetséges birodalom belnyugalmát megóvjá. Ez a san-stefanói feltételek mellett a lehetetlenségek közé tartozott, mert ha Bulgáriát egyesítik, Boszniából orosz httbért csinálnak, az aldunai kis fejedelmek az izgatast azonnal megkezdik Horvátországban, a határvidéken, Erdélyben és a szlavón osztrák tartományokban, pedig ezért

Austria Oroszországot kérdőre sem vonhatta volna, mert Oroszország nem maga, de a szinleg tőle független fejedelmek és országok kezdték volna meg az izgatást, ha Austria bármely kis országot megtámad, ezek mind szövethetnek ellene, ha egyiket megveri, diadalát nem aknázhatja ki, mert önnállásuk fenntartása mellett Oroszország sikraszáll Magyarország helyzete ezen nemzetiségi izgalomban még biztosabb és szilárdabb lett volna, mint Austriáé; Magyarországon az összes értelmiség, a nagybirtokos magyar, vagy magyarérmű Magyarországon államiságához ragaszkodnak a németek, tótok, a szakadárelemet csakis a horvátok, szerbek és oláhok képezik, vagyis 11 millióval szemben áll 3 millió, vagyis a lakosság 20 százaléka, inig Austriában a német 8 millió, a szláv 12 millió, tehát szláv szellemű 60 százalék. Magyarországon az országgyűlésben a nemzetiségek száma már ez időben is alig volt 5 százalék, míg Austriában a részrehajló választási törvények dacára a szlávok többséggel bírtak, Hohenwartot nem az osztrákok buktatták meg, de megbuktatták a Deákpárti ministerek, kik Bécsben az osztrákokat melegen támogatták a magyarországi nemzetiségeknek nincs állami múltjuk, Horvátország különállását már 600 év előtt elvesztette, a népben a nemzetiségi eszme teljesen elmosódott, Horvátországban a nagy birtokosostály magyarérmű és ha a király Strossmayer püspököt zár alá veszi vagy elmozdítja, ha a pánszláv katonatisztekől kegyét megvonja, ha erélyes bánt nevez ki, a magyar párt a horvát országgyűlésen is többségre fog emelkedni és ezen törpe szláv központ is összezsugorodik. Austriában ellenben a szláv tartományok ne-

vezetes történelmi múlttal bírnak, nemzeti egyediségüket mai napig fenntartották, régi önállásukra sóvárogva tekintenek vissza, Csehország, Lengyelország, Morva, Szilézia szép történelmi múlttal bírnak, Magyarországon a nemzetiségeknek nincs központjuk, nincs megye, nincs tekintélyesebb város, melyben a nemzetiségek a kormány akarata ellenére összpontosulhatnának; Austriában ellenben a cseh és lengyel tartományi gyűlés szláv, Prága, Lemberg, Csernovicz, Brün tekintélyes szláv városok, a szlávoknak vannak államfér fiaik, katonáik, irodalmuk, íróik és nemességük. Magyarországon a nemzetiségek elszórva, vegyesen laknak, az osztrák szlávokkal Oroszország közvetlenül érintkezik, 9 millió szláv egyfolytában lakik, tehát tömör testet képez; a dalmaták és a többi osztrák szlávok Montenegróval érintkeznek. Austria-Magyarország tehát a san-stefanói békét semmi esetre sem fogadhatta el és pedig annyival inkább nem, mert az orosz kormány a hadjárat kezdetén adott ígéretét is megszegte, Austria tehát, ha Oroszország az Aldunát elfoglalhatja, a nagymérvű szláv izgatásokra biztosan számíthatott.

A politikai okokon kívül az orosz hódítás veszélyeztette a szövetséges birodalom anyagi érdekeit is. A Duna folyam nemzetközi jelleggel ruháztatott fel, a nagyhatalmak a Duna szabályozásával Austriát bízták meg és a vaskapunál! akadályok elhárítási akadályai fedezésére Austriát vámszedési joggal ruházták fel. Papiroson tehát a módozat létezett, de a Duna valósággal a többi államokat nem érdekelte, mert a Duna Austria-Magyarországon folyik főleg keresztül, Észak-Németorszá-

got nem érdekelte, mert a Dana távol folyik, tekintve a vasúti szállítás drágaságát, Poroszországnak és az egész északnak a keleti szállítás kevesebbe került a német tengeren Dél-Németország szállítási csatornáját a Rajna képezte, Anglia, Franciaország a Dunát sohasem használta, Oroszországnak hasonló kereskedelmi körén kívül esett, ha tehát az Alduna Oroszország hatalmába kerül, Oroszország elsősorban lehetlenné teszi a Dunatorkolat kitisztítását és jókarban tartását és nemzetközi szabadfolyam jellege dacára, nagy vámokkal terhelte volna az osztrák-magyar hajókat és ez esetben jogaink védelmében magunk maradunk, mert a többi államokat az ügy nem érdekelné, működésük csakis egy rongyos hideg jegyzékre szorítkozott volna. A Duna teljesen hajókázhatóvá tétele pedig Austria iparára és Magyarország gabonaterményei értékesítésére igen fontos tényező, mert az osztrák ipar a külföldön a cukor kivételével a német, francia, angol gyártmányokkal nem versenyezhet, ellenben az Aldunánál és Kis-Ázsiában igen, mert a dunáni szállítás olcsóbbasága kiegyenlíti az iparosabb országok termelése olcsóbbaságát. A magyar búza, tengeri, árpa, gabona, vas árát igen leveri a tengeri összeköttetés drágasága, ma ugyanis Pestről, sőt az alföldről egy métermázsának Angliába szállítása 1 frt 70 krba kerül, míg Newyorkból 50 krba, drága pedig, mert a fuvarbér a magyarországi vasutakon Triesztig vagy Fiúméig 1 frt 20 kr, a Dunán, miután a vízi szállítás sokkal olcsóbb, kerülne 50 krba, a tengeren 50 krba, megnyernék tehát 70 krt, sőt a Bánátnak, a Tisza és aldunai vidéknek, melyen a szállítás vízen eszközölhető,

még kevesebbe, ugyszinte Erdélynek is. A Dunáiu eltekintve is, a száraz kereskedelemre is igen fontos reánk az aldunánáli hatalom, mert ezen barbár népek ma nagyrészt reánk vannak utalva, a kis fejedelmek velünk nem daczolhatnak, mert a dacz őket is érzékenyen terhelné, ellenben ha Oroszország hatalma alá kerülnének, Oroszország nem mérlegelné veszteségeiket, de egyszerűen reájuk parancsolná az osztrák ellenes politikát.

A san-stefanói békét csak együttes eljárással lehetett megváltoztatni, a közös akaratot csak a congressus fejezhette ki, a congressust tehát Oroszországon kívül minden hatalom szívesen fogadta, Oroszországnak nem tetszett a congressus, mert ígérétét nem teljesítette és előre látta, hogy hódítását nem tarthatja meg és Austriát az Aldunánál ki nem zárhatja, de a congressus összejövetelét nem akadályozhatta, hozandó határozatai ellen nem tiltakozhatott, miután a párisi szerződést Oroszország is elfogadta és ezen szerződés értelmében az Európa által biztosított Törökországot jogtalanul támadta meg; de el kellett fogadni azért, mert a haldokló muzulmán férfiasán védte ugyan magát, de a háború kimutatta gyengeségét, hadi erejét megroncsolta, pénzforrásait kimerítette, egy új háború az eredményt elsöpörhette volna. A congressust megelőzőleg az angol kormány is 60 millió forintot szavaztatott meg, mind Anglia, mind Austria tehát ezáltal komoly beavatkozási szándékukat jelezték.

Magyarország történelmében ezen congressus azért is emlékezetes, mert a nagyhatalmak körében 350 év óta Magyarország először jelent meg és a Magyar-Osztrák-birodalmat az eszes, sima, kedves, udvarias gróf Andrassy

Gyula volt magyar miniszerelnök képviselte. Gr. Andrassy választása ^en szerencsés volt, bárki képviselte volna is a birodalmat, sem többet, sem kevesebbet nem vívhatott volna ki, mint gróf Andrassy, mert az osztrák-magyar meghatalmazott nem a birodalmat, de a császárt és királyt képviseli, utasításait nem a kormányoktól, de a fejedelemtől veszi, ennél fogva önfej illeg nem járhat el, de szerencsés volt, mert a sima, ügyes, szellemes valódi nagy úr: gróf Andrassy a birodalmat méltán képviselte, mert a világ ismerve múltját és hazafiasságát, választása által meggyőződött arról, hogy ő felsége a kényuralmi hagyományokkal szakított, a fejedelmi háznak a magyarok iránti bizalmatlansága megszűnt és azt hitte, hogy a meghatalmazott nemcsak a királyt és császárt, de Magyarországot és Austriát is képviseli, Andrassy tehát több nyomatékai birt, mint bárki más osztrák követ, ennél fogva a kérdés megoldását siettette. A congressustól nagy meglepetésekre senki sem számíthatott, mert Oroszország a háborút a hatalmak hallgatag beleegyezésével kezdte meg, Oroszország győzött, seregei Konstantinápolytól néhány mértföldnyire táboroztak, Törökország politikailag meghalt, mert fővárosa és tartományai megvédésére képtelen volt, a congressustól tehát ezen helyzetben a párisi kötmények fenntartását várni nem lehetett, a congressus alapját tehát csakis a háború kezdetekor adott ígéretek érvényesítése képezte.

A berlini congressus szinleg a török ügyekrűli tanácskozás és határozathozatal végett jött össze, valódi célját azomban, miután a nagyhatalmak Törökország önállását és európai állami léteit a napirendről már rég

levették, Austria érdeke és Oroszország megfékezése képezte. Váljon ezen czél erkölcsi, az eljárás lovagias volt-e? nem bírálhatjuk meg, mert a politika sem erkölcsiséget, sem lovagiasságot nem ismer és nem ismert sohasem, ennél fogva a congressus nem erkölcsi gyűlde, de érdek-tanácskozmány, mely a hatalmak közvéleményének fogalmazására, a világháború elkerülésére, a veszedelmes hódítási vágyak megfékezésére gyűlt össze. Oroszország ismerte az ellenséges irányt, de azért a congressuson mégis megjelent, mert a háború kezdetén ígéreteket tévén, keze egyrészt meg volt kötve, másrészt nem akarta magát annak kitenni, hogy Austria a kimaradása által megsértett hatalmak duzzogó hangulatát felhasználja. Mielőtt a congressus összejött, Anglia, Németország, Olaszország tisztában voltak a hozandó határozat felett; Ruméliát nem egyesíthették, mert ezáltal Oroszország az Alduna ura lesz, Bosznia és Herczegovinának önnállását nem fogadhatták el, mert ez nemcsak teljesen megsemmisíti Austria befolyását, de a pánszlávizmusnak mentsvárat ad az Austria-Magyarország elleni belizgatások támogatására. A nehézség tehát egyrészt csakis az oroszok elbizakodottságában másrészt az osztrák hódítás alakjának meghatározásában, állott, mert Austria nem háborúskodott Törökországgal, a hatalmak tehát egyszerűen nem mondhatták azt: Törökország összerogyott, támadd meg tehát a bukottat, mely tégedet nem bántott, melynek területi épségét biztosítottad. Ez véghetlen cinismus lett volna, a diplomaták pedig sima urak, a goromba erőszakot nem kedvelik, de az alak és modor túl eltekintve, Bosznia és Herczegovinának egyszerű elfoglalása a magyar és osztrák

belviszonyokat figyelembevéve, nem lett volna kedvező megoldás, mert az osztrákok a hatalom varázsátul, az uralkodóház kegyétül elbűvölve, magasb műveltségük által felfuvalkodva, semmiképen sem akarták megérteni a helyzetet, gögösen lenézték a 12 millió szlávot, az osztrák pánszlávizmus létezését tagadták és oly színben tüntették fel, mintha Oroszország csakis Magyarországot fenyegetné, a keleti kérdés csakis Magyarországot érdekelné, az osztrákok tehát sem a keleti kérdésre nem akartak áldozni, sem az aldunai terjeszkedést nem pártolták. Magyarországon a pánszlávizmus veszélyét mindenki ismerte, az orosz háborúért az egész ország buzgott, az orosz ellen az országgyűlés szívesen milliókat és határtalan mennyiségű ujonczokat szavazott volna meg, de főbiztosítéknak Törökország fennállását tekintették; a törökkel majdnem az egész nemzet rokon-szenvezett, ennél fogva a törökzsákmányt dicstelennek tekintették, mert a számos idegen faj az országot már különben is feszélyezte, új szláv hódítmány után nem vágytak. Az új hódítmány csatolása is nehézségekkel járt, mert Bosznia és Hercegovina jogilag magyar tartomány volt, de Magyarország Austriával állami szoros szövetségben áll, Austria tehát jogosan követelte volna az osztályt. Mind a magyar, mind az osztrák kormány Bosznia elfoglalásának tervét az utolsó perczig tagadta, ha tehát Austria a berlini congressus után Boszniát egyszerűen elfoglalja és bekeblezi, ámító színben tűnt volna fel, oly hódítási módozatot kellett tehát feltalálni, mely Boszniát Austriának, a hódítási czim mellőzésével, tényleges birtokába helyezte.

Oroszország érdeke a két Ruméliának egyesítését, Boszniának és Hercegovinának Szerbia és Montenegró közti felosztását kívánta, mert ha Rumélia egyrésze török terület marad, attul tarthatott, hogy a törökök az orosz Ruméliát mindenestül elhagyják és a megmaradt Ruméliába telepednek, ez által az elszórt török lakosság összpontosul és ha idővel Oroszország Konstantinápolyt elfoglalja is, a Ruméliában összpontosult törökök Austriához csatlakoznak. A san-stefanói szerződésben ugyan az egyesült Rumélia Bulgárország neve alatt szerepel, de azt mindenki tudhatta, hogy Bulgárország Austria támogatása nélkül kénytelen lesz fejedelmül az orosz jelöltet elfogadni, sőt még seregét is orosz tisztekkel rakja meg; Austria pedig, ha az Aldunánál területet nem nyer, sem a bulgárt, sem a törököt nem segíyezheti, mert Bulgárországtul Szerbia és Montenegró zárta el. Austria érdeke tehát azt kívánta, hogy Rumélia egyrészt megtartsa, az Aldunánál megakadályozza a nagyobb szláv államok alakulását, Bosznia és Hercegovina elfoglalása által az aldunai tartományok egységét kettévágja és Boszniában oly hadi álláspontot foglaljon el, melyből az Aldunánál keletkezhető bármely mozgalmat leverhessen. Austriát határozottan csakis Anglia támogatta, Oroszország viszonszolgálatok mellett csakis Franciaországra számíthatott, tehát Németország döntött. Németország a múltra visszaemlékezve, Oroszországot nem kívánta megálázni, Austriát nem ejthette el, mert szövetségét nem nélkülözhetette, nem, mert maga a vaskanczellár Ausriának terjeszkedési tervül az Aldunát tűzte ki, de Austria kívánalmait egészen nem támogathatta azért, mert az

esetben, ha Oroszország nem enged, kényszerült volna a kitörhető háborúban Austriát seregével is segíteni, háborút pedig nem akart, Oroszország megelégette a babérokát, meggyengült, pihenni akart, Austria hasonlólag nem akart harcolni, mindkettő tehát megkerülte a kérdést, Oroszország lemondott Bulgária egységéről, de kikötötte, hogy Ruméliában keresztyén kormányzót nevez a szultán és kinevezése csakis úgy érvényes, ha a kinevezést a hatalmak elfogadják, Rumélia rendezésére európai bizottságot neveznek, megállapította a bennszülött csendőrséget és néphadat, 9 hónapra megengedte az orosz helyőrségnek Ruméliában maradását. Szinleg tehát Rumélia török tartomány maradt, a szultán hatalma azonban tényleg zéróra olvadt, a feltételek hatalmát teljesen aláaknázták, az aknák felrobbantása az orosz czártul függött. Oroszország tehát feladta a czímet de a hatalmat megtartotta. Bosznia és Hercegovina megszállásával és kormányzatával a congressus Austriát bízta meg, szinleg tehát Austria Boszniát nem nyerte meg, de tényleg Bosznia és Hercegovina ura lett, tehát sem új állam nem alakult, sem Szerbia, sem Montenegro nem nagyobbodott, Austria a hidalgó fejedelmek közé magát beékelte és nyert oly hadi pontot, melyből a nagyzó orosz satrapákat, vagy az orosz pénzen fellázított csőcseléket bármikor torkon ragadhatta és a nagymester seregei megérkeztéig meg is fojthatta. Kétségkívül Austria ezen congressuson fényes eredményeket nem vívott ki, de megnyerte azt, mit a háború kezdetekor kikötött. Gróf Andrássyt a felületes politikusok oroszbarátsággal vádolták; kétségkívül Austria

Törökországért a háború kezdetétől fogva semmit sem tett, sőt véglegesen egy tartományt tőle el is vett, de Oroszországot sem segítette, a berlini congressuson az oroszokat nem morzsolta össze, de ezt nem azért nem tette, mert az orosz hódításnak örvendett, de nem tette, mert sem Német-, sem Franciaország nem támogatták, elszigetelt helyzetében pedig a nyert vívmányt nem kockáztathatta. A berlini congressus az aldunai bonyodalmakat nem oldotta meg, mert Bulgáriának fejedelmet nem adott, de erkölcsileg nagy sebet ütött Oroszország keleti mindenhatóságán. mert egyrészt Bulgária egységét meggátolván, a bulgár fejedelem választása érvényét a nagyhatalmak jóváhagyásául tévén függővé, a kis államok terjeszkedését megakadályozván, az aldunai népeket meggyőzte, hogy sorsuk kizárólag nem Oroszországiul függ, hogy Oroszország nem mindenhatól másrészt a kis fejedelemségek önállását biztosítván, a népek meggyőződtek, hogy Oroszország parancsoló pártfogását nélkülözhetik és az osztrák-magyar monarchia védnöksége, jóindulata becsesebb, mint az oroszé, mert Austria sem áldozatot, sem szolgálai alázatot nem kíván.

A berlini congressus rövid öt hétig tartott; a congressus tanácskozásait mellőzöm, mert a congressuson tett nyilatkozatok az államokat nem kötelezik, nem az orosz, német, osztrák-magyar meghatalmazottak nyilatkozatai, mert ezen államokban a külpolitikáruul kizárólag a fejedelmek, a császárok rendelkeznek, Angliában, Franciaországban az ország többsége intézkedik, a congressus tartama alatt tehát a meghatalmazott országát, vagyis országa többségét képviseli, a többség azonban váltó-

zandó, a bukott többség nyilatkozata a többségre emelkedett volt kisebbséget nem kötelezi. A congressusi nyilatkozatok kevés becsüek azért is, mert a diplomaták hideg, zárkózott egyének, kik a szónoklatokra semmit sem hajtanak, az ügyeket négyszem közt beszélük meg, kiskörben állapítják meg a határozatokat, a nyílt tanácskozás tehát csakis a bárgyú közönség vakítására szolgáló színelőadás. Kétségkívül érdekes lenne ismerni herczeg Bismark nyilatkozatát, de az illem, a loyaltás. az ügy érdeke a fontos, bizalmas nyilatkozatok dobraütését tiltja, a hírlapok, a közönség tehát csak a mindennapi, a fontosság nélküli nyilatkozatokat tudja meg, vagy azt, mit a diplomaták a közönség félrevezetésére közrebocsájtanak. Értéktelenek ezen tanácskozmányok azért is^c mert a politika nem ismer következetességet, nem elveket, nem az Ígéret szentségét, de vezeti kizárólag az érdek, a lehetőség; az érdek, a kivihetőség, függ az esemény ekt ül, melyeket az okos politikus felhasznál, de nem teremthet. Ma Poroszország szövetségesünk, a viszonyok azomban változván, lehet, hogy Franciaországgal fogunk szövetkezni, ma szembeállunk Oroszországgal, mert az orosz czár kényuralmát féltvén, a pánszlávizmus eszméjével foglalkoztatja alattvalóit, ha azomban a czárizmus légberöpül, ha a nagy birodalom feloszlik és alkotmányos államokká alakul, ezek nem fognak a pánszlávizmus bolygó tüze után repkedni és a kis alkotmányos Oroszországgal szövetségre is léphetünk.

A berlini congressus következő, minket is érdeklő határozatokat hozott.

1.

Bulgárország önhatóságu és adózó fejedelemséggé alakíttatik a szultán hűbér urasága alatt.

3.

A bulgár fejedelem a nép által szabadon fog választatni, a fényes kapu a hatalmak beleegyezésével megerősíti. Fejedelemnek azonban az európai nagyhatalmak uralkodócsaládjának egy tagja sem választható.

A fejedelmi méltóság megüresedvén, az új fejedelem ugyanazon feltételek és formaságok mellett választandó.

4.

A Tirnovában összejövendő előkelők gyülekezete szervezési szabályokat fog kidolgozni.

6.

Bulgáriát a szervezésig egy orosz császári biztos fogja vezetni a hatalmasságok consulai közreműködésével és ellenőrzésével.

7.

Az ideiglenes kormányzat 9 hónapnál tovább nem tarthat.

8.

A porta és a külhatalmak közti szerződések továbbra is érvényesek, Bulgária átviteli vámot nem fizet.

9.

Bulgária hűbéradóját a nagyhatalmak határozzák meg.

10.

A török hadsereg nem fog többé Bulgáriába tartózkodni, a várak lerontatnak.

12.

A távozó muzulmánok és mások ingatlan javaikat megtarthatják és kezelik. Egy török-bulgár bizottság két év alatt rendezze a vakufok ügyét.

13.

Kelet-Rumélia a Balkán hegyiül délre alakittatik.

14.

Kelet-Rumélia a szultán fennhatósága alatt áll. közigazgatási autonómiávalbir, keresztyén főkormányzója lesz.

15.

A tartomány védelméről a szultán gondoskodik, a belrendet a bennszülött csendőrség és a néphad tartja fenn, tisztjeit a szultán nevezi, a szervezésnél a lakosság vallása tekintetbe veendő, a rendes csapatok alakosságánál el nem helyezhetők.

16—17.

A főkormányzót a hatalmak helybenhagyásával a szultán nevezi 5 évre; a főkormányzó, zavarok kültámadások esetében török katonaságot hívhat be.

18.

A jelen szerződés ratifikációja után Kelet-Ruméliának szervezésére bizottság neveztetik, mely a török kormányval egyetértőleg jár el.

19.

Ezen bizottság a szervezésig a tartomány pénzügyeit igazgatja.

20.

A török szultán a lakosok vallásszabadságát biztosítja.

21.

Az orosz megszálló hadtest állománya Bulgáriában és Ruméliában 50,000, a megszállás tartama 9 hó.

25.

Boszniát és Hercegovinát Osztrák-Magyarország fogja megszállani és kormányozni, a novibazári szandzsákságra azomban nem terjeszkedik ki.

26.

Montenegrót minden állam elismeri.

44—48.

Oroszország kapja Beszarábiát, miért Románia törökterülettel kárpótoltatik.

A Duna partjain lévő várak a Vaskaputól a Duna torkolatáig lerontatnak, újak nem építhetők, ezen vonalon hadi hajók nem járhatnak, csakis a Duna torkolattal Galaczig.

A Dunabizottság fenntartatik és ebben Románia is részt fog venni; a bizottság hatóságát egész Galaczig fogja gyakorolni.

A bizottság ideje letelte előtt egy évvel a hatalmak megfognak egyezni meghosszabítása, vagy a szükséges mó-

dozatok behozatala iránt. A hajózási és felügyeleti szabályokat a bizottság dolgozza ki.

A Vaskapunál és a zuhatagoknál szükséges munkálatok végrehajtásával Austria bizatik meg. Az 1871: 13. londoni szerződés határozatai, melyek a költségfedezetül szolgáló díjszedésről szólnak, Austria javára fenntartatnak.

62. §.

Törökországban a vallások jogegyenlősége biztosítatik, a vallás miatt a hivataloskodásból senki ki nem zárható, tőle polgári és politikai jogai el nem vehetők; a bíróság előtt mindenki valláskülömbőség nélkül tanúskodhat, minden felekezeti vallását gyakorolhatja, egyházi ügyeit szervezheti.

Ezen szerződés a kibúvó ajtók és ellenmondások tömkelegé. Törökországot nem osztottuk fel, mert a bulgár fejedelem is hódolati adót fizet, de a fényes kapura Bulgária a csekély hűbéri adón kívül teljesen elveszett; Ruméliát meghagyták Törökországnak, de 9 hónapig az orosz megszálló sereg Ruméliában maradt, ezen idő alatt az orosz kormány a jövő lázadást kényelmesen szervezhette, Kelet-Rumélia török tartomány maradt, de a szultán főkormányzónak csak azt nevezhette, kit a hatalmak megerősítettek, tehát a szultán megbízható, erélyes török kormányzót nem nevezhetett, mert ilyet Oroszország nem fogad el; a főkormányzó a szultántul nem függött, mert a szultán 5 évig nem mozdíthatta el; török tartomány maradt, belügyeit azomban nem a szultán szervezte, de a nagyhatalmak bizottsága, melynek ugyan a szultánt is meg

kellett hallgatni, de miután a főkormányzó nem a szultán embere volt, a szultán szava nyomatékkai nem bírt; Kelet-Ruméliát török tartománynak csúfolták, de saját csendőrséggel és szervezett néphaddal bírt, melynek tisztjeit ugyan a szultán nevezte, de a keresztyének tisztjeit köteles volt a lázadó keresztyénekből nevezni, katonaságot a szultán nem tarthatott, mert a lakossághoz nem szállásolhatta el, várai és kaszárnyái nem voltak. Belzavar esetében küldhetett katonaságot, de csak a tőle lazán függő főkormányzó felszólítására, tehát ha a főkormányzó az oroszszal vagy a forradalmárokkal egyetértett, a forradalmat a szultán szemeláttára nyíltan szervezhette, és végre, hogy Konstantinápolyban és egész birodalmában a gyúanyag megmaradjon és az orosz czár a keresztyén lakosokat folytonosan izgathassa, a vallási biztosítékot megalapította a 62. szakasz az egész birodalomra; ezen szakasz jogot adott a hatalmaknak a folytonos beavatkozásra és izgatásra; az orosz ügynökök néhány rubellel, a törökök szemtelen ingerlésével, megtámadásával vallási vérengzéseket idézhetnek elő és ha a szultán megsértett alattvalóinak igazságot szolgáltat, az orosz czár a vallásüldözést azonnal ráfoghatja és az üldözött keresztyének érdekében megtámadhatja. Ezen szerződés tehát Török- és Oroszország közt csak ideiglenes fegyvernyugvást képez és meghagyta az eddigi gyúanyagot; a hatalmak együtteleges biztosítéka ez ellenében teljesen értéktelen, mert a török, úgy mint a tapasztalás mutatja, csakis Austriát érdekelte, a többi a kelettel nem gondolt. Az újonyszülött Bulgária is

csak fél önállást nyert; a szultán uralmátul ugyan tényleg megmenekült, de a szultánnak adót fizet, mint hűbéri állam, tehát magát a külhatalmaknál nem képviseltetheti, hadat nem indíthat, ideiglenesen a szervezésig tényleg orosz uralom alatt maradt. Fejedelmet választhatott, de nem szabadon, nem függetlenül, mert választása és a trón megürülése esetében az új választás csak azon esetben bírt érvénynyel, ha a nagyhatalmak a választást megerősítették. Államczimet nyert, de a szervezést a nagyhatalmak maguknak fenntartották, tehát önállólag még belügyeit sem rendezhette; a belügyekben beavatkozást semmi sem indokolta, mert a beszerzést a külpolitika nem akadályozhatja, tisztán családi ügy ez; a bulgár állam csekélységét is tekintve, Európára mindegy: a bolgárok akár kényuralmi, akár alkotmányos szervezetet, akár aristokratikus, akár demokratikus intézményeket fogadnak el; Bulgária a világpolitikában igénytelen kis pont, mely csekélységénél és távolságánál fogva soha sem fog szerepelni. Bosznia reánk nem területi nagyságánál, de helyzeténél fogva fontos szerzemény. Vívmány a Dunabizottság fenntartása és a vámszedési jog megerősítése, mert ezen jognál fogva csakis tőlünk függ a Vaskapu elrombolása, sajnos, hogy a magyar kormány még ma, vagyis 10 hosszú év alatt a berlini congressus által adott előnyt fel nem használta.

Az országgyűlés eloszlása után a közhangulat nem volt kedvező. Az ország kívánalmait, reményeit a három évi kormányzat nem elégítette ki, a berlini mandátum a tüzesebbeket, az érzelmi politikusokat elkedvet-

lenitette. Az ország nagyrésze a fusiótul csudát várt, azt hitték, hogy Tisza Kálmán csodaszerrel bír és a deficitet megszünteti; a deficit a beruházások leszámításával igen kevés volt, a közönség azomban a beruházásokat megvetette és a költségvetési számszerinti hiány megszüntetését követelte, kétségkívül az ország a beruházásokat kölcsönrel fedezte, tehát értéke lát-szólag apadt, de ezzel szemben a terhek kevesbülése, a még fedezettel bíró vasúti pótlék tőkeszaporodása által növekedett is. A közös adóssági törlesztési összegek, az úrbéri kárpótlási kamatok törlési részének minőségét senki kétségbe nem vonhatta, mert ezen tőkék időhöz kötvék és ha a kötelezett törlesztési kamatok a kötelezett idő alatt lefizettetnek, a tőketartozás is megszűnik. A vasúti kamatpótlékok már kétsé-
gesebbek, mert igaz ugyan, hogy ezen kamatpótlékok a vasúti szerződések szerint adósságnak tekintetnek és minden más adósság felett felsőbbbséggel bírnak, de az állam harmincz évig a garantirozott hiányt még azon esetben is köteles fizetni, ha a kifizetett pótlék már a tőke értékét is haladná. 1878-ban még ettől távol álltunk, mert a nagyobbbrész 1860—70-ig épült, 10 év alatt tehát még a fedezet megvolt és ez, ha a viszonyok nem változnak, 1886—90-ig fog be-állni, a közönség ezt nem tudta és azt hitte, hogy 1890. évig kell a kamatokat fizetni és a leszámolás addig meg nem történhet. Felületesen tekintve, tehát a tekintélyes deficit nem apadt és a tetemes adóeme-
lés daczára a fusió kormánya ígérétét nem váltotta be. Az elégületlenséget nagyban fokozta a magyar

bank ideiglenes feladása, a kedvezőtlen kereskedelmi szerződés; általános megilletődéssel fogadták a berlini ajándékot, Boszniát, Magyarország mindig érzelmi politikát követett, lovagiatlanságnak tekintették a haladkló jóbarát vagyoni osztozást és azt hívék, hogy gróf Andrassy és Tisza Kálmán az orosz szövetségesei és Boszniát muszka-ajándéknak tekintették; a vérme-
sebbek mind a elveszteséget, mind a külcsapást a dualizmus kifolyásának nézték és az ország bajait az ország önállása és függetlensége által vélték orvosolhatni, ennél fogva a szélsőbal a választásoknál erősen szaporodott. A régi Deák-pártnak egyrésze nem kedvelte Tisza Kálmán egyéniségét, a katolikus papság büszkeségét sértette a kálvinista uralom, a konservatívok megakarták az önkormányzatot dönteni, mit Tisza Kálmán megnyirva ugyan, de fenntartott, a mérsékelték egyrészenek nem tetszett a pénzügyi gazdálkodás, nem a külpolitika, ezek nem lehettek szélsőbaliak, mert a szélsőbal az osztrák szövetséget, a közös hadsereget, a delegációt elítélte, tehát személyi ellenzéket alakítottak; ezen párt élén jeles vonzó egyéniségek álltak, az elégületlenek egyrésze tehát ezek mellé állott, a kedvező fusionális égen hatalmas fellegek keletkeztek. A kormány, illetőleg Tisza Kálmán erős küzdelmekké! állt szembe és a siker kivívása egész erélyét igénybe vette, ha nagy többség után vágyik, okvetlenül megbukik, de okos hadvezérként a kétséges állásokat feladta, az engedelmes aristokracziát összeszedte, a főpapság, egy kivételével, nemcsak semleges nem maradt, de tényleg a kormányt segítette,

kicsiny, de tömör többséget alkotott tehát, melyhez a bosnyák-kérdés után az ingadozók is csatlakoztak. A kormányt az ellenzék hatalmi nyomással, vesztegetéssel vádolta; kétségkívül a kormány mozgósította egész hadseregét, a főispánok ráparancsoltak a tisztviselőkre, szervezték a mozgalmat, ráparancsoltak a jegyzőkre, meglátogatták a tiszteletes és tisztelendő urakat, a püspökök utasították a lelkészeket, a főispánok vagy pártfőnökök meglátogatták, értekezletre hívták a megyei urakat, kerestek és állítottak nagyra-vágyó, pazar jelölteket, kecsegtették a híveket, a kormány segélyforrásokat teremtett és a központ küldte a nagy fuvarbéreket, mert a törvény tiltja az ajándékot, a korcsmárosok, a falusi vezetők lakomákat, ivásokat rendeztek, a karcossal felvilágosították a választó urak gyenge elméjét és felvillanyozták a szendergő lelkesedést. Kétségkívül a választásnak ezen neme az alkotmányosságának alig felel meg, a demokrácia mellett azonban a választási mód megváltoztatása lehetetlen, mert a választók 90 százaléka tiszta politikai fogalmakkal nem bír, ha nem itatják, ha nem viszik, nem mozdult a választások hasonlóan folynak Angliában is és minden oly államban, hol az általános népszavazat nem dívik, de hol mindenki szavaz is, a pártok az itatások- és vesztegetéseken kívül pártjuk érdekében minden lehető befolyást alkalmaznak. A kormányelnököt a választások vezetéséért elítélni nem lehet, mert a miniszterelnök a párt vezére, ennél fogva köteles pártja érdekében minden tisztes módot és eszközt felhasználni, de 1878-ban nem volt

ez a kormány részéről már azért sem mellőzhető, mert a személyi ellenzék szinte itatott és vesztegetett, sőt már a szélsőbalok közt is akadtak, bár kivételesen, oly választó kerületek, melyek a szellemi táplálékot nem elégték és voltak oly becsvágyó szomorú alakok, kiket nagyszert! program mjuk daczára ingyen megválasztani nem lehetett. A főispánnak, a tisztikarnak, a hivatalnokoknak a hivatal köréni részvétet illetéktelen nyomásnak nevezni nem lehet, mert a főispánság nem méltóság, de hivatal, a főispán a kormánynak bizalmi közege és általa bármikor elmozdítható, vagy meggyőződésből, vagy pénzért, vagy mindkettőért szolgál, ha a kormány elveit osztja, köteles a kormány mellett buzgólkodni, mert a kormány a párt feje, ha pénzért szolgálja, akkor nincs meggyőződése, a kormányt pártolnia kell, mert bizalmi közeg; a tisztviselő-kart a megye választja, midőn megválasztják, politikai véleményét is megkérdezik és ha ekkor a többség mellett nyilatkozik, részben a politikai becsület, részben önérdeke azt kívánja, hogy a kormánypárt választottja a kormány, az ellenzék választottja az ellenzék jelöltje mellett küzdjön. A kinevezett hivatalnok, a bíró a kormánytól függ, a kormány nem követelheti ugyan, hogy meggyőződése ellen pártolja, de miután a kinevezett hivatalnoksereg egy nagy családot képvisel és ennek feje a kormány, az illem azt kívánja, hogy a családfőt támogassa. Az 1878-iki főispánokat és megyei tisztikart az ellenzék szolgálissággal vádolta, ez valótlan, mert szolgálissággal csak azon esetben lehetett volna vádolni, ha Tisza Kál-

mán a Deák-kormányokkal ellentétes politikát követett volna, ezt azonban nem tette, mert mindenben a Deák-párt nyomaiba lépett, a politika tehát nem változván, az 1875-ig megválasztott megyei tisztviselők és főispánok következetesen támogatták Tisza Kálmánt, ki a Deák-politikát folytatta. Általában a tisztviselőt és hivatalnokot alkotmányos országban azért, mert a többséget képviselő kormányt pártolja, szolgálissággal vádolni nem lehet, mert a ministerség nem bűn, de országos megtiszteltetés, az országos bizalom jele és ez szolgálisságnak csak akkor lenne tekinthető, ha a kormány nem a többségből nevezetnék, nem a törvények szerint kormányozna, de a király által a kisebbségből nevezetnék és a törvények megsértésével, az országgyűlés nélkül kormányozna, vagy a többség megnyerésére és fenntartására erőszakot alkalmazna. Valamint tehát a kormánypártiság nem bűn, az ellenzéki-ség sem érdem, mert váljon az ellenzéki politika helyes-e vagy a kormányi? ennek meghatározása az egyéni fogalom dolga; azért, mert valaki ellenzéki, sem egyéni-leg nem üldözik, sem vagyonát nem terhelik, a többség eszméinek, a hatalmasoknak megtámadása minden-esetre férfiaság, de nem hazafisági kiváltság. A főispánoknak, tisztviselőknél, hivatalnokoknak a választásokbani részvéte csak akkor nyomás és mondhatjuk bűn, ha a főispánok vagy a tisztviselők kéz alatt verekedéseket támasztanak és ennek ürügye alatt az ellenzéki választókat megfélemlítik, bezáratják, szavazatuktul megfosztják; ha az Összeírók a választókat szándékosan kihagyják, ha a főispánok az ellenzéki tisztviselőket, jegyzőket

törvényes ok nélkül felfüggesztik, ha a népgyűlések tartását törvénytelenül megakadályozzák, ha a választókat személyes boszujokkal fenyegetik. Mindezeket a Deák-párti kormányok néhol együttesen, máshol kivételesen nemcsak megtették, de Somogyba és Hevesbe ok nélkül kormánybiztosokat is neveztek. Ilyen esetek 1878-ban nem történtek, már pedig ha történtek volna, alig feltételezhető, hogy 1878-ban, midőn Tisza a kis többséget csak az oláhok, tótok, h orvátok segélyével tudta fenntartani, midőn a leghűbb szolgák ingadoztak, ha ilyenmű botrányos nyomások történtek volna, az ellenzéki sajtó a nagy dobot meg ne verte és az ellenzék az országgyűlést kérvényeivel el ne halmozta volna.

A kormányt a hivatalnoksereg mozgósításáért, azért sem lehet elítélni, mert az ellenzék is mindenütt ugyanazt teszi; az ellenzéki megyében a tisztviselők jelöltjeik mellett hasonlóan mindent elkövetnek, a kukoriczaföld, a bérlet, a legelő, a fa, a galy az ellenzékénél épen úgy szerepel, mint a kormánypártnál. A jelenlegi erkölcsi, párt- és vagyoni viszonyok közt a kormánytul a választásoknál! semlegességet követelni nem lehet, mert ha ő közönnyel és lemondással nézné is a választásokat, miután a képviselőség ma az emelkedés első foka, a gögös arisztokrácia, a birtokához ragaszkodó papság saját érdekében ki fogná helyzetét és előnyeit használni, és a mi ma nem létezik, mi ma a felszín tekintve, lehetetlennek látszik, mi soha sem volt: megalakulna egy erős ultramontán-feudalpárt, mely feltámasztaná a sima felekezeti üldözést, mely a

magyarság érdekét üldözné, az osztrák engedelmesség posványába még mélyebben sülyesztené az országot, mely a szocziálistmustuli félelmében a nép művelődését megakadályozná, a jogegyenlőséget semmire olvasztaná, a megyéket eltörölné, a gyülekezési jogot elfojtana a szabadság zászlója alatt hiúság- és anyagi érdekből bevásztatná magát egy csomó ügyvéd, kiknek nagyrésze megtartaná honn irodáját, de időnkint bejárna szónokolni, szövetségbe lépne az idegen vagy nem magyar fajú tőzsérekkel és oly vállalatokba, kolcsönökbe vinné az országot, mely vagyonának romjaitul is megfosztaná, alkotna oly bíróságokat és pcrrendot, mely a polgárok nagyrésztét koldussá tenné és Magyarországbul Zsidóországot alakítana; a kormány féke nélkül a hű Erdély és a magyar oláhság nem küldene törölmetszett mameelukokat, de megválasztaná az orosz czárértimádkozó pópáit és daszkárjait, a szerbek megválasztatták volna nem is a sima, eszes politikus Polyt híveit, de a rajongó, féktelen, magyarfaló, telivér Miletics pajtásait, a nimbusát vesztett Tisza-Deák-párt törpe töredékké sülyed; a szélsőbalhoz csatlakozik az Alföld, a Dunántúl fele és valószínűleg 150 szavazattal rendelkezik, ez lett volna a legkisebb baj, de semmiesetre sem szerencse; a szélsőbal, habár nem tisztán a független, az önálló Magyarország zászlóját lobogtatja, habár 1848., mint azt munkám V. kötetében megvilágítottam, nem a Rákóczyhagyomány, nem a régi nagy Magyarország, de 1848-on kívül követeli az önálló hadsereget, az önálló pénzügyet, az önálló, teljesen elkülönített törvényhozást és kormányzatot, ezek mind oly jogos követelmények, melyet minden

önérzetes magyarnak óhajtani kell, molyrül lemondani, melyet eltemetni nem szabad, habár ma a többségnek ezt eszélyesen követelni nem szabad, mert a jelen politikai viszonyok közt kivívni nem lehet és erőszakolása reménytelen válságot, sőt valódi örökös bukást idézhetne elő. Az ország érdeke, tömörségét tekintélyes párttá emelkedését kívánja azért is, mert az osztrákokkal a hazafias kormány ijesztőként használhatja, reámutatva mondhatja: ime, hátunk mögött az özönvíz, mely nem alkuszik és ha a szövetséges nemzeti kormány és többsége jogos, méltányos kívánalmait nem teljesítitek, a megsértett nemzet megnyitja az özönvíz csatornáit, nem alkuszik és a szövetséges monarchiát elsöpri. Szükséges tehát fennállása, szilárdulása, de döntő párttá alakulása nem volna sem magára, sem az országra nézve kívánatos, mert minden nagy párt kormányképes, vagyis az alkotmányos elvek szerint a koronának, ha kormánya többséggel nem bír, a kormányalakítással a többséget kell megkínálni, de a király, miután a szélsőbal az államszövetséget nem ismeri el, miután ezen szövetség kétoldalú, a szélsőbalt csakis elveinek szegrefüggesztése feltétele alatt kínálhatja meg és fogadhatja el, miután pedig az elvmártírság ma ritkaság, a nagyra vágyás uralgó epidémia, ez esetben könnyen megtörténhetnék az, hogy a szélsőbal túlbecsülve képességét, a hatalomvágy túl elragadtatva, lerakná a fegyvert és Budavárába bevonulna, ez pedig az országra veszélyes lenne, mert a szélsőbal megszűnván, elolvadna a múlt hagyományok testőrsége, felosztanék azon tartalék, melyre a hazafias minister

ma hivatkozhat, ezen helyzetben a szélsőbal! kormány azért is veszélyes lenne, mert a többség felett nem rendelkezvén, kényszerülne a nemzetiségekkel és a demagógiával szövetkezni.

Ha tehát Tisza Kálmán 1878-ban eszményi, vagyis jobban mondva semmi politikát sem követ, az országgyűlés minden nyomás nélkül megalakul; legelőször is a többség hálábul a tehetetlen ministert leszavazza, s mert ezesetben csak a személyi ellenzék bírt kormányképeséggel, a kormány a személyi ellenzékéből alakul meg, az 50-re megnövekedett nemzetiségi párt pedig megkezdi panaszát és önálló területi kívánalmait, a szélső az új kormányt megtámadta volna demokratikus szempontbul, Tisza és pártja a hálátlanokat nem támogathatta volna, a kormánynak tehát, ha csak rövid ideig is maradni akar, az egyezkedést meg kellett volna a nemzetiségekkel kötni, ezek azonban, tekintve a külpolitika helyzetét is, csakis a területi elkülönzés, a magyarnyelvnek a nemzetiségi iskolában! mellőzése alapján egyezkedtek volna, azt pedig, hogy ezt el nem fogadják, felteszem és fel kell tenni mindenkinek, ki gróf Apponyi Albertét, Somsich Pált és Bittót ismeri, hogy ezt mindenik visszautasítja; a kormánynak tehát fel kellett volna az országgyűlést oszlatni és a vesztegetést, a hivatalos nyomást, az itatást a legnagyobb mérvben alkalmazni, királyi biztosokat küldeni, tehát a régi baj kettős adagban ismétlődött volna, ezen helyzetnél mindenestre jobb volt a Tisza nyomása által előidézett helyzet, mert legalább a nemzetiségi egyenetlenség és újhúzás elmaradt. Az 1878-iki választási

mód kétségkívül nemcsak dicséretet nem, de megrovást érdemel, ezért azomban nem Tisza Kálmánt, de elődeit és általában a Deák-pártot kell megróni, mely párt egyéni önzésből, politikai szükség nélkül alkalmazta az itatást, vesztegetést, a hatalommali visszaélést és midőn az ellenzék az álcát lerántotta, midőn a visszaélések megszüntetését követelte, nem volt elég hazafias a visszaéléseket megszüntetni, sőt inkább az itatás- és vesztegetésre nyílt ajtót hagyott. Tisza Kálmán a Deák-párt örökségét előnyeivel és terheivel vette át, ezen terhek egyikét képezte némely pártfőnökök megválasztatása, ezek némelyike annyira lejártta magát, hogy ingyen sehol sem lehetett a nagy férfiakat megválasztatni, de hívei közül is soknak népszerűsége kifogyott, ennélfogva kényszerült a Deák-párttól örökölt rendszert folytatni.

Választási eljárásunk kétségkívül nemcsak nem dicséretes, de még nem is védelmezhető, ezt azomban rögtönözve orvosolni alig lehet; a szabad választás elsatnyulásának főokai: a nagyzás, az anyagiság, a hiúság, az értelmiség hiánya, a választók nagy száma, a szavazás módozata, a függetlenség hiánya.

A képviselői állás kitűnő, kellemes, hasznos, kényelmes állás; kitűnő, mert az ország ügyeiről rendelkezik, független, személye sérthetetlen, sok jót tehet, sok rosztat megakadályozhat, az ország ügyeit ismerheti, maga, barátjai, az elnyomottak ügyeit előmozdíthatja, a képviselő minister és minden lehet; kellemes, mert a fővárosban lakik, minősítvényt nem kíván, az eszes, a tanult, szorgalmasra nem teher, mert a

művelt, okos ember különben is foglalkozik, reá tehát a tanácskozásokban, bizottságokba! részvét nem fárasztó, a butára, a renyhére nem teher, mert a tanácskozásokon nem tartozik jelen lenni, csakis a szavazásokra idézik be, máskor időzhet birtokán, a kaszinóban, a folyosón, a faldában, vadászhat, futtathat, utazhat, szavazatát nem köteles indokolni, mulathat a fővárosban, a karzaton udvarolhat, a színházakat, lebujokat látogathatja, kerülete hanyagságáért kérdőre nem vonhatja, a lélhának tehát hiúságát kielégítheti; hasznos, mert a szegény, bármely párthoz tartozzék, egyszerűen e fizetésből megélhet, a középvagyonunak, sőt a takarékos gazdagnak is szállásbérét fedezi, az ügyesebb ügyvéd, még ha az ellenzékhez tartozik is, befurja magát az intézetekhez, vállalatokhoz, alapításokhoz, országgyűlési beszédei által az egész ország előtt ismeretessé válik, a legszerényebb és együgyűbb irodáját Pesten vagy a vidéken megtartja és szerez magának a képviselőség által állandó jövedelmet, melylyel, ha ügyvédi jövedelme a képviselőségénél nagyobb is, Pesten kényelmesen él, vidéken pedig enyeleg vagy vagyont gyűjt; kedvező ez a tanárookra is, mert a pesti tanárnak jövedelmét fáradság nélkül pótolja, ha országgyűlési nevezetességgé válik, hallgatói számát megkétszerezi, a vidéki tanár, ha képviselő lesz, egyetemi tanárrá lép elő; hasznos sinecura ez az újságíróknak, mert az író-képviselőnek biztosítja a tekintélyes fizetésű hirlapszerkesztőséget vagy főmunkatársi állást, ha tulajdonos és beszédei által ismertté lesz, olvasói száma is növekedik; hasznos azért is, mert a hirlapíró-képviselő, az

alapítókat, vállalkozókat, a kölcsön-, a vasúti, a bérlőtársulatokat kettősen segíthetvén, vagy hátrányaikat agyonhallgatván, kettős jutalomban részesülnek. A kitűnőségekre pedig valóságos aranybánya, mert a kegyenczek a kormány pártfogása, alkalmazása nyomán a monda szerint évenként 20—40,000 forintot zsebelnek be, ezek azután mindent rózsaszínben látnak és az országos elszegényedés vádjá ellen haragra lobbannak, de vannak ügyes családok, melyben az apa, a fiuk, a vők mind hivatalnokok; a másodrangú kegyenczek sem inségeskednek, a kormánybiztosságokon kívül, melyek csak mérsékelt jövedelmet adnak, vannak a kölcsönök, engedmények, állambérletek, vállalatok, melyekből a fők, ha még a szerencse is kedvez, egyszerre nemcsak úri, de tőzséri vagyont szereznek. Nagy hiány az értelmiség, a valódi közvélemény hiánya. A választók száma 700,000-et halad; választó a zsellér- és napszámoson kívül majdnem mindenki; újabb időben a szakértelmiség növekedett, de a politikai értelmiség fogyott, sokkal több az ügyvéd, kereskedő, mérnök, hivatalnok, bíró, orvos, mindezek ma már szigorúan megvizsgáltnak, de csakis saját szakmakörükben; a történelem, közjog, pénzügytan, statisztika nem kötelező tananyag, ezeket tehát a külömben is elhalmozott tanulók csak felületesen olvassák, az iskolai könyvekben előadott történelem nem a nemzet, de a királyok történelme, az Önálló nagyobb történelmi munkák, Szalay kivételével], az önvédelmet Koppányiul Kossuthig elítélik, a közjogot elferdítve tanítják a fiatalság előtt, Magyarország államisága a kiegyezés után kéz-

dődik, a Rákóczy-, a Kossuthkor csak hagyomány, számba vehető pénzügytanunk, sőt még statisztikánk nincs, mit a szakember az iskolában tanul, az elmosódik, mert a bíró és ügyvédnek a törvényen, a döntvényeken, saját szakteendőin kívül az olvasásra nagyon kevés ideje marad, a közhivatalnokot a burocratikus alakiság, a semmiségeken! rágódás, az irka-firka elbutítja, udvarol {elsőbbségének, mulat, de nem olvas. A valódi közvélemény megalkotására leginkább a földbirtokos középosztály volt és van hivatva 500 holdtul kezdve, mert a szegényebb a mai gazdasági viszonyok közt kénytelen más életmód után látni, miután öröklött vagyonából az olcsó árak és nagy adó mellett meg nem élhet. A középosztály hivatva van erre nemcsak a múlt hagyományainál fogva, de azért is, mert gazdasági viszonyainál fogva a néppel legtöbbet érintkezik és érintkezhet. A középosztály értelmi súlya is sülyedt azomban, az előadásokat az ifjú nem köteles hallgatni; nyakra-főre, midőn már a vizsga, a szigorlat körmére égett, két hónap alatt bemagolja és a vizsgáktul rendesen megcsömörlik, az alapos tanulmányozásiul, a könyvektől búcsút vesz és családjába visszavonul; a népet ma, demokratikus intézményeink daczára az urak, a szakemberek megvetik, az urak nem vesznek részt sem az egyházi, sem az iskolai, sem a községi ügyekben, nem érdeklődnek magánügyeikről; midőn a választások megkezdődnek, elmennek a faluházához vagy magukhoz hivatják, ekkor nagyszavu szónoklatokat tartanak, s mert sokan maguk sem értik magukat, a nép sem érti meg őket,

a nép a borban keres világosságot és nem sokat ad azokra, kik külömben reájuk sem néznek. Általában, mert még az értelmiség is felületes és egyoldalú, a komolyabb tanulmányokat nem kedvelik, kedvencz olvasmány a csípős, hazug rövid röpirat, a hírlapok. A hírlapbul sem alaposságot szerezni, sem a helyzetet megismerni nem lehet; nem az elsőt, mert a hírlapírók kevés és felületes ismeretekkel bírnak, hosszabb tanulmányokat ma közölni nem lehet, mert a nagyközönséget elálmosítja, nem ismerheti a helyzetet, mert ma egyetlen önálló hírlap sincs, a hivatalos lapok a kormány érdekében írnak, az ellenzéki lapok nem párt-, de üzletlapok, írják azt, mi előfizetőiket, a hirdetések szaporítja, mondanak ma olyat, mit holnap visszavonnak, kivétel nélkül az aranyborjú, a tekintélyek imádói; nincs egy lap sem, mely a közönségből bárki cikkét elfogadná, ki őszintén, határozottan ír és nemcsak a kormány, de az előítéleteket, az uralgó tényezőket megtámadja; nincs egy lap sem, mely a nép értelmiségéhez volna mérve, mely a népet a helyzetről felvilágosítaná. A hatalomra nagy előny a központban! szavazás; a választó ma a vesztegetésnek sokszor ellentáll, a tisztességes parasztember szavát sohasem szegi meg, de mert a becsvágyók, vesztegető jelöltek elkényeztették, a központba maga költségén vagy gyalog sohasem megy be, miután pedig a kerületek nagyok, a községek egymástul távol fekszenek, a pénz csak ott nem dönt, hol a központ nagy községben van és önálló. Választásainknak nagy hátránya az értelmesebb közönségnél a függetlenség hiánya;

az ügyvéd, a mérnök csak kivételesen önálló, a pap püspöke parancsa után szavaz, a kereskedő szavazatát főbb vevőihöz idomítja vagy nem szavaz, a tisztviselőnek oraculum a főispán, a jegyzőnek a szolgabíró; a tőzsér mindig a hatalommal szavaz és érte költ, a tanárnak nincs véleménye, már pedig mindezek függetlenek lehetnének.

A képviselőség nagy előny lévén, számos a versenyző; a főurak, felsőházi tagságuk daczára vágynak a képviselőség után, mert anyagi előlépcső a ministerségre, mert félnek a democratiától; minden ügyvéd, tanár, megyei hivatalnok, a vagyonosabb birtokosok, az újságírók mind nemcsak hivatva, de minősítve érzik magukat a képviselőségre, akiiül telik, költ, akitől nem telik vagy takarékos, ígér. A hiúság, a becsvágy a képviselőházat megtölti bukfenczekkel, paprika Jancsikkal. Ezen bajokon azomban törvényekkel segíteni alig lehet, sőt még a jelenlegi magyarországi és európai politikai viszonyokat tekintve, igen megfontolandó kérdés, váljon: czélszerű lenne-e a kormány hatalmának megszorítása, miután a kormányelnök hazafisága kétségkívüli. A reform megfontolandó azért is, mert hogy a képviselőház mindenik pártjába alkalmatlan egyének választattak be, nem a kormány hatalma okozta, de a közszellem, az erkölcsi érzet hiánya és nemcsak az értelmetlen nép egyrésze nem bír önérzettel és politikai értelmiséggel, de hiányzik ez részben a művelt vagyonososztálynál is, ez pedig kórság, mit törvénynyel megváltoztatni nem lehet, mert a törvény megbüntetheti a vesztegetőt, de nem tölthet önérzetet

a szolgába, nemeslelkűséget hazafiságot az érdekvadászba, ezen csakis a közszellem segíthet.

A mérsékelt ellenzék mind a választásoknál, mind az országgyűlésen már tömören lépett fel, nagy eredményt azonban a kitűnő erők daczára nem aratott. A párt csekély sikerének több okai voltak: a párt színeze nem vonzott, a pártot conservativnek és ultramontánnak tekintették, mert a Sennyey-párt maradványai képezték az alapot; Sennyey azon conservativ párthoz tartozott, mely 1847-ben Magyarország tartományi állásával megelégedett, a kiegyezést elfogadta, nem tagadta conservativ elveit és nem magyarázta meg, mit akarnak ma a conservatívek, csakis a megyék eltörlését jelezte, mit a conservatívek 1847-ben is kívántak, a közönség tehát az új pártot a régi conservativ párt fiának hitte, az aulikus üdvözlés után pedig senki sem vágyott; Somsich, a párt egyik feje és kitűnősége, a conservativ párttal határozottan szakított, a közönség azonban őszinteségében, bár jogtalanul, kételkedett; gróf Apponyi Albert, a párt lelke, a jezsuitáknál tanult, első felléptekor a főpapság pártolta, elhitették a közönséggel, hogy ultramontán, pedig ennek soha jelét nem adta és azért, mert valaki a jezsuitáknál tanult, azt, hogy jezsuita, ráfogni nem lehet; a párthoz tehát a nyílt conservatívek csatlakoztak és azok, kiket gr. Apponyi szabadé Ivűségérűl személyesen meggyőzött. A pártnak fő és legnagyobb baja volt az alapelvek hiánya. Magyarorszában két hatalmas eszme áll szemben egymással: az ország önnállásának és az osztrák szövetségnek eszméje az Önállás magasztos eszme, melynek alapja a jog és

a történelem, a másik az osztrák szövetség eszméje, mely a czélszerűségnek engedve, ideiglenesen lemondott arról, mit kivinni nem lehetett és megelégedett a feltételes önnállással és osztrák szövetséggel. Mindkettőnek alapja indokolt, az első ma eszményi, a másik a szükség, a czélszerűség politikája; mindkettőnek vannak és lehetnek hívei, egy harmadik azonban, mely a közösüget elfogadja, de az ebből alakult kormányt megtámadja, nem vonz, ezen házi politikát a közönség nem érti.

A közjogi politikán kívül nagy hullámokat vert a deficit megszüntetése, a bankkérdés, a vámszövetség. A deficit megszüntetését mindenki óhajtotta, valósággal ez meg is szűnt, de némileg fennállott, mert az ország sajátjából nem törleszthetett, a vasúti pótlékot nem fizethette, beruházásokat nem tehetett, ez mindenestre fontos kérdés volt és ki adóemelés, ingatlan- eladás nélkül ezt létesíteni tudja, az a kormányt, habár ugyanazon alapon állt, jogosan megtámadhatta volna, mert az ország anyagi létét menti meg és jövőjét alapítja meg; az ellenzék azonban a kormány politikáját csak rosallta, mit, mióta kormány és ellenzék létezik, minden ellenzék megtesz, a ki azonban valamely kormányt meg akar a pénzügyi téren buktatni, annak jelezni kell, legalább nagy vonásokban a mentség módzatát és meg kell támadni az adórendszert, mert egyenlőtlen adó, nagy kiadások és kevés mellékes bevételek mellett nagyot változtatni csak akkor lehet, ha a kormány a pénzügyeket hűtlenül kezeli, ezt pedig a Tisza-kormányul az irigység sem mondhatja. A közönségre

tehát a pénzügyi támadás nem hatott, mert a pénzügyek reformjának módozatát nem jelezte, az egyéni ígéretben nem biztak, mert kezdetben a deficitet tagadták, később minden kormány nagy Ígéretet tett, a 21-es bizottság szónokolt, de a valódi orvosszerrel minden nagy államférfi adós maradt; a pénzügyi támadás nem lelkesített azért sem, mert az önálló bankkérdésben némelyek nem szavaztak, mások a közös bankot, a vámszövetség kérdésében az Austriávali vámközösséget alapul elfogadták, az alap elfogadtatván, a kedvező feltételek kieszközlése nagy nehézséggel járt. Egyedül a boszniai kérdésben foglalt el a párt határozott ellentétes állást, a Törökbirodalom bukása után azonban az ország heves érdeklődése megszűnt, a többség belátta, hogy Európa mandátumát visszautasítani nem lehet; de külömben is egy vasúti bakterházért a kormányt meg lehet buktatni, nem lehet azonban egy európai háborúért. mert ez a királytól függ, a külpolitikárul vitatkozni szabad, de a magyar ministert megtámadni nem lehet, mert a magyar minister csakis viszhang.

A kormánynak és a miniszterelnök bizalmasainak a személyi ellenzék megalakulása nem tetszett, mert a kormány a szélsőballal szemben bukásiul semmi viszonyok közt sem tarthat, miután a szélsőbal a közjogi alapot elvetvén, békés viszonyok közt nem kormányképes, a közjogot elfogadott ellenzék pedig, bármily kis számú legyen is, veszedelmes vetélytárs, mert, ha a korona által megbízatik, ha kisebbségben van, az országgyűlést feloszlatván, új választásokat rendelhet el és az új választásoknál a kormány köteles hívei

nem a bukott, de a király által kegyelt kormányé-
nököt támogatják és ez Magyarországon, hol a fenn-
álló kormány a horvátokkal együtt 80 szavazatrul ren-
delkezik, nagy előnyű hogy a többség előlegesen nem
szükséges, mutatta br. Sennyeynek a kormán yalakítás-
sali megbízatása. Sennyeynek ugyanis, midőn a kor-
mányalakítással megkínálták, csakis húsz embere volt,
tehát oly kisebbség, mely más Önálló országokban
nem is számít. A pártbani elégedetlenség bizonyára
nem kellemes, de ügyes, erélyes kormányelnököt nem
feszélyez, mert az elégedetleneket hívei és kötelezett-
jei által az értekezleten leszavaztatja és a leszavazot-
tak, míg a pártbul ki nem lépnek, a dívó politikai
szabályok szerint a kormány ellen nem szavazhatnak,
a pártbani duzzogó csoport, az erélyes miniszerelnö-
köt nem feszélyezi, mert minden kormánypárt részben
a konczlesőkbul, a czim- és rangvadászokbul és a
kártyásokbul áll; a két első az értekezleten leszava-
zott, lemorgott tagot semmire sem nézi, mert ez, míg
a pártban van, semmi, ellenben ha a pártbul kilépve,
külön pártot alakít, már valami, mert egy kiszámít-
hatlan véletlen hatalomra juttathatja, ehhez tehát már
a megsértett becsvágyó csatlakozhat. A kártyást, a te-
kézőt, a dühös hirlapolvasót a párthoz első sorban tár-
sasága köti, ez, ha a duzzogóval rokonszenvez sem tá-
mogatja, mert ez társaságához, kártyajátszmájához, gör-
csösen ragaszkodik, asztalát nem koczkáztathatja, ellen-
ben, ha a duzzogó külön kört alakít, élvezete, tehát
végcélja biztosítva van, mert kártyatársakra az új
körben is számíthat. A gyenge tehetségű képviselő is

szeret képviselői hatalmával dicsekedni, választói előtt nem mondja azt, hogy ő eszik, iszik, mulat, kártyázik, a lebukoba jár, de a politikát úgy tünteti fel, mintha a miniszterelnök vagy pártfőnök tanácsát kikérné, rendszeresen dicsekszik: ezt mondtam Kálmánnak, Kálmán megkért, Kálmán mondta; kúszó növény, mely a cserhez tapadva valamit mutat, ellenben magára maradván elszárad, a földön hever; az ily egyéniség tehát a hatalmát csak akkor hagyja el, ha akad egy Albertje, kivel dicsekedhet, kihez tapadhat. Bármily jelentéktelen is tehát egy párt, ha elvei nincsenek is, bír a nagyság lehetőségével, ellenben a duzzogó nem számít, sőt bármily kitűnőség legyen is, semmi jót sem tehet, mert a többség soha, a kisebbség csak kivételesen támogatja.

A kormánypárt közlönyei a mérsékelt ellenzéknek létjogát tagadták, mert a közjogi alapot elfogadta és a szabadelvűpárt főelveit osztotta. Ezen nézet téves és alaptalanul kétségkívül minden pártnak elveken kell alapulni és a közjogi alapon álló ellenzéknek, már a másik párttal erős, dönthetien fel választja el, de a kormány ellenében az egy alapon állók is foglalhatnak el ellenzéknek, ha a kormány a törvényeket rosszul hajtja végre, ha a korona a szövetségstárs ellenében magát Önérzetesen nem viseli, ha az ország külpolitikai érdekeit meg nem óvja, ha pazarul költ, ha igazságtalan és céliránytalan, ha súlyos adókkal az országot kiszivattyúzza, ha egyik osztályt a másik ellenében pártolja, ha rossz bírakat, tehetetlen és becstelen hivatalnokokat nevez és támogat, ha az országban

a közbiztonságot nem tartja fenn, ha drága kölcsönöket köt, ha a köznevelést, a közlekedést elhanyagolja, ha a ministerek egyéniségében nem bizik és őket a kormányzatra méltatlanoknak tartja, ha az ország vagyonát céliránytalanul vagy igazságtalanul kezelik, ha az ország védelmét elhanyagolják. Mindezek megbírálására általános szabályokat alkotni nem lehet, a kormánynak és törvényt nem sértő kormányzatának, a ministerek jellemének, egyéniségeinek megítélése kizárólag az egyéni fogalomtul függ. Már a szabadelvűség nem fő és egyedüli kormány ykellék, mert a szabadelvűség Európa minden értelmes országában diadalmaskodott a kényuralom, az előjogok, az osztályuralom felett, az eszmenyargálás, a szabadság elveirüli akademikus parlamenti értekezlet felesleges, mert a visszaesés, a kény uralom diadala lehetetlen, a kormány főfeladata a jó kormányzat, ki tehát a kormányzatot helyesnek nem tartja, a kormányt jogosan megtámadhatja. Az ellenzékeskedés Magyarországon azért is jogosult, mert helyzetünk sok tekintetben nyomorult; az állam adóságaí ijesztőleg szaporodnak, az ország általában rohamosan szegényedik, külügyeinkrül nem magunk rendelkezünk, nemzeti hadseregünk nincs, ki tehát azt hiszi: hogy bajainknak főoka a kormány, ki azt hiszi: hogy Tisza Kálmánnál ügyesebben tudna kormányozni, az, ha elvei Tiszával azonosak is, a kormányt jogosan megtámadhatja. Viszonyaink közt az ellenzék, vagyis a kormánynak ellenőrzése azért is szükséges, mert a válság megszüntetéséhez szükséges a király hozzájárulása is;

király a szélsőbalra súlyt nem fektethet, mert őket szakadóroknak tekinti; ellenben a személyi ellenzőket meghallgathatja, mert ők az egyességet felbontani nem akarják, ha tehát a kormányt el nem bocsátja is, a kormány javaslatai elfogadását az ellenzék támadása megkönnyítheti. A személyi ellenzék erélyes kormányelnökre sohasem veszélyes, mert a közönség az új emberek iránt bizalmatlan, határozott elvi programot, határozott ígéreteket követel, mit kormányképes ellenzék alig adhat. A személyváltozást nem kedveli, a tehetségeket méltányolja, kormányzó államfő rfiairul sokat tart, ennél fogva fennálló kormányt nálunk ellenzék még eddig nem buktatott meg. Gróf Lónyayt saját pártja és ingadozása buktatta meg, Szlávy önként köszönt le, Bittót a bosnyák politika buktatta meg. A nagy párt a kormányra kellemetlen, mert minél számosabb a párt, annál többek az igények. Az uralgó kormányra csak azon ellenzék veszélyes, melynek minden tagja egy alapon áll, mely tömör, nálunk azomban a szélsőbalnak a személyes ellenzékkeli egyesülése lehetetlen, mert a közjogi alap a két ellenzék közt áthidalhatlan mélységet képez, a szélsőbal programjának alapja: Magyarország önállása, errül a képviselők le nem mondhatnak, mert a szélsőbali kerületek ezen elvhez erősen ragaszkodnak és ha a képviselők ezt feláldoznák, kerületüket azonnal elvesztenék; a személyi ellenzék nem léphet be a szélsőbalba, mert az osztrák-nómet szövetséghez, az 1867-iki kiegyezéshez mindnyájan erősen ragaszkodnak és a fők még az önálló vámterületnek, a nemzeti

banknak sem barátjai, de nem egyesülhetnek azért sem, mert a megyei Önkormányzat a szélsőbal politikájának alaptételét képezi, ellenben a személyi ellenzék a megyének határozott ellensége; a szabadelvűpárt tehát nem tarthat attul, hogy ha a két párt a kormányt közösen leszavazná is, a válság megszűntével a személyi ellenzék támogatná, mert sok tekintetben közelebb áll a kormánypárthoz, mint a személyi ellenzékhez. A személyi ellenzék csak azon esetben rosszalható, ha fejtelenségre törekszik, ha személyes gyűlölettől vezérelve, a kormányzatot lehetlenné akarja tenni, ha a kormánynak üdvös, hazafias törekvéseit akadályozza, ha műveletlen egyénekből áll. A megalakult személyi ellenzékéről ezt nem mondhatjuk, mert sok tekintetben nagyon is tartózkodó, hazafisága mind a pártnak, mind vezéreinek kétségkívül!, vezére gróf Apponyi kitűnő államférfin, ki bármely pártnak és kormánynak dísze lehetne.

Az önálló bank elejtése, a bankadósság elvállalása, a kereskedelmi szerződés hátrányos megújítása, a névleges deficit a kormány ellen kedvezőtlen hangulatot alkotott, az ellenzéki szellemet élénkítette, a berlini mandátum, a congressus ezen határozata lerántotta a lepelt az osztrák kormány politikájáról; a török-hulla megcsonkítása az eszményi politikusoknak nem tetszett, Boszniát a nagyközönség az orosz barátság jutalmának tekintette. Boszniát kedvezőtlenül fogadták már azért is, mert a szláv elemnek növekedése után senki sem vágyott. A kormány választási nehézségeit emelte a katolikus papság nyílt közönye és titkos

ellenzéke; a katolikus klérus, hagyományainak megfelelőleg, a kiegyezéskor a Deákpárthoz csatlakozott; más állást nem is foglalhatott el, mert csakis a Deákpárt és az ellenzék közt választhatott; a párt vezére, a miniszterelnök katolikusok voltak, ellenben az ellenzék vezére református volt, az ellenzék nagyrésze protestánsokból állt; 1878-ban azonban a miniszterelnök, a szabadelvű párt ura, református volt, a fuzionált pártból *egy erős* katolikus töredék kiszakadt, melynek katolikus conservatív érzelmeiben a főpapság jobban bizhatott. A kormány és klérus közti eddigi benső viszony megbomlott, a papság tehát testületileg ős nyíltan nem foglalt a kormány ellen állást, sőt némely főpapok a kormányt tettelegesen is támogatták, a többség azonban közönyös állást foglalt el, az alsó papságnak szabad kezet engedtek, az alsó papság pedig gróf Apponyit és társait Tisza Kálmán elébe helyezték. Az arisztokrácia, kevés kivétellel, a Deákpárthoz tartozott, a pesti főurak a fúzió után is hívek maradtak, a régi aulikus maradványok egyrésze azonban a személyi párt megalakulása után részben közönyös állást foglalt el, részben a személyi ellenzékkel pártolta, bár tényleg pártfogoltjaiért nem áldozott. Gyenge ministert az erős hullámok elsodorják vagy törvénytelen eszközök használatára ingerük, az erélyes Tisza Kálmán azonban sem meg nem ijedt, sem az önkény eszközeit nem használta és bár kis többséggel, a választásoknál győzött.

Az országgyűlést a kormány jóval előbb rekesztette be és később hívta össze, mint lehetett volna. Tette ezt és tennie kellett, mert a berlini man-

dátum végrehajtásával nem késhetett az orosz izgatás, a törökök elégtelensége miatt; a külokokon kívül sietni kellett a foglalással a magyarországi belhangulat és az osztrák pártviszonyok miatt.

Az orosz a berlini congressuson elszigetelten állt, hadserege a kis háborúban nagy vereséget szenvedett, pénzügyei kimerültek, kénytelen-kelletlen tehát beleegyezett Bosznia és Hercegovina elfoglalásába, de ezen foglalás veszélyeztette befolyását, megtörte hatalma varázsát, mert ezen foglalás által Austria-Magyarország beékelte magát a délkeleti szlávok közé, Montenegró, Szerbia, Bulgárország egyesülése lehetlenné vált, a török lakosság Austria-Magyarország védnökségére számíthat, Austria Konstantinápolyi Hercegovinából megvédhette, a bulgárok, ha Austria semleges marad, saját erejükkel is kivívhatták egyesülésüket. A szerbek terjeszkedése ugyan meggátoltatott, de a szerb fejedelem Austria oltalma alatt biztosnak érezte magát a forradalmárok ellenében, Austria a keleti politikában határozott, Oroszországgal szemben ellenséges állást foglalván el, a román király és a román mérsékeltek, az orosz zsarnokság és hódítási vágy ellen Austria-Magyarország támaszára biztosan számíhattak. Oroszország tehát a játszmát a berlini congressuson elvesztvén, kézalatt feketehegyi és szerb ügynökei által Boszniában a szláv törzseknél titokban erősen izgatott. A törököket fájdalmasan érinté a bosnyák foglalás, mert Austria a törököket a háborúban nem segítette, a törökkel nem háborúskodott, tehát Torökországtul a köznapi fogalmak szerint nem vehetett el sem hála, sem hódítás

fejében, a török-bosnyákok nem tudhatták ezen lovagiatlan eljárás után, váljon Austria nem fogja-e megtámadni a papi birtokokat, tisztelni fogja-e a törökök által megalapított birtokrendszert. Gróf Andrassy ismerte a helyzetet, bár mint külügyminister a magyarok és németek lecsendesítésére azt mondá: „egy osztrák trombitás elegendő Bosznia meghódítására.” Andrassy, mint régi forradalmár, tapasztalásból tudta azt, hogy a forradalmi eszmék ellen csakis a gyors hódítás győzhet, ennél fogva sietett a hódítással és ebben Tisza Kálmán hűségesen támogatta. Sietni kellett ezzel szemben az európai közvéleménnyel is; az európai közvélemény ugyanis azt hitte, hogy az aldunai tartományok egymással nem rokonszenveznek, az Aldunánál tehát még másodrendű önálló államot sem lehet alakítani és ha Austria magát Boszniába be nem fészkei, az Alduna orosz tartomány lesz, Oroszország Konstantinápolyt Európa ellenzése daczára meghódítja, sietni kellett végre azért is, mert Angliában csak a tory-kormány ellen-szenvezett Oroszországgal, ellenben a Whigek, különösen fejjök, Gladston az oroszokért rajongott, a torypárt csakis gyöngye többséggel birt, a tory-uralom tehát csak idő kérdése volt, ennél fogva Austria méltán tarthatott attul, hogy ha Boszniában és az Aldunánál a szlávpart összeforr, erős ellenállás esetében Austria-Magyarország Angliának még erkölcsi támogatására sem számíthat.

Sietni kellett különösen az osztrák és magyar behangulat miatt; Austriát a németpárt kormányozta, e párt három főrészből: a provisorium allatti bureaucratákbul, a tőzséreibul, tőkepénzesekből, az alkot-

mányos németekből állt. A burokraták ellenszenvetek Magyarországgal és az alkotmányossággal, gyűlölték Poroszországot, vágyakoztak a nőmet hatalom után, féltették a hatalmat az osztrák szlávoktól, Oroszországért lelkesedtek. Ezen kedves urak epedve vágytak egyrészt a kényuralom visszaállítása, a német uralom visszaszerzése után és azt hívták, hogy ez orosz segélyvel kivihető, a kényuralomért a német uralom nélkül is készek voltak az egész Aldunát Oroszországnak ajándékozni, kétségkívül ez megrendítette volna az osztrák birodalmat is, de a hatalmat visszanyerve, ezen kedves urak, az egységes Austria aljas harsonásai, évekig, némelyik egész életében zsákmányolhatta volna az osztrák birodalmat. Ezen ábrándokat megsemmisítette a bosnyák foglalás, mert ez által a császár- király Oroszországgal merő ellentétbe helyezte magát, ez által félremagyarázhatlanul jelezte, hogy lemondva a nőmet ábrándokról, politikájának fősúlyát az Aldunára helyezi, hogy nem tűri Oroszország hatalmaskodását, a Balkán félszigeten terjeszkedni akar és fog, és a török tartományokban a régi magyar királyok politikáját kívánja folytatni, a kényuralmi múlttal teljesen szakít, mert ily nagy célok csakis belnyugalom mellett kivihetők, a császári politika tehát nem tettett sem Schmerlingnek, sem labanczainak. A bosnyák foglalást ellenszenvvel fogadták azért is, mert az osztrák birodalom népeinek 60 százalékát szlávok, 40 százalékát pedig németek képezték, a németek eddig csak igazságtalan választási alap által tudtak többséget szerezni; Bosznia által az idegen faj még azon esetben is

növekedik, ha Austria és Magyarország Bosznia és Herzegovinán atyafiságosan megosztóznak, de nem óhajtották azért sem, mert féltek attul, hogy a császár az aldunai szlávok megnyerése érdekében eddigi németvédő politikájával szakít és a szlávok a birodalmi tanácsban méltányos és jogos befolyásukat visszanyerik. A tőzséneknek, pénzembereknek, gyárosoknak nem tetszett azért, mert az erélyes, terjeszkedő politika sok költségbe kerül, Bosznia meghódítását csak kezdetnek tekintették, féltek a terhes következményektől, ezenkívül Bosznia megszállása a fegyveres békét hosszú időre meghosszabbította, mert Bosznia elfoglalása Oroszország túlsúlyát csakis Bulgáriára szorította, tehát jogosan lehetett azt feltételezni, hogy a volt török tartományok meghódítására, Austria megboszulására mindent el fog követni, tehát sem le nem fegyverez, sem vakandok munkáját be nem szüntetni, a fegyveres béke Austria-Magyarországnak már eddig sokba került, a deficit örökkössé vált, az adósságok folytonosan szaporodtak, az állampapirosok értéke apadt, a magánpapirosok értéke hullámzott, a boszniai foglалás tehát a tőzsérének és tőkepénzeseknek pénzügyi okoknál fogva nem tetszett, ezen urak, kik Magyarországot fejős tehénnek tekintették, megfélemltek a kereskedelmi szerződésben a magyar ministerek által adott nagy előnyökről, melyet főleg hallgatásuk jutalmául nyertek. A harmadik párt, vagyis alkotmányos töredék, Berlin felé kandított, nem ismert osztrák, csak német érdeket, ezek tehát sajnálták a nagyobodó államterheket. Általában a németek strucz böl-

cseséggel még mindig tagadták azt, hogy Austriát a pánszlávizmus fenyegeti és ezt magyar betegségnek tüntetve fel, a keleti ügyekben semmi részt sem akartak venni. A szlávok a hatalom ajtaját már ekkor erősen zörgették, de még be nem jutottak. Ezek is megoszlottak, a lengyelek, vagyis a lengyel urak örömmel fogadták, mert erősen megvágta az oroszokat, felbontotta véglegesen az orosz és osztrák udvar közti barátságot és szívélyes egyetértést; a mérsékelt szlávok Örültek a foglalásnak, mert ezáltal a szlávok száma a birodalomban növekedvén és a keleten követendő politika reményteté, hogy a császár a németek bevezetésével felhagy és a szláv tartományok jogos követelményeit méltányolni fogja. A szélső szláv töredéknek Bosznia elfoglalása nem tetszett, mert ezek a szláv napnak az oroszok czárját tartották, egyrészt tehát fájlalták a Bosznia elfoglalása által okozott vereséget, mert ez nemcsak a czár, de a pánszlávizmus veresége is volt; de az ideális veszteségen kívül zokon vették ezt azért is, mert azt hívék, hogy a czár Montenegróval egyesíteni Boszniát, Szerbiát, Ilerczeginát és az orosz rubelekkal táplált szláv fejedelemeinek sikerülni fog Dalmáciát, Krajnát, Horvátországot elnyelni, és a kancsuka védelme alatt egy tekintélyes ország alakulván, ez a kozákok segélyével egy másik szláv államot alapítand Csehországbul, Morvából és Magyarország felsőrészből. Ezen kedves álmot Bosznia elfoglalása elfújta, nem csuda tehát, ha az osztrák-bosnyák politikát lelkükből gyűlöltek.

Magyarországban a hangulat még kedvezőtlenebb

volt a németnél; a magyarok nagy Lajos halála óta folytonosan eszményi politikát követtek, a nagylelkűség, lovagiasság a magyar nemzet főjellemvonását képezte; a közvélemény azt hitte, hogy orosz beavatkozás nélkül a forradalmi hadsereg Austriát szétmorzsolta volna, a herceg Metternich által teremtett és ápolt pánszlávizmust kizárólag az orosz czárnak tulajdonították, azt hívék, hogy a túlzó nemzetiségi izgatokat az orosz czár fizeti és sugalmazza. A magyarok a csalót, tolvajt, a Bach-huszárt lenézték, a hazaárulót gyűlölték, legmaróbb gúny legélesebb sértés volt azonban a muszka-vezető czim. A közvélemény, sőt a képviselők is a törököt a múlt szemüvegén nézték, a múlt hagyományok szerint mérték meg erejét és hatalmát, a közönség büszkeségének hizelgett a védnöki szerep; a politikus csizmadiák azt hívék, hogy ha Osztrák-Magyarország a határon 300,000 katonát felállít, az orosz azonnal hazaszalad; a mamelukok azt képzelték, hogy ha Tisza Kálmán szemöldökeit Összehúzza, az orosz czár azonnal hideglelést kap és a sikert markábul kiereszti. A közvélemény vezetésére, a helyzet megvilágítására a kormány, a pártvezetők, a sajtó van hivatva; Tisza Kálmán és Andrassy, tekintve az oroszellenes hangulatot, nem vallhatták be, hogy az orosz-szal még a háború kezdetén kiegyeztek és orosz-, de nem törökbarátok. A képviselők, a pártvezetők nagyrésze nem ismerte sem a statisztikát, sem a történelmet, az Öregek elfelejtették, a fiatalok nem tanulták meg, gr. Apponyi nem világosította híveit, sőt azok, kik Törökország statisztikáját még el nem felejtették,

nem harsonázták ki, mert a török-orosz politika a kormány megbuktatására kedvező ürügy- és alkalomnak mutatkozott. A sajtó már ekkor üzlet volt, szerkesztői semmi politikai műveltséggel sem bírtak, írtak pénzért, a kormánypártiak parancsszóra, az ellenzékiek írták azt, mi a közönség érzékeit csiklandoztatta, a kormánypárti sajtó a kormány szándékát törökbarát színben tüntette fel, mert a közönségtől félt, mert valószínűleg sem gr. Andrássy, sem Tisza Kálmán nem közölték vele a király politikáját, mert ha felfedezi, a kormány nem titkolhatta volna többé hódítási vágyait. A közönséget tehát a törökrajongásba minden oldalról belovagolták, ezt növelték a nép- és megyei gyűlések, a hangzatos országgyűlési szónoklatok. Tisza nem fedezhette fel az oroszokkal kötött hallgatag egy ességet, mert ha felfedezi, a nagyközönség, mint muszka szolgát elítéli, bukása biztos és nem akad oly egyén, ki az elfogadott politika sikeres folytatását el merete volna vállalni. Tisza igen ügyesen a kíváncsiaknak mindig azt felelte: a kormány a keleten megfogja óvni a monarchia érdekeit; a nagy, a politika útvesztőjében járatlan közönség ez alatt még Plevna, sőt még a Sipka-szoros feladása után is Törökország fenntartását értette, a berlini mandátum tisztázta az ügyet, a csalódók elámítottak hitték magukat, maguk a kormány hívei nem bírtak elég politikai bátorsággal a közvéleménnyel szembeszállni. A kormánynak tehát sietni kellett visszavonhatlan tényekkel, vagyis Bosznia elfoglalásával előállni, sietni kellett annyival inkább, mert többen Bosznia elfogla-

lásával, az erélyes keleti politikával összeférhetlennek tartották a pénzügyi hiány megszüntetését, ezeknek aggodalmait táplálta Széli Kálmán pénzügy miniszter, ki, mert fokozott adókkal, részleges leszállításokkal az egyensúlyt helyreállította, pénzügyi lángésznek tartá magát és a miniszerelnökséget remélte elérni. Ezen leköszönés nem volt sem politikus, sem loyális, sem hazafiast nem volt politikus, mert Széli Kálmánnak tudnia kellett, hogy Bosznia meghódítása nem Tisza Kálmán, nem gróf Andrássy terve volt, de a király-császáré, megtámadta tehát azt, kinek akaratátul függött a miniszerelnökség, és a politikát megtámadta alapítan ürügy alatt, mert Bosznia elfoglalása nem feltételezett többet a 60 millió magyar járulékánál, vagyis 20 milliót, ennek kamatja 1 millió, ez még Magyarországra is oly csekély összeg, hogy amely pénzügyminiszter ezt nem tudja pótolni, az buta, értelmetlen, a pénzügyek kezelésére alkalmatlan, mert ez valósággal csakis csepp a magyar adósság tengerében, kamatja, ha a majdnem semmivel megadóztatott eltitkolt pénztőke kipuhatóztatik, az eltitkolt tőke kamataiból is fedezhető; nem volt politikus azért sem, mert igazat adott apánszlávoknak, Magyarország pénzügyeit nyomorult színben tüntette fel, támadott legénység nélkül és midőn az országgyűlés összejött, nem merte, vagy nem tudta igazolni lemondását, nem merte megtámadni a miniszerelnököt, ki szerinte a deficit Örvényébe tolt a nemzetet. Nem volt loyális, mert a pénzügyminiszternek már a török háborút megelőzőleg ismerni kellett a király célját, de ha kezdetben nem ismerte, tudhatta akkor,

midőn az angol minister az Austria és Oroszország közt Boszniára kötött egyességet felfedezte, és ha ekkor még kételkedett is, ha akülügyminister és ministerelnöke bizalomra nem méltatták is, a valóságról meg kellett volna győződnie akkor, midőn a berlini congressust megelőzőleg a kormány a két törvényhozástul 60 milliót kért, mert 60 millió, midőn egy millió katona van fegyverben, egyszerű tüntetésre felesleges, és ha egyszerű tüntetésre kész volt 60 milliót kérni, Bosznia elfoglalására ezen Összeget még kevésbé sajnálhatta. Ha a pénzügyminister Bosznia elfoglalását, vagy általában a tetteleges keleti politikát rosszallotta, a loyálitás azt követelte, hogy ne az utolsó órában lépjen le, midőn lelépésével Tisza Kálmánt erősen gyanúsította, de le kellett volna mondani rögtön a múlt országgyűlés bezártakor, vagy még előbb, midőn a király czélszerűtlen politikájára! meggyőződött. Az illoyálitást növelte még a magyar kormány, illetőleg a politikai helyzet is; a magyar kormány ugyanis erkölcsileg a nemzetnek felelős a külpolitikáru, tényleg azom ban a külpolitikát a király-császár vezeti, ezen helyzet feszélyes már magában is, mert a kormány oly cselekményekért felelős, melyet sem maga nem idéz elő, sem meg nem akadályozhat, de feszélyes különösen azért is, mert a külpolitikának vezetése elméletileg országjog lévén, az ellenzék a külpolitikáru rendellekést országgyűlési és kormányjognak tekinti; ezen helyzet kétszeresen feszélyes, ha a kormány egy tagja a cselekmény közepette a kormánybul kilép, mert ez kettőt feltételez; feltételezheti egyrészt azt, hogy a kormányelnök társait megcsalta

és a lelépő azért köszön le, mert a kormány elnök el-
 ámítottál feltételezheti másodsorban azt, hogy a kor-
 mányelnök a haza érdekében többet, jobbat vihetett
 volna ki, a több és jobb nemcsak kivihető, de annak
 kivitelére a lelépő képességet is érez. Széli Kálmán le*
 lépése hazafiatlan is volt, mert ha lelépése által a pár-
 tot megbontja és az ellenzék vállain emelkedve a
 miniszerelnökségbe, tiltakoznia kell a követett poli-
 tika ellen, önérzetes fejedelem czélszerű politikáját
 egyes balgák és rajongók nyárspolgári fogalmáért meg
 nem változtathatván, a király és nemzet közt súrlódást,
 bizalmatlanságot idéz elő. Hazafiatlan volt azért is,
 mert Széli Kálmán pénzügyminister a nemzetet oly szín-
 ben tüntette fel, mintha a nemzet már a szükségpa-
 rancsolta terhek elviselésére képtelen lenne! hazafiatlan
 volt ez végre, mert Magyarország sőt az osztrák-ma-
 gyar monarchia politikai légkörét az aldunai tartomá-
 nyok képezték, Magyarország minden jeles királya és
 államférfia kelet felé terjeszkedett, a magyar nemzet
 minden királyát az aldunai tartományok visszaszerzé-
 sére unszolta, Német- és Olaszország egysége után a
 magyar-osztrák birodalom csakis az Aldunánál vihetett
 vezérszerepet, csakis itt terjeszkedhetett; az aldunai
 tartományok képezték a pánszlávizmus góczpontját, mely-
 nek megsemmisítését mindkét szövetséges állam érdeke
 parancsolta. Midőn tehát a király birodalma és ural-
 kodóháza érdekeit helyesen felfogva, szakított a múlt-
 tal és a régen óhajtott politikát felkarolta, hazafiatlan-
 ság volt néhány nyomorult millióért a király bölcs és
 hazafias politikájával szembeszállni és azt oly színben

tüntetni fel, hogy költségeit az ország meg nem bírván, a király az országot a bukás örvényébe vezeti, hazafiatlan volt ez azért is, mert ezen állítás alaptalanul a túlságos kiadásokat ugyanis nem a berlini mandátum teremtette, de a politikai helyzet, mert sem a san-stefanói béke, sem a berlini szerződés nem volt béke, de csakis fegyveres ideiglenes fegyvernyugvás, mert ha Andrássy a berlini mandátumot ki nem eszközli, ha a király szemeit behunyja, kezét zsebre teszi, mi történik? az orosz nem huzza ki seregét Bulgáriából, de szítja a lázadást, titokban alakít egy életképes országot Montenegró, Bosznia és Szerbiából, a románoknak nyakára ül elanynyira, hogy a román király egyszerű orosz satrapává süllyed, Szerbia, Montenegró, Magyarországon és az osztrák birodalomban fújja az elégtelenség tüzét, váljon, kérdem ez esetben: Széli Kálmán észjárása szerint, le lehetett volna-e a sereg számát szállítani? meg lehetett volna-e a fegyverzést szüntetni? Kétségkívül nem, mert ez stambuli politika lett volna; költség tekintetében csak az lett volna a különbség, hogy a titkos mozgalmak ellenőrzése még többé kerül, a sereget fenn kell tartani és a szigorú semleges védelmi állás három év alatt többé kerül a megszállásnál és három év múlva 60 milliónál több adósságunk lesz.

Sietni kellett a mandátum végrehajtásával, mert ha a király, a szigorú alkotmányos eljárásnak hódolva, a berlini congressus határozatait előzetesen az országgyűlésnek beterjeszti, könnyen megtörténhetett volna, hogy a zajgók, az ideálisták nyomása alatt oly buta

többség alakul, mely Tisza Kálmán és gróf Andrássy elbocsájtását és a congressus megbizásáru li lemondást követelhet te volna. Ez részben Európa előtt Magyarországot nevetségessé teszi, részben sajnos következményü sür lódást idézhetett volna elő a korona és Magyarország között. Nevetségessé tette volna jogosan, mert a holt embert ma a szónoklat bájitalával feltámasztani nem lehet; Törökország pedig már ekkor meghalt, kincstára üres volt, serege szétfoszlott, a szultán nem merte a próféta zászlóját kitűzni; nevetségés lett volna, mert az országgyűlés a kormány politikáját mindaddig helyeselte, míg Európa hallgatott és csakis akkor tüzelt, midő n ezen politikát Európa elismerte. Kétségkí vül a világ gunyja és hahotája még egy nemzetet sem ölt meg, de viszont oly ország, mely nem az ész, de az érzelem sugallatát követi, a világban tekintélylyel nem bírhat, mert az érzelmi politikus a SZÍV becsületes, de változékony sugallatát követi, sohasem lehet tehát számítani reá, hogy az érdek követelményeit méltányolni fogja, a világpolitikát pedig kizárólag az érdek vezeti; a politikus szívtelen uzsorás, ki jogot, emberiséget nem ismer, egyedüli vezércsillaga a haszon. Az országgyűlés ily modorú eljárása kétségkí vül szakadást idézett volna elő a király és ország közt, mert a bosnyák politikát nem a ministerek tanácsolták a királynak, de ez a korona műve volt, ha tehát az országgyűlés ezen politika megváltoztatását követeli, a király kénytelen lett volna az országgyűlést feloszlítani, a második választásoknál tehát már a többség nem a minis terelnökkel, de a ki-

rálylyal állt volna szemben akkor, midőn a pánszlávizmussal csak az egyesült király és nemzet küzdhet meg sikerrel. A képviselőháznak, mely a felséges nemzetet képviseli, nem szabad az ország, az egyén jogaiból egy parányit sem engedni, küzdeni kell minden felesleges pazarlás ellen, mert a nemzet és egyéni joga szent és sérthetlen, az anyagi túlterheltetés az állami köteleket meggyüölteti, az államot tehetetlenné teszi, de viszont tisztelni kell a király önértetét, jogait és méltóságát; már pedig a berlini mandátum visszautasítása méltán sértette volna a királynak mind önértetét, mind méltóságát, mert ezt a király-császár képviselői eszközölték ki a berlini congressuson, és pedig ezen megszállás a nemzetet sem nem sérthette, sem meg nem léphette, mert ezt már minden veréb csiripelte; az országgyűlés többsége Törökország épsége mellett fegyvert soha sem rántott, Tisza Kálmán világosan többször ismételte, hogy a kormány érdek-politikát követ, ezen nyilatkozatot a nagy többség mindig feltétlenül záradék nélkül helyeselte, a király tehát méltán hitte és hihette, hogy a nemzet keleti politikáját helyesli, azt is hihette, hogy mindenki tudja, hogy a tényleges beavatkozás milliók nélkül lehetetlen, tehát a magyar nemzet az áldozatoktól nem idegenkedik, a koronát tehát sem önkényvel, sem ámitással vádolni nem lehetett.

A király, mihelyest a lomha osztrák rendszer miatt a kis támadó sereg elkészült, a megszállást azonnal megkezdette. Austria-Magyarország uralma után Boszniában senki sem vágyott; nem a szlávok, ezek azt hívék, hogy a Boszniában és Hercegovinában lakó 700,000

szláv a Szerbiából, Montenegroból, Dalmáciából, Horvátországból alakulandó szláv birodalom központját képezni; azt remélték, hogy a törökök, a török állam és egyház birtokait elfoglalják; nem az 500,000 mohamedán, mert bár ezek eredetileg szlávok voltak, a vallás által a törökökkel összeforrtak, féltették anyagi helyzetüket, mert birtokuk nagyrészen örökös állambérlet volt, nem tudták, váljon a győző Austria nem fogja-e vagyonuktól orosz módra megfosztani. Barbár nemzet a polgárosodásjótéteményeire nem sokat ad, legbecsesebb előtte az anyagi jólét, ezt azonban Austria uralma alatt nem remélhették, mert a menekültek, míg a jó remény fejében hizlaltattak, megismerték az osztrák-magyar viszonyokat, meggyőződtek a horvát atyafiak szegénységéről és a nyomasztó adókról, melyek részben a nép vagyonosodását lehetlenné teszik. A barbár nép tehát a civilizátorokat kelleetlenül fogadta; az osztrák főtisztok a hosszú, a drága béke alatt sem nem tanultak, sem nem felejtettek, a sereg lomhán mozgott, gyorsan nem tudott egyesülni, az élelmezés rosszul kezeltetett, nem ismerték a területet, nem gondoskodtak a szállítási eszközökről; szállítási fogatok hiányában a magyar szekereket hetekig visszatartóztatták, szerencsére volt szilva és tengeri, a sereg tehát nem éhezett; a sereg végre az ellenség szervezeten és csekély számú lévén győzött. A király katonáit érdemrendekkel borította, az országgyűlés a győzők hadi vitézségét, kitartását dicséretekkel halmozta. A bosnyákok belátván, hogy Oroszországiul segélyt nem várhatnak, hogy Austria-Magyarország a birtok- és vallási viszonyokat tisztelni fogja, sőt a szegényeket a gazdagok ellen előnyökben

részesítendi, a helyzetet megnyugvással fogadták és őszintén meghódoltak, a magyar közönséget azonban sem a hódítás, sem a hódolat nem elégítette ki, mert nem bíztak a bosnyák hódolat őszinteségében, a politikai izgatók és a felületes újságírók által félrevezetve azt hívták, hogy Törökország életképes és az ép Törökbirodalom erősebb védőfal lett volna Oroszország ellen a kis Boszniánál.

A választások tehát nagy küzdelembe kerültek: a válságot emelte az, hogy a bosnyákkérdésben a 13 próbas mamelukok sem mertek az izgatott választóközönséggel szemben határozott álláspontot foglalni, Tisza Kálmánra pedig a bosnyák foglalás életkérdés volt, mert Tisza a bosnyák politikát elfogadta, de különben is már a berlini mandátum után más politika lehetetlenné vált. A válságot növelte Szél Kálmán leköszönése is, mert ez a habozóknak támpontot nyújtott, ennek ellensúlyozására a leleményes miniszterelnök minisztertársaival együtt lemondott és a kormányzatot újólaj csakis ideiglenesen vállalta el. A lemondás által a kormány felelősségi kötelezettsége nem változott, mert a kormány tagjai, ha lelépnek is, cselekményeikért felelősek, a miniszterelnök azonban lelépése által azt jelezte, hogy a kormányzathoz nem személyi hűségbul ragaszkodik és utat nyitott az ellenzéknek a bosnyákellenes politikának a királynál! megkísérléséhez, mit biztosan tehetett, mert meg volt győződve, hogy a király magát sem Európa gúnyjának ki nem teszi, sem üdvös politikáját a malompolitikusok kedvéért meg nem változtatja; ezenkívül a kormányelnök az ideiglenességet fenntartotta azért is, hogy a trónbe-

szédben ne kénytelenitessék sem a követendő külpolitikára!, sem a belreformokrul nyilatkozni, mert a belreformokrul bármit mond is, kétségkívül akad néhány kormánypárti képviselő, kiket ez elkedvetlenít, ha pedig Tisza csak 10 szavazatot veszít, megbukott és a súrlódás a király és nemzet közt megkezdődik, mi azért is sajnós lett volna, mert az elámított többség állt volna szemben az ország érdekeit védő királlyal.

Ily viszonyok közt nyitattott meg az országgyűlést új tehetségek nem választottak be, a régi kitűnőségek vezették a pártokat; értelmiségi tekintetben csakis a Tisza-párt fogyott több Deák-párti és pár balközépi követnek az ellenzékhez! sorakozásával, a hiányt azomban Tisza Kálmán geniálitása teljesen pótolta. A szélsőbal elvileg közeledett a többséghez, mert most már a közösi törvényeket is kötelezőknek ismerte és ezeknek megsértése ellen szólalt fel. A kormányképes ellenzék ezen az országgyűlésen nyílt és szoros szövetségre lépett a szélsőballal, melylyel elvileg szemközt állt, és megtámadta a kormányt, melylyel egyenlő közjogi elveket vallott. Ezen szövetséget sokan természetellenesnek tekintették, ez azonban téves fogalom, mert a politika nem erkölcs- és lovasgiasság! tan. politikában a cél szentesíti a fegyvereket; az ellenzéknek, bármely színezetű legyen is, első feladata a kormány megbuktatása, az ellenzék végcélját csakis akkor érheti el, ha a kormányra jut, mert a kormány vezeti és képviseli az országot. A személyi ellenzék a a kormányt csekély számánál fogva egymaga meg nem buktathatta, de a szélsőbal által esélyei valószínűkké váltak és ez esetben célját érhetette volna, mert Tisza bukása

után a szélsőbal, közjogi elvénél fogva, a kormányra minősítve nem lévén, a kormányzattal a király csakis a személyi ellenzékét bízhatta volna meg, mely a közjogi alapon állt; a személyi ellenzékét ezért csak akkor lehetett volna kárhoztatni, ha elvérül lemond, ha a szélsőbálnak elvi engedményeket biztosít; az elsőt nem tette és nem tehetette, mert elvi programmal nem bírt, a másodikat nem tette és ha kormányra jut, kétségkívül a szélsőbalt közjogi elveinél fogva épen úgy üldözi, mint a Tiszakormány.

A szélsőbal kétségkívül sok tekintetben távolabb állt a személyi ellenzékiül, mint Tiszáiul, mert Tisza a megyei önkormányzat elveit vallotta, míg a személyi ellenzék el akarta törölni; a személyi ellenzék számos ultramontán elemekkel bírt, míg Tisza a vallás-egyenlőséget hirdette; a szélsőbal azom ban nem volt kormányképes és azt csak úgy érheti el, ha a közjogi pártot egymás által összemorzsolja és ez által a közjogi többségnek kormány képtelenségét bemutatja, neki tehát a közjogi párt szétbontására szövetkezni kellett a személyi ellenzékkel, mert csak ez által buktathatta volna meg a kormányt. Szövetsége elvi tekintben csak akkor lett volna megrovandó, ha a személyi ellenzékkel a kormány közjogi alapon szövetkezik, vagy céljai elérése érdekében elveiről részben vagy egészben lemond, ezt azomban nem tette.

A felsőház a törvényhozás másik egyenjogú tényezője, mely a törvényadta fölénye, nagy vagyonánál fogva az ország ügyeire döntő befolyást gyakorolhatott volna, nem számított, mert sem politikai véleménynyel nem bírt,

sem magát az ország ügyeiért nem érdekelte; a jelesebbek, a szereplő nagy urak a képviselőházba választatták be magukat és szerepeltek. A felsőház 1848 óta sok tekintetben a régi maradt és csak részben változott. 1848-ig a nagyurak távollétök által tündököltek, 1878-ban is csak kevesen jelentek meg, 1848-ban a grófok, bárók, hercegek főleg a szépnemmel, a lófuttatással, a balettel a kártyával foglalkoztak, ezen szenvedélyüket táplálták 1878-ban is; 1848-ig mindig mindenben a császár és német ministerei parancsának engedelmeskedtek, Bécsben és a külföldön pazarolták kincseiket, ma a magyar királynak hódoltak és kötelesnek tarták magukat minden magyar kormányt mindenben támogatni; részben azomban a főrendek előnyösen változtak, magyarul is beszéltek, sőt a fiatalság a magyar nyelv nemtudását már hibának tekintette; 1878-ban a főrendek alkotmányellenes merényletekre már nem vállalkoztak volna, a főpapság már a reformáció kezdete óta mindig és mindenütt a fennálló kormányt támogatja, ez részben kifolyása az egyházi szervezetnek; a katolikusok és görögöknél a főpapság feltétlenül rendelkezik, a püspök, inig felemelkedik, az engedelmességet megszokja, természetévé válik, gazdag javadalmakat húzván, a javadalmaknak ura nem lévén, nem érzi a polgárok törvényes bosszantásait és nyomorát, viszont minden kormány a főpapsággal, mint egyik természetes és hatalmas támaszával, figyelemmel és gyengéden bánikl ezen okokon kívül a jelen korban a főpapság a kormányt támogatja azért is, mert a közönség nagyrésze, mely a vallás iránt meghidegült, a főpapság nagy vagyonát irigyli, a nagy vagyon elkobzása ál-

tai az államadósságok kifizetését reményű, tehát nagy hajlamot érez a főpapság vagyonának elkobzására! ezen törvénytelen cselekmény végrehajtását csakis a kormány akadályozhatja meg, ennél fogva a főpapság a fennálló kormányt, szervezete szokásai és érdekeinél fogva pártolja, ha még protestáns is, mert a bizonyos jobb a bizonytalannál, tehát a protestáns Tiszát pártolta a katolikus gróf Apponyi ellen is. Ezenkívül a kormány rendelkezett a 70 főispánról is és pedig két oknál fogva: mert a főispánság már nem méltóság, de hivatal, még pedig illően fizetett hivatal volt, a főispánt a minister elmozdíthatja, a főispán kinevezésénél nemcsak az érdem, de a protectio is működött, a főispánok tehát arra biztosan nem számíthattak, hogy kormány változás esetében tömegesen el nem bocsájtatnak. Ezenkívül a főispánság nemcsak hivatal, de bizalmi állás is volt, már 1876-ban a szabadelvűpárt Tisza-párttá alakult, tisztességes úr a főispánságot csak úgy tarthatta meg vagy vállalhatta el, ha Tiszának nemcsak változtatható programjához, de egyéniségéhez is ragaszkodott, a főispánok tehát sem összesen, sem egyenkint Tiszát el nem hagyhatták! a főispánok, főméltóságok 130 szavazattal bírtak, ezeken kívül volt egy csomó hivatalnok és katonatiszt, exellenciás úr, kamarás, az engedelmes nagyszámú Eszterházy, Csáky, Forgách, Széchenyi családok, igen sok indigena, az Andrássyak és rokonságuk, tekintve még azt, hogy nem volt eset, midőn a felsőháznál 100 főur megjelent, a király által támogatott Tisza nemcsak a biztos többségre, de még arra is számíthatott, hogy ezen kérdésben a loyálisok

kai kérkedő főurak közül határozottan senki sem fog támadni.

Ez volt a helyzet és hangulat, midőn az országgyűlés összejött. Tisza bízott önmagában, a kényszerhelyzetben, politikája czélszerűségében, bízhatott a nyomott hangulatban, mely sokakat visszavont a tényleges politikáitól, bízott régi barátaiban, kik prófétának tartották, bízhatott az önérdékben, a szegénységben, melyek a hiúkat, a szükölködőket mindig az uralgó hatalom táborába kergeti, bízhatott a könnyen lángoló, de hamar engedő magyar jellemben. Az ellenzék bízott a hírlapfirkászok és az izgatók által gyártott közvéleményben és ez csakugyan ámító is volt, mert a csendes, engedelmes, a zsidók és ügyvédek által vezetett nyárspolgárok hazája Pest városa is, mely megalkotása óta mindig a kormánnyal tartott, a bosnyák foglalás ellen irt fel az országgyűléshez, bízott a hírlapírók- és szerkesztőkben, kiknél a hírlapírás, a politika csak üzlet volt, bízott az ifjúságban, mely a tekintélyekkel daczolva, a kávéházakban és utczákon teli torokkal tiltakozott a muszka-politika, a kamarillátul vezetett Tisza Kálmán és Andrássy ellen; bíztak az általánosnak látszó közhangulatban, mely a bosnyák foglalás ellen nyilakozott és ez kétségkívül a felületes politikusokat könnyen félrevezethette, mert a vérmesek beszélnek, a higgadtak hallgatnak, ennél fogva az elégületlenek pártja mindig nagyobbak látszik és valódilag ez igen erős, sőt túlnyomó volt a magyar lakosságnál, mert a magyarnak főjelleme volt a jog tisztelete, a gyengék védelme, már pedig a bosnyák politika, mint azt később be fogom

bizonyítani, czélszerű és mellőzhetlen volt, de sem jogosnak, sem lovagiasnak nem mondható. A külszín azomban csalt, Tisza jobban ismerte az országot, ügyesebben használta fel előnyeit és az emberi gyengeségeket, Tisza tehát győzött és az ellenzék megbukott.

IV. FEJEZET.

Beszédek.

Trefort Ágoston.

Február 11.

A támadások a helyzetet úgy tüntetik fel, mintha a mostani kormány motu proprio államcsínyt készítené elő az ország közgazdasági érdekei ellen, mintha nekünk virágzó gyárparunk volna, kitűnő pénzügyi helyzettel s a mostani kormány e javakat könnyelműen kompromittálni akarná, pedig a mostani kormány a közgazdasági téren nem teremtett új situációkat, el kellett fogadni, mit talált, sőt már a taktikát is kijelölve találta. A kormány tehát elfogadta a vámszövetséget és mi azt az ország jogainak épségbentartása mellett csak meghosszabbítani akarjuk. Mi csak folytatni akarjuk a közgazdasági politikát.

1848. előtt a vámszorompók megszüntetését, a védvamos és védegyleti agitációk daczára, annyira szükségesnek tartották, hogy az első felelős ministerium kereskedelmi ministere, Klauzál Gábor meghatalmazást kért arra, hogy Austriával tárgyalásokba bocsájtkozhassék a vámszorompók megszüntetésére és vámszövetség kötésére.

A fegyver zaja ezt háttérbe szorította, tény azonban, hogy a vámok eltörlése 1850-ben örömmel fogadott s az 1867-iki országgyűlés, habár a külön vámterületet jogosan követelhetette volna, azt elfogadta s csak midőn a szédelgés következtében, a közgazdasági bomlás

és hanyatlás beállott, emelkedtek hangok a külön vámterület mellett.

Elő fogom számolni az államok vámjövödelmét 1875-ről:

	Importált érték :		melytől fizettek :
Olaszország	486 millió		8 ₁₃ értékszázalékot
vagyis 40 milliót.			
Franciaország	1416 „		6 ₈₆ „
vagyis 97 milliót.			
Anglia	3729 „		5 ₄ „
vagyis 203 milliót.			
Oroszország	819 „		12 ₇₀ „
vagyis 100 milliót.			
Németország	1780 „		3 ₃₇ „
vagyis 60 milliót.			
Észak-Amerika	1108 „		28 ₃₀ „
vagyis 314 milliót.			
Austria-Magyarország	552 millió		3 ₆₂ „
vagyis 20 milliót.			

De az összes állambevételek arányában is messzse állunk. Vámjövödelme:

Olaszországban	558 millió állambevételnek	7 ₁₇ .
Németországban	736 „ „	8 ₁₃ .
Franciaországban	1030 „ „	9 ₄₂ .
Angliában	771 „ „	26 ₃₃ .
Oroszországban	925 „ „	11 ₂₈ .
Észak-Amerikában	576 „ „	54 ₅₁ .
Austriában	585 „ „	3 ₄₂ .

A vámjövödelem fejenkint:

Amerikában 8 frt 10 kr.

Franciaországban	2	frt	70	kr.
Németországban	1	„	40	„
Oroszországban	1	„	20	„
Angliában	5	„	—	„
Schweiczban	2	„	20	„
Hollandban	1	„	30	„
Spanyolországban	4	„	20	„
Olaszországban	1	„	40	„
Belgiumban	1	„	20	„
Osztrák-Magyarországban	—	frt	60	kr.

Láthatjuk mindezekből, hogy fogyasztási képességünk gyenge, hogy azon cikkek, melyek másutt nagy vámjövédelmet hoznak, a dohány, szesz, cukor sat., melyek nálunk részben monopólium tárgyai, vagy itthon termeltetvén, a vámjövédlem emelésére fel nem használhatókl s végre, hogy a mostani tarifa téves alapon nyugszik és nem tudtuk felhasználni pénzügyeink orvoslására; s végre, midőn mi át akarjuk idomítani, oly kárhoztatandó-e eljárásunk?

Ellenfeleink egyrésze a vámterületet, a vámszövetséget el akarja törölni, a másik rész elvileg elfogadja, de fennállását lehetetlen, vagy felbomlásra vezető feltételekhez köti, én a kettő közt nem látok különbséget.

Feltétlen ellenei ad captum okoskodnak: Magyarország az államtönk előestéjén áll, ennek elhárítására, az adók leszállítására egy mód van: a külön vámterület, mely be fog hozni 25, 40, 100 milliót az illetők fantasiája szerint. Ezen képzelt nagy vámjövédlem mi nálunk már azért is lehetetlen, mert csakis az iparczikket terhelhetnék meg.

Ellenfeleink másodika a tarifát a szerződési vámpolitika szempontjából utasítja vissza, ebben azonban a német császár trónbeszéde nekünk ad igazat.

Gróf Lónyay azt állítja, hogy a kormány a vámtarifa által a szabadkereskedelem tradícióival szakított; gróf Apponyi és Kerkápoly azt, hogy míg ez az egyik felet túlságosan védi, a másikat sorsára bízta.

A kereskedelmi szabadságiul Smit Ádám óta a tudományban is különböző irányok mutatkoztak, Liszt Frigyes és Caray már nagyon eltérnek a kereskedelmi szabadság tanától. A vámtarifákat nem lehet általános doctrinák szerint szerkeszteni, hanem csak az illető államok speciális érdekei szerint. S miután az államok ezt a vámjövödelmeket nem nélkülözhetik, kénytelenek bizonyos fokig a védvámokat is alkalmazni, mert a finánczváмок, mihelyest oly czikkekre alkalmaztatnak, melyek itthon is készülnek, bizonyos mértékben védvámok is.

Azonfelül, mihelyt nem prohibitív vámokról van szó, nem lehet, mint gróf Lónyay állítani, hogy a védvámok az árukat megdrágítják. Mert valamely cikk ára mindig a concurrentiától függ; tehát a védvám sok esetben át-háríttatik az eladóra, a külföldi gyárosra és nem egyedül a vevőt terheli. Valamint nem áll azon odiosus tan sem, hogy a védvámok egyik osztályt a másik javára adóztatják meg, mert a gyáros és munkásai fogyasztói és feldolgozói a földmivelő nyers anyagainak és terményeinek s mert, gróf Lónyay véleménye daczára, a védvámok csakugyan a belső concurrentiát idézik elő.

Nem akarok gróf Lónyayval az 1867-ki vámokra nézve vitába ereszkedni, csak arra figyelmeztetem, hogy az

akkori vámok nem bankjegyben, de ezüstben voltak megállapítva, az ezüst agioja akkor volt 24, ma aranyban van szabályozva, az arany agiója pedig ma 18.

Kerkápoly roszallja, hogy a kormány nem adott politikájáról exposit, a kormány politikája a tarifákban van kifejtve, de közösügyekben, miután ez az osztrák kormány és törvényhozással is közös, a kormány az ország érdekei kockáztatása nélkül világos exposit nem adhat. Kerkápoly a fősulyt a gazdasági berendezésre fekteti, és ha a vámszövetség elfogadtatik, a fogyasztási adókra külön zárvonalat követel, a tarifát pedig minden védvámmenten, a feltétlen és teljes kereskedelmi szabadság szerint akarja intézni. Ez az elmélet azomban a gyakorlattal ellenkezik, mert a két állam közti szövetkezet csakis a két állam közti forgalom szabaddá tételét követeli, de más területekkel szemben mint önálló gazdasági terület jelentkezik és nemzetközi forgalmi viszonyait azok irányában különböző érdekei és igényei szerint rendezi be, mint ezt Németország példája mutatja, mely a belvámokat eltörölte, a védvámokat azomban a külföld irányában érdekei szerint fenntartotta. Kerkápoly vissza-utasítja a jelen tarifát, mert a szabadkereskedelmi irányt 1867-ben az 1865-iki angol szerződés biztosította, kiköt-
vén, hogy: 1870-től függve az angol cikkek értékük 20 százalékánál nagyobb vámmal ne terheltesse.

Ennek ellenében megjegyzem, hogy mit az 1867-iki szerződés csak kilátásba helyezett, azt a jelen tarifa megvalósítja, mert a pamutfonal vámja 6, a gyapjufonalé 3, a pamutáruké 10, jute szöveteké 8, a gyapjuáruké 15, a selyemáruké 5, a közönséges bőré 4, a finom

bőré 3, a finom bőráruké 2, vasúti vagonoké 12 forint.

Kerkápoly így folytatja: a szerződések kötése 1867-ben valószínű volt, mert a tarifa tételei a biztosított iránynál fogva leszállíthatók voltak, a jelenlegi tételek leszállítása azonban az osztrák hangulatnál fogva nem remélhető. Ez csak akkor bírna alappal, ha az osztrák ipar a külföldi szerződéseknél nem volna érdekelve, hogy pedig nagyon is érdekelve van, mutatja az, hogy Austria külföldre 300 millió értékű iparczikket visz ki.

Kerkápoly azt mondja: Austria nem bánja a külföldet, mert helyébe megnyeri a belföldi piacot; erre figyelmeztetem, hogy amibe Austria exportképes, nagy vámok nem terveztetnek, így

		kivitel:	bevitel;
lenfonalakbul	11	millió forint	2.600,000
lenárukbul	18	5? n	3.500,000
üvegárukbul	26	n n	2.600,000
agyagárukbul	1-4	n n	700,000
papirbul és papírárukból	11.8	n	3.200,000
faárukbul	11	n	4.800,000
apróárukbul	44	n	4.400,000

így tehát ezen érv csakis a szövet- és bőriparra állna, melyekben a külföldi piac elvesztése a belföldinek megnyerése által nyerne kárpótlást, de e részben is meg kell gondolni, hogy ezen iparok a külföld igényei szerint lévén berendezve, nem könnyen viselhetnék el a külföld teljes elvesztését. A szerződéseknek az osztrákok általi ellenzésének lehetősége tehát nincs indokolva.

Kerkápoly azt mondja: a vámszerződés nekünk és Austriának nem nyújt egyenlő előnyöket. Austria nyers anyagainknak és terményeinknek ad piacot, de azokat a külföldi verseny ellen nem védi, míg mi Austria iparcikkeinek piacot nyitunk és azokat a külföldi concorrenzaja ellen is megvédjük és ebben áll Magyarország koloniális állása Austria irányában.

Igaz, hogy Austria főleg terményeinknek nyújt piacot és ezek közül némelyeket megvédünk, a gyapjút, gabonát védeni nem kell és nem is lehet, miután mi ezeknek számára kereskedelmi szerződések által vámmentességet keresünk. Mi az osztrák iparnak piacot nyitunk, de nem zárjuk ki az idegen ipart sem, mint arrul mindenki meggyőződhetik, látva a vácsi-utczában az idegen cikkekkel bővelkedő kirakatokat megnézi.

Egyébiránt t. barátom nagyon jól tudhatja, mily nehézségekkel jár javaslataink érvényesítése, mikor egy más egyenjogú féllel kell alkudozni, tapasztalhatta ezt ő is a bankügyben folytatott tárgyalásoknál, melyek soká tartottak, de kevés sikerrel végződtek.

Áttérek most a tarifa részleteire: a XI. osztály. 41. a kefe- és szitakötő áruknál a vámtételek fenntartottak és ezek $\frac{17}{100}$; a 42. a hánckákák, nád stb. áruknál $\frac{5-6}{100}$; a kalapoknál 10—20 felemeltetett 20—40 krra darabonként, a többi cikkeknek $V_{10(J)}$, 43. a papírnál $\frac{2-5}{100}$; a papírkárpitoknál 100 kilogramm után 6, 12 forintra emeltetett.

A XII. 44. guttapercha áruknál a fonalak leszállítottak 12 frtrul 1 frt 50 krra, a gépeknél leszállított 9-rül 3 írtra, 45-nél nincs emelés, a 46. szakaszban

a bőrtalp 8 frtja az érték $4/100$, a finom bőrnél 18 frt az érték $2^{25}/100$, a nemeznél 16 frt az érték $3^6/100$, aczipő, kordován, szattyán 26 frt, a keztyü 40 frtja az érték, a szücsáru maradt.

A XIII. a legtöbb tétel változatlanul maradt, a 48. a berakott parquet-táblák 3 frtrul 1 frt 50 krra szállított le. A párnázott bútorok 12 frt 20 krra emeltetett, tesz ez $5/100$ a 49-nél az öblös üveg, eddig vámmentes, 1 frt 50 kr pr. 100 kilogramm, a táblaüveg 2 frt 4 krra emeltetett, mi az érték $10/100$ J leszállítottak: a terracotta 5 frtrul 2 írtra, a festett, aranyozott agyagáruk 9 frtrul 5 írtra, a fehér porcellán 12 frtrul 5 írtra szállítottak le. XIV. a fémeké maradt. XV. vasúti kocsik 10-rül 2-vel emeltetett. A hangszereknél 6-rul 10-re, mi $6/100$. XVII. Vegyészeti áruk-, gyógy- és festőszereknél csupán a keményítő vámja 1 frt 50 krrul 2 r tra.

E tételek összehasonlításából kitűnik, hogy az elősoroltakból 5 év alatt 2.341,000 métermázsa 105 millió frt értékben hozatott be, levonva a levonásokat, az emelkedés 350,000 frtra tehető, mely is átlagban százalékot tesz. Ezt tehát nem lehet védvamos rendszernek nevezni.

Ami már a leginkább megtámadott szövőáruk két osztályát illeti, még ezeknél sem lehet mondani, hogy általánosságban vámvédelem czéloztatik, ugyanis a 30-as számon felüli pamutfonalak felemeltettek 8-rul 12-re, de leszállítottak a 12-ös számon aluliak 8-ról 6-ra, a pamutvatta 10-rül 5-re, a jute nyersfonalak vámmen-tességet nyertek, a czérnázott jute 12-rül 5-re szállította-

tott, a gyapjufonalaknál csak a szálfonalak emeltettek 1 frt 50 krrul 8 írtra, de még az emelés után sem több ez az érték 3 százaléknál. A selyemfonal vámja 12 frtrul 22-re emelkedik ugyan, de e vám is az árunak csak $\frac{1}{100}$ -ka.

A szöveteknél a vám csak a gyapjuáruknál emeltetett, az emelés azonban az érték 4—8-ig terjedő százaléka. A selyemvámok pénzügyi czélbul hozatnak, de ez sem több, mint 3-tul 5 perczent, a pamutáruknál a pótconventióban tervezetteknel kevesebb javaslatok, magasabb vámok csak a drágább szöveteknel terveztetnek. A gyapjuáruknak szinte több tételnel fenntartatnak az angol conventio vámjai. Vámemelés van főleg a ruházatra szolgáló gyapjuáruknál.

Kallott áru, jelesen angol, behozatott a monarchiába 18,000 métermázsa, ebbül körülbelül 1800 métermázsa tiszta gyapjú 16,200 pedig pamuttal vegyes angol áru. Ebbül legfeljebb 9720 mázsa jön Magyarországra, a mi az eddigi 40 forintos vám mellett az ezüst agioval együtt 402,408 frt vámot fizetett. Ezen áruk az új tarifa szerint az arany agioval együtt 774,198 frt vámot fognak fizetni, és így a vámemelés 371,790 forintot tesz. Ez a 371,000 frt azon összeg, melyet gróf Apponyi szerint Magyarország Austriának tributum gyanánt fog fizetni, azon adó, melyet gróf Lónyay szerint a magyar szegény földmivelő a brünni és reichensbergi gyárosnak fog fizetni.

Felfogásom szerint azonban ez sem nem tributum, sem nem adó. Ezen összeg áldozat, melyet saját érdekünkben hozunk viszonyaink rendezésére, és mely bőven fog kárpótoltatni, mert ha csak az arany rente pár

százalékkal jobban fog kelni, rendezett viszonyaink következtében vasutaink jobban fognak jövedelmezni, e veszteség ki lesz elégítve.

Somsich Pál adatok szerzésére 2 évi provisoriumot kívánl ez el nem fogadható, mert az adatok megszerzése sok idő és költségbe kerül, de ezektől eltekintve, a provisorium veszélyes is, mert a bankkérdést két évig függőben nem hagyhatjuk, nem a vámtarifát pénzügyi tekinteteből, nem, mert a provisorium alatt pénzügyi operatiókat nem köthetünk.

A vámtarifa elfogadása nagy előhaladás pénzügyi viszonyaink rendezésére, ellenben a provisorium visszaesés volna azon régi modorba, mikor mindig tárgyaltunk, de soha sem végeztünk, adnormam: büntető törvénykönyv, melyet 1790 óta tárgyaltunk, még ma sem tudtuk a szentesítés stádiumáig vinni. Kérem tehát a beterjesztett javaslatot elfogadni.

Tisza Kálmán.

1878. január 30.

Tisztelt ház! Jogfeladást, melylyel ismételve vádoltattam, sem ezen, sem más kiegészítési kérdésekben nem ismerek el, de megczáfolják ezt magok a tények, mert ezen szerződés nem örök időkre, de csakis 10 évre köttetik.

Simonyi Ernő úr azt állítá, hogy én azt mondtam, hogy másrul, mint közös területről kérdés nem is lehetl én nem ezt, de azt mondom, hogy meg kell kezdeni

a tárgyalásokat újabb egyezménykötés céljából, ezt pedig nem én, de a törvény ősz és szerűség mondja és ha az egyezmény nem sikerül, meg van a jog az önálló vámterület felállítására. Igenis, én kimondtam, hogy a közös vámterület híve vagyok mindaddig, míg annak fenntartása nem károsabb a szakításnál, ezen állásponton álltam és állok ma is.

Felhozott az is, hogy az absolutismusnak több érzéke volt Magyarország érdekei iránt, mint a jelen kormánynak, mert a jelenlegi tarifa védvamosabb az absolutkormány tarifájánál. Erre csak azt felelem, nézze meg az osztrák tarifa tételeit, ezek megfogják győzni vádjá alaptalanságáru; képviselő úr a jelen tarifa ellen még érvül hozta fel kereskedelmi bilanceunk passivitását is, ezen érvelése'azomban már azért sem állt, mert a bilance passivitását nem ezen tarifa okozta. Egyébíránt arra figyelmeztetem, hogy a bilance passivitása vagy activitásábul az ország szegénységére vagy gazdagságára még következtetni nem lehet, mert ebbe sok faktor belejátszik és egy ország pasziv kereskedelem mellett is lehet gazdag. Ajánlom külömben e tekintetben Gullner képviselő urnák, olvassa el gróf Dessewffy Aurélnak művét, ki Magyarországnak a véd vámrendszert ajánlotta.

Simonyi báró és Mudrony Soma javaslataira ki kell jelentenem, hogy ez a szabadkereskedelmi és védvámrendszer, az ellentmondások keveréke, ha pedig képviselő urak ezt el nem ismerik, kész leszek más alkalommal a jelzett ellentétes passusokat felolvasni.

A vámügyi bizottság többsége nem szólt arról, hogy nem kell és nem szabad azon igyekezni, hogy Magyar-

országunk is iparra lehessen, hanem elítélte az iparra irányított kizárólagos törekvést, ezen szót nem szabad kihagyni, mert e nélkül megítélni nem lehet.

Kétségek kívül az ipar, gazdaság és kereskedelem nem ellentétesek, sőt egymásnak kölcsönös támaszai, csak hogy egyik állam érdekei jobban utalnak az egyikre, mint másokra és ezen viszonyok mesterséges felforgatása valóságos hasznot soha nem szülnek.

Azt mondja br. Simonyi: nem áll az, hogy nálunk nincsen elegendő munkaerő. Emlékeztetem a képviselő urat a múltra, midőn folytonosan panaszkodtunk egymásnak a munkaerő hiányáról, igen csudálom tehát azon állítását, hogy 6 hétig nincsen ugyan munkaerő, de azontúl a munkás nem kap munkát; ez nem áll, mert e 6 héten túl is csak nagynehezen és drága áron lehet munkást kapni és határozottan állíthatom, hogy kevés vidék kivételével, Európában Magyarországon van a legdrágább munkabér.

Azt mondja továbbá: Magyarországnak a főszólyt nem kell a gazdaságra fektetni, a protectióval teremtett gyáripar a mezőgazdaságiul a munkát nem vonja el, nem árt alap vagyonúnknak, akik tehát a gyáripart ellenzik, azok azt akarják, hogy a magyar ember teljesítse a legrosszabb munkát, a magyar ember legyen rab.

Én, habár némelyek megtagadták is tőlem a nemzetgazdasági érzéket, a nemzetgazdasági írók munkáival sokat foglalkoztam, figyelemmel kísértem a munkadíjakat és arrul győződtem meg, hogy a mi napszámunk legdrágább, hogy a gyári munka egészségtelebb, butitobb a mezei munkánál.

A képviselő úr beszédéből azt olvastam, hogy nincs

benne semmi új, ezt határozottan visszautasítom, mert igenis új azon mondata, hogy a gazdasági munka lealacsonyító.

Hivatkoztak többen az iparkamarák fölirataira.

Nem tagadom, hogy hazánk némely részeiben az iparosokat, sok csapás érte, és pedig nem a gyáripart sújtotta ez, mert ez alig van, de a kézműipart. Es honnan van ez? Ez nálunk épen úgy kezdődött, mint másutt, okozta ezt a kedvezőtlen ^yári konkurrenzia és a mezőgazdaságot ért csapások. Es ha oly politika hozzattatnék be, mely egyfelől a gyáripár konkurencziáját a kisiparhoz közelebb hozná, másfelől a tőkét, mely a gazdaságnak sem elégséges, az elégtelen munkaerőt a gyárakhoz vonná, akkor épen azon kisiparos érdekei áldoztatnának fel, mely mellett önök ma harcolnak.

Külömben kijelentem, hogy én a gyáripár fejlődését ott, hol az a természetes faktorokkal bír, pártolom. De már most azt kérdeem: hogy ha önök önálló vámterülettel szabadkereskedelmet fogadnak el, váljon a magyar ipár könnyebben fog-e fejlődhetni szemben az egész világ iparával, mint egyedül az osztrák ipár ellenében?

Külömben azon képviselő urak, kik nyíltan vagy közvetve az önálló vámterületet hangoztatják, furcsán bánnak el az önálló vámterülettel.

Egyrészt a szabadkereskedelmet hangoztatja.

Némelyek az ipár tényleges elősegítését ajánlják.

Végre a legszerényebb számító a vámjövédelmet 22 millióra teszik. No, már kérdeem: lehetséges-e ez?

Határozottan nem, mert vagy lehet szabadkereskedés és akkor nem lesz 22 millió, vám- és ipar protekció, vagy lesz ipar protekció és akkor nem lesz sem szabadkereskedés és valószínűleg 22 millió vámjövedelem sem. Különöseket a retorsionális nézetekről Gullner képviselő úr azt mondta, hogy ha önálló vámterületet alkotunk, Austria retorsióval nem fog élni, Németország ellenben fog. Én, tisztelt ház! ámitásnak tartom azt, midőn egyenlő esetben két különböző eljárást jövendőnek én a retorsiót mindkét irányban lehetőnek tartom, habár a jelen tarifának tételeit nem tartom olyanoknak, amelyek azt Németország részéről provokálhatnák.

De itt vagyunk a kereskedelmi szerződéseknél, hogy mi e tekintetben a kormány álláspontja, már többször elmondtam, azt mondja azomban az ellenzék: „Austriában védvamos irány uralkodik, a szerződések megkötése ennél fogva nem remélhető.“

Én ezen védvamos irány többségét nem tagadom, gróf Apponyi Albert úr azomban számokkal mutatta ki, hogy ezt az osztrák területnek és népességének csak kis része kívánja. No, már én azt hiszem, hogy a többséget, velünk egyesülve, a kisebbség nem gátolhatja meg a szerződések megkötésében, hozzáteszem ehez még azt is, hogy a külügyi kormány mindkét kormány beleegyezésével a szerződések tárgyában már érintkezésbe tette magát Német- és Olaszországgal, és a tarifa tárgyalások a jövő hóban már tényleg meg fognak kezdetni.

Gróf Apponyi Albert úr kimondotta azt, és ezt én is elfogadom, hogy a tarifa határvonalát nehéz megha-

tározni. Szerinte a tarifa azon esetben lépi át a határt, midőn ezek alapján a külfölddeli szerződés lehetetlen. Hogy ezen tarifa nem bizonyult ilyennek, ezt részemről fejtegetni nem kívánom. De váljon hová vezetne, ha a tarifát a szerint ítélnék meg: váljon más állam elfogadja-e vagy nem? ha ez e szerint történnék, ez esetben a németek tarifája felett mi Ítélnék és a németek a mi tarifánk felett Ítélnének. Ez az állami jogkörnek teljes összezavarása lenne.

Képviselő úr azt mondta továbbá, hogy a textil és más vámoknál Magyarország érdekei feláldoztalak Austria érdekeinek és rámutatott Magyarország elszegényedésére és elnyomására, másfelül azomban, midőn a petróleum- és kávévámról beszélt, azt mondá: nem akarja, hogy a magyar érdekek miatt Austria szegényei sujtassanak. En elhiszem azt, a mit mondott, hogy célja az egyetértésnek a monarchia két államai közti fenntartása, ezen cél azomban oly módon elérni nem lehet, ha Magyarországon az osztrákok ellen izgatunk és másfelül ellene Austriában is izgatunk. Ezt én logikainak csak azoknál tartom, kik a dualistikus rendszert megakarják bontani, de nem azok részéről, kik ezt fenntartani akarják, mert ezeknek feladata rámutatni a kölcsönös előnyökre és áldozatokra és bebizonyítani azt, hogy a hozott áldozatokat a nyert előnyök kárpótolják.

Szólanom kell még a recompensatiókrul. A kormány soha sem mondta azt, hogy a kávé vagy petroleum recompensatió lenne az iparvámokért, hanem mondtam azt, hogy a pénzügyi vámok egyrésze, jelesen a kávé, miután ebből kevesebbet fogyasztunk, mint amennyi

az adóbul reánk esik, csakis részleges, a teljéstül messze-
álló recompensatiót képez az indirect adóknál való ká-
rosodásért. A petróleumnál nézetem következő: Magyar-
országnak meg kell szavazni az osztrák ipar javára a
textil- és gyapjuszövetek vámját, de viszont ezért Ma-
gyarország követelheti a finánczváموkat. A recompen-
satió főleg azomban, nézetünk szerint, a közös vám- és
kereskedelmi terület fenntartása.

Sokan hivatkoztak Deák Ferenczre.

Mi volt az eset 1861-ben; az helyezettett kilátásba,
h^ogy ha Magyarország jogainak egyrészéről lemond, al-
kotmányosságának egyrészét visszanyeri. Ekkor Deák,
igen helyesen, azt mondta: tőrök, várok inkább, de az
alkotmányos alapról le nem mondom de egyszersmind
visszautasította azon tant, mely a hozott törvények alkot-
mányos módosíthatását tagadta.

Az 1861-iki törvénytelen helyzetet a mai alkotmá-
nyos helyzettel összehasonlítani nem lehet.

Menjünk tovább: mit tett Deák Ferencz és a nem-
zet 1867-ben és mit teszünk mi?

Deák Ferencz 1867-ben fenntartotta az önálló vám-
terület jogát, de mert politikája célszerűbbnek tartotta
a közös vámterületet, megkötötte 10 évre a vám- és
kereskedelmi szövetséget. Mit teszünk mi? Ugyanazt,
megtartjuk a jogot és szerzödünk 10 évre. Én is sajná-
lom, hogy Deák Ferencz nem él, mert ha köztiszteletü
alakja e helyen felemelkednék, igen sokan úgy járná-
nak, mint az iskolás gyermek, ki, mielőtt a tanító be-
jön, produkálja a tanítót és mikor a tanító megjelenik,
a pad alá bújik.

A képviselő urak, köztük gróf Apponyi prolongázióruul, bizonytalan tartamú provisóriumrul beszélnek! ezt nemcsak nem proponálhatom, de kötelességemnek tartom megtenni mindent, hogy ennek szüksége elő ne állhasson. És azért, mert az ipar, kereskedelem, forgalom és üzlet a bizonytalanságot perhorrescálják, ez oly elismert igazság, miről beszélni alig szükséges. De mi lenne ennek következése épen azon szempontbul, mit a képviselő urak közül többen hangoztattak, azon szempontbul, hogy ma a komoly európai viszonyok közt a monarchia két állama ne legyen vitában ezen kérdések felett. Én ugyan osztom gróf Apponyi azon nézetét, hogyha a monarchiát veszély fenyegetné, mindkét rész követni fogja a fej delem felhívását, de ez maga nem elég, hogy ezen érzet meg legyen, hanem kell, hogy azt tudják, lássák. Már pedig, inig ezen kérdések felett torzsalkodni fogunk, mi tudhatjuk, hogy ezen érzet bennünk megvan, de kétkedni fognak azok, kiknek elhatározására pedig az, hogy e tekintetben mint áll a monarchia, igen nagy, igen fontos befolyással bír.

És mi lenne akkor, ha a provisórium elfogadtatnék? Az, hogy azon külhatalmák, melyek a monarchia összetartását nem kedvelik, ezen provisoriális takaró alatt azon törekednének, hogy a takaró alatt maradt űrt tárgítsák és bővítsék.

És ugyan belpolitikailag mi lenne az eredmény? Váljon foglalkozhatnék-e nyugodtan a törvényhozás, az ipar, a kereskedelem? Azt hiszem, ezt senki sem hiszi, nem volna ez egyéb, mint a pártoskodás, az izgatás megörökítése.

Meggyőződésem az, hogy a szerződés hátrányai csekélyebbek, mint az önálló vámterületé.

Mert először is: mi vámot vetnénk az osztrák iparterményekre és az osztrákok a mi terményeinkre; ez mindkét állam területén elkeseredést szülne. És én megvagyok győződve, hogy rövid pár év alatt azok, kik a vámsorompókat felállították, visszatérnének a közös vámterületre. Ez csakis a haza testén tett kísérlet lenne és én szentségtelennek tartanám azon kezét, mely ezen kísérletre vállalkoznék.

Simonyi Lajos képviselő úr figyelmeztetett bennünket, hogy azoknak neveit, kik a szövetségre szavaznak, a haza ismerni fogja és az utókor. Én azt hiszem, hogy valamint a ház minden tagja visszautasítna minden szavazásra kényszerítő nyomást, hasonlólag helytelennek tartom a névfeljegyzés és publikálással! fenyegetést.

Részemről, bármint üssön is ki a szavazás, én elégtétellel fogok bírni. Ha elfogadtatik a szerződés és társai, meg lesz lelkemben azon elégtételem, hogy bánthatnak, rágalmazhatnak, fenyegethetnek, szidhatnak, meglehet nem nagyon hosszú, de súlyos politikai pályámon szerzett kincsemet, népszerűségemet elvehetik (a szélsőbalról kiáltás: Már ennek úgy is vége!) annál jobb a képviselő urakra, ha vége van, de meg lesz azon elégtételem, hogy mindezek daczára teljesítettem hazám iránti kötelességemet és megmentettem hazámat a különben bekövetkehető közgazdasági krizistül. Hanem fogadtatnak el a javaslatok, akkor is meg lesz elégtételem, de az sajnos és fájdalmas lesz. Nem azért, hogy nem ígok itt ülni, (Mozgás balfelül.) higyjék el, hogy nagy kötelességérzet kell ahhoz, hogy

valaki, ki nem kénytelen vele, oly bánásmód mellett itt maradjon. Meg lesz azon általam nem kívánt, azon sajnós elégtétele, hogy igen rövid idő múlva minden, amit ez irányban tettem, a javaslatok el nem fogadása folytán beálló bajok által oly fényesen igazolva lesz, hogy nem lesz senki, ki szót merjen azok ellen emelni. Ajánlom a javaslatok elfogadását.

Tisza Kálmán.

Február 15.

Mindenekelőtt nem fogadhatom el azt, hogy amit itt a javaslat érdekében mondanak, azt mondani nem helyes, mert az az osztrák érdekeknek használ; nem pedig azért, mert a szövetség megkötése mindkét fél érdeke, nem, mert a védőnek a megtámadott javaslatok érdekében mindent el kell mondani, mert a nemzetnek joga van, hogy a kérdés minden oldalról megvilágítsa, a kormány is jogosítva van ennek megtételére, mert ha a javaslatok elvettétvén, az ország netalán kellemetlen helyzetbe jutna, épen a kormányt vádolnák azzal, hogy ő az oka, mert elmulasztotta az országot a következményekre figyelmeztetni.

Épen ezért fenyegetésnek, intimidálásnak nem mondható az, ha mi rámutatunk az elvetés lehető következményeire is, ha nem fenyegetés, nem pressio az, amit önök a javaslatok ellen elmondanak, akkor nem az az sem, ha mi az el nem fogadás veszélyeit elmondjuk.

A személyes megtámadásokra nem felelek, mert ezekre a parlamenti illem megsértése nélkül nem felelhetek. Kik ezt emlegették: mennyire jobb volt az absolutismus, a Bach-rendszer, ezeknek csak annyit mondhatok, hogy ez soha sem fog többé bekövetkezni. 1850-ben és azután, kiknek ma semmi szabadság sem elég, kik előtt minden ellenvéleményü rősz hazafi: vagy a külföld numero sicherében, vagy itthon biztosan elrejtve tartózkodtak. Mi, kik ma megvagyunk elégedve, ezen veszedelmes időkben nem oly csendesen elrejtve éltünk és ha ezen idők visszajönnének, ismét ugyanez fogna velünk és önökkel történni.

Külömben a több hónap óta folytatott kellemetlen személyes támadások engemet nagyban megnyugtatnak, mert ha valaki személyesen támad, ezt azért teszi, mert a javaslatokat különben sikerrel meg nem támadhatja, hanem erre egyetlen mód a személyes támadás azon elvnél fogva, hogy: „Calumniare audacter semper aliquid haeret“, azaz: azon személyek iránti bizalmat ingatni meg, kik ezen javaslatokat képviselik.

Mi tárgyalási eljárásunkat illeti, ezt leginkább azon urak kritizálták legélesebben, kik bennünket az utolsó időig kegyeskedtek támogatni, hogy mi okbul fessegetik ők leginkább a kormány eljárását, nem kutatom. De ha netalán ebben jelenlegi fellépésük igazolását keresik, hogy ezt ebben nem kereshetik, be fogom bizonyítani.

Vádjaik következők:

1. Miért mondta fel a kormány a szövetséget, ha a viszonyok az új szerződésre nem kedvezők.

2. A kormány folyvást hátrált, a minisiterelnök a megaláztatásokban meghurczolta a nemzetet.

3. A javaslatok elkésve terjesztettek be! a kereskedelmi tárczát nem töltöttük be.

Ha tudtam volna azt, hogy a tárgyalások ily soká fognak tartani, betöltöttük volna, nem azért azomban, mert Trefort nem ért hozzá, de mert két ily tárcza vitele igen terhes, máskor volt azomban eset, hogy egy ember két tárczát vitt és ez az országra káros nem volt.

Mi az elsőt illeti, azt mi is tudtuk és mindenki tudta, hogy pénzügyi viszonyaink rendben nincsenek, hogy azomban a keleti bonyodalmak, melyek azok rendezését lehetlenné tették, ily sokáig húzódnak, azt még akkor senki sem tudhatta.

A t. képviselő urak hivatkoznak a közvéleményre is; nem tagadom, hogy most több testületek ellenünk nyilatkoztak, akkor azomban a közvélemény képviselőjére hivatott képviselőház a felmondást követelte, elannyira, hogy nem volt senki, ki a felmondást nem kívánta. Midőn tehát azon urak, kik ma a közvéleményre hivatkoztak, ma megrónak azért, mert a közvéleménynek hódoltunk, legalább is méltánytalanok.

Nézzünk szemébe a hátrálási vádnak. A kormány a fogyasztási adókért Magyarország részére recompensatiót kívánt. Ez nem sikerült, de részben javításokat eszközölt, ennél fogva az egyességet megkötetendőnek vélte és ezelőtt majd két évvel nyíltan megmondta, mit tart kivihetőnek.

Es váljon hátrált-e azóta? határozottan nem. (Hát a banknál?)

Történt igenis a bankügyben. A kormány a bank-

báni ismert czélzatait el nem érhetvén, az ország érdekében levőnek látta, hitelviszonyaink rendezése czéljából elfogadni a bankegyességet, és itt elment azon határig, melyen túl már Magyarország államiságát hitte sértve. Es ez legyen magyarázata az annyiszor emlegetett leköszönésnek és új tárczavállalásnak. De midőn az követ el te te 11, hogy törvényszerűen mondassák ki, hogy a bankigazgatóságban a magyar állampolgároknak kisebbségben kell lenni, ebben a magyar államiság megsértését látván, azt tartotta, hogy ezt még az óhajtott kiegyezésért sem engedheti meg és a közbejött kormányalkotási kísérletek után hivatalát csak akkor vette vissza, midőn nézeteinek érvényt szerezni sikerült. Itt is tehát a magyar államiságot nem alázta meg, de fenntartotta. Elismerem, hogy a bankkérdésben némely más álláspontjával eltért, de ez ezelőtt egy évvel történt. A német szerződés tárgyában pedig azt mondom, hogy ha lehet, azt a vámszövetséggel együttesen terjesztem be, ha pedig ez nem létesül, beterjesztem önmagában az ellenzék hátrálási vádja tehát az igazságnak látszatával sem bír.

A késelem vádja sem áll; évek óta ismeretesek ezen tárgyak, az emelések jeleztettek, valótlan, hogy a házra kényszerhelyzetet erőltettem, nem igaz az, hogy 6n chaoszsal fenyegetőztem, Horánszky úr nem hallhatta ezt tőlem soha, legfeljebb azon hirlapokból olvashatta, melyek mindent reám fognak.

Azzal vádoltatunk: nem a külön vámterületet tűztük ki kiindulási pontul. Erre nézvo kijelentjük, hogy mindenáron! közös vámterületet a kormány soha sem

hangoztatott, nem áll az, hogy aki alkudozási alapul a közös vámterületet fogadja, az kénytelen a másik félnek megadni; mutatja ezt az, hogy az osztrákok a közös vámterületet fogadták el alapul és nem engedtek. De legyenek igazságosak, váljon, ha mi először az önálló területtel kezdjük és áttérünk a közös vámterületre, akkor mit mindent mondtak volna rólunk.

Kerkápoly úr fényesen beszélt a külön vámterület mellett és concludált azzal, hogy szívesebben venné a közös vámterületet. Ez uraim egyszerű következése annak, midőn valaki magában még nem küzdötte le az elvharczot és hol egyik, hol másik törik ki belüle.

Horánszky azt mondja: ne feledjük el a monarchia két államának egymáshoz! viszonyát és felvetette azon kérdést: mi lenne, ha a monarchia két állama a külfölddel különirányu szerződéseket kötne? Igaza is van, én nem fejtegetem tovább, de fejtegetéseit a külön vámterület híveinek figyelmébe ajánlom.

.Kerkápoly azt mondá: az nem ellenmondás, ha valaki azt mondja, ön óhajtom a közös vámterületet, de ha azt tisztességes feltételek alatt el nem érhetem, kész vagyok az önálló vámterület terére lépni! ez helyes, megszűnik azomban az lenni, midőn elérhetlen feltételeket követel. O ismeri ezen dolgokat és kérdem tüle: hogy ha nagyobb előnyököt lehetett volna biztosítani, váljon nem hatott volna-e ő oda akkor, midőn ez módjában állt, hogy az 5 év elteltévei a felmondás bekövetkezzék?

Én azt hiszem, hogy ha a jobb viszonyok legkisebb kilátása lett volna a sikerre, megpróbálta volna!

a bankra, a 80 millióra ók is, mások is alkudoztak, de még annyira sem jutottak, mint mi, csak ók szerencsésebb helyzetben voltak, mert beszüntethették a sikertelen alkut, miután még sem a vámszövetség, sem a bank le nem jártak.

A kormány az egyességet felmondta, mert az idő lejárt és ha 1876-ban fel nőm mondja, az egyesség szerint 10 évre ismét életben marad, a felmondást tehát nem a kormány akarta, de a törvény parancsolta.

A külön vámterületet illetőleg én sohasem mondtam azt, hogy az ország ezen jogáru 10 évre lemondjon, de azt mondtam, hogy amely ország valamely jogának gyakorlata más állammal bizonyos határidőre szövetkezik, ez a joglemondást nem involválja és ha ez nem állana, az 1867-iki szerződés után ma ezen ügyekről nem tanácskozhatnánk. Ismétlem, hogy ezen jogot én élőnek és fenntartandónak tekintem, hivatkozom gróf Lónyayra, hogy 1867-ben a 15-ös bizottságban ezen jognak törvénybe iktatását követeltem.

Ami a külön vámterületből eredendő nagy gazdasági előnyöket, a nagy vámjövédelmet, az ipar fejlődését illeti, nézetem szerint e három szempontnak együttesen eleget tenni nem lehet. Kerkápoly azt mondja: Austria retorsióval nem fog élni, mert szabadkereskedelmi politikát fogunk követni, az osztrákoknak még vámengedményeket is fogunk adni, Austria tehát saját érdekében lakosainak a nyers terményeket nem drágíthatja meg! ugyan kérem, ezen irány mellett hol szedik össze majd a sok milliókat. Végül azt mondják: Austria elnyomja a mi iparunkat,

még a posztóipar sem fejlődhetik, de mit gondolnak önök, hogy fejlődhetnék az azon esetben, ha önök az osztrák iparnál sokkal fejlettebb angol termékeket is alacsony vám mellett beeresztik.

Az angol iparra fel kell említenem egy elismert szakértő nyilatkozatát, ki Magyarország legrégebbi posztógyárát vezeti; az osztrák ipar mellett az ország bizonyos vidékein igenis lehetséges az ipar fejlődése, de ha az angol ipar szabadon behozhatja termékeit, akkor az teljesen lelketlenné válik.

Ami az osztrákoknak a retorsióvali nem élését illeti, én úgy látom t. ház, hogy ha Austria akarja, búzáinkat, lisztünket lenyomhatja, gazdaságunkat sújthatja anélkül, hogy fogyasztói lisztjét, kenyérét megdrágítaná, de sőt még olcsóbbá is teheti. Nem fognak ugyanis retorsionális vámokat követni, terményeinket a határon szabadon beereszti, de, differenciális vasúti tarifák útján, ki nem ereszti a külföldre s akkor a felhalmozott nyerstermények ára lenyomatván, akkor ő még olcsóbban fogja venni.

Egy képviselő úr szóba hozta, hogy a differenciális tarifákat ma is használják ellenünk; sajnós, hogy ez úgy van, de már sok tekintetben javított a helyzet, de még sok javítani való maradt fenn; ámde hogy javítani lehessen, kell, hogy a vasutaknál az osztrák kormány a magyart segítse. Ha azonban az ellentétek a két állam közt megindulnak, az osztrák kormány, törvényhozás, vasutak oda fognak hathatni, hogy Magyarország gabonatermelését lenyomják és élelmüket olcsóbbá tegyék.

Igaz az, hogy a külön vámterülettel módunkban áll Austria iparán oly sebeket ejthetni, melyek hosszabb idő alatt az osztrák ipart elpusztíthatnák, sőt arrul is meg vagyok győződve, hogy érzetében annak, hogy ha Magyarország elszegényedik, az osztrák iparnak legjobb piacza elvesz, ez az állapot hosszan tartó nem lehetne. De ezen kölcsönös kártétel nem nagy vigasztalás, mert a két állam nem egymás megrontására, de egymás hasznának előmozdítására van hivatva. Ezen küzdelmeket sem egyik, sem másik fél 'nem bírná kitartani sokáig! önök azt mondják, hogy Magyarország gyenge, én ezt tagadom, de beismerem, hogy a másik félnél közigazgatilag gyengébb. Nos uraim, ha ezen küzdelem, melyet egyik fél sem bír kitartani, megindul, előbb a gyengébb fél fog belefáradni és lesz azután azon álm helyett, melyben a külön vámterület fényes eredményét látjuk, olyan rideg valóság, melynek végén egy a mostaninál sokkal rosszabb *egyezséggel fog* a közös vámterület helyreállítani.

A közös vámterület szempontjából még következő vádak emeltettek: Magyarországnak a közvetett adóknál szenvedett nagy kárát ezen egyesség nem orvosolja ezen hiányt nem tagadom, tagadom azonban azt, hogy ezen kárt 1867-ben nem ismerték.

Az 1867-iki tárgyalásokból erről mindenki meggyőződhet, nemcsak Magyarország kárát ismerték, de azt is tudták, hogy melyik adónemnél van károsodás és voltak sokan, kik a fogyasztási adók közössé tételét követelték. Váljon ez politikai szempontból czélszerű volna-e? ezt fejtegetni nem szükséges. És az osztrákok

azt mondták: a cukrot, szeszt szívesen, de a söradót nem, erre ismét a magyarok azt mondták: így nem kell. Az akkori eljárás és mostani közt tehát e tekintetben különbséget tenni nem lehet.

Azt mondják: abban, hogy Austria a mi nyereségünknek piacot ad, nincs compensálva az, amit mi Austriának az által adunk, hogy iparának itt szabad piacot engedünk.

Én ezt egy perezig sem tagadom. Csakhogy méltóztassék meggondolni ezt, hogy ez 1867-ben nagyon is felemlítetett és épen ezen előnyök tudatában fogadtatott cl osztrák részről a quota megbatározott mennyisége. És hogy ez így van, mutatja az, hogy azok, kik ma a fogyasztási adók közösségéről és más ilyenmő parificatiókrul beszéltek, a logika által oda lettek vezetve, hogy a 30-as helyett 40-es, 42-ös quotát propo-náltak.

Én nem tartanám jó cserének a remélt nyereségért kockáztatni egy positiv fináncziális hátrányt. Es mi következik ebből? az, hogy a compensatio ránk nézve nem teljes, de részben megvan azon általam említett viszonyban és másfelül: alaptalan azon túlsó oldali nagy lárma, hogy Magyarország harminczat fizet és 50-es jogokat élvez, mert Magyarország 30-at fizet, de a többit megfizeti a közös vámterület által nyújtott előnyökben.

Azt is hallottam: hogy számítsuk ki előbb az előnyöket, melyek származnának, ha külön indulnánk és azonfelül az egyesség minden előnyeit. Már kérem, így még két állam soha sem egyezett, mert az egyes-

ség fogalma az, hogy úgy az egyik, mint másik fél, úgy a közgazdasági, mint politikai előnyök fejében tegyen engedményeket azokra nézve, a mikre, ha önállólag intézkednék, talán a maga érdekének megfelelőleg jobban intézkednék. És ennél fogva igen természetes, hogy míg az egyesség perfectté nem válik, mindenik fél elégedetlenkedik és óhajt minél több előnyt biztosítani és én nem tagadom, hogy bármennyire óhajtom is a monarchia másik oldalának javát, azon perczen megdöbbenve lökném el magamtul, ha azt a másik fél jónak mondaná, mert meg lennék győződve, hogy az egyoldalulag Magyarország érdekeinek figyelembevétele nélkül készült.

Azt mondják, hogy ezen tarifa mellett a külfölddel és különösen Németországgal szerződni nem lehet és ezért mindkét kormányt felelőssé teszik.

Először kérdés, ha váljon Németország nem akar szerződni, és ha ez Németország szándéka, mit én határozottan tagadok, akkor miért mondják azt, hogy ennek mi és nem a német kormány az oka.

Egyébiránt midőn kifejezem azon reményemet, hogy szerződések fognak köttetni, rámutatok, hogy miért szerződik egyik állam a másikkal. Egyik, hogy előnyös vámtételeket nyerjen, a másik, hogy a tarifa egyoldalulag fel ne emeltessék. Már most váljon akkor várhatunk-e inkább a mi érdekeinknek is megfelelő szerződést, ha előre is oly tarifát csinálunk, mely őt egészben kielégíti, vagy olyat, melyből egyes cikkekre kölcsön fejében neki engedményeket adhatunk. Részemről azt tartom, inkább remélhetünk engedményeket,

ha nem előre szállítjuk le, de a leszállítást a kölcsönös engedményektől tesszük függővé. Én azt tartom, az állam csak így köthet kereskedelmi szerződést.

Azt mondják: provisorium kell, de a provisoriumra is különbözők a nézetek, egyik nem mond időt, a többiek 2, 3, 4 évet, az egyik ezalatt a statusquot akarja fenntartani, Pulszky úgy akarja a provisoriumot, hogy azért javíttassék meg a cukor- és szeszadó és ujíttassék meg legalább az 1868-iki német szerződési tarifa és a bank.

Ami a statusquot illeti, hogy ebből mi haszon lesz, azt nem értem, midőn minden előny, mely a javaslatokban foglaltatik, ezt annál kevésbé értem, mert ez az 1868-at megelőzőtt általános vámtarifa, mely a jelenleg betejesztettnél majdnem minden tételében magasabb.

Tehát a statusquo elvesztése minden előnynek és megduplázása a vámtarifa állítólagos hiányainak. De ha már most Pulszky úr mindazon nehézségekkel, melyek a szesznél, cukornál, banknál mutatkoznak, megakarva küzdeni, akarja a provisoriumot három vagy négy évre, kérdem: miért nem akarja, hogy az ország hosszabb ideig pihenhessen?

Kell provisorium azért is, mert nincsenek adataink. Én azt hiszem, hogy biztos adatokat a sorompók felállítása nélkül nem szerezhethünk, épen azért nem biztosak ma sem adataink, de lesznek olyanok, amelyekre hozzávetőleges számítást tehetünk; ilyenek léteznek ma is, csak hogy ezeket nem úgy kell alapul felvenni, amint egy vagy más helyen fellelhetők, de critic kell azokat tanulmányozni.

Egy másik képviselő úr azt mondta: nem lévén adataink, nem tudjuk, hogy mennyit veszünk mi és mennyit nyernek az osztrákok, az osztrákok, ha meglátjuk mily nagy a nyereségek, nem fogják Vakarni azt megtartani; én megvallom, ezen okoskodást nem bírom szerény eszemmel felfogni.

Az egyezmény létre nem jöttének politikai következményeit illetőleg igen csodálom, hogy akkor, midőn Jókai képviselőtársam rámutat arra, hogy ha e kérdések meg nem oldatnak és provisorium, vagyis bizonytalan helyzet idéztetik elő, ez a monarchia népeinek egymás iránti érzületére minő hatással lehet, ha erre azt mondják, hogy ez poesis.

Én is tudom azt, mit Mudrony Soma úr felhozott, hogy a közvélemény néha jelszavakat ragad meg, néha szenvedélyes, azután lelohad; csakhogy én azt hiszem, hogy az ily szenvedély lelohad akkor, ha egy hosszú időre a kérdéseket megoldva látja, de nem fog lelohadni akkor, ha a pártok által évekig prémiummal folytattatik az izgatás. Igaza van tehát abban Jókainak, hogy ha itt azt hangoztatják, hogy az osztrákok a mi zsírunkat akarják és viszont az osztrákoknál azt hirdetik, hogy mi az ő kárukon akarunk boldogulni, akkor nem lesz meg a szükséges összetartás és hogy ez a politikai viszonyok teljes lazulására *fog* vezetni; ez nem poesis, de a szomorú valóságnak előttünk feltáruló szomorú képe. Hallottam azt is, mi hasznunk van, ha elfogadjuk is a javaslatot, mikor nem bizonyos, elfogadják-e az osztrákok.

En az itteni elfogadásban látom azon előnyt, hogy

az képes hatni az ottani elfogadásra is, mert két szerződő fél közt a végbefejezés rendesen akkor következik be; de fontosnak tartom ezt más okbul is, ugyanis a törvényhozásnak van itt három faktora, van ott három faktora, a mathesis szerint kétszer három hat. De nálunk történetesen kétszer három öt. Ha mármost a törvényhozásnak három faktora a javaslatokat elfogadta, akkor elfogadta a másik törvény hozásnak is egyik faktora. Nem fejtegetem, de ebből látható, hogy ez reánk nézve politikailag is előny.

Hallottam itt egy nagy igazságot, hogy ezen kormány jobbat nem tudott létrehozni. Tökéletesen igaz ez és én felteszem az ellenzőkről, hogy ők annak létesítésére, mit javasolnak, ha győznek, vállalkozni is fognak. És ezen feltétel alatt, ha az eddigi, csakis a negatív terén egyező nézeteket az actió terén egyöntetűvé tömöríthetik, fellépésük jogos, sőt ez kötelességük. És én nem vagyok oly szerénytelen, hogy be ne ismerjem, hogy ha az ország vezetését ismét azok veszik át, kik nemcsak a theoria terén bizonyították be pénzügyi és közigazgatás! jártasságukat, hanem 1867. év óta Magyarország pénzügyei és közigazgatása körül, a működésük folytán elért fényes eredményekkel gyakorlati képességüket is igazolták, azonnal oly mérvben helyreáll Magyarország hitele és az irántái bizalom, hogy nekik sikerülni fog az egyessöget jobb feltételek alatt létesíteni. Én egyrül biztosíthatom a tisztelt házat. Ha megkímélve az országot az átmeneti rázkódtatásoktól, fognak minélelőbb elénk terjeszteni jobb javaslatokat, vagy ha elénk terjesztik ezen általuk

megtámadott javaslatokat, én ugyan fogok magam gondolkozni arról, hogy minő politikai ethica volt a mostani kormánynak épen e javaslatok miatti megbuktatásában, de biztosíthatom önöket róla, hogy nem hátulról megtámadni, de szemben ölvédeni fogom javaslatokat.

A dolog megvan vitatva, minden ember megalakíthatja véleményét. Egyikfelül vannak a javaslatok a bennök fekvő jó és rosszal, melyek elfogadása esetében az ország 10 évig nyugalomban lehet, belügyeivel foglalkozhat és a nem könnyű politikai helyzettel szemben a monarchia érdekeit védelmezheti.

Másfelül állanak a provisoriumnak, vagy önálló vámterületnek délibábos, ismeretlen előnyei és az itt is létező bajok.

Bizonynyal mindenki lelkiismerete szerint fog szavazni, én elfogadom Horánszky azon mondatát, hogy a kormány mindenesetre felelős lesz. Csakhogy ha javaslatok el nem fogadtatnak, felelőssége abban fog állni, hogy nem volt elég lelki ereje és tehetsége meggyőzni a törvényhozás többségét arról, hogy azok elfogadása jobb, mint azok elvetése. De szemben azzal, hogy azt hiszem, hogy ellenfeleink, sőt ellenségeink is azt megtagadni nem fogják, hogy szorgalommal, szívóssággal, népszerűségünk kockáztatásával, mások szerint már is elvesztésével, mindent megtettünk, hogy ezen javaslatokat keresztülvihezzük, más felelősség minket ez esetben nem érhet. Hanem akkor a némelyek által tagadott, általam látott bajok, ha bekövetkeznének, amelyek hogy be ne következzenek, ha már egyszer az ország ezen útra lépett, senki nálunk melegebben nem ki-

vánja, de ha mégis bekövetkeznének: közös lesz velünk a szenvedés, közös a törekvés a bajok elhárítására; de azon felelőség, mely a hazafiui lelkiismeretet önmaga fellázítja, amely elúzi a szomekrül az álmot, azokat fogja érni, akik a javaslatokat el nem fogadják.

Gróf Apponyi Albert.

Január 29.

Az alaphang, mely ezen javaslat Indokolásán átvonul, azon állítás, hogy ezen javaslat egy per eminentiam nagy politikai kérdés, én azt hittem, hogy ez csak accessoriumát képezi és ez elsősorban egy nagy nemzetgazdászati kérdés.

Ma már azomban én is meggyőződtem, hogy politikai kérdés, mert ha végig nézek azon veszélyeken, melyek nemzetünknek életfáját fenyegetik, én nagyobb, súlyosabb veszélyt, mint azon általános elszegényedés, melynek lejtőjére immár jutottunk, nem ismerek.

Azért minden olyan kérdés, amely a nemzetgazdászati organizmusát érinti, nagy politikai kérdés.

Áttérve most már a dologra, mint azt különvéleményemben is kifejtettem, én a közös vámterületnek vagyok hive.

Ezen kereten belül keresem a megoldás kulcsát, keresem azon, melyeket az irodalom terén gr. Dessewffy Emil és társai már 1847-ben megpendítettek. Gróf

Dessewffy röpiratában programját előttem is érvényes szavakban fejtette ki; a jelen röpirat azon nézetemet fejt ki, melyek amellet harcolnak, hogy honunkban az austriai birodalommal teljesen vámmentes, a külfölddel pedig vámok által ugyan megszakított, de minden prohibitionális iránytűi felszabadított kereskedése legyen; azt mondja továbbá, ami kormányunkat illeti, míg a külfölddeli szerződéseknél ezt nem mondhatja: ime ez egy 37 millió lakosú nagy birodalom vasára, melynek belső forgalma teljesen szabad, mi mérsékelt vám mellett czikkeiteket bebocsátjuk, de tik is bocsássátok be, míg ezt nem mondhatja, addig nincs oly kedvező helyzetben, mint ha azt mondhatná.

Tehát az alapfeltétel: olcsó bevétel és biztosított kivitel, így lehet oly irányzatok létesítésére is törekedni, melyek együttvéve megérdemlik a magyar közgazdaszat! politika nevét, elválasztva ezen két tartozékától, a szabadkereskedés elvétül, elválasztva azon törekvöstül, hogy a nagy vámterület európai súlyát biztos kiviteli piacok élérése végett latba vessük, a közös vámterület képezhet meghajolást bizonyos politikai kényszerhelyzetek előtt, közgazdaszat! politikát azomban nem.

A törvényjavaslatok teljes szakítást képeznek azokkal, melyeket én, mint a vámközösség szükséges tartozékait felhoztam.

A javaslatok magukban foglalnak egy tarifát, mely vámemelést tartalmaz, mely a kereskedelmi szerződések rendszerével véglegesen szakít.

A tarifaemeléseket előadó úr kicsi nyli, én ellenkezőleg vélekedeml eltekintve attul, hogy az összehasonlító táblázatban már nem az angol pótconventiónak olcsóbb, de az 1868-iki német szerződésnek annál magasabb tételei szerepelnek, de attul el nem tekinthetek, hogy az ezüst helyetti aranyvám már 15 perczent vámemelést képez.

A vámemelések leginkább a textil-csoportban fordulnak elő, melyből egy elsőrendű, a ruházkodási szükséglet fedezendő, ott pedig a legnevezetesebb tételeket a nyers gyapjufonalak, pamutfonalak és bizonyos gyapjúárúk képezik.

A nyersfonalak vámjá a 30-ason felül 8-ről 12 írtra, tehát 50 százalékkal emeltetnek, a gyapjufonalak 1 frt 50-rül 8 frtra, tehát több mint 300 százalékkal emeltettek. A szegényebb osztály ruházatát képező gyapjúárúk 40 frtről 60—80-ig, tehát 50—100 százaléig emeltettek. Én az ily vámemeléseket kicsinyeknek tartani nem vagyok képes.

De erre azt mondják: hogy mi az osztrák iparnak a fennállására szükséges védelmet tartozunk megadni; iránta tekintettel voltunk és vagyunk is; ha mi kizárólag magyarérdekből indulnánk ki, akkor minden védelmi vámot le kellene szállítani a finánczvamok mértékéig. Ennél meg az angol pótconventionális vamok is magasabbak, tehát voltunk, vagyunk is tekintettel, de ennek is megvan határa és ez ott kezdődik, hol a vámemelés által sújtott közgazdaszat! érdekek nagyobb súlylyal bírnak, mint az emelés által védelmeztetni szándékolt érdekek, és ez áll a szándékolt vámemeléseknél.

A ház engeddd mével foglalkozni fogok némely osztrák iparral, én iparkodtam ezekről magamat tájékoztatni, ismerem az egész vámirodalmat, mely a jelen vámtételek mellett az osztrák ipar bukását bizonyítja. Ámde ha a tényeket tekintem, konstatálnom kell azt, hogy az osztrák ipar ezen vámtételek mellett virágzik, fejlődik és terjed. Csak azon tételeket veszem, melyeknél az emelést átvitték, veszem a pamutfonást.

Az Ausztriába behozott pamutfonal 1862—66-ig tett 400,000 mázsát, 1867—72-ig 860,000 vámmázsát, 1876-ig felment 1.119,000 vámmázsára. Pamutfonal készült az angol pótconventió előtt 1864—68-ig 2.277,000 vámmázsa, 1869—73-ig a pótconventio után 3.643,000, tehát épen 1.300,000 vámmázsával több, mint azelőtt. Ezen számokkal szemben a tönkremenésre nézve Tamásnak kellennem.

A gyapjúszövetek következőleg állnak: 1871—74-ig a bevitel volt 77,000, a kivitel 75,000 vámmázsa, 1875-ben a bevitel 77,000, a kivitel 75,000 vámmázsa, 1876-ban már a bevitel 70,000, a kivitel 74,000 vámmázsa, 1877 első felében pedig a bevitel még 10,000 mázsával kevesebbet tett.

E számok azt bizonyítják, hogy a gyapjuárforgalom activ volt. De én nagyobb súlyt fektetek arra, hogy évi kivitele 70—80,000 mázsa.

Már most, ha az egyenlő vámtételek mellett külföldön is versenyképes, azon állításban, hogy belföldön emelés nélkül megélni nem képes, csak azt látom, hogy az iparosok védvámigényeit soha sem lehet teljesen kielégíteni.

Az osztrák gyárosok falláciája következő: ezen agitatio hirdetői mindig figyelem nélkül hagyták azt, hogy az osztrák ipar nagyobb piacszul rendelkezik, mint bármi más, ez egyenlíti ki az előhaladottabb államok közti különbséget.

Az osztrák ipar zónája 1800 □ mfd 9.000,000 lakossal. Ezen concentrált iparterület körül terül el 9500 □ mértföld 26 millió lakossal.

Az osztrák-magyar monarchiában az iparos 22 százalék, a fogyasztó 80—90, míg Franciaországban és Angliában az iparos 35—40, a fogyasztó 60—65 százalék.

De mi a további következtetés? Az, hogy ebből a magyar fogyasztó terület teszi a nagyobb részt 5400 □ mértfölddel és 15 millió lakossal, ennél fogva az előnyt Magyarországnak a vámterületbe való belépése adja. Ennél fogva a tiszta méltányosság azt mondja, hogy az iparosigények megállapításánál tekintettel kell lenni azon terület közgazdászati igényei iránt, mely a kelen-dőséget adja.

De hol van a határ, ezt bajos meghatározni, de elvileg ott van, hol a vámtételek felemelése által lehetlenné tétetik a külfölddeli kereskedelmi szerződések megkötése. És azért, mert ezen tarifa a határt már túllépte, biztosan állíthatom, hogy Austria már ezen határt túllépte.

Különvéleményemben bebizonyítottam, hogy nekünk mire van szükségünk, betettem abba egy táblázatot, mely a gabonára, lisztre, gyapjúra vonatkozik, ez igazolja, hogy ezekből Austriába sok hozatik, ennél fogva

nem kizárólagos vevőnk, sőt igen sok terményfeleslegünk is marad, mely csak külföldön árusítható, e nélkül saját zsírunkban fulladunk meg. ezenkívül hasonló kimutatást lehetne kiállítani a műfáru, az állatokrul, a zsírral, a nyers bőrokrül.

Ez is egyike azon tételeknek, melyet senki sem tagad, sőt a vámbizottság is egy határozat hozatalát ajánlotta, mely a kormányt a külállamokkali szerződések kötésére utasított.

T. ház! ha jól emlékszem a kiegyezési tárgyalás folyamában ez már a harmadik ilyenmő határozati javaslat; első volt a bankügynél, a második a czukornál, a harmadik a vámügyrendezésnél; én nagyon tartok tüle, hogy ha a magyar törvényhozás ily ártatlan formákban fogja kifejezni akaratát, ezzel a törvényhozás tekintélyének hasznot nem teszünk.

Ámde elég nekem az, hogy a vámügyi bizottság theoriámat legalább ily alakban elfogadta, a kérdés köztünk csak az: mily nagyok a veszélyek, melyek a kereskedelmi politika Ösvényének elhagyásából következhetnek?

A kereskedelmi politika elhagyásánál óvóul a következő általános tétel szolgál: a mi kivitelünk nyers-terményekből áll, a nyersterményekre vámot semmi állam sem vet, tehát az idegen államok bevitelünket akadályozni nem fogják. Erre azt mondhatom, hogy a vám nem egyedüli akadály.

Az általános kereskedelmi összeköttetéseknek organismusa határozza szokszor, hogy eme piac honnan látja el magát. Hiszen mi a vámközösség védelmére

azt szoktuk mondani, nem attul félünk, hogy Austria magas vámtételekkel fogja kizárni, hanem attul, hogy mihelyt csökken sokféle kereskedelmi Összeköttetésünk, Austria szükségletét nem a mi területünkről fogja fedezni. De áll-e azon állítás, hogy semmiféle állam sem vet vámot nyersterményeinkre?

Ezt a magyar kormány épen nem mondhatja, mert a legutolsó stádiumban az osztrák iparvámokért compensatióképen a nyerstermények behozatalára vámot követelt.

De nem lehet erre számítani azért sem, mert ma különböző irányok uralkodnak. A francia javaslat 75 centime vámot vesz 100 kilogrammtól, a németek nehezen egyeztek be a gabona vámmentességébe. Németországban az iparosok vámleszállítást, az agráriusok azomban vámvédelmet követelnek nyersterményeiknek.

42 német kamara azt mondja, hogy érdeke nem magasabb vámokat, de biztos piacokat kíván; felette jellemző a gyapjuszövetekről jelentése: „a legtöbb kamara kevesebb súlyt fektetett azon magasabb védelemre, melyet a német vámtól nyerhetnének, hanem mindenképp felett arra, hogy a külföldi vámok a németországiakkal parifikáltassanak.“ Elsősorban tehát idegen vámtételek mérséklésére törekcsenek, paritást keresnek ezekben a belföldi vámolással és csupán akkor tartják a német vámok oly felemését, mely a létesítendő paritást megközelítse.

Ezen törekvés érdekes reánk, mert midőn piacot keresnek, szemeik Oroszország felé fordulnak. Már most senki sem tudja Oroszországban mily fordulatok

állnak be, sőt valószínű, hogy a háború után a belttgyekre a közvéleménynek egyik vagy másik irányban befolyása lesz. Ezen befolyás arra fog irányulni, hogy a prohibitív rendszer lazíttassék. Már most nem kell egyéb, mint hogy találkozzanak a német és orosz kereskedelmi mozgalmak. Ha már most az oroszok kedvezményt adnak a német gyártmányoknak, a németek az orosz nyersterményeknek, akkor nyersterméneink a német piacra ki lesznek szorítva.

Ezek nem chimera, hanem alapos aggodalmak. Lehet, hogy valósulnak, lehet hogy nem, aki tudja, szavazza meg a javaslatot találomra, pusztán suppositióból, egyéni optimusból, én erre képtelen vagyok.

Hanem tagadják azt, hogy a jelen javaslat szakítás a szerződési kereskedelmi politikával, kötni fogunk, mint kötöttünk eddig és mi azon az ösvényen akarunk haladni, melyet önök ajánlottak.

Én nem vonom kétségbe, hogy kormányunk és a többség ezt akarja, de váljon tőlünk függ-e ez? Nem. Az nemcsak tőlünk, de Auszriától is függ, ennél fogva mielőtt oly helyzetbe hoznánk magunkat, hogy a másik fél beleegyezése nélkül közgazdasági létünk megmentésére lépéseket ne tehesünk, tájékozunk kell magunkat a másik compaciscens fél irányára. Ha a németek főiránya a szerződések kötése, Auszriában az irány teljesen ellenkező, a bécsi, prágai, reichenbergi iparkamarák iránya egy, a prágai ezt így fejezi ki: „Dér Tarif müsste ein allgemeiner ausnahmslos geltender sein, dürfte daher nicht mehr durch Zollverträge modificirt werden.”⁴⁴

Az autonóm tarifának módosíthatlan fenntartására törekednek tehát az osztrákok, a tarifa irányzata és szelleme valódi képmása az osztrák iparosok kívánalmainak. Midőn pedig látom azt, hogy a tarifapolitika oly tendenciák befolyása alatt áll, mely fősúlyt nem is anynyira a vámok emelésére, mint a külfölddeli szerződések megkötésére fektettek, akkor nagyon meg van engedve a kétely, váljon leszünk-e képesek óhaj-tásainkat érvényesíteni?

De minő állást foglal el ezen aspirációkkal szemben a leendő osztrák kormány, mert most nincs.

Minő állást foglalt el tehát a volt kormány? Talán visszautasította vagy desavuálta az ily tendenciákat, mint azt Magyarországgal szemben tenni kötelessége lett volna? Ily visszautasításnak nyoma sincs. De igenis olvastam az ellenkezőt; a magyar kormány iránti tekintetből ugyan nem mondja ki nyíltan, de aki a sorokból érteni tud, kiolvashatja, hogy a ministerium a nekik obnoxius kereskedelmi szerződések megkötését gátolni feladatának ismeri. Méltóztassanak meghallgatni a két idézetet: „Als allgemeinerZolltarif ist bestimmt für allé Staten gleichmässig in anwendung zu kommen, ohne Rücksicht darauf, ob mit denselben, besondere Vertragé abgeschlossen sind oder werden, durch welche ausdrücklich die meist begünstigten Nationen zugesichert wird.^u A másik a német szerződésről ezt mondja: „So war es doch nicht möglich, dér Kegierung auf die entgeltige foststellung dér Grundlagen ihrer Handelspolitik zu verzichten, oder eine, ihrer überzeugung nach eine unsern Ver-

hálnissen nicht entsprehende Basis acceptiren", tehát azon tarifa és kereskedelmi politika, mely az eddigi alapon Németországgal a kereskedelmi szerződés megkötését, (mert csak ezen fordult meg) az akkori kormány nézete szerint, a mi szükségleteinknek meg nem felelő kereskedelmi politika. Én a Motiven-Bericht egész tenorjából és az idézett mondatokból világosan látom a conventiót a védvamos törekvésekkel, de ez egyéni fogalom, annak ellenkezőjét, ama tendenciák nyílt visszautasítását azonban senki sem láthatja. De van még egy körülmény, mely azt bizonyítja, hogy az osztrák kormány a kereskedelmi szerződések terére lépni nem akar, ez az önalkunak természete, mely a magyar és osztrák kormány közt létrejött és a tarifában nyert kifejezést.

A magyar kormány ragaszkodik a finánczvamoknak a kikötött magasságban! fenntartásához, az ellenérték, melyet ezért az osztrák kormánynak nyújt, az iparvámok.

Már most kérdem: csupán egy időre akarja-e a kormány ezen finánczvamokat létesíteni és fenntartani? Én azt hiszem, hogy állandósítani akarja. De ha állandó az ár, állandó az ellenérték is, amelyet nyújtunk, tehát soha sem fogunk szerződéseket köthetni.

Engemet azon tekintet, hogy ezen pontok körül új alkudozások fognak kezdetni, vissza nem tart, mert nekem nem kell az egész alku.

Nem akarom pedig következő okokból: Először nem, mert a finánczvamok problematikus haszna által nem látom compensáltatni azon halálos dőfést, melyet

közgazdaszatunkban szenvedünk, midőn egy fonák, érdekeinkkel ellenkező kereskedelmi politika terére tereltünk. Másodszor, mert én ugyan a fiskális természetű vámoknak ellensége nem vagyok, de abbul compensationalis objctumot csinálni nem akarok. Nem akarom azt, hogy minden szegény polgári háztartás Austriában, melynek fogyasztása kávéban, petróleumban, szóval a középosztálynak ma már nélkülözhetlen szükségleti tárgyaiban napról-napra megdrágíttatván, az osztrákok azt mondhassák: „Ezt mi Magyarországnak köszönhetjük. “ Nem akarom azt, hogy az osztrák, magyar iparos hiszékenységünkért kinevethessen és az osztrák közönség zöme előtt nevetséges színben tűnjünk fel. Most már áttérek a politikai szempontra.

A politikai szempont úgy a traditiónál, mint legmelegebb meggyőződésünk, bizonyára a ház ez oldalán talál legnagyobb méltánylásra. Annak legszembeszökőbb evidentiájára volt szükség, hogy a tervezett alku az országra oly végzetlen káros, hogy mi ama nagypolitikai momentumok daczára, sőt annak helyes méltánylása folytán e tárgyban ellenzéki állást foglaljunk el.

Amint a dolgok ma állanak, nem látok ellentétet az ország közgazdaszat! és a monarchia politika! érdeke közt. En azt hiszem, hogy oly szerződés létesítése, mely az egyik, vagy másik fél érdekeit sérti, a monarchiára veszélyesebb, mint akár a közgazdaszat! szakítás.

E tekintetben ismét gróf Dessewffy Emilre hivatkozhatom: „a vámügyi eligazodásnak állandóságot ígérő megoldása csak az lehet, mely ezen szempont igényeit

kimeríti a nélkül, hogy az eligazodó felek akármelyikéül a nyerhető haszon értékét meghaladó tetemes, és ekkép józanon tőlük nem követelhető' áldozatokat nem kíván."

Ez ami engemet vezérel, mert ha az egyik féltől a hasznot tetemesen meghaladó áldozatot kívánunk, akkor a monarchia organizmusába ily kiegyezésnél szétrobbantóbb elemet nem rakhatunk le. A monarchia állandó érdekeit akarják-e azzal megvédeni? vagy talán a feszült európai viszony szempontjából akarják-e azt minden áron létesíteni, mely elől senki el nem zárkozhatik; ha a monarchia érdekében, akkor az előadottakhoz azt teszem, hogy a tarifára létrejött a szerződés, de a kereskedelmi politikára nem.

A magyar kormány a jövőre is fog akarni kereskedelmi szerződéseket kötni, az osztrák azonban, a látszat szerint, ellenezni fogja.

Hát azt nevezik önök kiegyezésnek, midőn ilyen ellentétek, a törvényhozási bureaucratismus, a mindenáron való elintézés vágyának kifolyását képező formai megoldás keretébe szoríttatnak? Ezt, tisztelt ház, én chaosnak nevezem.

Es ha a chaos kevésbé veszélyes addig, míg a kibontakozásnak reménye létezik, végzetlen veszélyes, mikor nincs törvényes út, hogy abból valóságos egyetértésre és ezen alapuló kölcsönösen kielégítő alakításra juthassunk.

De utalás történik azon felhőkre, melyek a politikai láthatár keleti részén feltornyosulnak és amelyek hozhatnak igen is romboló vihart, hozhatnak talán oly

égiháborút, amely az immár tarthatlan európai helyzetnek véget vet s a politikai légkört tisztítja.

Én t. ház azon véleményben vagyok, hogy ha azon pillanat megérkeznék, ahol a keleti vihar előtt érvényesülni kellene a monarchia népei közt létező solidaritásnak, akkor a 20 vagy 24 frtos kávévám, akkor a 450 vagy 600 grammal kezdődő vámemelés problémája a gyapjuáruknál el fognának tűnni a nagy perczek igényei előtt; akkor hiszem, hogy a monarchia népei követni fogják a haza és monarchia zászlóját, akár ki legyen az, ki azt kezében tartja, akár mi mást tett legyen is, mi a népek megnyugvását nem bírja.

De ha éppen összeköttetésbe akarjuk hozni a most megoldandó kérdéseket azon solidáritási érzelmekkel, amelyekre talán nem sokára szükségünk lehet, akkor kérdem, micsoda fog arra kedvezőbben hatni: az, ha épen most megkötöttük az egyességet, amelynek eredménye a monarchia mindkét részében a legnagyobb elkeseredés azon tudattal, hogy 10 évig annak bilincseiből menekülni nem lehet, vagy az, ha látva, hogy most gyorsan egy méltányos, a monarchia mindkét részét kielégítő egyesség élném érhető, azt mondjuk: egyezzünk ki ideiglenesen, teremtsünk egy alapot, amelyen a legközelebbi súlyos megpróbáltatások napjaiban együtt megélhessünk, mert azután van reményünk, hogy új alapon, a monarchia mindkét részét valóban kielégítő egyességet létrehozhatunk.

Ajánlom határozati javaslatomat.

Gróf Apponyi Albert.

Február 16-án.

Nem foglalkozom az előttem szólók ellenmondásaival. A mostani vitáknak van egy illustris halottja: a statisztika. Nem azon értelemben veszem azt, melyben a halálozás (persze későbbi feltámadás mellett) e tudományon gyakran megesik, hogy rneghurczoltatik minden irányban, hogy felhasználjatok önkéntes számcsoportosításokra, ámbár ez is megtörtént, — hanem tisztán és világosan kimondatott rá a halálos ítélet ezen vita folyamán.

A kormány és az őt védő képviselő urak, a saját maguk által előterjesztett adatokra kimondták a perreatot. Midőn ennek logikai következtetéseként egyes képviselő urak azon követeléssel álltak elő, hogy tehát szerezzünk hitelesebb és alaposabb adatokat, akkor előállottak azzal: nem érnek semminemű adatok semmit, hogy — majdnem ezen szóval lett mondva — az egész statisztika humbug. Ha ennek ecsetelésébe bocsátkoznám, sikerülne talán a háznak egy nem egészen unalmas félórát szerezni.

De én ezt mellőzöm. Három tétel volt az, melyet a javaslat védői bizonyítani igyekeztek:

Az egyik, a vámemelések nem nagyok, a házára nagy terhet nem rónak.

A másik, hogy kiviteli érdekeink veszélyeztetve nincsenek, mert az osztrákérek is a szerződéses kereskedelmi politikának folytatását követeli.

A harmadik, bármily súlyosak is az aggályok a

politikai helyzet komolysága miatt, a jelenlegi rendezetlen állapotot véglegesen meg kell oldani.

Az elsőt iparkodott bizonyítani a kereskedelmi tárcza jelenlegi vezetője; értékre redukálva egy lajstromot olvasott fel az új tarifában levő vámtételekből és azt mondá: nem tekinthető védvámoknak oly tarifa, melynek tételei az áruk kereskedelmi értékének 2—15 százalékáig ingadozik és mely a leginkább védvámok tételénél, a gyapjuszöveteknél sehol sem magasabb $15/100$ ^{tu^p^l}.

Honnan merítette ezt minister úr, nem tudom, annyi azonban igaz, hogy ez a szakértőknek a vámügyi bizottság előtt tett nyilatkozataitól és a lajsthan-túli irodalom adataitól eltér. Nevezetesen a vámügyi bizottságban konstatáltatott, hogy a presidentnél a vám 18—20, a pilotnál 43—57, az uniónál 22—37 százalék. Most azt mondja a minister úr, hogy ez a behozatal felét, azaz 16,200 mázsát tesz, — már, hogy most hogy lehessen a vámtétel 15, midőn az összes vámtétel fele 18—50, csekély eszemmel felérni nem tudom! hasonló hibákat találtam, alkalmasint csak gyarló felfogásom következtében, a pénzügyminister úr számcsoportozataiban.

Pénzügyminister úr iparkodik kiszámítani a gyapjuszöveteknél mutatkozó teher többletet és alapul veszi az Austriában gyártott mennyiséget. Azt mondja: a monarchiában feldolgozás alá kerül körülbelül 300 ezer mmázsa gyapjú, mi posztóra átdolgozva 173,000 métermázsanak felel meg, ebből levonva 31,000 métermázsa kivitel, marad 141,000 métermázsa, mely a kö-

zős vámterületen gyártatik és fogyasztatik. Erre alapítja az új vámtételek folytán! megdrágulást. A tisztelt pénzügyminister úr azonban, ki azon intést intézte hozzám, ne túlozzak, ne keressek mesterséges számcsoportulásbul argumentumot, kifelcdte azt, hogy a monarchiában feldolgozás alá eső nyers gyapjún kívül 20—21,000 mázsa beviteli többlet van gyapjufonalakbul, melybül 16—18,000 mázsa gyártatik, ezen csekélységet a számításbul egyszerűen kifejedte.

Minister úr azt mondja: helytelenül jártam el a pamutnál, mert első tételem a pamutkrizisbül való, kifejedtem az orsók számát, mely nem emelkedett, de csökkent, végre, hogy nagy bölcsen szándékosan elhallgattam bizonyos általa felhozott behozatali számcsoportokat.

Az elsőre elismerem, hogy jobb lett volna, ha nem ezen korszakbul veszem, mert argumentumomra ugyanazon választ nyерem.

Az 1856—61. év átlaga 798,000 vámmázsa, 1876-rul 1,119,000, tehát az emelkedés 40 százalék, ezen számításbul kihagytam a minister úr által perhorreskált évet és reményiem nem fogja tagadni, hogy Austriában a pamutipar nem haldoklik.

Az orsósámra is elfelejtettem hivatkozni; ő mondja, volt 1.800,000, van 1.600,000. De azt hiszem, hogy aki valamit elfelejtett, az nem én voltam, de minister úr, ő elfelejtette, hogy midőn az orsósám leszállt, a legtöbb gyár a kéziorsó helyett, a selfactor mechanikus orsót használta, melybül 1 felér 5-tel. Ezt tekintve, alig képzelhető, hogy az 1.600,000 fel ne ért volna az 1.800,000-rel.

Azt mondja továbbá: elfelejtettem megmondani, hogy míg 1866—69-ig a bevitel átlaga 9,800 mázsát tett, ez már 1870—75-ig 24,800 mázsára emelkedett.

Én ezt nem felejtettem el, de szándékosan nem hoztam fel, mert én nem a pamutszövésről, de a pamutfonásról beszéltem, különös azomban miniszter úr okoskodása, ki midőn a pamutfonás vámemelését hangoztatja, ezt a pamutszövés adataival kívánja igazolni, holott, ha adatai valamit érnek, ezek csak a pamutszövésre alkalmazhatók, a pamutfonalakra vetett vám pedig éppen az ellenkezőt bizonyítja.

Ezek után én is kérdehetném a miniszter úrtól: mi ezekből a tanulság? De én nem mondom meg, mert én nem érzem magamat hivatva, mint miniszter úr, az oktatásra. De egyet szerénytelenség nélkül kimondhatok, hogy én azon miniszter! padokrul, melyekről akkor, midőn a gyapjuárak beviteli vámja 18—57 közt ingadozik, az mondatik, hogy a maximális tétel 15, azon miniszter! padokrul, melyeken akkor, midőn az osztrák posztókészítésre nézve számítás történik, 46—50,000 mázsa fonal behozatal ignoráltatik, azon miniszter! padokrul, ahol, midőn a fonásról van szó, a szövetre vonatkozó adatok hozatnak fel, onnan ilyen figyelmeztetést egyáltalában el nem fogadhatok.

De váljon olyan nagy-e a megterhelhetetés, mint azt a miniszter úr állítja, most már talán ő is rááll azon alkura, fogadjuk el úgy, a mint ő felállította: 1.800,000 a belföldi termelésnél és 370,000-ben a behozatalnál.

Tóth Vilmos képviselő úr azt mondta: nem kell

az egyes tételeket külön venni, hanem a tarifát a maga egészében kell venni, elfogadom.

Ha a tarifából eredő terheletés összegét akarjuk venni, akkor nekünk a finánczvamokat egyszerűn figyelmen kívül hagyni nem lehet. De hiba lenne több súlyos kipróbáltatáson átment nemzetünket, egyszerre fináncziális és iparvédelmi vámmal terhelni. Ezért úgy az ipar, mint finánczvamokat számítani fogom. A 10—11 millió finánczvamokból terheletésünk 3 millió, a gypjúnál a minister 2.200,000-et számít, másokból Trefort minister számított 350,000-et vagyis összesen 5.500,000 az, mit a kormány ad usum delfin! bemutatott, hol van még a pamutvám terhe, hol a kikészítési eljárásból eredő többlet, ha mindezt összevesszük, kijön azon 8—9 millió, mit Lónyay számított.

Tóth Vilmos és Plachy azt mondák: az egyéni terhet kell számítani; a vámügyi bizottság szakértői egy öltözet többletét 80-ra számították. Azt mondák: nem mindegy-e, ha kabátunk 80 krral drágább lesz. Elhiszem, hogy nekünk mindegy és ez nem is minket fog sújtani, mert nem a mi, de a szegényebb osztály által hordott olcsóbb szövetek vámja emeltetett. Kiszámított, hogy egy 5—6 tagú kis polgári háztartásnál fel lehet venni, mint emelési többletet a kávévám-ból 3 frtot, a petroleumból 9, hús drágulásba 3 frtot, tegyünk ehhez 2—3 öltözéket, mely 70—80 krral több, mindent összeszámítva tesz ez 16—20 frt évi többletet. Kérdem: csekély-e, megvetendő-e ezen tehertöbblet? Nagy teher ez egy szegény háztartásra, mely nem küzd ugyan nyomorral, de küzdenek az élet normális nehéz-

ségeivel. Én pedig azt hiszem, hogy ezen osztályok képezik minden egészséges társadalomnak talpkövet, ennélfogva a törvényhozás különös figyelmére méltatandók.

Melyik azon Perez, melyben azon tehertöbblet az országra rádiktál tátik és mi történik ezzel egyidejűleg. Ezzel egyidejűleg a nemzet termelési jövedelmi forrásai sokkal kedvezőtlenebb helyzetbe hozatnak a fogyasztási adóknál! változások által, a kivitel ingatlanabb alapokra fektetésével, a kereskedelmi politika elhagyásával.

Miért mondom én azt, hogy ezen újabb kísérletek a sikertelenség magvát hordják magokban. Állítom azt azért, mert igen valószínű, hogy ha ezen autonóm tarifa megszavaztatik, a lajthántuliak vagy nem szerződnek, vagy csak oly feltétel alatt, melyek mellett sikertelenek lesznek. Ennek bizonyítására fel fogok olvasni két hivatalos nyilatkozatot.

Egyik a bécsi Beichsrath küldöttségének nyilatkozata: „Als es sich um feststellung von Zollsätzen handelt, welche auf eine mindestens Zehnjährige dauer berechnet ist, und nicht bei der ersten besten Gelegenheit, in ihrer vesenheit erschüttert, oder grade umgestossen werden dürfen.“ Ez tehát a bécsiek felfogása.

Chlumetzki minister úr ezt mondja: „Die vorlage soli in ihren Hauptpunkten, die unabänderliche Grundinge unsörer Zollpolitik für das nächste Dezennium sein.“ Az unabänderlich változhatlant jelent, ezt én úgy tudom kiegyeztetni a magyar ministerium nyilatkozatával, mint a minister urak a mi álláspontunkat, hogy mi a vámközösség hívének valljuk magunkat, de a jelen

előterjesztésnek opponálunk, tehát csak platonice akarjuk; az osztrák kormány is, hogy itt nagyon meg ne ijedjünk, platonice a szerződés barátjának vallja magát. Igen is, meg fogják akarni kötni, de lehetetlen feltételeket fognak hozzá kötni, van erre a múltban is példa, melyre ismét Chlumetzki beszéde figyelmeztetett. A Németországgal megakadt tárgyalás a kormánypárt által felhozott, én erről, tekintve a megújítás lehetőségét, nem szóltam, miután azomban felhozott, reflektálni kell rá. A kormány nyilatkozata, habár csak implicite, magában foglalja Chlumetzki nyilatkozatát, ő ugyanis azt mondja: „következő ellenvetés tétethetik, ámde mit használ az elvbeli ragaszkodás a szerződési politikához, ha tényleg kereskedelmi szerződések létre nem jönnek.“ A német szerződés nem jött létre állítólag „Weildie Regierung am ihren höben Zollsätzen festgehalten hat, weil also der vertrag an ihrer Schutzzöllnerischen wellleitaten gescheitert ist.“ Erre a minister azt válaszolja: „Meine Herren, es ist thatsächlich richtig, das der vertrag gescheitert ist, beziehungsweise die Verhandlungen sind abgebrochen worden, das kann man nicht leugnen. Dass wir festgehalten haben, im grossen ganzen am jene positionen, die heute im Zolltarif niedergelegt sind, das wird niemand in abrede stellen.“

Hát azt mondhatjuk: habemus confitentem röm. Az osztrák minister egyszerűen kijelenti, hogy a tárgyalások közben nagy erélylyel ragaszkodtak azon tételekhez, melyek e tarifában le vannak fektetve. (Treffort minister közbekiált: tovább tessék olvasni). Hát tovább azt mondja: „Aber meine Herrn! ich glaube

nicht, dass es gut ist, dér Regierung daraus einen Vorwurf zu maciien.“ Nem tudom, ezt kívánta-e a minister úr felolvastatni, de talán mást akart, melyet nem olvasott fel, de reá élénken emlékezem, azt mondja, bogy: min szenvedett tulajdonképen a Németországgal kötendő szerződés hajótörést? azért nem mondhatja meg, mert maga sem tudja.

Éhez egészen hasonlót mond a magyar kormány, én ezekben ismét olyat látok, amit gyarló észszel nem vagyok képes felfogni; bevallja, hogy ők a tarifa magas tételeihez ragaszkodtak, de azért még sem tudja, miért történt a szakítás. Ez épen olyan, mintha valakit azzal vádolnak, hogy más valakit lelőtt és azt mondja: az igaz, hogy rálöttem, az is igaz, hogy meghalt, de hogy miért halt meg, nem tudom, azt magam sem vagyok képes megmondani.

De tovább nem folytatom, mert lehet, hogy későbbben kisül, hogy Németország merevségén tört meg. En az idegen hatalom előtti meghuny ászkodásnak és capitulációnak szószólója sem e házban, sem azon kívül soha sem leszek.

Én tartok tüle, hogy a monarchiának két kormánya abba az állapotba jutott, melyet jelzett egy igen sajátságos tévedés, mely valamikor egy osztrák tiszt conduit-lisztájában előfordult. Az egyik rovat így hangzik: „az ellenség előtt“, a másik rovata: „a civilistákkal szemben“, tévedésből így töltettek be: „az ellenség előtt békülékeny“, „a civilistákkal szemben vitéz.“

Én tartok attul, tisztelt ház, hogy a monarchiának vezetése hasonló tévedésekbe esett. Vitézkedő volt, eré-

lyes, merész a kereskedelmi politika terén, hogy egyébként a külpolitika terén milyen volt, azt ma ecsetelni nem tartozik a napirendhez.

Habár ezen themánál sokszor a humor terére léptem, egy dolog szomorúsággal tölt el: annak észlelése, hogy az, amit kiegyezésnek neveznek, az csak thema, a külső és tisztán formai tételeknek oly halmaza, melynek alkalmazására, ki fejlesztésére semminemű egyesség sem létezik és tekintve a tényt, mi annak minden részlete: a benső valótlanág és ez az, ami engemet annyira elszomorít. Valótlanág igenis, mert míg az egyik fél a szerződések megkötésére gondol, a másik rész nem mondja ki, de azt gondolja: nem fog szerződni.

De benső valótlanág jellemzi azért is, mert a Magyarországra háritott áldozatok az osztrák iparnak méltányos tekintetbe vétele czimén indokoltatnak, minek lajthántúli jelszava a nemzeti munka oltalma, ennél azomban kereskedelmi politikában még nagyobb humbug nem űzetett. Igenis egy hatalmas ligának, a színnyomóknak, pamutszövőknek, pamutfonóknak egyoldalú védelme ez, melyért a többi iparosok nyögni fognak. Azt hiszik, hogy a pamutszövészetre mindegy az, hogy ha az általa feldolgozott félgyártmány vámja 50-nel emel-tetik, holott saját gyártmányainak egyéb fajánál semmi védelemben nem részesül, más oldalrul pedig elvesztik a kedvező német piacot. Bizonyítják ezt azon pamutszövők tarifa elleni bizonyítványai, kik 25 millió álló és 15 millió forgó tőkét képviselnek és 25,000 emberrel dolgoztatnak, de persze ezek nem egyes ipar-feudálisok. A Reichsrathhoz benyújtott folyamodványokon kívül az

én asztalfiókomban is számos átiratok vannak, melyet az osztrák iparosok nekem küldtek. Nagyon sajnálom, de nem nevezhetem meg az illetőket, mert ezáltal kitenném őket a clique haragjának, de egyes képviselőknél leveleiket kész vagyok megmutatni és általában annyit mondhatok, hogy az illetők 12,000 vámmázsát exportálnak.

A megkülönböztettek kivitele 20—30 millió, a monarchiáé 580 millió. Ez lehet akármi, de ezt a nemzeti munka oltalmának nevével feldíszíteni nem egyéb, mint egy óriási hazugság.

Ma azonban nem ezen consideratiókban fekszik az eldöntésnek súlypontja, de a szavazásnál más tekintetek fognak dönteni. Ami itt ezen javaslat védelmére közgazdasági tekintetből elmondható, csak azért mondatott el, hogy a közgazdasági elveknek megsemmisítését némileg palástolja.

Azt mondják, bármily gyarlók is e javaslatok, a kiegyezést véglegesíteni kell, mert a monarchia külpolitikai crisis előestéjén állhat.

Tisztelt ház! véghetlen nagy súlylyal bírna ezen argumentum, ha engem arról meggyőznének, hogy a monarchiának és Magyarországnak létalapjai azt követelik, hogy most egy közgazdasági és pénzügyi áldozatot hozzunk és én ha meggyőznének, azonnal letenném a fegyvert. De én ezen argumentumban, amint az ma használtatok, nem látok egyebet, mint egy magában helyes és nagy nyomatékú szempontnak egyoldalú használatát.

Ennek a szempontnak volt egy bizonyos jogosult-

sága addig, míg a külpolitikai helyzet csak abban állott, hogy lehet egy nagy rázkódtatás, melynek sikeres leküzdése után helyreáll a statusquo, míg azt lehetett hinni, hogy a magyar nemzet és monarchia körülbelül azon létviszonyok közt fog élni, mint eddig. De e stádiumon már a külbonyodalmak túlmentek.

Nem vitatom, kinek hibája ez, de ma már úgy vagyunk, hogy akár áll be a rázkódtatás, akár nem, azon nemzetközi viszonyok, melyek közt a magyar nemzetnek a létért küzdeni kell, kedvezőtlenebbek lesznek, mint voltak eddig. Nem helyesen definiálja tehát a helyzetet az, aki azt mondja, hogy a nemzetnek, a monarchiának nehéz napjai lesznek, mert a nemzetnek és monarchiának nehéz évei állnak előttünk és ha arrul van szó: váljon a napokra kell-e nagyobb tekintettel lennünk, vagy az évekre, szerintem az évekre való tekintet az, mely dönt s ez az, amelyet kiegyeztetni iparkodom, de melyet alá nem rendelek a napokra, az órákra szóló tekinteteknek. A magyar nemzetnek e nehéz években, melyek reá várnak, nemcsak az eddigi, de ennél nagyobb mérvére lesz szüksége az anyagi és szellemi erőnek.

Nem tudjuk, minő absorptionális törekvések fogják fenyegetni, nem tudjuk, minő új alakulások veszélyének elhárítása veendi igénybe folytonos erőfeszítésünket. Mikor ily éveknek nézünk elébe, a közigazdaszat!, mint politikai szempont azt kívánják, hogy mindent kerüljünk, mi a nemzet erejét apasztja, gyengíti; ennélfogva a nemzet erejét főleg politikai szempontbul kell dupla figyelemmel ápolni.

És midőn erre a módot keresem, mást nem találok, mint a ministerium által perhorreskált provisoriumot. Én bízom ezen provisoriumnak létrejöttében, annak tűrhető feltételek alatti megalapításában ugyanazon okbul, melybül nem bízom a javaslatok üdvös voltában, nem bízom pedig, mert a lajthántuliak egész más szellemben fogják fel, bízom pedig a provisoriumban azért, mert az ezt követelők száma a Lajthántul épen annyi, mint nálunk.

Ezen eszme alapján ne féljen a ministerelnök úr, fogunk módot találni itt e házban az egyetértésre, új kormányalakításra, ha a jelenlegi nem marad és kormánypárt alapításra. Ezen eszme alapján a Lajthántul is oly pártot, mely nem lesz a túlzók közül, mely meg fogja érteni a magyar nemzeti akaratnak higgadt, méltányos, barátságos és határozott nyilvánulását.

Bennem nem küzd a politikai szempont a közigazdászaival, sőt mindkettő arra indit, hogy a kormány javaslatát el ne fogadjam és az utolsó pillanatban fel-emelt kézzel kérem a képviselőházat, hogy ezen veszedelmes lépést, melyet a kormánypárt legjobb hiszemben elkövetni készül, az utolsó pillanatban akaszszza meg és határozza el magát arra, hogy a magyar nemzet jövődöbeli éveire több tekintettel legyen, mint a pillanat egyoldalú presszójára és a javaslatokat részletes tárgyalás alapjául ne méltóztassék elfogadni.

Baross Gábor előadó

(Kivonat).

A vám- és kereskedelmi bizottság a vámszövetség megújítását ajánlja, mert nemzetgazdaságilag ezt célirányosnak, sőt szükségesnek tartja.

Sokszor történik hivatkozás az 1867: 12. szellemére. Ezen t.-cz. 59. szakasza világosan azt mondja, hogy Magyarország és Austria érdekei kölcsönösek, azért kész a vám- és kereskedelmi szövetség megkötésére. Azóta tiz év múlt el és ki mondhatná, hogy ma a kölcsönös érdekek kevésbé fontosak és számosak? Tiz év alatt ezen érdekek nemcsak szaporodtak, de még növekedtek is.

A bizottság tehát az 1867-iki egy esség kiindulási pontját nem hagyhatta figyelem nélkül és javaslata ezen szellem consequens követése és az ország gazdasági érdekeinek méltatása. Gróf Apponyi is elismeri, hogy a monarchia nemzetközi egységének ez felel meg legjobban, és hogy e mellett a monarchia két felének terményei kölcsönösen elhelyeztetnek · elismeri azt, hogy a forgalmi terület európai súlya helyesen gondozva, kárpótolhat a külön vámterület előnyeiért. Mudrony Soma és báró Simonyi Lajos is hajlandók a vámszövetség megkötésére, tehát határozatuk kiindulási pontja hasonlólag a vámszövetség.

Csak Simonyi Ernő utasítja ezt vissza, mert szerinte a vámszövetség a kezdődő magyar iparnak az erősebb osztrák általi elnyomását és általában a magyar ipar hanyatlását eredményezte.

A t. ház tagjainak kezei közt vannak azon adatok, melyek Magyarország ipara, kereskedelme, földművelése haladását kimutatják. Ezen adatokban sehol sem talál-

kozunk az osztrák ipar senyvesztő hatásával. Nem állíthatjuk azt, hogy ott állunk, a hol állnunk kellene, de ennek nem a vámközösség, nem a terület egysége az oka, hanem okozta Magyarország mozgalmas múltja, a pénzügyi viszonyok, a drága tőke, egy szóval: oly viszonyok, melyek más országokban is hasonló eredményt idéztek elő. De mikép is teremthetett volna a századok óta agricol Magyarország tíz év alatt nagyipart? a nagyipar teremtéséhez évtizedek szükségesek. A képviselő úr kezdetleges iparral is beszél, de váljon melyik korszakra esik ez, hiszen 1867 előtt 16 évig közös vámterületünk volt Austriával és akkor saját érdekeinkről nem rendelkezünk.

Képviselő úr azt mondja, hogy pénzügyi bajainkon csak az önálló vámterület segíthet, annyival inkább, mert kiadásaink másnemű fedezetére kénytelenek vagyunk a haza polgárait súlyos, különböző adóval terhelni, míg a szomszéd állam polgárai milliókra menő termékeket hoznak hazánkba, melyekért ők egy fillért sem fizetnek. Igaz, hogy e szövetség forgalmi szabadságot alkot, de a szerződés első szakasza világosan kimondja, hogy a piacokon elárusított és megilletékelt terményekkel egyenlő illetéket fizetnek a behozott és eladott osztrák termények.

A képviselő úr a külön vámterületet ipar szempontjából is ajánlja, de kész az osztrákoknak engedményeket is adni. Én ezt nem értem, mert ezen concessiók után vajmi kevés jövedelem maradhatna Magyarországnak. Elismerem én is az önálló vámterület jogát az 1867: XIII. szerint.

A bizottság nem találja azomban a különválást czél-szerűnek, mert ez érdekeinket sértené, sőt még megtörténhetnék az is, hogy az Austriában naturaliséit áru kárunkra a koncedált feltételek alatt hozatnék be az országba.

Magyarországnak hivatása: fejleszteni intentióit, földmivelését, pártolni, megerősíteni és támogatni oly ipart, melynek itt előfeltételei megvannak és beléletét okszerűen intézni, Austria ezekben, jól felfogott érdekeinél fogva, nem akadályozhatja.

A bizottság gondosan mérlegelte, az osztrák-magyar vámtarifában és egyéb javaslatokban foglalt kereskedelmi politikát is.

Az önálló kereskedelmi politika nagy előny, de sok nehézséggel van összekötve, mert a kölcsönös előnyök biztosítása gyakran a nemzetgazdasági érdekek kielégítését gátolja.

Nehéz ez különösen oly monarchiában, mely két felének közigazdászata nem áll egyenlő fokon, hol az érdekharcz lehetősége megvan.

A bizottság a szerződést elfogadván, nem zárkózott el a lehető consequentiák elől és arrul győződött meg, hogy az osztrák ipar védelme nem magyarelles kereskedelmi politika.

Nem tagadom, hogy az agricol Magyarországra a szabadkereskedelmi politika kívánatos. De a szövetség feltétele, hogy a kereskedelmi politika intézésébe mindkét állam befolyjon.^w

Austria eddigi politikáját, nemcsak nemzetgazdasági érdekek, de sikertelen politikai törekvések is vezették! Austria ma ezzel felhagyott és célját a tarifa javítása

és ipara védelme képezi; Austria ipara nem bir az angol előnyös előfeltételekkel, iparát tehát némely idegen ipar ellen védeni kell. A monarchia kereskedelmi politikáját a két államfél érdekei figyelembe vétele mellett, a létező viszonyok határozzák meg. A bevitel olcsósága tehát csak addig állhat fenn, míg általa az egyik vagy másik államfél érdeke nem sértetik, de mérséklése nem terjedhet odáig, hogy ezáltal az egyik fél érdeke a másik megkárosításával biztosítsák.

A bizottság súlyt fektet a kereskedelmi szerződések megkötésére is és e tekintetben javaslatot is adott be. A szerződések megkötése közös érdek, a kormány tehát nem mulaszthatja el, hogy a monarchia a szerződéses politika terére vezetessék; ez az államok védtörekvései mellett nem könnyű; de a bizottság hibázott volna, ha a szerződések nehézségét csak bent keresi, vagy ha a beszerződések kiforczirozása által a külszerződéseket az idegen államok tetszésétül tette volna függővé.

Egyébiránt a szerződéses viszony sem gátolt több államot kivitelünk korlátozásában, nem az olaszt 1870-ben, a francziát 1872-ben.

A tarifáknál főkérdés a monarchia és Magyarország fináncziális helyzete. Ezek meghatározásánál tehát a bizottság a kormányt az eddig érintetlen források felhasználásáért nem hibáztatta és pedig annál inkább nem, mert vámjövödelmeink a többi államokéhoz kedvezőtlenek mert míg nálunk a bevételi érték 3.⁶², Olaszországban 8.²³, Angliában 5.⁴³, Francziaországban 6.⁸⁶. Míg nálunk a monarchia kiadásai önfedezetéhez csak 3.⁴ Olaszországban 7.¹⁷, Francziaországban 9.⁴², Angliában

26.38-al járul. Nálunk esik 1 főre 0., más államokban 2, 4, 5, 8.

A bizottság tehát a vámjövedelem emelését helyeselte.

Leglényegesebbek a pénzügyi vámokt az elérendő szaporulat 10—11 millió, miből Magyarországra 3 millió esik. Mirül, tekintve viszonyainkat, le nem mondhatunk.

Legfontosabbak a textil-vámok, ezek az országot koldussá nem teszik.

A gyapjuárunknál legerősebb versenytárs Anglia, ezek sajátlag nem gyapjuárunk, de lemezpamutbul állnak, a vetőleg shordi vagy mungo.

A monarchiába behozatik 18,000 métermázsas áru, ebből gyapjú 1800; ha hazánk a nem gyapjubul 60 perzentet használ fel, azaz 9720 mázsát, esik az emelésből Magyarországra 476,280. Ez, miután az angol áru kizárva nincs, nem ad ki az osztrák ipar önkényének, egyébiránt ezt a bizottság csak úgy tartja elfogadhatónak, ha a magyar terményekre az eddigi vám fenntartatik.

A retorsio ⁵⁻¹⁰/₁₀₀-ban javasoltatok, a retorsio maximumának meghatározása bajos és ez a viszonyokhoz mérve alkalmazandó. Az apretur eljárás reánk nézve igen fontos és erre a szerződés nagy súlyt fektetl de fontos ez az osztrákokra is, mert az osztrák szinnyomítás ma még az anyagokat nem használhatja fel, fontos ez különösen szemben Németországgal, mert Németországnak, Elszász meghódítása után, nagy érdekében áll az anyagok megszerzése.

Ezen kérdés megítélésénél a politikai szempontok

is fontosakl fontos ez, mert a két állam politikai reputációja is főleg a két állam közti belviszonyok szabályozásiul függ. A jelen politikai helyzet minden halasztást ellenez. Ajánlom tehát a bizottság javaslatát.

Február 15.

Br. Simonyi Lajos a bizottság jelentésébül egy részletet olvasott fel és abbul azt következtette: a bizottság azt akarja, hogy Magyarország továbbra is földmivelő ország maradjon, ipari érdekei hanyagoltassanak el, az iparosok vándoroljanak ki és Magyarország gyarmat maradjon.

Ezen vád alaptalan, mert azt mondja: hogy az iparnak azon fejlődését, melyet minden jólétre törekvő államnak el kell érni, a vámszerződés nem akadályozza. Simonyi egyik hive a földrnivelés érdekei hangoztatását kortesfogásnak mondja, a másik elfogultsággal vádol, de váljon kortesfogás-e az, ha az ipar sértése nélkül a földrnivelés érdekeit hangoztatjuk. A jelentés passzusa nem arról szól, mi minden ország jólétéhez szükséges, hanem azt mondja, hogy Magyarországnak nagyipari állammá alakulása nem könnyen elérhető.

Nem pedig, mert Magyarország ma tényleg agricol állam, a föld ma az ország lakosai legnagyobb részének egyedüli java, az ország jövedelmének pozitív forrása. A kereskedelmi politikának tehát ma főfeladata a földmi velés biztosítása, a beligazgatásnak pedig a gazdaság intensiv kezelésére kell hatni. A vámszövetség keretében a főczél az, hogy terményeinket a legközelebbi piacra juttathassuk. A vámszövetség a piac közelségét leköti.

Sokszor hallottam, hogy terményeink árát a világ-

piac határozza meg; a világpiacok kínálata és kereslete kétségkívül hat az árakra, de a fogyasztó nem gondol arra, honnan veszi a terményeket, a szállítási árakat a termelő fizeti, mennél távolabbi tehát a szállítás, annál több levonul a termelési árbul. A közlekedési tarifapolitika terményeinknek biztosítja a közel piacokat és ez ma nagybecsű, miután Amerika, Oroszország, Besszarábia, a dunai fejedelemségek terményeinkkel versenyeznek.

Azomban a belpolitikának is megvan a maga feladata, mit a vámközösség nem alterál. Beszéltek a nagymérvű elszegényedésről, az időjárás szeszélyeiről.

Tagadhatlan, hogy a földművelés emelkedése daczára bizonyos osztályok szegényednek, tanúja vagyok ennek én is a felföldön és ezen osztály olyan osztály által pótoltatik, mely nemzetiségünk szempontjából kifogásolható. De ennek is belső oka van. A kisbirtokosokat az 1848-iki események túlságosan sújtották, életigényeik növekedtek, a világ gazdasága haladt, az ő gazdaságuk intensivitása elmaradt. Hogy ezen elmaradás a baj oka, mutatja az, hogy az őket helyettesítő osztályok gyarapodnak. Kutatnunk kell tehát ezen tünemény abnormitásait.

Az alsóbb osztályok elszegényedése hasonló okokra vihető vissza, emlékezzék vissza a t. ház az uzoratorvényi vitákra, akkor felemlítettett, hogy sok vidéken az elszegényedés a pazarlás és iszákosság kifolyása. Kezdjük meg tehát az okszerű intensív gazdálkodást, ne vonjuk meg tőle az állam közrehatását és elérjük azt, hogy mint Hollandiában, nem fogunk függni az időjárás szeszélyekül.

A vámszövetség e tekintetben oly előny, melyet sem figyelmen kívül hagyni nem lehet és a vám elkülönítése által a belforgalom megszakítása helytelen lenne. A bizottság számolva ezen körülményekkel, a vámszerződést különleges nagyipari szempontokból nem bírálhatta. A nagyipar más államokban hosszú idők szüleménye, megteremtett egy alkalmas polgári osztály, szerencsés kereskedelmi konjunkturák létrehozták az olcsó tőkét és munkaerőt, az angol és francia ipar fejlődése bizonyítja, hogy a nagyipar évtizedek, százados önálló politika és döntő tényezők eredménye. A múlt nem gondozta hazánk érdekeit, a nagyiparos államok hangulata hazánkra nem kedvező; Magyarországon hiányzik a tőke, az értelmes munkaerő, a solid vállalkozási szellem, Magyarország ezt csakis úgy volna képes elérni, ha a körülmények változnának, az állam közrehatna, ha consolidált pénzügyi helyzettel bírna. De a szükséges előfeltételek hiányoznak, az állam pénzügyi helyzete az adók fejlesztését követeli, egy forcirozott átmenet veszélyeztetné a fő termelési ág prosperitását. A bizottság tehát míg egyrésztől szükségesnek tartja az ipar átalakulásának előkészítését, úgy másrésztől végzetesnek tartaná, ha a gondatlanul megválasztott iparágak protegálásával veszélyeztetnének a létező előnyök és gazdasági ágak.

Simonyi Ernő kérdezi: mik azon iparágak, melyek haladásra és jövőre számíthatnak?

Nézetem szerint a vámszövetség mellett képesek növekedni: a lisztipar, a szesz-, a cukorgyártás, a bőr-, az üveg-, a vasgyártás és más, a gazdasággal némileg összefüggő ágak. Mindezek azonban sok mindenféle té-

nyezőtül függnék, a szomszéd államok azomban sok kárt okozhatnak. Olaszország 1870-ben kivitt 195,754 hektoliter szeszt, mi az olasz szeszvám emelése következtében leszállt 1871-ben 14,164 hektoliterre. Czukorgyártásunknak ártott a túltermelés. Ezen iparág hanyatlását azomban mezőgazdáink is okozták, egy gyár azért szüntette be működését, mert a répaszállítók kötelezett-ségüket nem teljesítették.

Konstatálnom kell, hogy mindazon érvek, melyek a külön vámterület mellett hozattak fel, a vám elkülönítése mellett szólanak. Már első beszédemben elismerem az önálló vámterület jogát, elismerem, hogy a vámelkülönítés más körülmények és pénzvviszonyok közt, speciális magyar szempontbul a nagyiparra előnyös. Konstatálom azomban, hogy viszonyaink oly kényszerhelyzetet állítottak fel, melyet nemcsak mi, de azok is elismerik, kik a vámközösséget kiindulási pontnak elismerik, bár az önálló vámterületet czélszerűbbnek tartják.

Ezen helyzetben vagyok én is. Azt senki sem tagadja, hogy Magyarország ma nem foglalhatja el azon álláspontot, melyet ha pénzügyeink rendezettek volnának, betölthetne. Ha mi azt mondhatnánk: Magyarország 10 év alatt annyira fejlődött, hogy a ti különválástok sem érdekeinket, sem pénzügyeinket nem érinti, akkor vagy külön lehetne válni, vagy a szerződést speciális magyar szempontbul tárgyalni. Ámde mérlegelve a 10 évet és consequentiáit és a jelent, a bizottság azon tételt fogadta el: ragaszkodjunk mindaddig a vámszövetség-hez, míg ez nem károsabb a különválás következményeinél.

Elfogadva e szerint, mint kiindulási pontot, nem lehet azt különleges magyar szempontból tekinteni, a bírálathoz tehát mindkét állam érdekeit kell tekinteni.

Hallottam az önálló vámterület nagy jövedelméről, hallottam a szabadkereskedelmi irányról. Mindkettőre kijelentem, hogy az ehhez kötött remények nem teljesülhetnek. Kétségtől a tudomány a szabadkereskedeleme- nek ad előnyt. A gyakorlati élet azonban a védvámok- kát igazolja, mint ezt a nagyobb iparos államok és Észak-Amerika példája mutatja.

Ha Magyarország nagyipart akar, iparát az iparos világ versenyének ki nem teheti, mert ez még a nagy- ipart is veszélyezteti. Nem áll a jövedelmi számítás sem. Tegyük fel, hogy a mai vámtételek volnának alkalmaz- hatók, ezek a monarchia 552 millió bevételi tételének 3¹ 2 százalékát képezik. Magyarország bevitele 400—420 millióra számítatott. A vámsorompók okvetlenül apasz- tanák ezt, e szerint felvehető csak 350 millió. Hogy az ebből 10—12 millió jövedelem pénzügyi igényeinket kielégítené, háztartásunk rendezésére nagy befolyást gyakorolhatna, hogy az a vámközösség előnyeit kártal- lanítaná, állítani nem lehet.

Visszatérve a vámszerződéshez, reflektálni akarok azon kérdésre: hol van a kiegyezés határa, melyet respektálni kell?

A határt, ezen javaslatok teljes mértékben bizonyít- ják, én határozottan állítom, hogy mindkét állam érdeke respektáltak, a bizottság figyelmeztetett az iparos Austria érdekeire is.

Apponyi Albert gróf falláciának mondta ezt és

hivatkozott Austriának Magyarorszáiban adott fogyasztási előnyeire. Én figyelmeztetem a házat, hogy előnyökkel más államok is bírnak. Anglia fogyasztási területül majdnem az egész világot használja. Megtekintettem a francia általános tarifát, a francia-olasz kötetű szerződést és azt tapasztaltam, hogy felülmúlják az általunk tervezett vámemelést. Olaszország indokolja vámemelési törekvését. Austria tehát nem maga követ vámemelési politikát. A tarifa tetemesen emeli a pamut- és gyapjúárakat, meg fogom tehát a különbséget mutatni az osztrák és idegen termelés közt.

A lefolyt 10 évre visszatekintve, a recriminációktól tartózkodnom nehéz, ha 10 év alatt pénzügyi és közgazdaságtan! tekintetben oly beligazgatási politika követtetett volna, mely képessé tett volna bennünket, hogy igényeinket kimondhatnánk, akkor azon álláspontot helyesnek mondanám. Azonban a 10 év következtében a feltételeket exclusive nem szabhatjuk meg, ennél fogva a bizottságnak Austria érdekeire is ki kellett terjeszkedni. Apponyi gróf ezt falláciának nevezte és számos adatot hozott fel annak bebizonyítására, hogy Austria ipara védelmet nem igényel.

Reflektálni fogok tehát a tarifa legfontosabb tételeire. Az országszámot tekintve Austria 7-ik helyet foglal el. Austrian nyers pamutanyagok 4. Anglia 66 % fogyasztja; Anglia pamutárui 87 százalékát viszi ki. Anglia a finom pamutfonalak $\frac{90}{100}$ százalékát szállítja, az osztrák iparosok tehát méltán követelhetik iparuk védelmét.

Azt állítja, hogy az emelés a fonóosztály telhetlenségének követelménye, Magyarország e tekintetben nincs

érdekelve, mert nem gyárt. A vámemelés kilogrammonként a fehérítetteknél 15 krajczár, a festetteknél 13 krajczár. Ez mutatja, hogy az emelés nem nagyon védvamos természetű, a francziák, olaszok még jobban emelték.

Azt állítják, hogy a vámemelés a fogyasztókat jelentékenyen fogja terhelni. Én e tételt egyáltalában nem írom alá; a fogyasztó a kültermelővel egyenesen nincs összekötve, tehát a kereskedő is nyer, ennél fogva az árkülömbözletben a kereskedő is részesül. E tekintetben csak egy példát hozok fel. A paylottnak budapesti ára 100 kilogrammonként 378—400 frt, Angliában 157—158 írt. Ha figyelembe vesszük, hogy Bodenbachon vagy Oderbergen át a szállítás 10.5 forintba kerül, láthatjuk, hogy az áru kereskedelmi értéke mily kihasználás alatt áll.

Ami a kereskedelmi szerződések kérdését illeti, a pénzügyminister úr kimondá, hogy ez az, ami sérelmesnek tekinthető a bizottság méltatta a kereskedelmi szerződések megkötésének szükségét, elő is terjesztett egy határozati javaslatot, melyet Apponyi képviselő úr erősen megtámadottl én nem védem és elismerem, hogy a bizottság ez által a házat provokálja ezen fontos ügybeni intézkedésre.

De bátor vagyok a házat figyelmeztetni, hogy az ellenzék ezen szerződések által a vámszerződést megakarja előztetni, azt mondja, hogy a németországgali alkudozás megszakítását mi okoztuk.

Ez nem áll és a bizottság azon véleményben van, hogy hiba és tévedés lenne az, ha Magyarország és Austria közötti szerződés megkötése egyes kereskedelmi szer-

zódések kiforcírozásátul tétetnék függővé, míg másrésről a kormány nyilatkozatai után nekem nincs okom ezen szerződések megkötésében kételkedni; ez bizalom dolga, sőt bátor vagyok a házat az osztrák pénzügyminister 14-én tartott beszédére figyelmeztetni, melyben e szerződések megkötésének szükségét és lehetőségét is elismerte.

Apponyi gróf hivatkozott az osztrák kereskedelmi kamarák és különösen a prágainak jelentésére! elismerem, hogy a kormány iránya ellentétes. Az alsó-austriai ipar-egyesület a tarifákra vonatkozó theoriát igen messze-menő consequentiákra vitte, de ezt a kormány nem fogadta el és a kormány nyilatkozatai után nem kételkedem, hogy a szerződések megkötésére a kedvező alkalmat fel fogják használni.

Egyébiránt mindenkor módunkban lesz a kormányt feleletre vonni és eljárását megbírálni.

Az aranyvalutát illetőleg Somsich Pál képviselő úr elindult a kereskedelmi kamara jelentésén; ezen jelentés azonban épen az aranyvámok mellett szól és ajánlja azt, „mert a vámot más állam is aranyban szedi, mert az arany ma Európában fizetési eszköz, mert kamatainkat nagyrészt aranyban fizetjük, mert ezt más eszközzel fel nem cserélhetjük.⁴⁴

Míg Lónyay Menyhért és Molnár Aladár határozati javaslataira kell reflektálnom. Kétségkívül a statisztikai adatok szükségesek, én azonban azt hiszem, hogy az adatok egy rövid provisorium alatt meg nem szerezhetők, az ellenőrzési vonal felállítása sokba kerülne. Molnár Aladár kiindulási pontjával ellenté-

tes nézetben vagyok, tehát ezt már ezért sem fogadhatom el.

Nem gyávaság az, mi engemet vezérel, hanem vezet az ország ügyei rendezésének és consolidálásának óhaja. Megvagyok győződve, hogy ezen élesen megtámadott szerződés hatásában és eredményében oda fog hatni, hogy a monarchia kölcsönös érdekei fejlődjenek, belnyugalma helyreálljon és a jóllét biztosittassék. Ajánlom a törvényjavaslatot.

V. FEJEZET.

A büntető törvénykönyv kivonata és bírálata. — A
vámszerződés bírálata, némely tételei. — Tisza és a
többség.

1878: V. Büntető törvénykönyv.

(Kivonat.)

Büntett vagy vétség a törvény által annak nyilvánított cselekmény, ha a cselekménytől a törvények az ítélelhozásig változnak, mindig a legenyhébb törvény alkalmazandó. E törvény alá tartozik minden magyar honos.

Büntetés tárgyat képezi: a törvény ellen elkövetett cselekmény, a külföldön elkövetett magyar pénzhamisítás és a külföldiek által elkövetett magyar pénzhamisítás.

Magyar honos más államnak ki nem adható, más állam ítélete Magyarországon végre nem hajtható. Az osztrák honos Austriának ki nem adatik.

Büntetések.

- 1.1 kizárólag büntettekre:
2. tegyház,
3. államfogház: 3 éven aluli vétségre, 5 évi és felelőli büntettekrel
4. börtön: büntettekre
5. fogház: vétségekre
6. pénz: mint főbüntetés vétségekre, mint mellék büntettekre is, 4000 forintig terjed.

A fegyenczokrül:

Fegyenczruhát visel, köteles dolgozni, a fegyházban élelmeztetik, a házi fegyelemnek alá van vetve, köz-

munkára csak akkor alkalmaztatnak, ha a többiektől elkülöníthetők, A fegyencz kezdetben külön zárkába záratik, és pedig zárkában marad a 3 év és ezen felülre elítelt 1 évig, a rövidebbre ítélt a büntetés $\frac{1}{3}$ -dára, a zárkába elzárt köteles a reá szabott munkát a zárkában teljesíteni. Az élethossziglan elzártak magánzárkában 10 évig tartatnak.

Az államfogyok külön fogházban és amennyire a helyi viszonyok engedik, éjjel elkülönítve, nappal többen együtt őriztetnek, munkára nem kényszeríthetők, magukat élelmezhetik és ellenükben enyhébb szabályok alkalmazandók.

A börtönre ítélték dolgoznak, a munka nemei közt azomban választhatnak, a börtönön kívül közmunkára csak beleegyezésükkel kényszeríthetők.

A fogházra Ítélteknél a magánzárká csak az 1 évnél hosszabbra ítélteknél alkalmazandó, a bíróság ítéletileg a foglyot a munkáiu felmentheti.

A 3 évi börtön- vagy fogházra ítélték közvetítő intézetbe szállíthatók, sőt feltételesen szabadságozhatók, ha 2 évet kitöltöttek és ezidő alatt magukat jól viselték.

A kísérlet:

A megkezdett, de be nem végzett bűnös cselekmény, kísérletet képez.

A büntett kísérlete mindig, a vétségé csak meghatározott esetekben büntetendő; halállal büntetendő kísérlet 5 évi, élethossziglani fogsággal büntetendő kísérlet legalább 3 évi fegyházzal büntetendő.

Büntelen:

1. ha a kísérő a cselekménytől önként eláll;
2. ha az eredményt önként elhárította.

Bűnrészes, bujtogató tettes:

1. Bujtogató az, ki más bűnös cselekvényre csábit;
2. bűnrészes, ki a bűnt elősegíti;
3. tettes a bűntárs.

Szándék és gondatlanság, enyhítő és felmentő körülmények.

Büntettet csak szándékos cselekmények képeznek.

Be nem számítható; az öntudatlan állapotban vagy örültségben elkövetett cselekményt a jogos védelmi cselekmény.

A 12 évet meg nem haladtak bűnvád alá nem vonhatók, ha azomban a cselekvők a bűntényről fogalommal bírnak:

1. halál vagy örökös fogbázzali büntetés eseteiben 2—5 évig;
2. 5—15 év helyett 2 évi fogház;
3. vétség miatt rendőrileg büntetendők.

A 20 évet meg nem haladott halálra vagy élethossziglani fogságra nem ítéltető.

A büntetések kiszabásánál tekintetbe veendő a súlyosító és enyhítő körülmények, ha a súlyosítók túlnyomók, a legmagasabb, ellenben a legenyhébb büntetés kiszabandó.

Halál helyett 15, élethossziglani fogság helyett 10 évi fegyháznál kevesebb meg nem állapítható.

Fegyház helyett börtön állapítandó, ha a bűnös öreg vagy gyenge.

Bűnhalmazat:

Ha több bünt követ el a bűnös, a legnagyobb bűn után szabandó büntetés alkalmazandó.

A bűnvádi eljárás megindítását és a büntetés végrehajtását kizáró okok:

Haláleset, királyi kegyelem, elévülés. Az elévülés ideje:

1. halál vagy élethossziglani fegyház által büntetendő cselekményeknél 20 év.
2. 15 év elteltével 10 éven felüli büntetéseknél;
3. 10 év elteltével, ha a cselekvény 5 éven felül lett volna büntetendő;
4. 5 év elteltével, ha 5 évig lett volna büntetendő;
5. vétségeknél 3 év.

Az elévülés kezdetét veszi: a bűntény vagy vétség a kísérlet napjátul, a bíróság intézkedésétül.

Büntett vagy vétség miatt kereset csak a sértett fél kérelmére indítható; bűnhalmaznál a hatóság keresetét a fél hallgatása nem zárja ki.

A magánfél által a kereset három hónap alatt azon naptul számítva, melyen a cselekmény a félnek tudomására jutott, beterjesztendő, a fél keresetét ítélet előtt visszavonhatja.

A végrehajtást megszünteti a királyi kegyelem és elévülés.

A királyi kegyelem csakis a büntetést szünteti meg.

Az Ítélet elévül:

1-ső esetben 25 év alatt, 2-ikban 15, 3-ikban 15,4-ikben 10, 5-ikben öt év alatt, számítatik a szökés napjátul.

Felségsértés:

1. a királygyilkosság vagy kísérlet;
2. a király testi épségének megsértése, az uralkodásra képtelenné tételel
3. a) ki a királyt az ellenség hatalmába adja
b) az uralkodás gyakorlatában akadályozza;
c) szabadságátul erőszakkal, vagy fenyegetéssel megfosztja
d) ki a 2-ik vagy 3-ikban foglaltakat megkísérli;
4. a trónöröklés erőszakos megváltoztatását célzó cselekményt
5. a magyar állam alkotmányának, Magyarország állami egységének, az *Austriávali kapcsolat* megváltoztatására irányuló cselekmény;
6. a magyar állam vagy *Austria megcsonkítására* irányuló cselekmény.

Büntetése:

1. az elsőnek halál;
2. a 2-ik és 3-iknak örökös fogság, a 4-iknek 10—15 év, az 5-ik és 6-iknak örökös fogságot
3. a felségsértési szövetség 5—10 év, a szövetség nélküli kísérlet 5 évet
a felségsértési szándék nem büntetetik, ha a merénylő szándokával felhagy
5 évvel büntetetik a fel nem jelentő;
5 —10 évig terjedhető f. büntetetik, ki gyülekezetben élőszóval vagy írásban, nyomtatványban, képekben felségsértésre izgat;
a felségsértés megszűnik a feladás által;

nem büntetetik, ki társait a merénylet feladására hívja fel, vagy feladja;

a felségsértő hivatalát vesztí és politikai jogai ideiglenesen felfüggesztetnek.

A király, a királyi ház tagjainak bántalmazása, a király megsértése.

1. A királyt bántalmazó, ha felségsértést nem követ el, 10—15 évig terjedhető' fogsággal, hivatalvesztéssel és politikai jogai ideiglenes felfüggesztésével büntetetik.

2. A királyt szóval sértő 2 évig terjedhető fogsággal, a nyomtatványban sértő 3 évvel büntetendő.

3. A királyi család tagját bántalmazó 5 évig terjedhető fogsággal és politika jogai felfüggesztésével, a sértő 1—2 évi fogsággal büntetendő.

Hűtlenség:

Hűtlenséget követ el és 10—15 évig terjedhető fogsággal büntetendő:

1. ki az ország ellen idegen kormányval szövetezik

2. ki a hadüzenet után idegen katonai szolgálatba lép.

Élelhosszlagi fogsággal büntetendő:

1. ki várat, erődöt hadállást sat. katonát az ellenség hatalmába juttat;

2. ki hadi tervet az ellenséggel közöl;

3. ki az ellenséget kalauzolja, előhaladását segíti;

4. ki pénzzel, élelemmel segíti;

5. ki az osztrák-magyar katonát hűtlenségre csábítja

6. ki a sereg fegyver-, éléstárát, szerelvényeit, közlekedési eszközeit felgyújtja, haszonvehetlenné teszi;

7. ki a sereg állását elárulja, kémiszolgálatot tesz, vagy a kémeket elrejt;

8. ki ilyest szövetséges ellen követ el;

9. ki titkos hadászati okiratokat az ellenséggel közöl.

10. Külföldiekre a nemzetközi szabályok alkalmaztatnak.

11. Az elősoroltak kivételére alakult szövetség, ha a cselekmény meg nem kísértetett, 5—10 évig büntetendő, valamint az ily cselekményre intézett nyilvános és egyenes felhívás is; a hivatalvesztés és a politikai joggyakorlat felfüggesztése hasonlóan alkalmazandó.

A lázadás.' 80: 37. t.-cz.

Lázadás: 1. az országgyűlésnek, a delegációnak, ezek bizottságának, a magyar *kormány*nak hivatalos eljárásában erőszakos magtámadása, valaminek elhagyására erőszakkal vagy fenyegetéssel kényszerítése 10—15 évig terjedhető államfogsággal büntetendő.

2. A polgárok valamelyik osztályának, valamely nemzetiségnek vagy hitfelekezetnek fegyveres megtámadása

a felbujtók és vezetők 5—10 évig, a közrészesek 2 évig terjedhető fogsággal büntetteinek.

3. A községek, házak, fegyver, hadiszertár, lőszertárak, postahivatalok, távírdák megtámadásáért a felbujtók és vezetők 10—15, a részesek 5 évig terjedhető fegyházzal büntetettek.

A szövetség cselekmény nélkül 1—5 évig terjedhető fogsággal büntetendő; a felhívó felbujtónak tekintetik.

A vezetők és felbujtók kivételével nem büntetnek azok, kik a polgári vagy katonai hatóság felhívására önként visszavonulnak.

4. Lázadó, ki a kormány engedél me nélkül csapatot gyűjt, felfegyverzi, gyakorolja, ki az ily csapatban szolgálatot vállal, büntetendő 2—5 évi fogházzal és 4000 forintig terjedhető bírsággal.

A lázadó hivatalát veszi, politikai joggyakorlata felfüggesztetik.

Az országgyűlési tagok, hatóságok és hatósági közegek elleni erőszak.

A hatóság csoportos megtámadása, fenyegetése 1—5 évre, ha egy személy követi el, 3 évig büntethető;

hasonlóan büntetendő az országgyűlés tagjai és a delegátusok megtámadása;

hasonlóan büntetendő *a hatóság küldöttsége, választmánya, bizottsága, hivatalnoka vagy közegének hivatalos eljárásbani megtámadása, bántalmazása, hivatalos működésében megakadályozása* hatósági közegekhez számíttanak a katonai és polgári örök, a vaspályái, távirdai személyzet, a rendőrök, csőszök, erdő* és folyamgátörök, vadászati felügyelők.

Az alkotmány, a törvény, a hatóság elleni izgatás.

A törvény, a hatóságok törvényes rendelete ellen engtelenségre gyülekezetben szóval vagy írásban izgató 2 évi államfogházzal és 1000 frt birsággal büntethető;

hasonlag büntetendő, ki osztály, nemzetiség, hitfelekezet, tulajdon, a házassági intézmény ellen izgat.

5 évig terjedhető fogságra büntethető, ki gyülekezetben a király sérthetlensége, a trónöröklés rendje, az alkotmányos államforma, a törvény kötelező ereje, az egyes alkotmányos intézmények, az *osztrák-magyar szövetség*, a király, az országgyűlés, az országgyűlési bizottságok, a delegáció ellen izgat.

6 hónapra elzárható, ki a vétkes cselekményt, az izgatót dicséri.

A magánosok elleni erőszak:

A magánosok laka- és birtokába erőszakos szándékkal betörő csoport minden tagja 2 évre büntethető, az egyéneken és dolgokon nyílt helyen erőszakoskodó 3 évre büntethető.

6 hónapra büntetendő, ki a munkaadót vagy munkást a munkabér leszállítása vagy felemelése miatt erőszakosan megtámadja, a gyárak vagy műhelyek előtt csoportosulást szerveznek.

A választási jog elleni vétségek.

A választót joga gyakorlatában erőszakosan akadályozó 6 hónapra és 200 frtig terjedhető birsággal büntethetők.

Az összeíró bizottság elnöke, tagja, ha a választót be nem írja, 2 évig terjedhető fogsággal büntethető.

2 évig terjedhető börtönnel és 2000 frtig terjedhető birsággal büntetendő a közhivatalnok, ki az összeírásba hamis adatokat jegyez be, a küldöttség! tag, ki valamely okiratot meghamisít vagy elsikkaszt.

5 évre büntetendő a küldöttség! tag, ki a választási

jegyet elsikkasztja, meghamisítja, a golyót elcseréli, a választási rovatot meghamisítja.

1 évig büntetendő a szavazatszedő bizottság azon tagja, ki a szavazásnál csal.

Bűnvádi eljárásnak helye csak akkor van, ha a választáskor, vagy legfeljebb nyolcz nap alatt a küldöttség vagy a kiküldő bizottság előtt felszólamlás történik.

Aki más neve alatt, vagy két kerületben szavaz 1 hónapi fogsággal és 100 forinttal büntetendő

6 hónapi fogsággal és 1000 írttal büntetendő, ki a választót és családját megvesztegeti, úgy szinte a választó, ki elfogadja;

3 hónappal és 500 forinttal büntetendő, ki etet és itat és azt elfogadja

2 évig büntetendő azon közhivatalnok, ki a jelölt mellett vagy ellen hivatalos előnyt ígér.

A bűnvádi eljárás csak az esetben megindítható, ha a cselekvény a bíróságnál 30 nap alatt feljelentetik.

Vallás-sértés:

A botrányt okozó Isten-nyalázata, az elismert vallások szertartásainak erőszakos megzavarása, megakadályozása 1 évig terjedhető és 1000 írtig emelhető pénzbírsággal büntetendő;

6 hónapi fogságig és 200 frtig büntethető, ki a templomban botrányt okoz, a kegyelet tárgyait tettel vagy szóval meggyalázza

2 évig terjedhető fogsággal büntetendő, ki a lelkészt szertartás közben megveri, 6 hónapig terjedhető

fogság- és 500 frt birsaggal büntetendő, ki a lelkészt szertartás közt tettel vagy szóval megtámadja.

A személyes szabadságnak, házjognak, a levél- és távirdai titoknak közhivatalnok általi megsértése:

A polgárt törvénytelenül elfogató hivatalnok egy évig terjedhető fogsággal büntetendő, úgy szín te akkor is, ha valakit a büntetés idején túl fogva tart;

2 évig büntetendő, ha 7 napnál tovább, de 15 napon nem túl követi el a fenntartott visszaélést;

3 évig, ha a fogság 15 napig tart;

5 évig, ha a fogság 3 hónapig tart;

5—10 évig, ha 3 hónapot túlhaladl

ha a letartóztatotton erőszakot követett el vagy sanyargatta, a büntetés egy évvel meghosszabbítandó!

azon hivatalnok, ki errül tudomással bir és fel nem jelenti, 1 hónapra büntetendő;

azon hivatalnok, ki a polgár lakásába jogtalanul behatol, 6 hónapi fogsággal, ha kutatást tart, 1 évi fogsággal büntetendő!

a postahivatalnok vagy szolgál, ki levelet vagy csomagot felbont, megsemmisít vagy felbontását megengedi, 6 hónapig terjedhető fogsággal büntetendő! hasonlóan büntetendő a távirdai szolgál és hivatalnok.

Ezen büntetéssel együtt jár a hivatalvesztés.

A pénzhamisítás

5—10 évig terjedhető fegyházzal büntetendő, ha azomban a forgalmi pénznek csak értékét csökkenti, 5 évig, a váltópénz vagy az ennek megfelelő papírpénz

hamisítása 6 hónaptul 3 évig büntethető, hasonlóan büntetendő a forgalombahozó.

Λ hamis pénz forgalombahozatalának büntetése:

3 évi fegyházzal 500 frton felül, három évi börtönnel 500-on alul, 2 évvel a csonkított arany vagy ezüst, 6 hónappal a váltópénz; ki hamis pénzt tudva forgalomba hoz, 6 hónapig és 1000 írtig büntethető, a kísérlet is büntetendő.

Λ papírpénzzel egyenlőknek tekintetnek a bankjegyek, részvények, a magyar kormány kötvényei, szelvényei a büntetéssel együtt jár a hivatalvesztés, joggyakorlat felfüggesztése.

A hamis tanúzás:

Bűnvádi ügybeni hamis tanúzás 5 évig terjedhető fegyházzal büntetendő, ha a vádlott ennek következtében halálra ítéltetett, 10—15 év; ha 5 évnél többre, 5—10 év.

Kihágási ügyben 1 évig és 1000 forintig.

Polgári ügyben 5 évig és 4000 frtig, ha azomban az érték 100 frt, 1 évig és 400 frtig.

A hamis tanúval egyenlően büntetetik a csalárd szakértő.

A hamis tanúzással egyenlő az ünnepélyes megerősítés,

Polgári ügyben a hamis fő-, pót-, becslő-, felfedező, esküt letevő 5 évi börtönig és 4000 írtig büntethető.

A bíró vagy ügyvéd ellen fegyelmi ügyben hamisan esküvő 1 évig;

ha ennek következtében állásátul mozdittatik el, 2—3 évig

a gondatlanságbul elkövetett, 1 évig.

Nem bilntettetik, ki magát vádolná, ki az esküre nem köteles és erre nem figyelmeztettetett, ki a bűnvádi kereset előtt esküjét visszavonja.

A hamis vád:

Büntetetre vonatkozólag 5 évi börtön, vétségnél 1 évig és 1000 írtig büntethető.

Ki valamely ártatlanul vizsgálat alá vont érdekében nem tanúskodik, 3 évig terjedő fogságra Ítéltető.

Szemérem elleni büntett és vétség.

1. 10 évig terjedhető {egyházzal büntetendő, ki a nőn erőszakot követ el, vagy a nő öntudatlan és védelemre tehetetlen állapotát nemi közösülésre használja fel.

2. 5 évig terjedhető fogságra büntetendő, ki a nőt erőszakkal vagy fenyegetéssel nemi közösülésre kényszerít fenygetésnek a nő élete veszélyeztetése, vagy testének megsérthetése értetik.

3. Az első 15, a második 10 évre fokozható, ha testvér-, felmenő vagy lemenő rokonon követtetik el, ha a gyám, gondnok gyámoltján, a tanító tanítványán, az orvos betegén követi el.

A 14 éven aluli leánynyali közösülés büntetése 5 évre terjedhet;

ha halált okoz, a büntetés élethossziglan tartó fegyház.

A bűnvádi eljárás csak a sértett fél indítványára indítható meg.

Hivatalbul megindítandó halál, a 2., 3. eseteiben és ha más bünténnyel összefügg.

Nem büntethetik, ha házasság jön létre.

A. férfiak- vagy állatokkal! közösülés 1 évig terjedhető börtönnél büntethetik.

A férfiakkali, erőszak esetében, 5 évig büntethető.

5 évig terjedhető a felmenő ágbeli és 3 évig a lemenő ágbelivel! közösülést

másnemű fajtalanság az elsővel 3, a másodikkal 1 évig büntethető

a lemenő ágbeli nem büntethetik 18 éves koráig;

a testvérek közti közösülés, két évig terjedő fogsággal büntethető;

a magát férjnek szinlő, 3 évig terjedő fogsággal büntethető;

a házasságtörés, ha ennek következtében az elválás kimondatott, 3 hónapig terjedő fogsággal büntethető

a kerítő szüle, gyám, gondnok, tanító, felügyelő 5 évig terjedhető fogságra büntethető

A szemérmes sértő irat, nyomtatvány, kép áru-lója, szerzője 3—6 hónapig büntethető, a közbotrányt okozó fajtalanság 3 hónapig terjedő fogságra büntethető.

Kettős házasság:

3 évig terjedhető azon házasság, ki mással házasságot köt, ugyszinte az is, ki ilyennel tudva házasságra lépt

5 évig büntethető az, ki a házasságra lépőt cl-ámitva, magát szabadnak adja ki, hasonlóan büntethető a lelkész, ki tudva az ily feleket összeadja, ha azonban gondatlanságbul teszi, csak egy évig büntethető.

A családi állásra vonatkozó büntettek és vétségek:

1 évig terjedhető börtönre büntethető a gyermek-sikkasztó és idegen becsempésző:

5 évig, ha nyereszkesedési vágyba! teszi;

2 évig, ki tévedésbe hozza a házasulandó társt;

3 évig azon lelkész, ki az akadályt tudva, a feleket összeadja;

6 hónapig, ha ezt gondatlanságba! teszi.

A rágalmazás és becsület sértés:

6 hónapig terjedhető fogsággal és 500 írttal büntethető, ki valakiről többek előtt oly tényt állít, mely az illető ellen bűnvádi eljárást vagy közmegvetést idézne elő;

1 évig, ha ez írás-, nyomtatvány- vagy képen történt;

1 évig, ki valakit hatóság előtt ártatlanul vádol;

500 írtig terjedő pénzbírsággal büntetendő, ki más ellen meggyalázó kifejezést használ vagy meggyalázó cselekvényt követ el, mindkettő becsületsértés; ha ezt nyomtatványban tette közzé, még 3 hónapi fogsággal is büntethető; ha a cselekvény testi sértés, az erről szóló törvény lesz alkalmazandó;

a törvényes testületek, hatóságok, küldöttségeik nyilvános rágalmazása vagy becsületsértése 1 évig terjedhető fogság és 2000 frtíg terjedhető bírsággal büntetendő.

Az állított tény, illetőleg kifejezés igazolása megengedettik:

1. ha a hivatalnok hivataloskodására vonatkozik;

2. ha már ellene a büntető eljárás meg volt indítva;
3. ha a tény ítéletileg kimondatott;
4. ha a sértett fél maga kívánja;
5. ha a fél igazolja, hogy köz- vagy magánérdekből nyilatkozott.

Az állítás bebizonyítása meg nem engedtetik:

1. ha küluralkodó vagy államfő, vagy annak követe, megbízottja ellen követetett el;

2. ha a rágalmozó vagy sértő pert nem indított, bár érré jogosult volt;

3. ha az említett tényért a sértett fél ítéletileg felmentetett:

4. ha családi viszonyokra vonatkozik, női becsületet támad, hogy a tény köztudomású, ezt bizonyítani nem szabad.

Rágalmozás- vagy becsületsértésért közbünvádi eljárásnak nincs helye, azon eset kivételével, midőn az országgyűlés vagy küldöttsége támadtatik meg, ez esetben a megindítást az országgyűlés határozza el.

Hivatalbul megindítandó a hatóság, a közhivatalnok, a közös hadsereg, a honvédség megsértéséért.

A minister, közös minister megsértéséért a sértett, az Összes ministerekért a ministertanács, a hadseregért a közös, a honvédségért a honvédelmi minister indíthat keresetet.

Bíróságok, bírák, királyi ügyészekért csak hivatalbul, az igazságügyminister meghatalmazására indítható bünvádi eljárás.

Kölcsönös sértés esetében, mindkét fél külön perrelhet.

Holtak megsértéséért keresetet a szülő gyermek, házastárs indíthat.

Kölcsönös becsületsértés esetében a bíróság belátása szerint mindkét felet, vagy az egyiket menti fel.

Mindkét esetben a sértett fél kívánatára, az indokolt ítélet a helyi lapban kiteendő.

Emberélet elleni büntettek és vétségek:

A szándékos gyilkos halállal büntetendő.

A szándékos gyilkos, ha szándékát előre meg nem fontolta, 10—15 évig terjedhető fegyházzal büntetendő életfogytiglan a felmenő törvényes rokon, házastárs, több ember, a természetes apa- vagy anya gyilkosa;

10 évig terjedhető fegyházzal büntetendő az erős felindulásban elkövetett emberölés;

5 évig terjedhető, ha a megölt a gyilkost vagy hozzátartozóit megsértette, bántalmazta és a gyilkosság az ezeni felindulásban követtetett el

5—10 évig terjedhető fegyházzal, felmenő vagy lemenő rokonnak, házastársnak erős felindulásban történt megölésel

3 évig büntethető, ki társát saját kérésére megöli, ugyszinte, ki valakit öngyilkosságra bír, vagy erre eszközöket szolgáltat;

ha pedig az öngyilkosság a sorshuzástul tétetik függővé, ha a halált húzott élve marad, mindkettő 1—5 évi államfogházra, ha csak az egyik marad életben, 5—10 évig terjedhető államfogházra ítéendő;

5 évig terjedhető fogságra az anya, ki természetes gyermekét a szülési időszakban megöli;

2 évig terjedhető fogságra ítéhető a természetes gyermeket elhajtó;

5 évig terjedhető fogságra ítéhető a törvényes gyermeket elhajtó anyát

5 évig terjedhető fogságra ítéhető az anya beleegyezése nélkül a gyermeket elhajtó; ha ezáltal az az anya halálát okozza. 10—15 évre,

A. saját vagy idegen tehetetlen gyermeket kitevő 3 évig terjedhető börtönnel

ha a kitett meghal, 5—10 évre ítéhető.

Az emberölésre szövetkezés 2 évig t. börtönnel büntetendő. A gyilkos hivatalát is veszti.

A gondatlanság által okozott emberölés 3 évig t. fogházzal büntetendő;

ha hivatásbeli járatlanság és gondatlanságbul származott, 3 évig t. fogházzal és 2000 írtig t. pénzbüntetéssel büntetendő

ha a meggyilkolt után a megölt által tartott személyek maradtak, ezek részére az emberölő által fizetendő kártérítés állapittatik meg.

A párviadal:

A párviadalra! kihívás és elfogadása 6 hónapig t. államfogházzal büntetendő; hasonlóan büntetendők a segédek; a buzdító 1 évre

a párviadalra kiálló 1 évre;

az ellenfelét megsebesítő 2 évre;

a megölő, ha a halál később következett is be, 5 évre;

ki a szabályokat megszegve, ellenfelét megöli, halálra!

ki megsebesítette, 6 hónaptul 5 évre büntethető.

A párviadalnál jelenvolt tanúk, orvosok és azon segítők, kik a párviadalt megakadályozni törekedtek, nem büntethetők.

Testi sértés.

Λ testi sértő büntetése, ha a betegség 20 napnál tovább nem tart, 3 évig terjedő börtönnel büntethető

ha 8 napnál tovább tartott, 1 évig, és 500 frtig!

ha 8 napig, fél évre és 200 írtra;

a felmenő ágbeli rokonon 1-ső esetben 5 évi börtön, a 2-ban 3, a 3-ikban 1 évi fogházzal büntetendő.

5 évig terjedhető börtönnel büntetendő: ha ezáltal valamely tag, a sértett megvakul, megsüketül, nemző tehetségét elveszti, nyomorékká válik, eltorzul, elméje megzavarodik, ha a nő ennek következtében méhmagzatát elveszti.

Ila a verés halált idézett elő, büntetése 5—10 évig terjedhető börtönt

erős felindulásban 1—5 évig,

ha a megholt bántalmazta, 3 évig terjedhető börtönnel büntetendő.

Ha valakit többen vernek meg és a főbűnös ki nem tudható, az egész csoport egyenkint 2 évig és 200 frtig;

halál esetében 3 évig és 500 frtig büntethető.

A szándékos mérgező 5 évig;

ölési szándék nélkül 3—5 évig;

halált, csonkítást, bénítást, vakságot, tehetetlenséget, gyermekelhajtást okozó mérgező 10—15 évig;

gondatlanság által okozott súlyos testi sértés 3 hónap és 200 forint büntetendő.

A házi fegyelemre jogosított személy által elkövetett könnyű sértés nem büntethető.

Közegészség elleni bűntett és kihágás.

Ki árucikkei közé ártalmas anyagot kever vagy kevertet, 1 évig és 100 forintig;

ki kutat, vízvezetéket megmérgez, ártalmas cikkeket árul, 5—10 évig és 100 forintig;

halál esetében 10—15 évig;

ki ragályos betegségben a zárt megtöri, fél évig terjedhető fogsággal büntetendő.

A személyes szabadság megsértése.

A 14 éven aluli gyermek erőszakos elvivője 5 évre;

ha a rablás célja koldulásra, nyereszkesedésre, fajtalanságra! használat, 5—10 évre;

ha a rablás alatt a gyermek megsérül, vagy erőszak követtetett el, 10—15 évig;

a 14 éves és aluli leányt a szülő, gyám, gondnok ellenére, a leány beleegyezésével elvisz, 5 évig;

Aki fajtalanság- vagy házassági célbul nőszemélyt erőszakosan vagy ravaszsággal, fenyegetéssel elvisz, 5 évig terjedhető fogsággal büntethető.

. Ki embertársát törvénytelenül elfogat, elfog, le tartóztat, büntetése 3 hónapig terjedhető fogság;

7 napnál tovább 15 napig, 1 év,

15 napon túl 1 hónapig, 2 év,
 1 hónapiul 3-ig, 3 év,
 3 hónapon túl, 5 év;
 ha kínzással, testi sértéssel hajtatott végre, 5—10 év,
 ha sanyargatás közben meghalt 10—15 évi fog-
 sággal büntetendő.

A levél és távsürgöny megsértése.

A levél vagy távsürgöny felbontó büntetése 8 nap.

A levél felbontója, felhasználója 3 hónapig terjed-
 hető fogságra büntethető.

A titok felfedezése.

A család titkát felfedező közhivatalnok, orvos, se-
 bész, gyógyszerész, szülésznő 3 hónapra büntethető.

A magánlak megsértése, magánszemély által.

Ki magánlakba erőszakkal vagy hamis kulccsal
 behatol, 2 évig terjedhető büntetéssel büntetendő.

3 évig terjedő büntetéssel büntethető a magánlak
 megsértése:

1. hivatalnoki minőség színlelése;
2. éjjel több személy által;
3. fegyveresen.

3 hónappal terjedhető büntetéssel, ki magánlakba
 színleléssel behatol.

A lopás.

50 forint értékig a lopás vétség, azon felül büntett.

Büntett a lopás az értékre! tekintet nélkül, ha az
 templomban, temetőben, épületben, kerített helyen,
 csata-, tűzvész-, vízáradásakor, ha tolvajszövetség által

követetik el; szolgák, házközösségben álló egyén által, közhivatalnok és közhivatalnoki jelleget színlelő egyén által, ha a tolvaj fegyvert viselt, ha a részesek erről előleges tudomással bírtak, ha többen vannak és hivatalnoki jelleget viselt, ha fegyvert viselt, ha a tolvaj rablás, zsarolás, orgazdaság miatt már két évre el volt ítélve; nem alkalmazandó, ha a lopás 10 év múlva történt.

Büntetendő: a lopás vétsége 1 évig terjedhető fogházzal, büntette 5 évig terjedhető börtönnel, vagy a megjelölt esetekben 5 évig terjedhető fogházzal.

A rablás és zsarolás.

Rablás az, ha a tolvaj:

1. erőszakot használ vagy fenyeget;
2. ha a megrablandó öntudatlan állapotba helyeztetik
3. ha a megrablandónak élete fenyegettetik.

A rablás a második esetben 5 évig, különben 15 évig terjedhető fogsággal fenyithető.

1. 10—15 évig, ha már megvult fenytve és 10 év nem telt el;

2. ha a rablással emberölési és testi sértés kísérlete követetett el.

Zsarolás az, midőn valaki mást magának hasznos cselekményre kényszerít, mást fenyeget;

büntetendő 3 évig terjedhető fogházzal.

5 évig terjedhető fogházzal büntetendő, ha testi sértéssel, gyújtogatással vagy tetemes kár okozásával fenyeget, ha hivatalos ürügy alatt követetik el; hi-

vatalvesztes és a joggyakorlat felfüggesztésével van összekötve.

Sikkasztás, zártörés, hűtlen kezelés.

Sikkasztás az, midőn valaki idegen ingót eltulajdonít, elhasznál, elad, sikkasztást képez a lopás is.

Az első 1, a második 5 évig terjedhető börtönnel büntethető.

Sikkasztás, ha a zár alá vett és nála hagyott dolgot eladja, elhasználja. 1—5 évig terjedő fogházzal büntethető.

6 hónapig terjedhető fogházzal és 500 forinttal büntethető, ki a bírósági pecsétet feltöri.

3 évig terjedhető fogsággal büntethető, ki megbízójának, mint kezelő, kárt okoz; a bűnvádi eljárás csak a fél kérelmére megindítható; ha azomban gyám, gondnok, végrendeleti végrehajtó, igazgatóság, zárgondnok követi el, hivatalból üldözendő.

5 évig terjedhető fogsággal büntetendő, ha ezt az illető saját előnyére követi el.

Jogtalan elsajátítás.

3 hónapig és 500 forintig terjedhetőleg büntethetik a találó, ki a találtat gazdájának 8 nap alatt vissza nem adja.

Ki a talált kincset fel nem jelenti, 1000 forintig büntethető; a kincs elkoboztatik.

6 hónapig büntethető, ki más tulajdonát jogtalanul elsajátítja, ki a haszonélvező tül elveszi.

Az orgazdaság és bűnpártolás.

Az orgazda 2—5 évig;
 a bűnöst elrejtő 1 évig;
 az önhaszonbul elkövető 2 évig terjedhető fogsággal büntethető.

Csalás

1 évig terjedhető fogsággal büntethető.

Okirat hamisítás

5 évig terjedhető börtönnel büntethető;
 5—10 évig, ha közhivatalnok vagy váltójegyző követi el;

3 évig azon hivatalnok, ki hamis másolatot ad ki;

1 évig a magánokirat hamisítása;

5 évig terjedhető börtönnel büntetendő a hamis váltó, kereskedelmi, üzleti könyv, kereskedelmi utalványok, takarékpénztári könyvecskék, fuvarfeladási vevények, közraktári jegyek, értékpapírok meghamisítása, 2000 frtot haladó jog és kötelezettségek meghamisítása, ki hamis okiratot tudva használ;

2 évig terjedhető fogsággal büntethető, ki más tulajdonát képező okiratot megrongál, eltitkol, megsemmisít

3 évi t. f. b., ki határjelet megrongál, megsemmisít, elvisz, más helyre tesz.

Orvosi és községi bizonyítvány.

1 évig terjedhető fogsággal büntethető azon orvos, ki valaki egészségéről hamis bizonyítványt ad ki;

hasonlag büntetendő, ki az orvos nevében bizonyítványt ad ki;

hasonlag, ki ily bizonyítványt használ.

Fél évi t. f. büntethető a községi előljáró, ki valakinek vagyoni állása és erkölcsi magaviseletéről hamis bizonyítványt ad ki.

Bélyeghamisítás.

Bélyeg- és czimhamisítás 3 hónapiul 1 évig büntetendő.

Csalárd és vétkes bukás.

A csalárd bukás 5 évig, a vétkes 2 évig terjedő fogsággal büntethető.

Más vagyonának megrongálása

1 — 5 évig büntethető.

Gyújtogatás.

A szándékos gyújtogató 1—15 évig, sőt élethosszigan tartó fogsággal büntethető;

a gondatlanságbul gyújtó 1 évig t. f. büntethető és 1000 frtal; ha ennek következtében valaki meghal, 5 évig és 1000 írtig.

Vizáradás okozása.

5 évig terjedhető fegyhazzal büntetendő, ki gátat, zsilipet, töltést átmetsz, megrongál, megnyit és ezáltal más vagyonára vizet bocsájtván, azt megrongálja, megkárosítja

3 évig, ha ez sajátja megmentésére szolgál;

5—10 évig, ha ezáltal emberélet veszélyeztetik;

örökös fogsággal, ha egy ember meghal.

Gondatlanságbul 1 évig, ha halált okoz, 5 évig t. fogsággal.

Vaspályák, távírdák és hajók megrongálása,

Ot évig terjedhető fogsággal büntetendő a vasútnak, gőz- és más hajónak megrongálását

5—10 évig, ha súlyos testi sértést idézett elől

3—10 évig a hamis jelzést tevő;

1 évig és 1000 frtig, ki ilyest gondatlanságbul követ el.

2—5 évig terjedő fogságra büntethető azon hivatalnok vagy szolga, ki kötelességszegés által veszélyezteti a személyt vagy árut;

1 évi t. f. és 1000 forintig a távirdarongálól

negyed évig, kinek gondatlansága miatt a távírda működése félbeszakad;

fél évig és 500 frtig a távírdászatot szándékosan megrongáló szolga vagy hivatalnok, ezen felül hivatalvesztés.

100—1000 frtig azon igazgató, ki a hivatalbul vagy szolgálatba! elmozdított egyént azonnal el nem küldi!

5—10 évig, ki valamely hajó elsüllyedését, megfeneklését, összezuzását okozza;

10 évig, ha ez súlyos testi sértést okozott;

örökös fogsággal, ha halált hozott;

1 évi fogsággal, ha gondatlanságbul;

5 évi fogsággal, ha halál okoztatott;

negyedévi fogsággal, a marhavész-zár mcgtörője;

1 évi f., ha a marha ennek következtébe marhavészbe esik.

Fogoly szöktetés.

2—5 évi fogsággal a fogoly megszöktetése;
fél évi, ha gondatlanságbul.

Fegyveres erő elleni büntett te vétéség.

1 év és 2000 frt, ki magát, vagy mást ravaszul a katonaság alul felmenti;

1 év és 1000 frt az ujonczozás alatt távollevő;

3 év és 2000 frt a csonkító, a csonkítást elősegítő;
negyed év az engedetlenségre csábító;

5 évre hadizenet után, 2—5 év és 2000 frt a szökésre csábító, hasonlóan büntetendő az elrejtő, vagy segítő;

5 év és 4000 frt, ki béke idején idegen államnak kémiszolgálatot tesz

5 év és 4000 frt, ki a seregről, erődítményekről, fegyverekről sat. tudósításokat hoz az újságba, midőn már eltiltalakl

2 év és 2000 frt a háború idején kötelességét nem teljesítő szállító, alszállító és fuvaros.

Hivatali és ügyvédi büntettek és vétségek.

2—5 évig terjedhető fogság vagy fegyházzal büntetendő a letétet sikkasztó hivatalnokl

5—10 évig azon sikkasztó, ki az ellenőrzési okmányokat is meghamisítja

1 évig, ha a sikkasztott pénz a hivatalnok óvadékpénzébül kikerül;

1 évig, ki ajándékot fogad el;

2 évig, ha az ajándékért kötelességét megszegi;

ugyanígy büntetendő, ha beleegyezésével másnak adnak jutalmat vagy ajándékot.

5. t. f. b., ki az adott vagy ígért ajándékért kötelességét megszegi.

5—10 t. f. b. azon bíró vagy esküdtszéki tag, ki habár kötelességét nem szegi meg, ajándékot vagy ígéretet elfogad hivatalos cselekményért, vagy egy harmadik személynek! adásába beleegyezik.

5—10 t. f. b., ha megvesztegettvén, ítéletet hoz; ha a vizsgáló bíró kötelességét megszegi;

ha hivatalnok dologi ügyben megvesztegettvén, törvénytelenül járt el és a kár 5000 frtnál több;

1 L f. b. és 1000 frt, ki közhivatalnokot ajándék vagy ígérettel kötelességszegésre csábít.

5 t. b. és 2000 frt, ki bírót veszteget meg.

5 t. f. b. azon közhivatalnok, ki másnak jogtalan hasznot, kárt vagy sérelmet okoz és kötelességét megszegi.

5 t. f. b. azon hivatalnok, ki a fegyveres erőt jogos indok nélkül hívja fel.

γ_2 t. f. b. azon hivatalnok, ki valakit hivataloskodása közben tetteleg bántalmaz vagy bántalmaztat

5 t. f. b. azon hivatalnok, ki valakit jogtalanul valaminek eltérésére vagy elhagyására kényszerít.

3 t. f. b. azon bíró, ki az illetőnek ártatlanságát tudva, bűnvádi vizsgálat alá helyezi.

5 t. f. b. azon hivatalnok, ki vizsgálatnál kényszereszközt alkalmaz.

3 t. f. b. azon hivatalnok, ki kedvezésből a büntető eljárásnál hivatalos kötelességét nem teljesíti, az Ítéletet nem hajtja végre.

1 t. f. b. azon hivatalnok, ki hivatalos köz- vagy magán titkot kozol.

3 t. f. b., ha két vagy több hivatalnok összebeszélvén, hivatalos kötelessége teljesítését megtagadja.

3 t. f. b. azon ügyvéd, ki mindkét félnek tanács-
csal, tettel szolgál, ki a per alatt fele ügyérül le-
mondva, ellenfele képviselőjét vállalja el.

5 t. b. b., ki az ellenféllel egyetért.

t. f. b. büntetendő, ki büntető ügyben meg-
vesztegetve, védencze ártalmára kihágásoknál köteles-
ségellenesen jár el.

1 t. b. b. vétségeknél.

5 t. b. b. büntetteknél.

5 t. f. b., ha a törvényszék örökös fogságot vagy
halált állapít meg.

Mindezeknél az elitét hivatalát veszti és politikai
jogai gyakorlata fölfüggesztetik.

A büntető törvénykönyv magyar zamattal nem bír, de nem is bírhat, mert — mint azt nekem igen érdemes szerzője bevallotta — egy idegen codex (azt hiszem szász) fordítása; a szerző, illetőleg fordító eredetileg nem magyar, tehát a népesség jellegét, szokásait, az uralgó bűnök indokait, a büntetések hatását nem ismerte. A bűn, a vétség, kihágás kétségkívül egyenlő bűnös cselekmény Pesten, Drezdában, Párisban, Londonban, a büntetésnél azomban nemcsak maga a cselekmény, de az indokok is tekintendők. Minden

rablás és lopás elméletileg véve mindenütt bűn, az azomban, ki ezt az utolsó szükségétől kényszerítve és akkor követi el, midőn munkát nem kaphat, kevésbé büntetendő, mint az, aki ezt hiúságba!, honyeségből falánságba! követi el. A testi sértés fáj Angliában, Franciaországban, Amerikában sat., kevésbé büntetendő ott azomban, hol a verekedés országos szokás, hol a legényt megvetik, ha a korcsmában vagy bárhol és bárkitől jogtalan sértést, vagy támadást visszatorlás nélkül eltűr és azt vagy elhallgatja, vagy a hatóságnál keres elégtételt. A káromkodás rász szokás, az illem és a vallási érzelmek megsértése, a közhelyeken! káromkodás tehát kétségkívül megfenyítendő, de sokkal enyhébben ott, hol már gyermekkorától kezdve majdnem minden férfi és az asszonyok egyrésze is káromkodik, mert ily vidéken a tömeg ezt szokásos szólamnak és nem botránynak tekinti. A politikai büntettek és vétségek sem egyenlő természetűek, mert a műveletlenebb szavainak horderejét nem tudja megmérni, a fecsegőbb, szabadabb gondolkozása, hevesebb természetű rász szándék nélkül is erősebben nyilatkozik a higgadt hallgatagnál, a szabadabb érzelmű, a világosabb fejű, a polgári jogot kötelezettségei természetes kifolyásának, áldozatai egyenértékének tekinti, míg a butább előtt a fejedelem isten, helytartója a kormány, a hatóság tagjai emberiség feletti lények, a jog csakis kegyelem. A házasság a család bölcsője, kölcsönös önkéntes kötelezettség, a házasságtörést tehát, hol a szeretőtartás, a fattyúszaporítás nem divat, nem testi kéjelgésnek tekintik, de büntetik mint erkölcsi bünt, melynek nyílt,

szentelen gyakorlata a társadalom léteit fenyegeti. Az egyszerit lemásolás azért sem alkalmazható, mert a büntetések véralkat szerint különbözően hatnak; a magánzárka az elevenebbre, élesebb elméjüre erősebben hat, mint a vad butára; a törvények alkalmazása, a bírói osztály alakulása is különbözöl vannak országok, melyekben a törvény iránti tisztelet már a polgárokkal születik, a törvénytört a nagyközönség bünösnek tekinti; a bírák ifjú korukban a bírói osztálynál kezdenek szolgálni és fokonyként ezen osztályban emelkednek, ellenben vannak országok, melyekben a törvények szigorú tisztelete hiányzik, mindenki a csürés csavarás mesterségét gyakorolja, törvénytörtésnek, bünnek nem tartják, a törvény elmagyarázását, a bírák hatalmaskodása divat, az egész ország fiskális (ügyvéd) jellemmel bír; a bíróságok döntvénygyarak, a bírák leginkább ügy védekbül emelkednek két ilyen különbözöl jellegű országban a végrehajtás vagyis bíraskodás nem lehet egyenlöl, mert míg az elsőben a bíró bölcs belátására is lehet némileg bizakodni, a másodikban már a törvénynek szabatosnak, határozottnak kell lenni és a bíró ügynevezett bölcs belátására, magyarul mondva önkényére, nem szabad bízni, mert hajlamátul, a szokástul ragadtatva okvetlenül helytelenül fog ítélni. A büntetésnek 7 feladata van: elégtétel a sértettnek, a törvény-, a jog-, az egyén, a tulajdon megtámadásának megtorlása, javítás, hatás a gonoszokra; a hatás függ a népességnek erkölcsétül, jellemétül, szokásaitul; a tulajdon szentségének tisztelete különbözöl, a szelidebb németeknél az országutak szélei gyümölcsfákkal

vannak beültetve, senki sem bántja, a csősz felesleges; minálunk nemcsak a szabadon álló fa gyümölcsét szaggatják le, de tömegesen megrohanják a kerteket, szőlőhegyeket, a csősz, ha fegyvere nincs vagy löni nem tud, megverik, megkötozik; a gyermek lóra ül és leteti nemcsak a zöld, de az érett búzát is, behajtja más földjére legelni ludját, borját, sertését, tehenét, lovát és csakis akkor szalad, midőn látja a csősz, főleg a tulajdonost vagy tisztjét; őrizkedni kell a cselédtil felestül, kertésztül, a rendes és mindennemű napszámostul, lopnak mindenféle terményt, növényt, gyümölcsöt, szárnyas állatot, sertést, juhot, stb. és különösen némely vidéken a lovat; orgazda minden falusi korcsmáros, kis szatócs, kanász, juhász, csikós; ha tehát Magyarországon a lopást úgy büntetik, mint a szelíd Németországban vagy Schveiczbán, ez nemcsak el nem rémiti Magyarország népeit, sőt inkább felbátorítja és a törvény gunytárgyá lesz.

A javítás módja is különböző, a népek változatossága, erkölcsi, vagyoni helyzete, szokásai és a munkaviszonyok szerint. A takarékos, szorgalmas munkás rabra büntetés, ha nem dolgozhat, nem keres és henyélnie kell, ha külön van elzárva, társaival nem beszélhet, ha saját vagyona van vagy oly ország polgára, melyben a munkának minden neme minden időben keresett, nem baj, ha egy garas nélkül is lép ki a világba, mert munkája által napi élelmét azonnal megkeresheti. Magyarországon azonban a viszonyok egészen különbözők; Magyarország minden lakosa szűkén él, a falusi ember húst csakis a téli hónapok-

ban eszik, midőn hízott sertését leüli, eszik csakis kivételesen vasárnap, egész héten burgonyával, tésztával és fekete kenyérral él, nyárban gyümölcsöt, uborkát, paprikát, kukoriczát, szalonnát, kenyeret eszik, jár gatyá- és mellényben, a börtöni élelem, a meleg szoba tehát előnyű a magyar ember talán egész Európában a legerősebb munkás, mert ha akar, nagyon tud dolgozni, de amilyen jó munkás, éppen olyan renyhe is, mert amint az aratásban, cséplésben, esetleg szőlőmunkában évi élelmét biztosította, hever és sokszor nagy munkabérért sem dolgozik, a fegyenczek nagyrésze pedig pásztorokból áll, kik egész éven át semmit sem dolgoznak, a magyar rabra tehát a munka érzékeny büntetés. De különben is a munka a magyar rab javulásának egyik alapfeltétele, mert a munka néha nagyon keresett, de viszont néha semmiképen sem lehet munkát kapni és ezen munkátlan idény legalább is fél év, ha tehát ősszel vagy télben bocsájtják el, kénytelen ismét lopni, mert különben meg nem élhet, némelyik ősszel azért is verekszik, hogy az állam-börtönben reá nézve kényelmes szállást, meleg szobát, egészséges és elegendő élelmet kapjon, a tétlenségben a jövőre tolvaj- és rabló-szövetségeket kötnek. Ellenben, ha dolgozik, ez reá teher, de ha megszokja és a társadalomnak becses tagjává válik ha dolgozik, nemcsak élelmét és ruházatát megkeresi, de tartaléktőkét is szerez, melyből míg munkát kap, szükségletét megszerzi, vagyis ellenségből a társadalom hasznos tagja lesz és a munka alkalmazása által a különben is nyakig terhelt becsületes polgár-

rok legalább terheik egyrészétül menekülnek. Kétségkívül a büntető törvény a munka alkalmazását nem tiltja, de nem is rendeli meg, felállíthatta volna ezt a kormány maga bölcsességéből is! ha azomban a büntető törvény elrendeli, ezen esetben a munka kiegészítő részét képezvén, a kormány és országgyűlés kényszerült volna azonnal intézkedni,

Az enyhítő körülmények sem szoríthatók egyetemleges keretbe, de különbözően alkalmazandók, az eltérő viszonyok szerint; a felhevülés, a személyi sértés nagyobb beszámítás alá jön a meleg éghajlat alatt, a hevesebb véralkatu népeknél, mert ezek már véralkatuknál fogva tüzesebbek, kevésbe tudják szenvedélyüket fékezni; Korsikában, hol a boszuállás divat és kötelesség, a sértést megtorlót kevésbé lehet büntetni; hol a verekedés ismeretlen, az emberek higgadtabb természetűek, a részegség enyhítőbb körülmény, mint Németországban, mert nálunk a parasztnál, különösen vasárnap, ünnepeken, búcsúkon divat, ellenben Németországban nem az, Magyarországon tehát fel nem tehető, hogy a bűnös azért itta le magát, hogy ez enyhítő körülményül szolgáljon, de ivott szokásbul és a gázcselekményre részben a részegség ingerelte enyhítőbb körülmény azért is, mert a magyar ember az ivásban határt nőm ismer, ha egyszer megkezdte, mámor nélkül nem hagyja el a korcsmát, ellenben a német kevesebbet és ritkán iszik, valószínűbb tehát, hogy ha a korcsmából indul a bűn elkövetésére, azért ivott szokása ellenére, hogy ez neki enyhítő körülményül tudasson be.

A büntető törvénykönyvnek első, igen nagy hibája az, hogy az nem a nemzet jelleméhez, szokásaihoz, a polgárok vérmérsékletéhez, szokásaihoz, műveltségéhez van alkalmazva. A gyilkosság nálunk gyakori, az emberölés oly bűnös cselekmény, mely sem nem kárpótolható, sem elegendőleg meg nem torolható, mert az életet visszaadni nem lehet, kell tehát, hogy a féktelen vadállat életével lakoljon; a gyilkosság elszaporodott pedig főleg azért, mert a bíróság a törvény fölé emelkedett, a régi törvényeket elavultnak mondta ki és kénye szerint Ítélt, ennek következtében megtörtént az, hogy a tolvajt, rablót 10 évre, a gyilkost 3 évre ítélte. A kényuralom is nagyon simán bánt el a gonoszokkal az emberölésnél tehát halált vagy örökös fogságot kellett volna szabni, hogy a gonosztevőt kellőleg büntesse és a közönséget ezen gyakori büntül elriaszsa. A büntető törvény csak a szándékos gyilkost ítéli halálra. A szándékos gyilkosságot bebizonyítani igen nehéz, mert kinek józan esze van, ha nem részeg, gyilkolás! szándékát nem kürtöli és a vizsgálatnál okvetlenül tagadja, a szándék megváltozhat perczek alatt, a szándékos gyilkosságot tehát konstatálni csak akkor lehet, ha a bűnös tanuk előtt támad és gyilkol, gyilkolás! szándékát a támadáskor tanuk előtt kinyilatkoztatja, ez pedig csakis korcsmai verekedésnél lehető, mert midőn az áldozatot rablás! szándékból megtámadja vagy boszubul megakarja ölni, ezen cselekményhez tanukat semmi esetre sem hív meg, mert az emberölést megakadályoznák vagy ellene segítséget hívnának. Ki ellen a gyilkolási szán-

dék be nem bizonyul, már csak 10—15 évre, az apa-és anyagyilkos élethossziglan büntetendő, az erős felindulásban elkövetett gyilkosság pedig a bíró szélséye szerint már 1 évvel, sőt kevesebbel is büntethető, minél szenvedélyesebb, dühösebb tehát az illető, annál kevesebbre büntetetik, okos gyilkosnak tehát szabadon áll a mezőt ezen törvény a sértésre, felindulásra nagy súlyt fektet, ez nevetséges fogalom, mert a vagyonában megtámadott vagy illetlen szavakkal sértett, semmi esetre sem mondja azt a támadónak: „polgártárs, ne illetlenkedjék, tessék kisétálni⁴⁴; de azt: „takarodjál ki gazember, hagyj békében, mert különben kilöklek, feladlak,⁴⁴ már pedig a gazember szó a kilökéssel, feladással, elfogatással fenyegetés sértés, indok a felindulásra, ennélfogva akinek a megtámadott ezt mondja, vagy védve magát a támadónak fájdalmat szerez, az ily gyilkos már csak 5 évre és ha a bírónak tetszik, 1 évre sőt kevesebbre is büntethető, az ily törvény a gyilkosságot nem mérsékli, de biztat; mert a műveletlenre 1 évi kényelmes börtön nem büntetés. A párviadalban! emberölés még gyengébben büntetetik, mert a büntetés legmagasabb foka 5 év, de a bíró leszállíthatja 1 hónapra is, már pedig, ki ellenfelét kihívja és vontcsövű pisztolybul 10—15 lépésről lő és többszöri lövés van kikötve, ez kétségkívül! szándékos gyilkos, mert ily kis távolságra 100 eset közül 99-ben a halál bizonyos. A párviadal kétségkívül beteges társadalmi viszonyainknak kifolyása, sok tekintetben hetykeség és neveletlenség, mert a műveltség egyik főfeltétele az illem szabályainak meg-

tartása; fő követelménye az indokolatlan sértésnek visszavonása, a gyengeségek, hiányok elnézése, a vélemény és egyediség méltánylása; míg azonban a társadalom nem foglalja el a bírói szerepet és azt, aki mást szóval, tettel megsért, ki rágalmoz, hazudik, gyanúsít, az illem szabályait meg nem tartja, örökké vagy a sértéshez mérve bizonyos időre köréből ki nem zárja, vagyis a bűnöst maga a társadalom meg nem bélyegzi, el nem ítéli, mindaddig a párbaj el nem törülhető, de ha a párbajbani gyilkost a törvény halálra nem ítéli is, nem szabad reá szemet hunyni, nem szabad kiváltságolni, de szigorúan meg kell büntetni, mert a gyilkosság bárki által, bármi módon is követtetik el, gyilkosság. A lopás büntette 5 évig terjedhető börtönnel büntethető, ha azonban a bírónak tetszik, leszállíthatja 1 hónapra is, tekintve azt, hogy sok emberölés a körülményeket tekintve, csak 1—3 évig büntetetik, az 5 év csak sallang és 3 évnél nagyobb büntetés alig van és ez is csak bűnhalmaznál alkalmaztatik.

Mind az emberölés, mind a lopás büntetése a mi viszonyainkhoz, a nép erkölcsiségéhez nem illik és a bűnöket nemcsak nem kevesbitendi, de szaporítani fogja.

A törvénykönyv második főhibája az aránytalanságot 5 évig terjedhető fogsággal büntetendő az emberölés, ha a gyilkost vagy hozzátartozóit a megölt megsértette és ez a gyilkosságot az ezeni felindulásban vitte véghez.

5 évig terjedhető fogsággal büntethető, ki párbajban ellenfelét megölte;

5 évig Lerjedhető fogsággal büntethető a zártörő;

5 évig terjedhető fogsággal büntethető a lopás;

5 évig terjedhető fogsággal büntethető a bíró megvesztegetése;

5 évig terjedhető fogsággal büntethető a más vagyonának megrongálása.

Tekintve a méltányosságot, az igazságot, váljon egyenlő bűnös cselekmény-e az emberölés, az okozott anyagi kár?

Kétségkívül nem, mert aki valakit megöl, az annak mindenét veszi el, mert megszűnvén élni, hullája semmivé lesz és vagyonát nem élvezheti, tehát: megszűnvén élni, egyénileg tekintve reá nézve minden elvesz, a halál a legnagyobb kínt míg ellenben a tolvaj, a zártörő, a más vagyonát megrongáló anyagi kárt okoz, mi az élhetést lehetlenné nem teszi, megsértést, kínt, testi sérelmet, meggyaláztatást nem, sőt sok esetben a kár helyre pótolható, mert a zártörőnek, a tolvajnak, a rongálónak kézi vagy szellemi keresetének egyrészét lezárhatja és ebből magát kárpótolhatja; az ész, az emberiség a méltányosság szabályai szerint tehát az anyagi kárt okozó a gyilkossal egyenlően nem büntethető; a vesztegető hasonlólag nem büntethető úgy, mint a gyilkos az elősorolt okoknál fogva, mert a vesztegetésnél nem a vesztegető a főbűnös, de a megvesztegetett bíró, mert a vesztegető a bírót az ajándék elfogadására nem kényszerítheti; ha a bíró az ajándékot elfogadja és a vesztegetőt feladja, ez nemcsak pénzt veszti el, de perét is, mert mindenki már azért, mert vesztegetett, elfogult lesz irányában és ügyét

igazságtalannak fogja tartani, a bírótársak már azért is elütik keresetétül, hogy a közönség által büntársaknak ^{ne} tekintessenek. Nem egyenlő bűnös cselekmény, ennél fogva egyenlően nem büntethető a tolvaj-sággal a zártörés és az idegen vagyon megrongálása, mert a tolvaj másnak kétségkívül! tulajdonát veszi el, a zártörő pedig oly tulajdont vesz el, melynek tulajdonosa nem a zár alá vevő, de a lezárolt, mert még az árverés napján is lefizetheti adósságát és ekkor a zár alá vevő reá semmi jogot nem igényelhet; a tolvaj ellenben más tulajdonát veszi el és ha értékét lefizeti, akkor sem válhatik az tulajdonává. Nem tehető egy sorozatba az idegen vagyon megrongálója sem a zártörővel, sem a tolvajjal; nem az elsővel, mert a zártörő lefoglalt, de jogilag saját tulajdonát adja el, a tolvaj más tulajdonát lopja el, az idegen vagyon megrongálója más tulajdonát nem veszi el, csak más tulajdonának értékét kevesbíti, tehát ezért anyagi kárpótlással tartozik, fogsággal tehát csakis azon esetben lenne büntethető, ha ezen megrongálást eltitkolja, vagy anyagi kárpótlást vagyonából, hivatalos fizetéséből, szellemi vagy kézi keresményéből nem adhat.

1—2 évig terjedhető a királyi család tagját sértő nyilatkozat;

1 — 5 évig lázadási szövetség, cselekmény nélkül;

1 évig a szavazásnál csaló szavazati bizottsági tag;

1 évig az isteni-tisztelet megzavarása;

1 évig a hamisan tanuzó 100 frt értékig, ezenfelül 5 évig;

1 évig a férfiakkal vagy állatokkal! közösülés;

1—5 évig a férfiakon elkövetett nemi erőszak;

3 hónapra a házasságtörés, ha ennek következtében az elválás kimondatott;

1 évig a gyermekszikkasztó, vagy idegent becsem-
pészőt

1 évig oly rágalalmazás, mely bűnvádi eljárás vagy közmegvetést idézne elő;

1 évig a törvényes testületek, hatóságok, küldöttségek nyilvános rágalalmazása, a hatóságoknál! ártatlan vád;

1 évig a párbajra buzdítás;

1 évig a verekedés, ha az ebből eredő betegség 8 napnál tovább tart;

1—5 évig az erős felindulásban elkövetett halált okozó verekedés;

1 évig terjedhető, ki árucikkei közé ártalmas anyagot kever, vagy kevertet;

1 évig, ki magánál valakit 15 napig erővel letartóztat!

1 évig a lopás 50 frtig;

1 évig a bűnöst elrejtő orgazda;

1 évig a hamis bizonyítványt kiállító orvos;

1 évig a csalás;

1 évig a magánokirat hamisítás;

1 évig a marhavész zártörő, ha a marha ennek következtében marhavészbe esik;

1 évig a szikkasztó, ha az összeg az óvadékból kikerül;

1 évig a bíró, ha ajándékot fogad el;

1 évig, ki magát vagy mást az ujonczozásnál a katonaság alul kiment;

1 évig, ki az újonczozás alatt távol van;

1 évig azon hivatalnok, ki hivatalos köz- vagy magántitkot közöl.

Az elősorolt bűncselekmények büntetése közt általában nincs arány, mert az erős felindulásban, verekedésben okozott halál mindenestre emberölés, tehát az eredményt tekintve a legnagyobb bűn · ki verekedik, tudhatja azt, hogy ha fegyvert, kést, ólmos, sőt bunkós botot, fejszét vagy hasáb fát, széket, szóval bármi súlyos tárgyat használ, közelről azzal embertársát megölheti. A gyermeksikkasztás, idegennek becsempészése a legszentebb családi érzelmet támadja meg, a család tagjait vagy a családot jogos tulajdonától fosztja meg, tehát nemcsak tolvaj, de egyszersmind rabló is, ennél fogva nem kis, de nagy büntetést érdemel; az orgazdaság a magyar társadalom rákfenéje, a tolvajság és rablás főtényezője, mert orgazda nélkül a tolvaj és rabló csak kis értékű élelmi szereket lophat és rabolhat, melyek csak kivételes esetben okoznak nagy kárt, tehát a bűnöst a bűntényre kevésbé ingerük. Veszedelmes ez azért is, mert már gyermeket is lopásra ingerli azon tudat, hogy az ellopott tárgyat büntetés nélkül eladhatja, kicserélheti, a lopás hajlamával megáldott gyermek először meglopja a szüleit és ha az orgazda segítségével sikerül az értékesítés, később meglop mindenkit, kezdi: kukoriczán, almán, mákon, végzi: ökrön, lovon, ékszereken; midőn, ha orgazda nincs, megelégszik azzal, mit egyszerre megehet. Az orgazda nagyobb büntetést érdemel a tolvajnál, sőt sokszor a rablónál is, mert a tolvajság,

sőt a rablásból is a haszon oroszlánrészét az orgazda huzza, mert a tolvaj, a rabló az ékszerek, drágaságok értékét nem ismeri, a lopott marhára, lóra stb., szegény legénynél rá ismernek, de nincs is helyisége, hol elrejtethné, viszonyai a községben ismertek lévén, a marhára útlevelet nem szerezhethet, eladja tehát az orgazdának feleáron és ennek is nagyrészét eliszsza, el-eszi az orgazda korcsmárosnál általában Magyarországon tolvaj-évkönyvei nem mutatnak fel gazdag tolvajt vagy rablót, ellenben sok ismeretes orgazda meggazdagodott és általában minden orgazda vagyont szerzett és szerez is; aki a viszonyokat ismeri, tudja azt, hogy a korcsmárosnak a bor és pálinka megvizezésénél több hasznot adott és ad az orgazdaság. Az orgazdák büntetése tehát csekély. Az okmányhamisítás és hamis okmánycsinálás nagy bűn, mert a hamisító, a gyártó ezt komolyan megfontolva teszi, tudja azt, hogy ez bűn, a meggondolásra van ideje és még sem tér magához.

Ezen bűnökkel egysorba nem tehető az isteni-tisztelet megzavarása, mert ez Önhaszon nélküli botrány, durvaság és neveletlenség; nem a párbajra buzdítás, mert a buzdító nem okoz sértést, a párbajozót a párbajra nem kényszeríti, vagy párbajsegéd vagy nem, hanem, a döntő perczen a viadal terén barátját nem befolyásolhatja, ha párbajsegéd ő és ha szabályszerűleg ő a békére a feleket nem szólítja is fel, felszólítja az ellenfél segédje és a küzdőterén, szemben az ellenféllel és segédeivel, befolyást felére nem is gyakorolhat, ez tehát nem bűn. A törvényes testületek, hatóságok

rágalmazása, illetőleg gyanúsítása hasonlóan nem nagy bűn, mert az illetőket nyilvánosan támadja, a testületek, hatóságok, küldöttségek elnökei, sőt tagjai is a vádlót, a közönséget a tényállásról, tévedésérül felvilágosíthatják, ha konokul ellenszegül, sérteget, lázadó és mint ilyen szigorúan büntethető. Ezen cselekmény mindenestre megfenyítendő, de semmiesetre sem büntetendő úgy, mint a gyilkosság, lopás orgazdaság, vagy okmányhamisítás.

Nevetséges a becsületsértés nemei közti aránytalanság; eddig az egész világon a legnagyobb becsületsértésnek tartották a házasságtörést; a régi magyar törvény szerint a hűtlen nemes nőt férje megölethette, Franciaországban ma is teheti a házasság, sőt házassági ígéret szentségére a francziák annyira tartanak, hogy ha asszony a hűtlen férjet, és viszont megöli, az esküdszék feloldozza; a társadalomban eddig a legtöbb s legkomolyabb párbajok ebből keletkeztek; a bíróságok a házasságtörést a fél kérelmére megbüntették, a legközségesebb nő, ki mindent eltűrt, haragra gerjedt, ha kurvának nevezték; a jeles büntető törvénykönyv ezt megszüntette, a férfi háremet, a nő kurafiakat tarthat házában, a sas fészkekbe verebek tojhatnak, a család, a vérkötélék nevetséges fogalom lesz, mert a törvény házasságtörést csak a protestánsoknál ismer, a többi felekezeteknél ez szabados élvezet, de a protestánsoknál is csak három hónapra büntethető elválás után. Kérdem: hol van abban a logika, hogy az, ami egyiknél szabados, a másiknál bűnös cselekmény? miért szabados ez annak, kinek hitelvei szerint a házasság szentség, kiknél

a házastársak jogérvényesen örökre el nem válhatnak? Kétségkívül a közerkölcsiséget a törvény fenn nem tarthatja, de az erkölcstelenséget fékezheti és sajátlag ez feladata is, a törvénynek nagy befolyása van különösen a műveletlen tömegre, tehát a nép millióira, a nép általában mindent szabadnak és helyesnek tart, mit a törvény nem tilt; a kéjteljes élvezet, ennél fogva ragadós; a közerkölcsiséget védő korlátok lerontása különösen korrunkban veszedelmes, mert az erkölcstelenség a népnél intézményeink, anyagi helyzetünknel fogva igen elterjedt, a fiatalság java, a legtüzesebb korban katona lesz és a bujálkodást megszokja, az idegen és magyar katona, a nőket folytonosan ostromolja; a leányok férjhez nem mehetnek, mert a legények nagyrésze katona, a mesterember, a napszámos fiatal korában nem nősülhet, mert keresete csekély, családját nem tarthatja, a szerető olcsóbb és élvezetesebb, a tüzoltósereg tehát nagy; amely leány vagy asszony a tilos gyümölcs élvezetét megszokta, ha a törvény nem tiltja, sohasem lesz hűséges asszony, mert a változatosság élvezetesebb, a példa ragadós, lassankint a családi élet meg fog szűnni és a törvény paizsa alatt, illetőleg a védelem hiányában megalakul a női közösség és fel fog nőni egy beteges, görvélyes nemzedék.

Ezzel szemben valóban nevetséges az állatok és férfiak bűnös szemérmének adott nagyszerű védelem. A törvény 1 évig terjedhető fogsággal sújtja a férfival vagy állattal közösülő férfit. A férfival! közösülés az egészségre ártalmas, váljon árt-e az az állatnak, fájdalmas-e? nem tudjuk, mert egyik sem mondta, egyik sem sérti azonban a házaselek becsületét. Mindkettő baromság és esz-

telenség, ezen szerencsétlen botránycsinálókat tehát nem kell bebörtönözni, de a tébolydába kell adni és mindaddig ott tartani, míg a hidegvíz örültségökből gyökeresen kigyógyítja.

A büntető törvénykönyv uralgó szelleme a politikai önkény.

A királynak a kegyelmi téren túlságos hatalmat ad. A királynak egyik elismert főjoga a kegyelmi jog, ez politikai bűntényeknél helyes, mert ezen kegyelmek a felelős kormány ajánlatára vagy hozzájárulásával adatnak, ha tehát a kormány politikai perek beszüntetését, a politikai bűnösök megkegyelmezését ajánlja és az adott kegyelem az alkotmányt sérti, veszedelmes mozgalmakat, zavarokat, bonyodalmakat idéz vagy idézhet elő, a kormányt az országgyűlés feleletre vonhatja, bizalmatlanságot szavazva, elmozdítását eszközölheti.

Az egyéni jogot azomban sérti a királynak a bűnvádi eljárás megindítására, a büntetés végrehajtásának megszüntetésére kiterjesztett korlátlan kegyelmi joga.

Sérti az egyéni polgári jogot az első, mert a polgárnak legfőbb joga az, hogy az okozott sértésért, kárért a független bíróságok által megtorlást, kárpótlást szerezhessen, ezen jogot megsemmisíti a kegyelmi jog, mert ezen jognál a király az eljárást csirájában elfojtathatja, a sértett fél joga védelmére nem folyamodhatok a kormányhoz, mert a királyi kegyelmet ezen törvénynél fogva bírálat alá nem veheti; nem az országgyűléshez, mert az országgyűlés a bíróság hivatalkörébe nem avatkozhatnak, de figyelemre sem méltathatja, mert a tény-

állást, az adatokat a bíróság hitelesíti, mindkét fél meghallgatása után, e nélkül a panasz egyoldalú vád, a vádat pedig meg nem vizsgálhatja, mert ez a bíróság körébe tartozik a bíróság pedig az ügyet nem tárgyalhatja, mert a királyi kegyelem minden további bírói eljárást eltilt. Az országgyűlés az igazságtalan kegyelemért az igazságügyministert meg nem támadhatja, mert ezt csakis kétségkívül! ügyekben teheti, már pedig kétségkívülinek a bűn és sértés terén csak az mondható, melyet a bíróság a tény megvizsgálása, a tanuknak, az ellenfélnek kihallgatása után megállapított. Sérti az egyéni és független bíróság jogát a király korlátlan kegyelmi joga is, mert a király az ítéletet csak akkor változtathatja meg, ha az ítélet túlságosan szigorú; ha azonban minden büntetést egyszerűen elenged, ezáltal hallgatag a bíróság képtelenség! jogát mondja ki és rá, a vádlóra a rágalmozó bélyegét süti. Veszedelmes hatalom ez, mert ennek segélyével a hatalmasok az egyeseket biztosan elnyomhatják. A királyi felségről kétségkívül feltenni nem lehet, hogy szándékosan igazságtalanságot kövessen el, de a király ministerei, környezete szemeivel lát, a hivatalos előterjesztéseken kívül csakis az ujságokból szerezhetne tudomást, de a hírlap ma üzlet, tehát jogérzetből és hazafiságból nem fogadnak el olyat, mi egyes hatalmasokat ellenök ingerli, de megbízhatlanok azért is, mert a cselekményeket és embereket saját pártszempontjukból bírálják meg, tehát különbözőleg adják elő, ennél fogva nem hitelesek.

Ezen törvény nemcsak a király és Magyarország, de a birodalmi kapocs sérthetlenségét is állítja fel, és

az ez ellen irányuló cselekvény tetteseit örökös fogsággal bünteti. Ez új, eddig ösmeretlen tan. A Magyarország és Austria közötti szerződés nem örökös szerződés, de Magyarország s Austria által a király-császár beleegyezésével bármikor felbontható; ma ezen szövetségtörvény, kötelező szerződés, az ebből folyó kötelezettségeket kétségkívül minden polgár büntetés súlya alatt köteles teljesíteni, de mert ez Magyarországot Austriába és Austriát Magyarországra nem keblezte be, mert felbontható; a szerződés czélszerűtlenségéről, a felbontás módozatáról véleményét mindenki szabadon szóval és írásban elmondhatja. A cselekmény, szó kétségkívül általában és a magyar közjog szerint tetteges, fegyveres ellenállást, támadást jelent, a beszéd, az írás is azomban cselekmény, de szellemi cselekmény, a roszakarat tehát cselekménynek magyarázhatja a szövetség elleni szónoklatot, Írásban tett nyilatkozványt, az ily magyarázat pedig egy szellemi kerülővel a szövetséget örökre nemcsak megbonthatlannak, de módosíthatlannak tenné, mert miután a többség elfogadta és pártolja, ez csakis úgy megváltoztatható, ha a többség czélszerűtlenségéről, hiányairól meggyőződik, ezt pedig csakis úgy lehet békés, tehát törvényes utón kieszközölni, ha az ellenzék a választókat, a választást megelőző gyűléseken, népgyűléseken az intézményt a maga szempontjából megvilágítja. Különösen nálunk a betű öl, az általános elmagyarázás divat, a hűtlenségről szóló törvényben a „semet evidenter erigens et opponens“ „nyíltan ellenes felállókát/⁴ vagyis fegyveres ellenállást jelentett és ennek daczára a magyar bíróságok a szóbeli nyilatkoza-

tot is ellenállásnak, támadásnak keresztelték. Kétségkívül míg Tisza Kálmán miniszter lesz, ez nem fog megtörténni, mert ő egyrészt az alkotmányosság híve, másrészt amit akar, az kerülés, elmagyarázásra nem szorul. Lehet azonban oly miniszter, ki Bécsből fog vezettetni és a szabadságot nem becsüli, az esetben ezen szót sok ember meg fogja keserülni; mindenesetre a szélsőballal ez nagy ügyetlenség és hanyagság volt, hogy ezen törvény tiszta fogalmazását nemcsak ki nem eszközölte, de ellene komolyan síkra sem szállt. Ezen törvénynek méltó függelékét képezi azon törvény, mely az osztrák-magyar szövetség ellen gyülekezetben izgatót 5 esztendeig terjedhető fogságra bünteti, ez világos, ehhez nem kell kommentár; ezen törvényvel bárkit el lehet zárni, mert aki választók gyülekezetében mérsékelten és ildomosán beszél, annak beszédén a közönség elalszik, a heves támadás pedig már izgatás. Ezen törvény nyel, ha a kormánynak tetszik, miután ez még a delegáció elleni támadást is tiltja, a szélsőbal minden jelöltjét, sőt kortesvezérét is el lehet zárni. Én, mint munkám több helyén megvilágítám, az austriai szövetséget a helyzet követelményének tartom, a szélsőbal zászlójára azonban egy nagy eszme van felírva, mi előtt meg kell hajolni és nem szabad lomtárba dobni; általában az ellenzék mindenütt, minden korban szükséges, az, aki az ellenvéleményt nem tiszteli, nem szabad ember, sőt a szabadságra nem is érdemes.

Abszolút burokratikus zamatú a hatósági közegekről szóló törvény, mely a hatóság küldöttsége, választmánya, bizottsága, hivatalnoka, a katonai, polgári örök,

a vaspályái, távirdai személyzet, a rendőrök, csőszök, erdő- és folyam gátőrök, vadászati felügyelőknek hivatalos eljárásukban bántalmazását, megakadályozását 3 évig terjedhető fogsággal bünteti, úgy látszik a nagy sietségben még elfelejtkeztek a lámpagyújtókrul, utca-seprőkrul és retirát-tisztítókrul. Kétségkívül a hatóság tiszteletet, az ellenállás megfenyítést érdemel, de miután az adófizető sem kutya, a szóvali bántalmazás nem fáj, a 3 éves fogság barbár büntetés, és pedig annyival inkább, mert az alantas közegek nagyobb része korhely, felfuvalkodott pimasz, kik gorombaságokkal a szegény embert, kitül borraivalót nem várhatnak, teljesen elkeserítik. A hatóság tekintélye kétségkívül a rendnek egyik főkelléke, a büntetésnek azomban gyakori, folytonos alkalmazása, a népben előlik a becsületérzést és a börtönt maholnap nép-kaszinónak fogják tekinteni, az örökös, a mindenkitüli függés a szabadságérzetet kifogja irtani és ha ez soká tart, a kiirt büntetéseket szorosan végrehajtják, az eltompult népet a tisztviselők, mint juhokat fogják hivatalszolgáikkal a választóhelyre behajtatni.

A választási jog megsértése elleni büntetések elég helyesek és szigorúak, ezen szakaszok azomban csakis vakítás, mert a vesztegetőt a vesztegetettet keményen bünteti, de a fuvarbért nem tiltja, aki tehát vesztegetni akar, nem ad sem bort, sem pénzt, de egyszerűen kidoboltatja, hogy aki reá szavaz, hazafi fáradalma 10 forint fuvarbérrel kárpótolja, ez tehát a vesztegetés minden korlátját lerontja és a képviselő a 10 forintot, vagy a menyinyit a szükség parancsol, a választás terén

a választó hazafinak kifizetheti; ez a vesztegetést megkönnyítette, biztosabbá és olcsóbbá tette, mert eddig a kortesvezérek, a korcsmárosok a jelöltek pénzét ellopták, most azonban a jelölt úr a barmokat darabszámra fizeti.

A büntető törvénynek azonban legnagyobb hibája a bizonytalanság, a bírói önkény.

A személy- és vagyónbiztonságnak főkelléke a törvények világossága és határozottsága! mindenkinek tudni kell, mi a tilos cselekvény, mi az egyéni, a birtokjognak, az állam ellen intézett támadásoknak, a hatóságok megsértésének büntetése. A gonoszt a büntetések a gonoszagtól nem riasztják ugyan vissza, a bűsz indulatokat, az irigységet, a könnyü élvezetek vágyát nem irtják ki, a legel vetemedettel!) gonosztevőre is azonban hűtő és visszatartó befolyást gyakorol azon tudat, hogy ha gyilkol, a kötéltől, az örökös vagy hosszú tartamú rabságtól semminemű hatalom sem mentheti, sem bírái, sőt még a király sem kegyelmezhetnek, de a törvényt szabta büntetést rajta végrehajtják, mert a gonoszt a szenvedélyek vezetik ugyan, de életét, szabadságát mindenki szereti, nincs oly elvetemedett barom, kiben a felfedezés, a büntetés félelme, a gonosztett tervezésekor fel ne villanna. A büntetés félelme a kisebb gonoszokra, a kihágókra még jobban hat, mert ezek kezdők és kétségkívül, ha tudja azt, hogy lopásért, rablásért, verekedésért nem hónapokra, hanem esztendőkre ítélik, a bűntől tartózkodnék és ez a társadalomra már igen nagy előny lenne, mert a bűnösök nagyrésze nem megrögzött gonosztevő, de csakis kezdő és ezen kezdőkből lesznek a

nagy, a valódi gonosztevők. A büntető törvény igen világosan és szabatosan határozza meg a bűnöket, megértheti ezt fiskális, pap és jegyző segélye nélkül mindenki; de ez nem is épen lényeges, mert a legműveletlenebb is tudja azt, hogy a mi a másé, az nem az övé, a másét eltulajdonítani nem szabad és neki sem tetszenék az, ha más csak gatyamadzagát is elvenné tőle; tudja azt, hogy a testi sértés fáj s mert fáj, embertársát megtámadni nem szabad. A büntető törvényeknél tehát a lényegét nem a bűncselekmények akadémikus fogalmazása képezi, de a fő a büntetések szabatos meghatározása, bírói, kormányi, hatósági önkény lehetőség, mert csak az hat, ha az egyén, a közönség tudja azt, hogy a bűnös cselekménynek mi a büntetése és azt senki, semminemű hatalom és hatóság sem le nem szállíthatja, sem feljebb nem emelheti, ennélfogva a szeszély és beteges emberiségi negélyezés meg nem másíthatja.

E tekintetben a törvénykönyv igen szomorú helyzetet teremtett, mert a sok paragrafus közül alig van néhány, mely határozott büntetést szabna, de minden bűnténynél a büntetés hónapok és esztendőök közt ingázik és a büntetések majdnem minden bűnténynél különbözők; függnek sok tekintetben az alsó bíróságok és a vezető egyéniségek szellemi képzettsége és jellemétől, függ a vidéken dívó bűnöktől, hol kevesebb a lopás, rablás, erősebben ítélnék, mint hol mindennapi, mert a hol kevés, nincs kit kímélni, a hol sok, látva az általános romlottságot, a bíró is engedékenyebb. Ennek következtében az ítéletek is meggyénként különbözők; az alsó bíróságok ugyan nem ítélnék véglegesen, de indo-

kolásuk, a vizsgálat vezetése hat a munkával elhalmozott felső bíróságra. Mindezeknél fogva a törvény és az általa kifejlesztett helyzet nem sokat, sőt talán semmit sem különbözött a régi ázsiaiak nevezett állapotoktól, mert a jelenlegi törvények szerint a gyilkos büntetése 1 év, halál és 20 esztendő között változik, míg hajdan 3 év, 20 év és halál között változott; hajdan a tolvajt elítélték 3 hónapra, de 10 évre is, ma ellenben elítélik 3 hónapra, de nem többre 5 évnél és ez igen természetes, mert határozatlan törvény semmi törvény. Sőt a helyzet ma rosszabb, mint hajdan volt, mert régi időkben, ha az alispán némely táblabírónak nyulszívét felismerte, nem hívta meg a törvényszékekbe később, ha valamely bíró tehetetlenségét felismerték, minden három évben megtartott választásnál szépen kihagyták. Hajdan a szerves törvénykönyv hiányát a bíró bölcs belátása pólotha, ha rosszul ítélte a közönség megróttá, ma azonban a bíró független, a törvény a bíróra bízta az alkalmazást, ha gyengén alkalmazza, ezért meg nem támadható, mert ez egyéni íelfogástul függ, ennél fogva nem a lágyszívű, a lomha bíró a hibás, de a határozatlan törvénykönyv, mely a bírót mindenhatósággal ruházta fel. A törvény határozatlansága a bűntényeket nagyban szaporította, mert a bűnös mindig a kisebb büntetésre számít, a büntető kódexet a kántor úr nem tanítja, nem is taníthatja, mert maga sem igen ismeri, de nem is szükséges, mert minden községből van pár rab, ezeket kitanítják a bentlevő öregebb rabok, mert ezek nem társalognak sem a deficiztrül, sem a Bismark politikájáru, de beszélnek a lopás, a csalás

eseteiről, a mentő szerekről; a tehetősebb tanácsot kér a községi jegyzőiül, kinél megvannak a törvények, az ügyvédtől, ki köteles mindenkit jópénzért védeni, mert ez hivatása, ebből él; sem a jegyző, sem az ügyvéd nem biztatja a tanácskérőket, de elmondja a törvény által adott mentséget s ennek következtében már mindenki tudja a legmagasabb és a legcsekélyebb büntetést, s mert ma ügyvéd nélkül elégtételt, kárpótlást szerezni alig lehet, és az ügyvéd sokba kerül, ha az ellopott jószágot visszakapja, vagy a sebekért és ütlegekért szerény kárpótlást kap, a büntetést fel sem adja.

A törvény határozatlanságánál még nagyobb hiba a bíróságok mindenhatósága; ezen mindenhatóság a bíróságokat a bűnvádi téren egyrangba helyezte a törvényhozó testülettel, mert a fennálló törvényeket tetszés szerint magyarázza, már pedig a bíróság nem törvénymagyarázó testület, mert a magyarázat az országgyűlés és király közös joga és a bíróságnak alkotmányos elvek szerint ma egyedüli joga és feladata: az ország által alkotott törvények végrehajtása. A bíróságok túlságos hatalma veszélyes már azért is, mert az ember természeténél fogva a parancsolásra sőt az erőszakra is hajlandó, hol határozott törvény nincs, a bíró kénytelen saját felfogása szerint eljárni, ennél fogva a basáskodás természetévé válik, a hatalom élvezetétől elkábitva, önkényesen ítél a világos, határozott törvények ellenében is; a bíróság kényuri joga ellenkezik a szabadság eszméjével, mert az emberi jogok józan fogalma szerint a szabad polgár felett csakis a törvény áll, a becsületen ejtett sebet a királyi kegyelem behegesztheti, a sebhely azom-

ban örökké megmarad, a fogságban eltöltött idő az életben nem számít; a társadalomra nagy veszély, ha a bűnök kellőleg meg nem toroltatnak, mert ez személy- és birtokbizonytalanságot teremt. A bíró által okozott károk nem kárpótolhatók, mert a bíróság végső ítélete ellen nincs felebbezés. A bírák anyagi megvesztegethetlenségén szigorú felügyelet, a salaknak kidobása által lehet segíteni, a hatalomtuli függetlenség azomban álom, mert a bírót a minister nem csaphatja el, de átteheti távoli idegen helyre, mely megkeseríti és anyagi károkat okoz, a törvényben az előmeneteli módozat nincs meghatározva, nincs kimondva az, hogy a bírót bizonyos szolgálati évek után elő kell léptetni, ha tehát a kormánnyal ellenkezik, marad örökké alsóbb állásban, a felsőbb bírót a kormány már nem küldheti el, de mindkettőt képtelenség ürügye alatt nyugdíjazhatja. A bírákat nem barátokbul nevezi, sőt kivált nálunk bármily szerény állást nyer a bírósági személyzeti tag, azonnal megházasodik, ha tehát maga helyzetével megelégszik is, családjá érdekei a kormányhoz fűzik. A buták, a könnyelműek azt mondják: becsületes ember nem szegi meg a törvényt, nem hágja át a becsület szabályait, tehát a bírói önkény nem sértheti; kétségkívül becsületes ember nem lop, nem rabol, nem sikkaszt, nem csal, nem rágalmaz, de a becsületes ember érdekeit sérti a törvény engedékeny alkalmazása, mert ez anarchiára vezet, veszélyezteti a személy- és tulajdon biztonságát; de az itt elősorolt bűnökön kívül vannak olyan más cselekmények, melyekért a legjelesebb, a leghiggadtabb ember is a bíróságok elé kerülhet, melyekért a kormány

vád alá helyezheti, és pedig vád alá helyezhető és Ítéltető az, ki szóval és Írásban az osztrák-magyar szövetség, a delegáció ellen gyülekezetben vagy írásban izgat; az izgatás ruganyos fogalom, izgatásnak nevezhető a tetteges támadásra! felszólítás, de izgatásnak keresztelhető a szövetség, a delegáció czélszerűtlenségének erős indokolása is, vagyis, már e szerint roszakaratu kormány az egész függetlenségi párt vezetőit vád alá helytetheti és ha a bíróság alázatos, egész 5 évre elíteltetheti! perbefogható az, ki országos képviselővel párbajt viv, büntetendő az, ki a hatóságokat, a katonai és polgári öröket, a vaspályák, távirdák személyzetét, a rendőröket, erdő- és folyamgátöröket, vadászati felügyelőket bántalmazza! ezen eseteknél nincs kimondva, hogy a bántalmazás alatt a testi sértés értetik, tehát a szóvali bántalmazás is 1—5 évig büntetendő; büntetendő az, ki a bírót, a hivatalnokot, tisztviselőt, orvost, mérnököt többek előtt ostobának állítja; ki párbajt viv, vagy mint segéd a kibékítés kísérletét mellőzi; azon hivatalnok, ki a választásoknál a jelölt érdekében előnyt ígér; ezenkívül a kihágásoknál is van 15 eset. De van még más eset is, melyért e szabad magyar kormány a XIX. század utolsó negyedében a polgárt megtámadhatja és ha akarja, el is Ítélteti. Erre a bambák azt mondják: attól nem lehet tartani, hogy a felelős magyar kormány hatalmával visszaélne. Erre csak az felelhető: hogy a mi már egyszer megtörtént, az ismétlődhetik, sőt olyanok is történhetnek amik még eddig meg nem történtek, Tisza Kálmán kétségkívül nem fogna ily eszközökhöz nyúlni, mert: eddigi kormányzata ellenkezőt hi-

zonyit, de váljon, ha 1848-ban, midőn a nemzet lelkesedése lángolt, gróf Széchenyi István a magyar, a gazdag, a gögös aristokrata a reactióra ajánlkozott, a mai szelíd, engedelmes korszakban, midőn a lelkesedés mécsként pislog, Tisza leköszönése esetében, nem akadna-e húsz államférfi, ki az ijesztő politikára, a rász törvények végrehajtására vállalkoznék. Általában a magyar bírói testület hazafisága semmivel sem gyengébb a többi európai bíróságok hazafiságánál, tehát különlegesen politikai függetlenségében bizni nem lehet, de nem lehet azért, mert mióta a szabadsághüzdelmek Európában megkezdődtek, a főbb bíróságok mindig a hatalomhoz csatlakoztak és ez igen természetes is, mert a főbb bírúk öreg, nyugalmas emberek, őket a hatalom egyénileg nem bántja, tehát a nyomást nem érzik a politikával nem foglalkoznak, nem tudják, sőt nem is tudhatják, mi történik a világban s miután a hatalmat, a nyugalmat élvezik, minden szabadabb mozgalmat rakonczátlankodásnak, sőt lázadásnak tartanak. Európa szabad nemzetei rég belátták a bíróságok függését és ezért hozták be az esküdtszéki intézményt.

A büntető törvénykönyvnek nagy hibája az esküdtszéki intézmény eltemetése. Ezen törvénykönyv mellett az esküdtszékek felállítása lehetetlen, mert az esküdt feladata annak kimondása: váljon a vádlott a vádban kifejtett paragrafus ellen vétetett-e vagy nem, ennélfogva az e szerint meghatározott büntetés alá esik-e vagy nem? Ezen törvény szerint is kimondhatja azt, hogy Pál gyilkolt-e, Péter lopott-e, de nem mondhatja ki a büntetést, mert ez határozottan nincs kimondva,

de a bíró bölcs belátására bízva, az esküdtzéki intézménynek lényege pedig a bírói önkény lehetetlenítésében áll és ha a magyarázat, illetőleg az Ítélet önkényes meghatározása a törvény keretében az esküdtzékre bízhatnák, az önkény megmaradna azon külömséggel, hogy a szakönkényt a dilettáns önkény váltaná fel és Ítéleteikért a közvélemény sem vonhatná őket kérdőre, mert nem szakemberek, a törvénygyártásra tehát képtelenek! ha tehát az ország törvényhozása az esküdtzékbe beakarna hozni, az egész törvénykönyvet át kellene dolgozni, ez pedig, mint a példa mutatja, nem könnyű munka, mert a büntető törvénykönyv már 1844-ben készen volt, a törvénykönyv szükségét a kormány belátta 1866-ban és elkészítése mégis 11 évet ett igénybe. Ezen nehézség kedvező ürügy azoknak, kik az esküdtzék! intézményt nem kedvelik és ezeknek száma igen nagy, sőt azt mondhatjuk, hogy az esküdtzék ma csak a régi maradványok, a valódi szabadság, az egyenlőség hívei óhajtják és ezek száma igen kevés és az ellenző tömegben elvesznek. A politikában szinte a divat uralkodik; 50 évig a magyar szabadelvűek Rómája Páris és London volt, a francia nemzet nagyságát mindenki bámulta, az angol és francia közintézményeket mindenki bálványozta, erős indoknak tekintették, ha a szónok a francia viszonyokra, az arisztokraták mintaképeül pedig Anglia szolgált, a jury, a sajtószabadság mindkét országban divott, ennél fogva ez a szabadelvűek program injába főhelyet foglalt el. 1867-ben azonban már a divat változni kezdett, a pénzügyek a külpolitikai bölcsesség mintaképeül a deficites;

a befolyástalan Austriát tekintették; a buta osztrák codex különösen az ügyvédek és bírák tetszését nyerte meg, a német zászlót azomban még kitűzni nem lehetett, mert az ügyeket még a régi nemzedék vezette. Deák Ferencz 1844-ben az esküdtszéket a codex sarkpontjául állította fel, 1867-ben tehát az eszmét egyszerűen lomtárba nem telítették, de levették a napirendről. Szedán után Páris Magyarorszáiban megbukott, az újságírók, a zsidók, a bírók, katonák közvéleménye a bölcsesség, a közintézmények mintaképének a poroszt nyilatkoztatta, még a szabadságot is a Bismark-szótár szerint magyarázták, a nagy Németországban az esküdtszék nem dívott, megbukott tehát a majom magyar politikában.

Az esküdtszéki intézmény czélszerűségét azomE az egész világ elismerte; a többség szabadelvű czimei viselt, a szélsőbal vezére: Kossuth Lajos politikai hitvallása főfeltételét képezte, nem lehetett egyszerűen eldobni. A kormánypárt tehát azt mondá: „elismeri az intézmény czélszerűségét, de nem alkalmazható, mert a nemzetiségek értelmetlenek, tehát az esküdtszék gyakorlatára még megérve nincsenek, a szerb a szerbet, a román a román, a tót a tót, a szász a szászt nem fogja elítélni. “ Tetszett ez az arisztokratáknak, kik a nép bíráskodását megvetették, tetszett a bírának, közhivatalnokoknak, kiknek tekintélyét az esküdtszék meg nyírta volna. Megnyugodott a szélsőbal, mert az urakra hatott a nemzetiség réme, az ügyvédek az esküdtszéki intézményt utálták, általában nem csuda, ha e nagy eszméért nem lelkesültek, mert a vezéreszméket, tehát lé-

telüket fenyegető szakaszok ellenében is álmosan ellenkeztek. A nemzetiségi rémmeli fenyegetés csak gyermekeket ijeszthetett meg és azokat, kik az ijedtséget⁵ magukba már előre elhatározták, mert nem politikai bűnöknél csak buta vagy hülye hiheti azt, hogy a román, szerb, tót a román, szerb, tót gyilkost vagy tolvajt el nem ítéli, a leghevesebb nemzetiségiek épen úgy nem szeretik a vagyonszűkítést, mint az ultra magyarok. A politikai bűnöknél sem lehetett ettől tartani, mert a jurynak írni és olvasni és a diplomatikai nyelvet, a vádlevél, a vádbeszéd nyelvét érteni kell, ezáltal elesik a legnagyobb rész, megmaradnak az értelmesek, a vagyonosak, akik, ha mind nem rajonganak is értünk, a forradalomnak, az anarchiának nem barátjai.

A vám- és kereskedelmi szerződés bírálata.

Minden vámszerződés, de különösen a hosszú időre kötött kereskedelmi szerződés fontos politikai cselekmény, mert a szerződés a lekötött idő tartamára fel nem bontható, mi még ma hasznos, az évek múltával millió károkat okozhat és ezt a károsodó résznek túrni kell, mert a nyertes fél előnyeirül önként le nem mond, egyoldalulag pedig egyik fél sem léphet vissza.

Ezen szerződésnél megbírálandó.

1. A viszony, melyet ez Austria és Magyarország közt alkotott.
2. A szerződés szelleme és iránya.
3. A vámtarifa tételei.
4. A szerződés következményei.

Már az első, az 1867-iki szerződés elismerve a két szerződő állam, Austria és Magyarország független államiságát, egységes vám- és kereskedelmi területet állított fel, több fogyasztási adótárgyak, illetőleg termelési tárgyakra egyenlő adót és adóeljárást állapított meg, a szerződés tartamát 10 esztendőre kötötte azon feltétellel, hogy ezen szerződés csakis 10 esztendőre kötelezi, ha azomban a szerződés fel nem mondatik, 10 évre ismét mindkét államot kötelezi. Az új szerződés ezen feltételt újjólag elfogadta, csakis a felmondás idejéül rendelkezett kedvezőtlenebbül.

Az önálló vámterület kétségkívül a független álla-

miságnak egyik fényes, elvitázhatlan jelvénye. A közös vámterület azonban, ha a két fél ügyeiről közösen és önállóan rendelkezik, a szerződő országok államiságát elvileg nem sérti, mert a szerződés jogot ad és jogot vesz, vagyis Austriának megengedi a magyar ügyekbeni beavatkozást, de viszont Magyarországot felruházza az osztrák ügyekbeni hasonló mértékű beavatkozással. Pénzügyileg és nemzetgazdaságtanilag a közös terület általában előnyös, és pedig előnyös azért, mert a belföldi fogyasztó mindig a legbiztosabb fogyasztó, jobban fizethet az idegennél, miután a pénz egyenlő, a szállítási bérek olcsóbbak előny másodsor azért, mert ha az egyik területen rossz a termés, a másik rész jobb termése pótolja a rossz termést, míg tehát a szükséglet minden eshetőségekre fedezve van, nem lehet félni, hogy az árak oly magasságra emelkednek, melyeket a szegényebb osztály meg nem bírhatván, koplalni kénytelen viszont a nyers-termelő, ha terménye a külföld versenyé ellen célszerű vámok által biztosítva van, nem tarthat attul, hogy terményei ára semmire olvad le és azokat termelési áron alul kénytelen eladni, a fogyasztók nagyobb száma tehát kétségbevonhatlan előny, mert a természet és számtan szabályai szerint 36 millió ember kétségkívül többet emészt, mint 15 millió. A gyárosra pedig ez határozottan életkérdés, mert a gyáros határozottan tudja, mennyit bír termelni, tudja hozzávetőleg azt is, mennyi a belfogyasztás, ennél fogva, termelését chez szabja, termelése a külföld-, pénz- és iparválságokkal szemben fedezve van, miután gyárterményaink egyrésze a belfogyasztás által fedezve lévén, a külpangás nem üti agyon.

Egyenlő nemű és értékű termelvényeket előállító országok közt a vámközösség semmi nehézségekkel sem jár, mert mindkét szerződő félnek érdeke egy lévén, az érdekiegyenlítés, a vámrendszer következtében előállható vámpótlás felesleges. Előny a közös vámterület Auszriára és Magyarországra azért is, mert a két állam különböző termelvényeket állít elő, 12,000 □ mértföld kiterjedése, 36 millió lakossal bíró állam nagy kereskedelmi súlyt képez, a más államoknak adott előnyökért több viszonyos előnyököt követelhet, mint Magyarország vagy Austria különállva követelhetne.

Ha Magyarország és Austria a termelésnek egyenlő fokán állnának, vagyis Austria, mint Magyarország búzát, gabonát, árpát, zabot, húst, lóhermagot, tengerit, gyapjút, zsírt, marhát, lovat, vasat, bort, disznót, dohányt egyenlő mennyiségben termelne vagy vinne ki, viszont egyenlő minőségű és értékű gyártmányokat termelne vagy vinne ki, ezesetben a területközösség semminémű nehézséggel nem járna, mert egyszerűen vagy kimondaná a szabadkereskedelmet, vagy a vámoikat a közös érdek szerint állapítaná meg. Miután azonban Magyar ország és Austria termelési viszonyai különbözők, sőt majdnem ellentétesek, mert Magyarország nyers-termelő, Austria pedig gyáros és iparos ország, Magyarország érdeke azt követeli, hogy nyersterményeit drágán eladhassa és a gyártmányokat olcsón vehesse meg, Austria érdeke ellenben azt kívánja, hogy gyártmányait drágán adja el és a nyersterményeket olcsón vegye, miután azomban az angolok, francziák, az olaszok, belgák némely gyártmányokat, melyek a két állam iparfogyasztásának leg-

nagyobb részét teszik, sokkal olcsóbban, szebben és jobb minőségbe állítják elő, az osztrák ipar magában Austriában és Magyarországon is csak úgy mérkőzhetik előnyösen az idegen iparral, ha ezek ára a vámok által megdrágítatik.

Ezen mesterséges árfelemelés által Magyarország Anstriának közvetett adózója lesz és ez, tekintve azt, hogy a gyapjú-, pamut- vászonnemüektől, czukortul tehát oly tárgyakat fizetnek, melyet szegény és gazdag arányosan fogyaszt, évenként számos milliókra megy. A méltányosság tehát azt követeli, hogy Anstriának a magyarok által a gyártmányoknál fizetett adót Austria fizesse vissza Magyarországnak a nyers magyar terményeknél, vagyis, valamint megvámoljuk a gyártmányokat, vessünk vámot a nyers külterményekre, és pedig oly magasságban, mely a külversenyt kizárja. Parancsolja ezt nemcsak a magán, de az országos érdek is, mert a mely árkülömbözetet mi az osztrák gyárosoknak fizetünk, az a magyarok zsebéből az osztrákéba csúszik, az osztrák pénz- és ipartőkét neveli; nagyobb adó ez a közös adósságok elvállalt kamatajnál, mert ennek csak egyrésze folyik Austriába. Kárpótlás nélküli vám mellett a pénzforgalomnak is apadni kell, mert azon 30 millióval, mibe az osztrákok pártfogolása kerül, pénztőkénk évenként apadni fog, ez pedig oly szegény országban, mint Magyarország, erős tétel, mely több éveken át teljes elgyengülésre vezethet. Elméletileg véve ugyan Péter vagy Pál nem köteles osztrák posztót és czukrot venni, gyakorlatilag azonban kénytelen, mert a vám az idegen gyártmányokat drágábbá teszi az osztráknál, a drágább

francia és angol gyártmányukat csak a nagy urak és gazdag tőzsérek vásárolhatják. A vám elméletileg kétségkívül nem ad örökös, különleges kiváltságot Austriának, nem zárja ki a magyar gyáripár emelkedését, mert a vám egyenlően kedvez az osztrák, mint a magyar gyáripárnak, gyakorlatilag azonban a vám Magyarországra hátrány, mert Magyar országnak gyáripára alig van, és az a mi van, az osztrák kifejtettebb gyáriparral 10 évig, a cukornál jövőre sem versenyezhetünk az osztrák gyáriparral, miután az osztrák répa dusabban terem, több cukortartalommal bír, a munka, a pénztőke Austriában olcsóbb. A gyáripár, hol megalapítva nincs, 10 év alatt rohamosan még azon csikkeknél sem emelkedhetik a tökély magas fokára, melyeknél termelési feltételeink egyenlők, mert az ország pénztőkéje csekély, kell tehát, hogy a pénztőke szaporodjék, a földmives országban csak a föld jövedelmének feleslegéből alakulhat; a föld mérsékelt jövedelmet ad, sok csapásoknak van kitéve, egy rász év háiom jó esztendő jövedelmét felemészti, tekintve tehát a földbirtok eladósodott helyzetét, tekintve a csekély és hullámzó árakat, arra semmiesetre sem számíthatunk, hogy a földbirtok a gyáripárt tiz év alatt megalkothassa. Miután tehát a magyar és osztrák termelési feltételek különbözők, kell, hogy Austria Magyarország kárát kárpótolja, vagyis, miután mi az osztrák gyártmányok kényszervevői vagyunk, Austriának nyerstermény szükségletét Magyarországbul kell fedezni, vagyis az oláh, északamerikai, orosz gabonaneműeket idegen bort, gyapjút, szalonnát, húst, állatokat, szeszt, zsírt legalább 6 perczent behozatali vámmal kell terhelni. A gyapjú- és

pamutszövetekre kiszabott, illetőleg tervezett vám ugyan- csak 4 perczent, de ezen vám csakis Magyarországot terheli, mert nekünk ily iparunk nincs, tehát ennél fogva kénytelenek vagyunk osztrák gyártmányt vásárolni, ellenben Austriába ez ugyan terheli a nem gyáros osztályt is, de ez a földmivelőknek kárpótoltatok az által, hogy a gyári munkásosztály jobban fizettethetvén, ezek az élelmi czikkekből többet fogyasztanak: a kereskedelem és a kereskedő kárpótlást nyer a forgalom növekedése által és a pénztőke olcsóbbsága által, mit a gyárosok gazdagodása előidéz. A 6 perczentes vám alkalmazható azért is, mert ez a nyers termények általános áremelkedését idézné elő, tehát a vám hasznát nem csak a magyar, de az osztrák termelők is élveznék.

Csakis az ily alapokon rendezett viszony szolgálhat a vámközösség alapjául. Az osztrákokkal kötött vámszerződés ezen alapot teljesen nélkülözi, ez csakis egyoldalú, mert míg a gyáripart védi, a nyersterményekéek kaput tár és igen könnyen megtörténhetik, hogy az oláh, amerikai, orosz nyerstermények nemcsak az osztrák piacot elveszik tőlünk, de még saját piacainkon is leverik bűzánkat és egyéb gazdasági termelvényeinket.

A szerződés szelleme és iránya a védvamos irány felé hajlik, de határozott jelleggel nem bír, mert csak némely csikkeket véd, ellenben a csikkek túlnyomó részénél szabad behozatalt enged, tehát iránya határozatlan, a védvám és szabadkereskedelmi rendszer keveréke. A két ellentétes rendszer, mióta a nemzetgazdaszat tudománya gyökeret vert, szívósan harczolt egymással, a tudósok, kik az általánigazdaszatat csak szobából ismerték és a szabadelvü-

ség gyors paripáján lovagoltak, a szabadkereskedelem tanát hirdették. A kormányok és országgyűlések azonban a védrendszert karolták fel. A védrendszer szárnyai alatt növekedett óriássá Anglia ipara, kereskedelme és földművelése. I. Napoleon véduralma alatt fejlődött ki a francziák gyáripara és pénzgazdasága, Austria anyagi jóléte a védrendszer pártfogása alatt fejlődött ki; a kormányok Anglia kivételével, melynek különleges érdeke túlbőséges gyártmányai értékesítése érdekében a szabadkereskedelmet kívánja, ma már ezen kérdésben napirendre tértek és a védvámrendszert fogadták el. Mellőzhetlen ez ma már azért is, mert az államok kiadása, némelyeknek adóssága rendkívüli; a vámok jövedelme tehát nem mellőzhető, mert sok milliókat jövedelmez és minden adó közt legkönnyebben fizethető. A két rendszer feletti tudományos értekezlet bírálatom, sőt munkám keretébe nem tartozik, de különben is a nemzetgazdaszat a leggyakorlatibb tudomány, elvei általánosságban nem alkalmazhatók, e tárgyban tehát az a kérdés: mi hasznosabb, czélszerűbb Magyarországra és a szövetséges Austriára, a szabadkereskedelem vagy a vámrendszer-e?

Magyarország népessége kiterjedése nyerstermeléséhez arányitva csekély, Magyarország a többi műveltebb államokhoz mérve szegény, saját termelvényét ennél fogva még középszerű években sem fogyasztja el, Magyarországnak tehát arra kell törekedni, hogy a biztos és nagyobb fogyasztók száma mind Magyarországon, mind Austriában, mely állam a politikai szövetség nélkül is a magyar nyersterményeknek legtekintélyesebb vevője, nö-

vekedjék. A legbiztosabb és a legerősebb fogyasztó a gyármunkás és iparos, mert ez a piacrzul él, egész nap, egész évben dolgozván és többet keresvén, még sokkal jobban táplálkozik, mint a földműves, ki szükségletének nagyrészt saját birtokából fedezi. Kétségkívül! tény az, hogy Magyarország gabnanemű termelése az ötvenes évek óta legalább 50 százalékkal növekedett, tény továbbá az is, hogy a gabonaneműek egyik legerősebb fogyasztója. Austria és pedig nagy fogyasztó azért, mert Austriában a gyáripár nagyban kifejlődött, tehát szükséglete nagyobb, mint volt ezelőtt 30 évvel, már most ha Magyarország önálló terület mellett vagy Austriával szövetkezve, szabadkereskedelmet állítana fel, mi történék? Először is Magyarországon a kifejlett európai iparral szemben, miután Magyarországnak ipara nincs, hitele szűk, rendelkezési tőkése parány, ennél fogva drága, Magyarországon meg azon iparnemek sem alakulhatnának meg, melyek kedvező esélyekkel bírnak, Austriába pedig, mert ipara az angol, francia iparral védelem nélkül nem versenyezhet, fejlődő ipara megbuknék, vagyis mi ugyan talán néhány millióval olcsóbban szerezhethetnénk be szükségletünket, de mert Austria ipara sorvadása következtében szegényednék, mert a legerősebb fogyasztó közönsége elveszne, Austria kevesebbet fogyasztana és ez reánk nézve sokkal nagyobb veszteség lenne azon néhány milliónál, mit a vámok eltörlése által nyernénk. A védrendszer tehát Magyarországra és Austriára nemcsak czélszerű, de elkerülhetlen szükség. A kereskedelmi szerződésben elfogadott védrendszer azom ban hiányos, igazságtalanul és méltánytalanul van

alkalmazva. Hiányos, mert nem karolja le a szövetség érdekeit, de csak a gyapjú-, pamut- és cukor-ipart védi, ellenben a szabadkereskedelmet alkalmazza minden más terménynél, ez tehát nem egyéb, mint három osztálynak adott túlságos, a magyar-, mint osztrák földbirtokososztály rovására adott kedvezmény, valóságos jutalom és kiváltság.

Igazságtalan és méltánytalan ez főleg Magyarországra, mert a gabonaneműekre semmi figyelemmel nincs és szabad behozatalt enged. Az ország érdeke, az igazság és méltányosság mindenesetre azt követelte és követelné, hogy valamint az osztrák három iparcikk az idegen nyomás ellen védve van, úgy Magyarország érdekei is védessenek, e nélkül a szövetség teher, a régi coloniális rendszer folytatása. Igazságtalan és méltánytalan azért is, mert a szeszt, sört, ezukrot nemcsak védi, de egyenlő ideális adót állapít meg, midőn mindenki tudja, hogy a termelési viszonyoknál fogva, melyeket már a XIV. kötetben megfejtettem, a magyar szesztermelőnek alig van tiszta jövedelme. A méltányosság is igazság tehát azt követelte, hogy az adó a szesz, ezukor és sörre ne a nyers bevétel, de a tiszta jövedelem után vettessék ki és a gyapot, pamutszövetekre kivetett és főleg Magyarországot terhelő vámok kárpótlása fejében a behozott gabonaneműekre, gyapjúra, vasra sat. 6 perczentes vám vettessék ki, és pedig annyival inkább, mert ennek kinyomozása sem provisoriumot, sem nagy nemzetgazdászati töprengést nem kíván. Tisztán meghatározható ez, mert mindezek a közösen kezelt vám-vonalakon hozatnak be, és pedig a gróf Apponyi által

bemutatott és a magyar kormány által meg nem czáfolt vámkimutatás szerint az osztrák-magyar vámszövetség területére behozott 21 évi búza és liszt átlaga tesz 8 milliót, a gyapjú 7 milliót vagyis a kettő együtt 15 milliót, ennek 6 százaléka 900,000 frt. Ezen összeget kiegyenlíteni először is és a posztó és pamutnál kizárólag Magyarországot terhelő 400.000 frt vámemelés, a czukornáli többlet, mely ha minden lélekre $\frac{1}{4}$ kilogramm fogyasztást veszünk is, tesz 3.500,000 kilogrammot, vagyis 20 kr. vámmal 700,000 forintot, tehát a 900,000 gabona vám, mely Magyarország javáraesnék, már e két tétel által bőven kiegyenlítettnek. A gabona, általában a nyerst ért menyek vámját kü lömben nemcsak a magyar érdek kívánja, de követeli az osztrák birodalom földbirtokosainak érdeke is, mert ezáltal emelkedett volna az osztrák földbirtokosok jövedelme is, és az osztrák földbirtokosokat is jogosan megilleti a kárpótlás, mert az osztrákok is adóznak a posztónak, szöveteknek, cziikoriik megdrágulása által az osztrák gyárosoknak. Ezen vámok tehát csakis az osztrák és magyar kis iparost, napszámost, kereskedőt, tőzsért, tőkepenzest súlytótta volna, de igen kis mértékben, mert 900,000 forint 90 millió krajczár, esett volna tehát, ezen összeget 36 millió egyén közt felosztva $2\frac{1}{2}$ kr. ez mindenesetre egy családot 6 személyre számítva, egy családra 15 kr. oly összeg, melyet a kereskedő áruezikkének parányi, az iparos egy darab munkájának, a napszamos munkabérének 15 nap alatt 1 kr. emelése által kikereshet.

A magyar kormány tehát nagyot hibázott, midőn (recompensatio) kárpótlás fejében a gabona és általában a

nyerstermények megadóztatását nem követelte, vagy ha követelte, elejtettel hibázott a személyi, vagyis mérsékelt ellenzék, midőn 100 millióra menő károsodásunkat emlegette, és azt sejtette, hogy a provisorium által ily nagymérvű kárpótlást akai* kivívni; hibázott, mert évenkénti károsodásunk kétségkívül igen nagy, de ezen károsodásnak oka nagyrészt iparunk hiánya, az osztrákoktól. a nekik adott előnyökért kárpótlási alapul nem vehetjük fel a vámemelést következtében tőlük vásárolt gyapjú-, pamutszövetek, cukor árát, mert külön önálló vámtérsület, szabad kereskedelem mellett is kénytelenítettünk idegenektől mindazon ipargyártmányokat megvenni, mik nálunk hiányzanak, kárpótlási alapul tehát csakis az osztrákoknak adott vámelőny tekinthető, ez pedig a 100 milliótól is igen messzire van és a valóságnak megfelelőleg leszállítva, rémséges összeget nem képvisel. Az osztrák országgyűlést ez időben kétségkívül a tőzsérek, gyárosok és ügyvédek szövetsége uralta, ezen csoport soha egy országba sem ösmerte, a loyálitást, mérsékletet és méltányosságot, de minden időben, minden államban görcsösen ragaszkodott előnyeikhez, de ezen embereknek a vámközösség, a követelt vámemelést életérdekét képezte, ha tehát a kormány számokkal megmagyarázza, hogy a magyarok által követelt és indokolt recompensatio szerény összeg, hogy ezen recompensatióba Austria is részesül, ha ezt a hírlapirodalomban számokkal megvilágítja, ha a csehek és általában a nem németek által szorongatott kormánynak négy szemközt tudtára adja, hogy ha érdekeink nem méltányolhatnak, az elleneket fogja támogatni, mint támogatta a Hohenwarth idejében a néme-

teket, ha az országgyűlésen az ellenzék irányában rokonszenves nyilatkozatokat tétet, alig hihető, hogy az ingadozó osztrák párt a szakítás gyűlöletét és következményeit magára bírta volna venni és a jogos mérsékelt kárpótlást megtagadta volna. Nem tehetette volna ezt azért sem, mert mindenki csak saját érdekeért lelkesül és a tömeg a helyzetet saját bölcsességével nem képes belátni, ha ráfogják, távolbul a borjut is elefántnak képzelet, nem tudja és nem tudhatja mennyi esik reá 1 millióbul; ha tehát megvilágítják, hogy a vámemelésemcsak a magyarokat, de a gyárosok kivételével minden osztrákot sújt, a tömeg nem lelkesedik a vámemelésért, ha bebizonyítják, hogy a gabonaneműek és általában a nyerstermények behozatali vámja nemcsak magyar, de osztrák birtokérdek, az osztrák földbirtokosok örömmel fogadják, ha a szegény osztályt felvilágosítják, hogy a rozsvám a tömegnek nem teher, miután külföldről rozstot nem hoznak be, 1 métermázsa tiszta búzából sütnek 100 kenyeret, esik pedig egy kenyérre $\frac{6}{10}$ -ed krajczár vám, a szegény osztály megnyugszik, mert nem sújtja, a vagyonosabb közönnyel fogadja.

Az osztrákokkal! egy ességnél általában mind a Deák, mind a fusionális kormány nagy hibát követtek el azért, hogy csakis az osztrák párttal érintkeztek és a cseheket mellőzték, a kiegyezést csak a magyarországi német lapokban, és pedig csakis főbb vonásaikban szelöltették és a részleteket mellőzték. Kétségkívül alkotmányos kormány elsősorban csakis az egyezkedő állam alkotmányos többségének kormányával érintkezhet, de fontos, életbevágó, hosszú tartamú kérdéseknél, melyek

a politikai szövetség színezetével bírnak, az állam érdeke azt parancsolja, hogy a kormány ne csak a változékony többséget és kormányt, de az ellenzékét is igyekezzék megnyerni, annyival inkább szükséges volt ez először azért, mert az osztrák kormány, úgy az első, mint a második szerződésnél túlságos illoyalis követelésekkel állt elő, pártlapjaiban a magyarok ellen valóságos hajszát indított, másodszer érintkezni kellett volna a szlávokkal, mert a német többsé' csakis mesterséges, a részrehajló választási törvények, a kormány a német beamterek és tőzsérek nyomása által megalakult többség volt, az ellenzékét képező szlávok a birodalom lakosságának 60 százalékát képezték és ha ezek Magyarország méltányos érdekeit támogatják, ez megpuhította volna a zsidó-fiskális, gyáros szövetséget, de tenni kellett volna ezt azért is, mert az osztrák, a szláv, a lengyel földbirtokos érdeke a magyar földbirtokos érdekével majdnem azonos, míg az osztrákpárt érdeke, miután ez főleg gyárosok, bankárok, tőzsérek és ügyvédekből állt, Magyarország érdekével sokban ellenkezett. Magyarország érdeke bankot, a terményárak, állatok árának, a gazdasági szeszgyárak megélhetésének biztosítását, a magyar ipar emelését kívánta. A magyar bank nem ellenkezett a nagyrészt földbirtokosokból álló szláv párt érdekeivel, mert ha a magyarbank, megalakul, az osztrák bank pénzét Magyarországból kivonja, feleslegét kényszerült volna Austriában és főleg a földbirtoknál, és pedig nagyobb lévén a kínálat a keresletnél, a jelenleginél olcsóbban elhelyezni, az osztrák földbirtokos rendelkezési tőkéje tehát ez által nagyobb és olcsóbb lesz. A ter-

ményárok biztosítása céljából behozott védvám által emelkedett volna az osztrák földbirtok jövedelme és értéke, ha a gazdasági szeszgyáraknak kellő, jövedelmi képességüknek megfelelő adóengedmény adatik, a gazdasági szeszgyárak kezébe kerül a belfogyasztás, megélt volna a magyar, mind az osztrák. Mindezek ellenében az osztrák tőzsér érdeke azt kívánja, hogy a bécsi bank által mindkét ország pénzpiaczat uralván, a pénz drága legyen, hogy a földbirtokos és függeléke, a tőzsérek és szövetségeseik kezében levő gyárak termelvén veit a védvámok nyomása alatt drágán fizesse, hogy a gyártmányok előállításához szükségelt anyag olcsó legyen, hogy olcsók legyenek az élelmi szerek, mert olcsó élelmi szerek mellett a napi és általában a munkabér is leszállítható. A kormány szándékai védelmére az alku alatt a pesti német lapokat és különösen a Pester Lloydot használta fel, de ebben sem fejtette ki recompensationális politikájának jogosságát és részleteit, de bármint fejtegeti is, ez nem sokat használt volna, mert a Lloydot Austriában csakis azon kereskedők, bankárok és iparosok használják, kiknek érdekével a recompensationális politika ellenkezik, a kormánynak tehát fel kellett volna használni az osztrák és főleg az ellenzéki lapokat, mert a kormány és a tőzsérszövetség lapjai értekezleteit úgy sem fogadták volna el. Az érdektelen értelmiség megnyerésére pedig alapos röpiratokat kellett volna közrebocsájtani. A kormány azomban a legnagyobb közönynyel nézte az osztrák izgatást, a zsidó firkászok saját osztrák nemzeti izgalomnak tekintette elannyira, hogyha nem tudnánk azt magánforrásból, hogy a nemzeti

bankot követelte, a recompensatiót szorgalmazta, azt kellene hinnünk, hogy Austria előtt meghajolt, az ország érdekeire szemet hunyt.

A vámtarifa általánosan a régi vámtarifáiul nem sokat különbözik, a különbség főleg a pénzügyi vá-moknál ragyog, mert ezek jövedelmi többletét 10—11 millióra számították. Tekintélyes ezen felül a gyapjú és pamutszöveteknél emelkedés, melyet a kormány 1 mil-lióra tett. A számokat unó közönség érdekében felsoro-lom itt a Magyarországot főleg érdeklő vámtételeket:

1. Czukor pr		100 kilogramm . . .	—	.26	krajezár.	
2. Kávé	<i>Tj</i>	<i>w</i>	. . .	—	.24 <i>n</i>	
3. Zsír	<i>n</i>	<i>??</i>	. . .	—	.08 <i>??</i>	
4. Hús	<i>n</i>	<i>??</i>	. . .	—	.03 <i>??</i>	
5. Kolbász	<i>??</i>	<i>??</i>	■ . .	—	.20 <i>??</i>	
6. Bor hordóban	<i>V</i>	<i>??</i>	. . .	—	.12 <i>??</i>	
7. Palaczkokban	<i>n</i>	<i>??</i>	. . .	—	.20 <i>??</i>	
8. Illatszerek	<i>n</i>	<i>??</i>	. . .	—	.06 <i>n</i>	
	<i>??</i>	<i>v</i>	<i>??</i>	. . .	—	.10 <i>n</i>
9. Nyersvas	<i>r></i>	<i>??</i>	. . .	—	.50 <i>n</i>	
10. Sinek		<i>??</i>	. . .		1.50 <i>??</i>	
11. Vasúti sin	<i>??</i>	<i>??</i>	. . .		1.50 <i>??</i>	
12. Frissített vas	<i>Tj</i>	<i>??</i>	* . .		3.50 <i>?)</i>	
13. Vaspléh	<i>n</i>	<i>??</i>	. . .		4.— <i>?)</i>	
14. Finomabb	<i>??</i>	<i>??</i>	. . .		8.— <i>??</i>	
15. Öntött vas	<i>??</i>	<i>??</i>	. . .		1.20 <i>??</i>	
16. Ökör per darab			4.—	
17. Tehén			1.50 <i>??</i>	
18. Sertés	<i>??</i>		2.— <i>Ti</i>	
Zsírt behoztak Austria-Magyarországba					mm.,	

borbul kivittek 151,000, mm., behoztak 71,000 mm., gyapjúból az utolsó évben 24.420,000 frt értékben 319.884,000 vm., sertést az utolsó évben 250,000 drbot. A búza behozatali átlaga, búzában és lisztben 1875. és 1876-iki szerint tett 21.436,000 frtot.

Magyarország érdekeit sértette különösen a búza, a liszt és gyapjú behozatala. Búzát behoztak még akkor is, midőn ál agyarsországban nagyon olcsó volt a búza, midőn csak vontatva adhatta el mázsáját 1876-ban 8 írtért, 1875-ben 10 írtért, daczára annak, hogy az 1874-iki nagy aszályban az egész országban igen rász termés volt; 1875-ben volt a kivitel 33.300,000 értékű, a behozat 12.100,000, tehát a kiviteli többlet 21.200,;A0 frtot tett, vagy tett a kivitel csak 2.120,000 métermázsát; 1876-ban tett a behozat 16.530,000, a kivitel 36.359,000 frtot, tehát tett a kiviteli többlet 19.829.000, vagyis kerekszámban 2.470,000 métermázsát. Okozta ezen különbözletet főleg Romániát tekintve azt, hogy 1874-ben a termés igen rász, 1875-ben pedig nagyon jó volt, a behozat átlaga tehát 14.300,000 írtra tehető. A gyapjúnál is folytonosan emelkedett a behozat, és pedig növekedett azért, mert Austriának posztógyártása az utolsó években erősen növekedett, volt pedig 1875-ben behozat 254,700 vámmázsa, 17.100,000 írt értékben, 1876-ban behozat 319,884 vámmázsa, 21.428.000 frt értékben, tett tehát az átlag 287,000 vámmázsát, 19.264,000 írt értékbenl a kivitel tett a két évben 430,000 vámmázsát és 56 milliót, vagyis tett az átlag 215,000 vámmázsát, 28 millió értékben, tett tehát a behozat többlete 72,000 vámmázsát, 8.736,000 frtot, behoztak pedig gyap-

jut azért, mert a külföldi gyapjú vámmentes volt, ezen tételnél tehát azon különös esetben vagyunk, hogy bár a magyar gyapjú mind minőség, mind mennyiség tekintetében nagyban fedezi a birodalom szükségletét, mert a gyapjú vámmentes, az elkényeztetett osztrák gyárosok idegen gyapjút hoznak be és a magyar birtokos gyapjúját idegen földre viszi. Figyelmen kívül hagyja ezen tarifa Magyarország érdekeit a sertésnél és zsíránál. Európában Magyarországnak van legnagyobb sertésállománya és legjobb zsírja, mindennek dacára behoztak a szövetségbe 250,000 darab sertést Szerbiába! és Oláhországbul és 283,000 mázsa zsírt az említett országokbul és főleg Amcrikábult ez Magyarországra nagy hátrány, mert nemcsak tökéletesen elbírjuk Ausztriát látni, de a külföldre is nagy mennyiséget viszünk, ellenben azaldunai tartományokba! és A mcrikábul semmi hasznunk nincs, mert oda alig viszünk ki valamit, ez pedig, ha a vám felemeltetnék. szép összeget hozna be. A gabona-*, gyapjú·, zsír-, sertésvámoknál nemcsak maga a vám érdemel figyelmet, de ezen tárgyak értékelkedése is. Mérsékelt 6 pere,zent vám mellett a 33 millió búza és gyapjubelmzatal után 1.980,000 frt, 283,000 mázsa zsír 8 frt emeléssel 2.224.000 frt, 250,000 mázsa sertés <S frt emeléssel 2.000.000 Irt, az arany vám többlete bankjegyebe számítva 1.220,000 irt, összesen 7.924,000 frt. Ebbül Magyarországra, csak 2.227,000 frt esett volna, de csak a tiszta búza és gyapjú ezáltal értékelkedése 20.000,000 mázsa búzánál egy évben 10 millió, a gyapjúnál 1.800,000 frt. Mindezt elveszti az állam, el az egyesek a vámmentes behozatal által. Helytelen a vas, üveg,

bor, tehenek, ökrök vámja, mert mindezek védelmet igényeinek és szép vám jövedelmet nyújthatnak. A vámtarifa tehát Magyarország valódi érdekeit mellőzi, a szabadelmély kereskedelmi irány nagyrészbéli megtartása az országra és Austriára és mindkét állam polgárainak igen nagy többségére káros.

A szerződésnek egyik kitűnő árnyoldalát képezi a szerződés megkötési, illetőleg megújítása módozatának megváltoztatása, az 1867-iki szerződés szerint mindkét

Ö⁷ állam a kereskedelmi szerződést 5 év elteltével felmondhatta, az új szerződés szerint csak 9 év múlva felmondható és ha egyik fél sem mondja fel, 10 évig érvényes. Ezen pont az államok rendelkezési jogát nagyban megköti, a szerződés kedvező átalakítását majdnem lehetlenné teszi, mert mint az alkudozások mutatták, Austria nyert előnyeiehez szívósan ragaszkodott, közös vámterület mellett az adatok beszerzése, megbírálása, sok időt igényelt megtörténhetik, hogy a kormány a fennálló szerződéstől elvakítva, a szerződést fel nem mondja, a törvény nem mondja, hogy a szerződés fel nem mondása politikai bűntény, lehető, hogy a szerződés felmondhatási ideje az országgyűlés utolsó napjával esik össze, az ellenzék a kormányt a szerződés felmondására felhívhatja, a kormány azonban a haldokló ház által a felmondást leszavaztatja, lehet azonban, hogy az új országgyűlésen a kormány kisebbségben marad, a nemzet akarata ez esetben kijátszik, mert a felmondási idő elmúlván, az országgyűlés a rossz szerződést 10 évig meg nem változtathatja: a 9-ik év végén időjelleű, hónapig terjedő kormány válság állhat be,

ekkor és ezért tehát már a szerződés fel nem mondható, mert az ideiglenesség jellegével bíró kormány, miután az ily kormánynak határozott programja nincs és nem lehet, a szerződést nem fogja felmondani, miután ez kétségkívül nagy felelősséggel jár, közbejöhet épen az utolsó hónapban dögvész vagy háború, megtörténhetik, hogy a király az országgyűléssel oly ellentétbe jön a tizenkettedik hónapba, melynél fogva az országgyűlést feloszlatja. Bármilyen történjék azonban, a felmondást elmulasztó kormány felelősségre nem vonható, mert az ezt szabályozó pont nem azt mondja, hogy a szerződés 9-ik év végén a kormány által felmondandó, vagy felmondottnak tekintetik, de azt mondja: „a felmondás csak a 9-ik év végén történhetik meg és ez esetben a szerződés megújítása iránti egyezkedés hasonló úton, haladék nélkül megkezdendő”⁴ A törvény tehát nem tekinti ezen szerződést ideiglenesnek, de elvileg az állandóság jellegével ruházza fel, nem parancsolja a kormányoknak, de csak megengedi, miután tehát nem parancsolja, 9 év és 11 hónap múlva jogilag felmondottnak nem tekinti; a felmondást elmulasztó kormány ezen mulasztásért felelősségre sem nem vonható, sem el nem ítéhető.

Ezen változtatás az országra nézve azért is sérelmes, mert ily fontos szerződés megváltoztatásához, módosításához vagy elvetéséhez a közvéleményt képviselő közegeknek, a törvényhatóságoknak közgyűléseik, a pártoknak közlönyeik, a népnek népgyűlések által hozzá kell és lehet szólni; az országnak két fontos közege: a megye és népgyűlés azonban hatályosan alig nyilat-

kozhat, inert a 9-ik év 12 hónapjáig, míg nem változ tatható, alig szólhat hozzá, ha pedig esetleg épen 12-ik hónapban nincsen gyűlés, akkor nem nyilatkoz hat, de ha van és ez a hónap közepén van, akkor is csak az országgyűléshez irhát, de megyetársait nen szólíthatja fel, mert ezek is vele egy időben tartják gyűléseiket, felszólító átirata tehát megyetársaihoz akko:r érkezik, midőn inár a felmondás, a sikeres nyilatkozha tás ideje elmúlt. Népgy ülések ugyan tarthatók, ezel azomban nálunk gyenge nyomatékkai bírnak, mert nagyvárosunk csak egy van: Budapest, nagyobb város ezenkívül van kettő, az ezenkívül! városokban a tömeg a politikaért nem lelkesül, a kereskedők, házi urak, a: ügyvédek nagy része a kormány majmai, de még ahogy a mozgalom szervezve van is, az egy hónap nem ele gendő arra, hogy többi társaikat felizgathassák. A hír lapok már 1875-ben függők voltak, mert a szélsőbal közlönye, az „Egyetértés^ nem pártközlöny, de a szer kesztője tulajdona volt, a pártiul nem függött, tehát csak egyéni véleményt képviselt, féiczéelját a sikeres üz let képezte, az új ellenzék lapja, a „Pesti Napló“ ha sonlag nem párt, de egy magán kereskedelmi társulat az Atheneum lapja, kormánypárti lap volt egy évtized óta, ellenzéki lett, mert a társulat azelőtti ellen zéki lapját a kormány kedvence, az udvari költővé lett Jókai Mór szerkesztette, ez tehát nem maradhatott ellenzék, miután azomban az üzlet érdeke úgy kívánta hogy a társulat az ellenzéki közönséget is megtartsa az öreg igenis mérsékelt Pesti Naplóbul a régi személy zettel csináltak fiatal ellenzéket; már most váljon kép

zelhető-e, hogy ily lapok a kormány szándékát és művét komolyan megtámadják? A vidéki, gombaként megsza-
porodott lapok pedig mendemondákkal, helyi érdekekkel
foglalkoznak, komolyabb értelmi fegyverekkel nem bírnak.
Feltéve azonban azt, hogy a lapok egyrésze a 9 év letel-
tével komolyan fog a kereskedelmi szerződéssel foglal-
kozni, az idő korlátoltsága miatt nagy tevékenységet ezek
sem fejthetnek ki.

Tényleg tehát a szerződés ezen pontja Magyarorszá-
got és Austriát egy nagy jogtul, az anyagi érdekeik
feletti komoly rendelkezéstől fosztotta meg, az önálló
vámterületet az ábrándok örvényébe taszította. Ezen szer-
ződés szintén Austriát is megfosztotta jövőbeli Önrende-
lkezésétől, a két állam helyezető közt azonban a kiilömb-
ség lényeges, mert míg a szerződés Austriának mindent
megadott, Magyarországiul mindent elvett, a jog-
korlátozás tehát Austriát milliókkal ajándékozta meg,
és ezen milliókat a szegény Magyarország fizeti a
gazdag Austriának. Austriára tehát az önrende-
lés korlátozása előny, Magyarországra azonban lé-
nyeges sérelem, mit a fejlemények idővel sem kárpó-
tolhatnak, mert Magyarország posztóipara nem emelked-
het, mert pénztökéje csekély, hitele a bank egyeduralma
következtében korlátolt, a ezukoripar nem emelkedik sőt
inkább teljesen meg fog szűnni, mert talaj- és hitelvi-
szonyai kedvezőtlenek, a szeszipar nem emelkedhet, mert
termelési viszonyai kedvezőtlenek, mindezeknél fogva a
szerződés által megteremtett viszonyok megváltoztatása
életkérdés, és miután Auszria előnyeikhez szívósan ragasz-
kodik. Magyarország sérelmei orvoslására, az egy évi

felmondási és alkuidő kevés, mert Austria az alkudó zást el fogja húzni, és az ország akkor ismét a jelenlegi kényszerhelyzetben leend, és a terhes helyzet mindaddig megmarad, míg Magyarország a terheket elviselni képes leend.

A vám szerződés kö vetkezőnyei Magyarországra közvetve és közvetlen súlyosak. Nagy veszteség a gabona termények, a gyapjú szabad behozatala, a zsir gyenge vámja, mert ha ezek csakis mérsékelten vámoltnának meg, mint már előbb megfejtettem, a szövetségnek 7.424,000 frtot jövedelmeznének, minek Magyarországra eső része 2.227,000 frt évi tiszta bevételt tenne, minden esetre szop kerek összeg egy szegény országnak; ezer vám főleg Austriát terhelné, mert a sertést és zsírt nen: Magyarország, de Austria fogyasztja, de az osztrák államrészben kárpótoltatnék évenkénti 5.200,000 frt adótöbblettel, melyet ma nem hűz, az osztrák földbirtokosok javára esnék az Austriában termelt sertés, zsir gyapjú magasabb értéke, vagyis a számla ettől eltekintve közvetkezőleg állna: a sertés és zsírnál, gyapjú és búzánál Magyarország részesülne 2.200,000 vámtöbbletben, javára válnék a 250,000 sertés behozatali vámtöbblete 2 millió a gyapjúnál! áremelkedés felerésze, miután Austria gyapjú termel vénye annyi mint Magyarországé, vagyis 577,00C frt a búzánál annyi mint Magyarországé, vagyis 857,00C frt. vagyis összesen 5.575,000 frt. Ennek ellenében Austria nyerne a vámtöbblet által 5.200,000 frtot, a ezukornál legalább a vám többlet által 1.200,000 frt.

Ehhez járul a gyapjú és pamut kelméknél az osztrákok javára cső igen nagy haszon mit számokkal bizto-

san meghatározni nem lehet, mert a két állam közt a forgalom szabad lévén, nem lehet tudni, mennyi jön be Magyarországra. Ezen cikkeknel tehát csak a lehető legcsekélyebb fogyasztást lehet alapul venni. A haszonnál ismét nem számíthatjuk az orsztrák gyáros tiszta nyereségét, de csak azon vámot, mely a behozatalt terheli, mert ha ezen vám nem léteznék, mi az angolok, vagy franczláktul vennék ezen árucikkeket, miután mi azokat nem termeljük, 15 írtra vévén tehát egy emberre a fogyasztást, tesz ez kerekszámban 60 milliót, az arany agioval együtt a vámot 6 perczent átlagba véve, miután a miniscrcck 4 perczent elismerték és az arany vám 20 százalékos külömbözletet tesz, ezen teher 3.600,000 frt, vagyis ez esetben Az osztrákok összes haszna 10.000,000 frt Ha tehát a búza, a gyapjú, sertés és zsír meg vámoltaikéit, az egyensúly a két állam közt teljesen helyre helyre lenne állítva.

Ezen kimaradó $5\frac{1}{2}$ millió kincstári jövedelemnél, azomban sokkal nagyobb azon veszteség, melyet a polgárok az adók egyenlősítése, a vámtételek, a gabona, gyapjú, sertés, zsír sat. részint vámmentes behozatala, részint a csekély vámvédelem által szenvednek. Nevezetesen ha az oláh, orosz, amerikai búza csakis mint javasiám, métermázsánként 60 krral terheltetnénk, ezek velünk nem bírnának versenyezni, vagy ennek következtében az adott 60 krajezár előnnyel a magyar, sőt osztrák búza is drágább lenne, de ha csak a felesleget, a kivitelt veszem is, ez 8 millió métermázsa búzánál 4.800,000 frt; a sertés és zsír árát 500,000 darab sertésnél és 250.000 mázsa zsírnál 6 mil-

lióval emeli, miután ha ezt az eladók a vevőktől nem követelik, sertést és zsírt csak kárunkkal hozhattak volna Austriába és Magyarországra, 300,000 mázsa gyapjúnál ha 1 mázsa behozott gyapjúra 6 frt vámot vetnek ez az összes magyar gyapjutermelet 6 írttal emeli, vagyis 1.809,000 írtai. A szesadórendszer következtében, Magyarországon megbukott 3000 gazdasági szeszgyár, ha átlagba csak 10 holdra vesszük gyáronként azon földet, mely ennek következtében a trágyáiul elmaradt, és búzában és árpában 4 métermázsára vesszük a megapadt termést, ez ismét 1 millió kárt képvisel. Mindez tesz kercszámban 19 milliót. Ehhez járul a ezukornáli veszteségünk, mely mint azt a XIV. kötetben megvilágítottam, 3.250,000 írtot, vagyis ezen nagyobb tételek tesznek $22\frac{3}{4}$ milliót, a bennünket nem kötelező 24 millió 1.200,000, vagyis összesen 23.450,000 frtot. Ezenkívül igen sok milliókat képvisel az osztrák gyapjú és pamutszöveteknek a régi vámok megtartása és némelyek emelése által adott előny; ezeknek kiszámítását nem kísérel meg, mert semminemű adataink nincsenek; mert az osztrákok e téren felettünk csak kamatlábelőnynyel bírnak, és ezen iparágak fejletlenségének részben főoka a birtokos osztály közönye és élhetlensége részben a feladott nemzeti bank.

Az országnak tehát egyenesen és közvetve a vám-szerződés és tartozmányai 10 év alatt 234 millió kárt és veszteséget okoznak, és pedig ez reánk annál szomorúbb és lealázóbb, mert a kormány és az országgyűlés nem a szövetséges államnak, de a lelketlen pénzsákoknak fizeti, melyek urai már az első kiegyezésnél folytonosan

akadékoskodtak és Magyarországot az osztrák és idegen lapokban folytonosan gúnyoltak és rágalmaztak.

Mindezekből a tisztelt olvasó megítélheti.

Váljon ezen nagy ajándék helyes szükséges volt-e?

Váljon az ország pénzügyi és nemzetgazdasági állását tekintve a kormány és törvény hozás céltalanul ennyi milliókat kidobhatott-e?

Az ellenzék a kereskedelmi szerződés és tai*tozHiányaiért kizárólag Tisza Kálmánt kárhoztatja ez helytelen nézet, mert a kormány a hozott törvényekért szerződésekért és politikájáért különlegesen csak akkor lehet kárhoztatni, ha a választásoknál nyomás, erőszak, vesztegetés által alkot többséget, ha a törvényjavaslatokat erőszakolja, ha a nemzetet itletőleg a törvényhozást ámítja, ha a nemzetközi szerződéseknél a szerződő féllel titkon kezelt log, a nemzet érdekeit nem védi.

A kormányt kétségkívül Tisza Kálmán képviselte, társai sem eszméssel, sem hatalommal, sem népszerűséggel nem bírtak, mit kétségki vili helyez Simonyi i br. és Széli Kálmán kilépései; Simonyi csak néhány titkos elég ül etlen követte, az ünnepelt Szélit pedig senki, Tisza Kálmánt a választásoknál nyomással, vesztegetéssel, erőszakkal vádolni 1875-ben általában nem lehet, közegei vezették ugyan a választást, de nem erőszakoskodtak, a nemzet még 1875-ben a kerületek tetszés szerint jelöltek és választottak, tehát Tisza a. választásokat nem erőszakolta. De Tisza nem is ámította a többséget, mert még ellenzéki korában megmondta, hogy a tisztas ki egyezést a vámháborúnak elibe teszi, nem ígért tehát önálló vámterületet, kimondta, hogy óhajtja, ugyan az

önálló bankot, de megelégszik a méltányos kosos bankkal is, tehát senki sem várhatta tüle, hogy az önálló bank mellet kardot ránt; az osztrákok kívánságainak nem hajlott meg egyszerre, de jobb feltételekért küzdött már májusban elmondta pártjának, hogy sikert nem aratott, az egy ességet nyeremény esnek nem tartja, sőt később tényleg le is mondott az országot tehát nem ámította. Tisza lemondása által a felelősség tisztán az országgyűlésre, vagyis saj átlag az uralgó többségre hárt.

A mi félig önálló, félig tartományi helyzetünkben a teljesen Bécestül sugalmazott felsőházzal szemben, a valód! magyar arisztokrácia hiányában igen nagy különbség van a kormányzó miniserelnök és kormány és a miniser jelölt és pártja helyzete és eljárási modora közt. A miniseriummal megkínált ellenzéki jelölt és pártja, midőn a koronával a kormány elfogadása iránt alkudozik, ment minden kötelezettségiül, rideg, közönyös állásban van az osztrák kormány nyal szemben, programmja szerint vagy ezenfelül is tehet feltételeket, mert az ellenzéknek a kormánynyali megkínálása vagy azt jelzi, hogy a király az ellenzéknek eddig megvetett program mj át helyesli, vagy a viszonyok az ellenzék megkínálására kényszerítik, tehát nélkülözhetlen, a király nem a pártot, de fejét kínálja meg a kormányalkotással, a vezér helyzete könnyű és kellemes, mert az engedményeket, a módosításokat neki rójják érdemül, az el nem fogadható tárgyakban hivatkozik a pártra, ha a kívánt engedményeket nem akarja megadni, hallgat és titokban bizalmas barátjait felhívja a tüzelésre, az

ellenzéket vezéréhez sem hivatali fegyelem, sem anyagi haszon nem köti, tehát pártja felett nem rendelkezik, ennél fogva a korona a vezér visszautasításáért nem neheztelhet. A kormány elfogadása után azomban a viszonyok változnak: az 1867-iki kereskedelmi szerződésnél fogva a magyar kormánynak és főleg a miniszterelnöknek az osztrák miniszterelnökkel érintkezni kell a kölcsönügyekben sem nélkülözheti az érintkezést, sőt a kölcsönös támogatást sem, tehát a kartársi viszony egy terhes neme fejlődik ki, a külügyekben és hadügyekben a miniszterelnök a koronával szemben ellentétes állást nem foglalhat el, mert ezekről tényleg és törvényileg a király rendelkezik. A király és a miniszterelnök közt bizalmas viszony alakul, a miniszterelnök a loyális megsértése nélkül kéz alatt nem izgathat, ellentétes állást csakis akkor foglalhat el, ha a király politikáját nem helyeselve, a miniszterelnök lemond és az ellenzék padján foglal helyet. Kényes a miniszterelnök helyzete azért is, mert minden miniszterelnökről azt hiszik, hogy tekintve azon nagy előnyt, melyet a miniszterelnökség ad, pártja tehát a többség felett feltétlenül rendelkezik. Nagy kérdésekben tehát a pártnak kell egyrészt határozottan megjelölni az alku, vagyis engedékenység végső határát; másrészt a miniszterelnököt, a párt fejét biztosítani kell egyenkint és összesen arról, hogy ha megmásolhatlan kívánalmi visszavetnek, senki a pártból kormányt nem vállal, az új kormányt senki sem támogatja, de a lelépő miniszter alatt ellenzékké tömörül. Ha a kormánypárt önként és nyomás, rábeszélés nélkül így nyilatkozik, meggyőződött volna

a király, meg osztrák ministerek, hogy a miniszerelnök és kormány kívánalma nem egyéni szeszély, de a nemzet akarata, mivel számolni kell, a miniszerelnök visszautasítás esetében azon tudattal köszönhetett volna le, hogy a hatalom kontár engedelmes kezekbe nem kerülhet, az uralom csak pünkösdi királyság lesz és szándékát rövid idő múlva kiviheti. A kormánypárt azonban a kormány és ministerium hátrálását nemcsak megnyugvással fogadta, de helyeselte és midőn Tisza Kálmán kijelenté a kivihető eredményt, ebbe is belenyugodott. A többség ezen szánalmas nyilatkozata meggyőzték egyrészt az osztrákokat Magyarország határtalan hajlékonyságáru, másrészt meggyőzték Tisza Kálmánt árral, hogy ha az osztrák fel'ételeket el nem fogadja és leköszön, az ellenzéki padokra csak néhány barátja fogja kísérni és utódját az engedelmes többség hűségesen támogatandja.